

DEDICATION.

This little book, which inspired by
her writings, has been produced at
her own wish, is dedicated to
Mrs. McClelland of Jámnnagar,
Káthiáwád, as a token of
sincere esteem and in
gratitude for many
encouragements re-
ceived in literary
work, by her
friend,

Bhavnagar, } GANPATRAO ANUPRAO,
27th October 1891. } Trawádi.

અર્પણ-પત્ર.

કાઠિયાવાડ ઇલાકે જામનગરનાં મિસિસ
માકલેલાંડે મારાં પુસ્તકો પ્રગટ કરવામાં મને
અનેક રીતે ઉત્તેજન આપ્યું છે તથા
તેમને વિષે મારા મનમાં જે ઉચ્ચ
ગણુના છે, તેની નિશાની તરીકે
આ નાનો ગ્રંથ એ બાઈનાજ
- સાક્ષર અમથી પ્રેરાઈને
તેમની ઈચ્છાનુસાર
રચ્યો છે, તે તેમ-
નેજ અર્પણ
કરું છું.

સુ. જામનગર. } ગણપતરામ અનુપરામ ત્રવાડી.
તા. ૨૭-૧૦-૯૧

પ્રસ્તાવિકા પ્રકરણ...	...	...	...	...	...	...	૧
ઇગ્નાંડ	...	...	...	...	...	...	૧૫
વેદસ	...	...	...	...	...	...	૨૬
રજાદસાંડ	...	...	...	...	...	...	૩૧
આપસાંડ	...	...	...	...	...	...	૪૩
ક્રાન્સ...	...	...	...	...	...	...	૪૮
રપેકન	...	...	...	...	...	...	૬૮
પોટુગલ	...	...	...	...	...	...	૮૮
રશિયા	...	...	...	...	...	...	૯૩
ઇટલી	...	...	...	...	...	...	૧૧૭
સ્વિટ્ઝર્લૅન્ડ	...	...	...	...	...	...	૧૩૩
જર્મની	...	...	...	...	...	...	૧૪૬
પ્રશિયા	...	...	...	...	...	...	૧૬૧
ઓસ્ટ્રિયા	...	...	...	...	...	...	૧૬૮
ગ્રીસિયા	...	...	...	...	...	...	૧૭૫
હંગરી	...	...	...	...	...	...	૧૭૮
પોલાંડ	...	...	...	...	...	...	૧૮૭
હાવેન્ડ અથવા નેધર્લૅન્ડ્સ	...	...	...	...	...	...	૧૯૬
બેલ્જિયમ	...	...	...	...	...	...	૨૧૩
ડેન્માર્ક	...	...	...	...	...	...	૨૧૮
આઇસ્લૅન્ડ	...	...	...	...	...	...	૨૨૨
સિસિલી	...	...	...	...	...	...	૨૩૪
સ્વીડન	...	...	...	...	...	...	૨૪૩
નાર્વે	...	...	...	...	...	...	૨૫૫
લાપ્લૅન્ડ	...	...	...	...	...	...	૨૬૭
તુર્કેસ્તાન	...	...	...	...	...	...	૨૭૭
રશાવોનિયન રાજ્યો	...	...	...	...	...	...	૨૮૮
ગ્રીસ	...	...	...	...	...	...	૨૯૧
સાર્ડિનિયા	...	...	...	...	...	...	૩૦૪

PREFACE.

All those interested in Schools know w how few children stay to study the 5th and 6 standards. These children, therefore, leave sch without having learnt the Geography of Euro at all. Most of them, however, can read fair well and would enjoy any book, which, in ve simple words, would convey to them some id of the great countries which lie across the "K Páni"—countries which they can never hope see, yet one of which, England has so much fluence on their lives.

Mr. Ganpatráam Anupráam Trawádi the fore hopes that in preparing this little book, will be supplying a great want among the bc and girls of this Presidency.

The book is simple—almost childish in simplicity, but it is neither silly, nor I hope, accurate in its facts. Those, who have work among half-educated people, know how absolute needful extreme simplicity is, if you wish to convey any new ideas to their minds. There many such books in England for the pleas and use of children. One of these, 'Near Ho has been taken as a model for this book, but

been drawn from all sorts of sources, both new and old, as 'Near Home' is not at all suited to Indian children. To make it easy for young readers, names have been avoided as far as possible in such a book and dates, when needful, put always in foot-notes. .

Mr. Ganpatraám Anupráám Trawádi has taken infinite pains to make the book as nice as possible. Each part has been read aloud to a party of young people before being finally copied out, to make sure it was easily understood and also interesting to them. It is sincerely hoped that Mr. Trawádi's labour may be rewarded as it deserves and that the book may become a favourite with all.

Jamnagar,
January 1892. } B. H. McCLELLAND.

પ્રસ્તીવના.

જ્યો નિશાળોના કામકાજમાં દિલ દેહે, તેમને સારી પેઠે ખબર છે કે યોદ્ધાંજી છોકરાં વાંચના અને છટ્ટા ધોરણ સુધી રહેલે; તેથી આપાં છોકરાં યૂરપની બુગોળ-વિદ્યા કાંઈ પણ જાણના વિના નિશાળ છોડી જાય છે. ખરી વાત છે કે, એ છોકરાંજીને લખવા વાંચવાનું જ્ઞાન તો ખાતું જોડા હોય છે; તેથી જો એકાદું પુસ્તક ધણી સાદી ઇંગ્લેન્ડમાં લખવામાં આવ્યું હોય, અને તેમાં દરિયા-પારના દેશોની—કાણું પાણી જોળાંનીને જે ગોટા દેશોમાં જવાય છે, તેની દ્રવ્યીએક હકીકત આપી હોય, તો તે છોકરાંજી મઝેથી વાંચશે, એમ ધારવામાં આવે છે. આ નાની એપડીનાં નાનકડાં વાંચનારાંજીને તેમની આપી ઉમરમાં એ દેશોનાં દરેક યવાની કહી પણ આશા નથી, તોપણ તેમાંના એક ઇંગ્લેન્ડ નામનો દેશ તો ને. ગતી બધાંની છંદગી ઉપર જોરાવર અસર કર્યો કરે છે, એ સર્વેના જાણવામાં હોતું જોઈએ.

જો કારણથી મી. ગણપતરામ અનુપગમ તવાડીએ આ લઘુ ગ્રંથ તૈયાર કર્યો છે અને તે એવી દમદ રાખે છે કે, આ ઈલાકાના છોકરા તથા છોકરીજીને આ પુસ્તકથી એક મોટી ખોટ પૂરી પડશે.

આ એપડીની ખાયા સાદી છે; તે એટલી નો સાદી અને સહેલી છે કે, તે નાનાં છોકરાંની ખોલી કહીએ, તોપણ આવે; તેમ છતાં, તે એક એવી સરળ કરી નાખી નથી કે તે હલકી આગર તોછડી ગણાય; તેમજ એમાં જે જે ખાખોનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે, તેની ખારીકી વિષે કાંઈ અદેશો લાવવા જેવું નથી, એમ મને લાગે છે. અર્ધ-કળવાએલા લોકોમાં જેમણે કામ કરેલું છે, તેમને તો માલમ હશે કે એવાં માણસો આગળ કાંઈ નવા વિચાર દર્શાવવા હોય, ત્યારે જેમ અને તેમ સાદી અને સમજાય તેવી ખોલીમાં વાત કરવાની અર્થત જરૂર છે, આવી જાતનાં પુસ્તકો ઇંગ્લેન્ડમાં તો ઘણાં છે; તેથી છોકરાંજીને ગમત સાથે જ્ઞાન મળે છે. એવા એક 'નિયર-હોમ' નામના અંગરેજી પુસ્તકના નમુના ઉપર આ ગ્રંથની ગૂંથણી કરી છે;

પણ આ 'વેગળેના દેશોની વાતો' માં જે બીના સમાવવામાં આવી છે, તે નવાં જૂનાં અનેક સાધનોમાંથી લેવામાં આવી છે; કેમકે 'નિષર-હોમ' અથવા 'ધર આંગણુના દેશોની વાતો'નું પુસ્તક, આ દેશનાં છોકરાંને કાંઈ પણ રીતે બંધ બેસતું આવે એમ નથી. નાનાં બાળકોને વાંચવું-સમજવું સહેલું પડે માટે આ ચોપડીમાં જેમ બને તેમ વિશેષ નામો ચોડાં આવે, એવી સંભાળ રાખવામાં આવી છે; અને જ્યાં વરસ જણાવવાની ખરેખરી જરૂર જણાઈ છે, ત્યાં આશ્રિતા વિષયમાં તે સાક્ષના આંકડા મૂકીને છોકરાંને શ્રમવશમાં નાખવાના કરતાં, તેવો જરૂરનો સન તે પૂછીને હેડે ધૂંદડી કરીને જણાવ્યો છે.

રાજ્ય શ્રી ગણપતરામ અનુપરામ ત્રવાડીએ આ ગ્રંથને જેમ બને તેમ સરમ કરવાને બેદર મહેનત લીધી છે. દરેક દેશ જેમ તૈયાર થતો ગયો, તેમ તે છોકરાંઓના વર્ગ આગળ પ્રથમ વાંચી બતાવવામાં આવ્યો છે. ત્યાં તે સર્વેને સરળતાથી સમજવામાં આવ્યો છે અને તે સાંભળવામાં બધાંને રસ પડે છે, તેમ નક્કી થયા પછી છેવટને માટે સુંધારો વધારો કરીને તેની નકલ કરી લેવામાં આવી છે. અંતઃકરણથી ઉમેદ રાખવામાં આવે છે કે રાજ્ય શ્રી ગણપતરામ અનુપરામ ત્રવાડીને તેમના શ્રમનો ઘટારત રીતનો બદલો મળશે અને આ ચોપડી સઘળા બાળમંડળમાં એક રમુજ વહાલો સોજતી થઈ પડશે.

જામનગર.

બી. એચ. માકેસેલાંડ.

જાન્યુઆરી ૧૯૯૨

દરિયા પારના દેશોની વાત

અથવા

યૂરપખંડનું વર્ણન.

મસ્તાવિક પ્રકરણ.

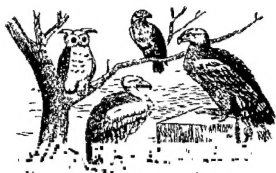
યૂરપખંડની જૂગોળ-વિદ્યા સંમધી તમને કાષ્ઠક ચાલ આપનાનાં દેતુથી આ પુસ્તક લખવામાં આવ્યું છે. જૂગોળ એટલે શું, તે તમે જાણોડો? જૂ એટલે પૃથ્વી; પૃથ્વીના ગોળા વિષેનું અને પૃથ્વી ઉપર શું શું છે, તેનું વર્ણન તે જૂગોળ. તમારા મનમાં કદાચ એમ આવશે કે, પૃથ્વીના ભાગમાં-જે દેશમાં મારો જન્મ થયો છે, તેની મને ખબર છે, અને તે મૂકીને મારે કંઈ જાણું નથી, તો પછી મારે પરદેશની વાતો જાણવાથી શો લાભ છે? એના જવાબમાં મારે તમને એ કહેવાનું કે, તમે જેમ જેમ મોટા થતા જશો, તેમ તેમ તમારા સમજવામાં આવશે કે, જૂદા જૂદા દેશોની હકીકત જાણવાથી તે ધણી કામની થઈ પડે છે; અને વળી તે જાણવામાં ધણી ગમત પણ પડે છે એ તો જે જંગલી લોકો છે, તેઓજ માત્ર પોતાના વતનની વાતો જાણીને ઘર-કૂકડાની પેઠે બેસી રહે છે. એવા લોકો તો માત્ર પોતાના દેશમાં જે સ્ત્રીજ મળે, તેટલાથીજ સંતાપી લે છે; પણ આપણે કંઈ જંગલી નથી, અને તેથી દુનિયાના જૂદા જૂદા ભાગોમાંથી હજારે તરફની સ્ત્રીને આપણે સા હમેશા આવે છે અને તે આપણે વાપરીએ છીએ. આપણે હિન્દના ગરમ કપડા અને હાંટ પહેરીએ, છીએ, સોય અને દોરાથી શીવીએ છીએ; એ બધા માન આપણા દેશમાં ધૂરપ આવે છે. આપણે રાત્રે કેરોસાઈન તેલના હામમાં અને સ્ત્રીઓના બાળીએ છીએ; એ તેવ અન્નવિકાસથી અહીં આવે છે સા તે જમીનની તળેથી મળી આવે છે. વળી આપણા બેરા દાથી-દાતના ચૂડા અને ચૂડીએ પહેરે છે. એ દાથી-

દાંન આફ્રિકામાંથી અહીં આવેછે. એ અને એવી ઘણી ચીજો, જે વાંઠે ચાહ અને બુંદ આપણે વાપરીએ છીએ, તેમાંનું કાંઈ આ યુલકમાં* થતું નથી; તેથી હવે તમારા ધ્યાનમાં આવશે કે આપણે પરદેશની ઘણી ચીજો વાપરીએ છીએ, અને તેથી હું ધારૂં કે દુનિયાના બધા દેશો વિશે તમારે કાંઈ કાંઈ પણ જાણવાની મમતા રાખવી જોઈએ.

આ નાની ચોપડીમાં તો તમને ફક્ત યુરોપ વિશે કાંઈક કહેવાનો વિચાર છે. યુરોપ શું છે? એ એક ખંડ છે. ખંડ એટલે શું? ખંડ એટલે જમીનનો એક મોટો ભાગ. તેમાં ઘણા દેશ આવેલા હોયછે. એક બીજાની વચમાં દરિયો આવી જવાથી કેટલાએક જૂદા પડેછે. વળી બીજા કેટલાએકની વચ્ચે નદીઓ આડી આવી ગઈછે; અને બીજા કેટલાએકની આડે હુંગરો આવવાથી બીજા દેશોથી જૂદા પડ્યા છે; પણ કેટલાએકની વચ્ચે તો કાંઈ આવેલું નથી; તેથી એક દેશ મૂકીને બીજા દેશમાં આપણે જતાં હોઈએ, તો એકનો સીમાડો ક્યાં પૂરો થયો અને બીજાનો ક્યાંથી શરૂ થયો, તે પણ જણાવું નથી! બધા દેશ એક બીજાથી જૂદા પડેછે. દેશ દેશના લોકો જૂદા જૂદા બોલીઓ બોલેછે, જૂદા જૂદા પહેરવેશ પહેરેછે, જૂદા જૂદા ખોરાક ખાયછે, જૂદા જૂદા ધર્મ પાળેછે અને જૂદી જૂદી રીતે રાજ્ય વહીવટ ચલાવે છે કેટલાએક દેશો ઉપર રાષ્ટ્રી રાજ્ય કરેછે, જેમકે હંગ્રી. કેટલાએક ઉપર રાજા રાજ્ય કરેછે, અને કેટલાએક દેશોમાં લોકો પોતા ઉપર રાજ્ય ચલાવવાને દેશ-માંથી કાંઈ એકને પસંદ કરીને નીમેછે. આવી જાતના રાજ્યને પ્રજાસત્તાક રાજ્ય કહેછે. આ અથવા આરબમાં જે નકશો મૂક્યો છે, તે યુરોપનો છે, તમે જેમ જેમ એકેક દેશનું વર્ણન વાંચના જશો, તેમ તેમ તે દેશ આ નકશામાં જોવાથી તમારા સમજવામાં વધારે આવતું જશે.

* યૂજરાત અને કાઠિયાવાડ.

गीध, गरुड, बाज, सफ़री, पुबड.

વિવિધ વિપર્યો.

છોકરા, પેલા પાંજરામાં પંખીઓ છે, તે જુઓ તો વાર.

મોથી ગોઠુ ગીધ છે, તે હંડગરીનું વતની છે.

તેનાથી નાનું ગરૂડ છે, તે સ્વીડનનું વતની છે.

તેનાથી નાનું બાજ છે, તે આર્ધસ્લાડનું વતની છે.

સોથી નાનું શિંગવાળું ધ્રુવડ છે, તે ચીસનું વતની છે

ગીધને ધણે છેટેથી જોની વાસ આવેંટે, તેની બીજા પક્ષિને નથી આપતી.

ગરૂડ ધણે છેટેથી જોડું જોઈ શકેટે, તેમ બીજા પંખી જોઈ શકતા નથી.

ધ્રુવડ ધણે છેટેથી જોડું સાબળી શકેટે, તેમ બીજાં પંખી સાંભળી શકતા નથી.

ગીધ અને ગરૂડ ધણાં કંદરૂપા છે, પણ ગરૂડ અને બાજ ધણા રૂપાળા છે.

ગીધ ચૂંએવા જનાવરને ખાયટે અને ગરૂડ જીવતાને પકડીને ખાયટે; તેથી ગીધની ગતિ ધીમી છે, પણ ગરૂડ તેના શિકાર પાછળ ઝપાટાબધ હોયે.

ગરૂડ હેજબુ હજીનું નથી; પણ બાજ હજી ખાયટે અને બીજા પંખીને તે પકડી આપેટે

ગરૂડનો માળો ઉચે ડુંગરપર ટોચટે અને ધ્રુવડનો નીચે હોયટે, કેમકે ગરૂડ સૂરજનું તેજ ખમી શકેટે અને દિવસે શિકાર કરેટે.

ધ્રુવડથી સૂરજનું તેજ ખમાતું નથી; તે તો રાત્રે શિકાર કરવાને નીકળેટે.

છોકરા, ચાલો હવે આપણે પેલા તમેનામાં જાળને જોઈએ.

એક મોટા ઘોડો, અને એક ધણો નાનો ટકુ, એક ધણો સ-
ન ઘેગ અને એક મોટા કૂતરો તેમાં બાપેલા છે.

પેલો ગાડે તોડાનો ઘોડો બેદિન્યમથી આણેલો છે.
 પેલો છોકરાને ચઢવાનો નાનો બટ વેદસમાધી આવ્યો છે.
 પેલો સારીતો માટો ગમેટો સ્વેદનમાધી ગમાવેલો છે.
 પેલો વરને મારનારો કૂતરો આપનાંડમાધી આણ્યો છે.

હવે આવો પેલા બાગમાં ત્યાં પર્યટનું એક નાનું ઘર બાંધેલું છે.
 તેમાં બે જગતી જનાવરોને રાખ્યા છે. તેઓ બહુ બેડાગ ધારના
 છે અને સુખાવે ફરે છે. તેમને ઠંડા દેશમાધી આણેલા છે, તેથી
 તેમને આવી ઠંડી જગામા રાખ્યા છે.

પેલું કાણું રીંછ છે, તેને લાખાંડમાધી લઈ આવ્યા છે.

ખીચ્છુ વર છે, તે રશિયામાધી આવ્યું છે.

તેમને નાનજલુથી હેજાયા હોય, તો હજેડે, પણ તેમના ઉપર
 બરોસો રખાય નહીં તેમની સુખવાની ઈંદ્રી બહુ તેજદાર છે. તેમા
 રીંછની સુખવાની ઈંદ્રી તો બધા કરતા સરસ છે. એ બંને પ્રાણીઓ
 આસાહારી છે; પણ રીંછ તો બાહ્યપાનો પણ ખાયછે અને ધુમરા-
 મવા જેવા દેખાયછે અને તેમને એકવા રહેવું ગમેછે.

છોકરા, આ બે ઉચા પક્ષિઓ તો જુઓ. તે બંને ઘણી વાને
 મળતા છે. તેમની ડોક ઘણી લાંબી છે, પણ પણ બહુ લાંબા હોય
 છે અને ચામ પણ તેનીજ લાંબી છે; પણ તેઓ કાંઈ બધી વાને
 મળતા નથી. હંસાડમાધી બગલ આવ્યું છે, તે તો ઘોળા રગતું
 છે, અને નાંવેથી કુજ આવે છે, તેનો રંગ ઝાંખો કાળો છે. ખીચ્છે
 જેડ એ છે કે, બગલ બોલતું નથી પણ કુજ તો બારે કાકીવારી
 કરી મૂકેછે જાણે રણસિર્ગુજ નોઈ લેવું. વળી ખીચ્છે તકાવન એ છે
 કે, કુજને ઘણા નાખીએ, તો તે ખાયછે, પણ બગલ તો દેડકાનું
 બારે સવાદીઉ છે સિયાળા આવેછે, ત્યારે ઠંડા સુવકમાધી તેઓ ગ-
 રમ દેશમા જાયછે.

છોકરા, જુઓ હવે આપણે ઘરની નજીક જમણે છીએ જુઓ
 ત્રણ કૂતરા બારણા પાસે રમતા દેખાયછે તેઓ ત્રણે એક
 ઈંજથી જૂદા છે. જોતા વારજ આપણને એમ લાગે કે તેઓ

જૂની જાતના છે. એક કદે ધણો મોટો છે, ખીજો ધણો બેડોળ છે અને ત્રીજો ધણો નાનો અને રૂપાળો છે. પણ એ ત્રણેમાંથી પેલો બેડોળ દેખાય છે, તેજ સૌથી સરસ અને સૌથી હોશિયાર છે એ બરવાડનો ફૂતરો કહેવાય છે. એ સ્ક્રાંટલાંડની દક્ષિણમાંથી આવ્યો છે. સા હુંમરમાં બરવાડના ઘેઠાના મોટા ટોળા ચરે છે, તેમની એ ફૂતરો ચોક્કસ કરે છે પેલો મોટો ફૂતરો આપનાડનો વતની છે, અને તે વરના દુશ્મન છે તે એક ટકુ જોડવો હિંચો દેખાય છે. તેમણે એ દેશમાં વર માત્રનો ધાણ વાગી નાખ્યો છે. પેલો સુંદર નાનો ફૂતરો માલ્ટા બેઠમાંથી આવ્યો છે તેને માલ્ટા લોકોની મડમો પોતાના ખાખામાં રાખે છે; પણ સૌથી સુખી તો બરવાડનો ફૂતરો, કેમકે તે તેના મનમાં જાણે છે કે હું મારા ધણીને કામનો છુ. એ ફૂતરો બરવાડને ષ્ટતો ઉપયોગી છે, તે નીચેની વાત ઉપરથી તમારા જાણવામાં આવશે.

બરવાડી ફૂતરાની વાત.

એક બરવાડ પોતાના દીકરાને તથા ફૂતરાને લઈને બહાર ગયો. છોકરો માત્ર ત્રણ વરસનો હતો એ એકનો રમતો હતો અને બરવાડ તેના ઘેઠાની ચોક્કસ કરતો હતો. એમલામાં એકદમ બારે ધૂમસ વરસના માડણ, અને તે બાપડા બરવાડને તેનો છોકરો જાણે નહોતો. તેણે મનમાં આશા બાધી કે છોકરો ઘેર જતો રહ્યો હશે, પણ ઘેર જઈને પોતાની બાઈડીને પૂછ્યું, ભાઈ તો તે ગિરાસ થઈ ગયો. છોકરો સા આવ્યો નહોતો. માતાપે ધણીએ ખોળ કરી પણ છોકરો હાથ લાગ્યો નહોતો.

ખીજો દહાડે સવારે રાજના ધારા પ્રમાણે તેમણે પોતાના ફૂતરાને ખાનાને કદમો રોટરો આપ્યો તે જોયો ફૂતરો દીકરા કે તરતજ મ્હોમાં લઈને તે નામી ગયો. ખીજો દહાડે પણ ફૂતરાએ તેમજ કંઈ નોંધે દહાડે તે બરવાડે મન સાથે વિચાર કર્યો કે, આજે હું આજ જાણે જોઈ તો ખરો કે એ ફૂતરો રોટરાને રાજ કયા વર્ષ જાય છે અને તેનું શું કરે છે તે તેની પાછળ પાછળ ધણી ઉઘા અને મીઠા દેશ મહાનર કીને પાછીના એક ધોધ પાસે ગયો બરવાડ ખા-

પડે એક ટેકરી ઉપરથી બીજી ઉપર અને બીજીથી ત્રીજી ઉપર, એમ ખડકો ઉપર ઠેકડા મારતો મારતો હેવટે એક પાણીના ધોધ પાસે આવ્યો. તે ધૂ ધૂ કરી રહેલા ધોધની બીજી બાજુએ ખડકના એક નાના કોતરમાં તેણે પોતાના નાના છોકરાને રોટલાનો કટકો ખાતાં દીઠો; અને પોતાના નાનકડા ધણીની પાસે પેસો ફૂતરો પચો પચો હેત અને હરખથી તેને નીહાળતો હતો. આહા, પેસો બરવાડ પોતાના દીકરાને દેખીને કેવો રાજી થયો હશે ! એ જિઆરો ફૂતરો એ દિવસ સુધી એ પ્રમાણે સવારનો નારતો ખાધા વગર ભૂખ્યો રહ્યો હતો. પેસો નાનો છોકરો એ વહેળાને ઝાળંગવાને ડરતો હતો અને ઘેર શી રીતે જવું, તે તેને સ્મરું નહોતું, તથી તે શુક્રમાર્ગ રહ્યો હતો. આ નિમકદસાત્ર ફૂતરાએ આવી રીતે તેની સંભાળ ન લીધી હોત, તો એ બાપડો છોકરો ભૂખે મરી જાત. આ બરવાડી ફૂતરા ના વાળ જાડા ખડખડા હોય છે; તેવું પૂછું કુંકું છે, અને કાન ચોટેલા જેવા દેખાય છે; એવો એ કદરપો છે, પણ તે કેનો બસો, અને ચાહવાલાયક છે, તે ઉપર લગેલી વાત ઉપરથી સમજાશે. માહટાના નાના ફૂતરાને ખાલી શોભાને માટે જોખામાં જેસાડી ચૂકવા કરતાં આ ફૂતરા વધારે પસંદ કરવા જોગ છે.

છોકરાં, માસો હવે આપણે રસોડામાં નજર કરીએ. હાં એક નાનું સરખું જનાવર નજરે પડશે. તે સસલા જેવું છે, પણ તે સસલું નથી; તેમજ ખીસકોલીની પેટે તે પાછલા પગ ઉપર બેસે છે, પણ તે ખીસકોલી નથી. તેને માર્મોટ કહે છે. તેને સ્વિટ્ઝર્લેન્ડના પહાડમાંથી આવ્યું છે. તેને ડુંગરનો ઉંદર કે કોળ કહીએ તો ચાલે. તે ડુંગરમાં દર કરીને રહે છે. તે દરમાં લીલ અને ખડ પાગરીને તેને તે સુવાસુ કરે છે. તેના દાંત એવા ધારાળા હોય છે કે તે વતી તે ખડ કાપે છે; પણ તેને દાંત વચ્ચે રાખીને લઈ આવે છે. તે સ્વભાવે બહુ સાઈ છે, પણ તે ફૂતરાને જોઈને બહુ ખીજાય છે અને તેના ઉપર પસે છે. તેને જે આપીએ, તે તે ખાય છે; પણ દૂધને દેખીને તો તે થોડું ગાંડું બની જાય છે. તેને રસોડામાં તાપ આગળ રહેવું બહુ મને છે, કેમકે તેનાથી ટાલ વેડાતી નથી.

બગલુ અને સારસ.

સાવર, હરણ, રોબક-સાવર, બેલ્ક

જેવીટ અને ચાર્મોટ

વેલ્લમમાં રોટલી, પનીર, હુંગળી અને દૂધ.

. આપવાંડમાં રોટલી, બટાટા, ગોસ્ત, આહ, દૂધ અને દાર.

ક્રાન્સમાં શાકભાજી, મેવો, ઘઉંની રોટલી ખુંદ અને દાર.

નાવે તથા સ્વીડનમાં એમાંનું કાઈ નહીં, પણ માછલા, આ-
થેલુ ગોસ્ત, સ્ટ્રોબેરી જાતના ફળ, દૂધ, દાર અને પાણી.

લાપ્લાંડમાં રોટના, હરણુ તથા રીછતુ ગોસ્ત, માછલા, જ-
ગવના પંખેર, ઇંડા, રણુ અથવા રેઈન્ડીયરના લોહીમાં રાધેલુ ડ
ડિંગ, દૂધ, દાર અને પાણી.

સ્પેઈનમાં ગધી જાતના ફળ, શાકભાજી અને માસ.

પોર્ટુગલમાં મકાઈના રોટના, લસણ, માછના અને મેવો.

ઈટલીમાં મેવો, મગજના ખાંડ પાએલા મકતા, સેર જેવી
ઘઉંના લોટની લાખી લાખી પોલી નળીઓ, બગ્દવાળો લેમોનેડ
અને દાર.

જર્મનીમાં રાઈ જાતના અનાજની રોટલી, હુકરતું માસ, પનીર
શાકભાજી અને દાર.

સ્વિટ્ઝર્લેન્ડમાં જવના રોટલા, માખણ, પનીર, માસ, ઇંડા,
હુંગળી, શાક, દૂધ અને દાર.

હૉલાંડમાં માછલા અને માખણ, પનીર, અને શાક.

રશિયામાં રોટલા, શાકભાજી, ફળ અને દાર.

તુર્કસ્તાનમાં ફળ, બકરાતું દૂધ, બકરાનું માસ, પનીર, ચોખા
અને માખણનો પુનાર, ખુંદ અને શરબત. અહીં દારતુ ના-
મ ન મળે.

ગ્રીસમાં માછલા, શાક તરકારી, તડમૂચ, દૂધ, લસણમાં વધા-
રની ગોઠગાયો, દૂધ અને દાર.

પોલાંડમાં રોટના અને દૂધ

હંગરીમાં માસ અને રોટલા, તડમૂચ, મરી મસાનાથી તેવાર
કરેલું બકરાનું માસ, દૂધ અને દાર.

આઈસ્લેન્ડમાં સૂકી માછલી, માખણ અને જવના રોટલા, બ-
તું ગોસ્ત, દૂધ અને પાણી, છાશ, દહીં અને ખુંદ.

આખા યૂરપમાં સાથી ઝાઝાં કબરસ્તાન તુર્કસ્તાનમાં છે.
 આખા યૂરપમાં સાથી ઝાઝાં મહેમ હિંદીમાં છે.
 આખા યૂરપમાં સાથી ઝાઝાં કારખાનાં હિંદમાં છે.

હિંદીમાં બર્ષરાં કદી એકલાં રહેતાંજ નથી.
 તુર્કસ્તાનમાં બર્ષરાંને જનાનામાં હમેશાં એકલાંજ ગોંધા
 રહેવું પડે છે.

લાખાંડમાં ગરીબ લોક રીંછનાં મામડાં પાથરીને તે ઉ
 પર સૂએ છે.

આઈસ્લાંડના કેટલાક ભાગમાં લોકો પરાજ પાથરીને તે ઉ
 પર સૂએ છે.

રશિયામાં ઠાઠ ન વાય માટે કેટલાએક લોક બેવડાં ખારણાં
 ની બારી રાખે છે.

હિંદીમાં તાપ ન લાગે માટે કેટલાએક લોક ધરને ઓઠના કરાવે છે.

હિંદમાં બળતણ માટે કોપના વપરાય છે.

સ્કાન્ડિનેવિયામાં બળતણ માટે લાકડાં વપરાય છે.

આપર્નામાં બળતણ માટે એક જાતની સૂકી માટી વપરાય છે.

રશિયામાં આખો શિયાળો ગાય તથા ઘેટાંને ઘરમાં બાંધી
 રાખવા પડે છે.

હિંદીમાં આખો ઉનાળો ધણાએ ગરીબ લોકો પરની બુ-
 દાર રાખે છે.

યૂરપના બીજા બધા દેશો કરતાં હુંગરીમાં છોપ્સા લોકો ઝાઝા છે.
યૂરપના બીજા બધા દેશો કરતાં પ્રશિયામાં વસ્તિના પ્રમાણમાં
લશ્કરી લોકો ઝાઝા છે.

યૂરપના બીજા બધા દેશો કરતાં ઇંગ્લેન્ડમાં ખાસી લોકો ઝાઝા છે.
યૂરપના બીજા બધા દેશો કરતાં સ્પેઈનમાં બરવાડ લોકો ઝાઝા છે.
યૂરપના બીજા બધા દેશો કરતાં ઇટલીમાં ગવેયા લોકો ઝાઝા છે.

આઇરિશ લોકો હળવે મળવે સારા છે.

સ્કોટ લોકો મળવે હળવે ટાટા છે

ફ્રેન્ચ લોકો હળવે મળવે વિવેકી છે.

અંગોરેજ લોકો મળવે હળવે તોછડા છે

આખા યૂરપમાં સૌથી વધારે સ્વતંત્રતા અંગોરેજ લોકો ભોગવે છે.
આખા યૂરપમાં સૌથી વધારે શુભામગીરી તુર્ક લોકો ભોગવે છે.
આખા યૂરપમાં સૌથી વધારે બહેલા પ્રશિયન લોકો છે.
આખા યૂરપમાં સૌથી વધારે અબણ માર્કિનિયન લોકો છે.
આખા યૂરપમાં સૌથી વધારે પુસ્તકો નર્મન લોકો લખે છે.
આખા યૂરપમાં સૌથી સરસ પૂતળા ઇટાલિયન લોકો બનાવે છે.
આખા યૂરપમાં સૌથી વધારે ઘરેણાં ફ્રેન્ચ લોકો બનાવે છે.
આખા યૂરપમાં સૌથી અમુઅમુ જેના મેંઆ અંગોરેજ લોકો
બનાવે છે.

આખા યૂરપમાં સૌથી ઝાઝી ખેડ કરનાર બેલ્જિયન લોકો છે.

પોલાંડના લોકો પોતાનાં માયાં બોડાવે છે.

વેલ્લસ પ્રાતના બધરા બાણુવા જેવા હોયછે.
 હોલાંડ દેશનાં બધરાં સુધક હોયછે.
 રોંગાંડ દેશનાં બધરાં સાળળ હોયછે.

મૂરપમાં ફ્રેચ લોકો સૌથી આનંદી હોયછે.
 મૂરપમાં રુચ્ચ લોકો સૌથી ગંભીર હોયછે.
 મૂરપમાં જર્મન લોકો સૌથી ઉલોગી હોયછે.
 મૂરપમાં પોર્ટુગીઝ લોકો સૌથી આળસુ હોયછે.
 મૂરપમાં રુચ્ચ લોકો વળી સૌથી સુધક હોયછે.
 મૂરપમાં પોલ લોકો સૌથી ગંદા હોયછે.
 મૂરપમાં આઈસ્લાંડર લોકો સૌથી સાદા હોયછે.

ભાસ્કાંડમાં કાળી બિલાડીઓ પૂગાયછે.
 તુર્કસ્તાનમાં બગલાં પૂગાયછે.

ડેન્માર્કમાં નદીઓ નથી, તો વેલ્લસમાં સરોવરો નથી,
 હોલાંડમાં પહાડ નથી, તો આઈસ્લાંડમાં જંગલ નથી.

—૦૦૦૦૦૦૦—

વાર છોકરાં, આખી દુનિયામાં તમને કયો દેશ સૌથી વધારે
 વહાલો લાગે? તમારો દેશ તમને બહુ ગમે. કેમ, ખરૂં કે નહીં!
 બધાંને પોતાના મુલક ઉપર મમતા રહે. એમાં શી નવાઈ? ઠીક,
 તો આપણા વહાલા દેશ પછી—આપણા હિંદુસ્તાન અથવા ભરતખંડ
 ની વાત જાણ્યા પછી આપણે ઇંગ્લેન્ડને જાણવો જોઈએ, કેમકે
 ત્યાં આપણાં મહારાણી રહેછે. આપણે સર્વે તેની રીત છીએ, અ-
 ને તે આપણું સઘળાંને યાદેછે. મહારાણી વિક્ટોરિયાનું રાજ્ય
 પૃથ્વીના એટલા બધા મુલકે ઉપર છે કે તેમાં સૂરજ કદી આપમવા
 પામતો નથી. ઇંગ્લેન્ડમાં, અમેરિકામાં, આપણા દેશમાં અને
 ઑસ્ટ્રેલિયામાં આપણી રાણી સરકારનો અમલ છે, તેથી જ્યારે
 ઇંગ્લેન્ડમાં કે અમેરિકામાં રાત પડે ત્યારે આપણા દેશમાં કે દક્ષિણ
 ધ્રુવની પાસે આવેલા ઑસ્ટ્રેલિયાના મહાદ્વીપમાં દહાડો હોયછે.
 એ બધે ઠેકાણે આપણી રાણી સરકારની આજુ વતેછે; તેથી હવે
 તમારા સમજવામાં સારી રીતે આવ્યું હશે કે મહારાણીના રાજ્યમાં
 સૂરજ આથમતો નથી, એ વચન ખરૂં છે. આ મહાભાગ્યશાળી પર-
 ક્રમી જીને બધી મહારાણીની યોડીએક વાત તમને સાંભળવાનું
 મન હશેજ. તે કયા ખડખડા રહેછે અને તેનો દેશ કયો, તેની યોડી
 વાત તમને જાણવાની હોંસ થતી હશેજ, માટે એ વાત હું તમને
 બધાંને કહું છું. તે યૂરપખંડના ઇંગ્લેન્ડ દેશમાં રહેછે, તેથી હવે
 હું તમારા આગળ યૂરપખંડનું વર્ણન કરવા માંડું છું, તે સાંભળો.
 તેમાં તમને પહેલ પહેલી ઇંગ્લેન્ડની વાત કહું છું. યૂરપનો નકચો
 જુઓ. તેમાં જોવાથી તમને જણાશે કે ઇંગ્લેન્ડ એક ખેટ છે. તે
 યૂરપની પશ્ચિમમાં છે. ઇંગ્લેન્ડ તથા સ્કોટલેન્ડ એ બે જૂદા જૂદા
 દેશ છે, તે બે મળીને એક મોટો ખેટ બન્યો છે. તેને એટલું જિલ્લો
 કહેછે. બીજા દેશોની વાત પછી. હમણા તો આપણે ઇંગ્લેન્ડની
 વાત કરીએ,

સાર થોડા દેહાડા સુવાં બધું ધાણું ધાણું થઈ જાય છે. બધા લોક
ખેતરની આરે મેર છવતી લીલી વાડ કરેલી હોય છે. ઉનાળાના પૈસા
જેઠમાં એ વાડો ઉપર સુગંધીદાર ઘોળાં ફૂલ ખીલી રહ્યાં હોય છે
તે બહુ સારો દેખાવ આપે છે. વળી ખેતરમાં મોટાં મોટાં ધણ
ઝાડ ઉગેલાં હોય છે. તેની શોભાને માટે તે બધે જાણીતાં છે. તેમ
એક ઝાડ તો ધણુંજ સરસ થાય છે તેને 'ઓક' કહે છે. એ ઝાડ બહુ
ધીને ધીમે ઉગે છે. તેને પૂરેપૂરું ઉગી રહેતાં સો વરસ લાગે છે.

આપણા દેશમાં તો લોઢા ગામ શહેરમાં કે ગામમાં રહે છે
પણ તમે હંજીરમાં જુઓ તો હાં વાડી કે ખેતરમાં એક એક
ધર બાંધેલું હોય છે. મોટા પૈસાદાર માણસ હોય, તેમણે તો એ ઠેકાણે
મોટી દબેલી કે બંગલા બાંધેલા હોય છે; ગરીબ લોઢા લ
નાનાં નાનાં ધર બાંધીને તેમાં રહે છે; પણ બધાં ધર આગળ વાડ
ખેતર તો ખરાંજ, આ ગરીબ લોઢા ખેતરમાં મનુરી કરીને પોતાનું
પેટ ભરે છે.

હંજીરમાં વાર ક્યાં ફળ નીપજતાં હશે ? બાગબગીચામ
તરેલ તરેલો મેવો થાય છે; પણ એ બધાં એ દેશનાં અંગરેજ
ફળ ન સમજવાં. આ જે ઝાડો એની મેજે ઉગી નીકળે અને ફળે
તે ખરેખરાં અંગરેજ ફળ કહેવાય; પણ વાડીઓમાં વાવેલાં ધણું-
ખરાં ઝાડ તો અસલ પરદેશી આણેલાં અને તે માણીની મહે-
નત અને માવજતથી ઉછરે છે. તે ઝાડ પરદેશી હોય છે અને તેમનાં
ફળ પણ પરદેશી કહેવાય; પણ બધાંજ ઝાડ કાંઈ પરદેશી આણે-
લાં હોતાં નથી. કેટલીએક જાતના ફળઝાડ તો એ દેશમાં એની
મેજે થાય છે. હાં એક ઝાડ થાય છે, તેને ચણીબાર નવાં ફળ થાય છે.
તેને 'બ્લાક-બેરી' કહે છે. એ બેર છાકરા તથા છાકરીઓ ભોંપ
ઉપરથી ટાંમેહાસે વીણી જાય છે. ખેતરમાં તથા ઝાડી જંગલમાં

ઇંગ્લેન્ડમાં ક્યાં ક્યાં ઢોર ચતાં હશે વાર ? અહુનોને ઘેર ઘોડા,
 ગાય, અને ઘેટાં હોય છે. આપણા હિંદુસ્તાનનાં ઢોર કરતાં તેઓ
 કદે ઘણાં મોટાં હોય છે. વિભ્રાયતમાં ગાયને કે ગોધાને કોઠ કે
 ખુંધ હોતી નથી. આપણામાં જે લોકો અંગરેજ બણેલા નથી,
 તેઓ ઇંગ્લેન્ડને ઘણુંકરીને વિભ્રાયત કહે છે. વિભ્રાયતમાં ગાડે
 બગદ નોડાતા નથી પણ ઘોડા નોડવામાં આવે છે. ગાડે નોડવાના
 ઘોડા ઘણા મોટા અને જંગમ હોય છે. વાર, એ દેશમાં જંગલી
 જનાવરો ચતાં હશે કે નહીં ? હા, ઘણાં. લોકડી, સસલાં, વળી
 રાખિઠ જાતનાં નાનાં સસલાં અને ઝિયા ખીજાં એતરમાં રહે છે.
 ખીસકાલી અને એક જાતનો મોટો જંગલી જીંદર તે ઝાડમાં ર-
 હે છે. કોળ અથવા ધૂન તથા ખીજા જીંદર તો ખજામા તથા ઢોર બાધ-
 વાની કોઠમાં દર કરીને તેમા જર.ઈ રહે છે. આપણા દેશની પેઠે ત્યાં
 પણ આમાએણા જૂની જાનોમા તથા ઝાડમાં રહે છે; અને રાત પડે
 ભારેજ અહોની પેઠે બહાર નીકળે છે. એ દેશમાં ઘણી જાતનાં પંખી
 યાય છે. તે મીઠે સ્વરે કહોલ કરે છે; પણ તેમને આપણા દેશનાં
 પંખીના જેવા અજકતાં, રંગ ભરગી પાંછા હોતાં નથી.

અંગરેજ લોકોના બાળકો કોના જેવા હશે, તે તમે જાણો.
 છોકરાં તેમના વાળ તપખીરીઆ અથવા મોનેરી હોય છે, તેમની
 આંખો ભૂરી હોય છે અને તેમના ગાલ લાલ મુરખ હોય છે. જે
 છોકરાં તેમના માથાપની સાથે રાત ને દહાડો એતરમાં રહે છે, તે-
 ઝો ખીજાં છોકરાં કરતાં શરીરે વધારે મજબૂત અને વધારે
 તનદુરસ્ત હોય છે. વળી તેઓ ધણાં અચળ હોય છે. તેમનાથી દા-
 લ્યાગાવા વગર વગરાં તો ભેગી રહેવાજ નહીં. એમને કંઈવાં
 મોટે સળ કરવી હોય, તો એમને એક ઠેકાણે થોડી વાર એમના

જોઈને પોતે ખુશી ખુશી થઈ ગયા હતા.* તેમને દોડાદોડ કરવા ગમેછે, બૂમા બૂમ પડી રહે, એવી રમતો રમવી ગમેછે, શરતો કરી દોડવાનું ગમેછે તથા નાચવાનું અને ગમત કરવાનું બહુ ગમેછે. આપણાં છોકરાં જોગ ગીલીદડા તથા દડાદાવની રમતો રમેછે, તેમ એ છોકરાં જ્યારે મોટાં થાયછે, સારે ક્રિકેટ અને ફુટ—બાલની જુસ્સાદાર રમતો રમેછે. જીવાન મરદોને તથા જીવાન ઝિારતોને યોજીને માટે ઘણું છેટું મુશી કરવા જવાનું ગમેછે તેઓ નદી તથા દરિયામાં તરવા પડેછે; હોડીઓમાં બેસીને હેરીઓ ખાયછે. શિકાર કરવા જવાનો તથા નિશાન મારવાનો પણ તેમને કાખે હોયછે. મહેનત અને જોર પડે, એવી દરકાઈ ગમતમાં તેમને બહુ મજા પડેછે.

અંગરેજ લોકોનો પહેરવેશ તો તમે ઘણી વાર જોયો હશે, કેમકે આપણા દેશ ઉપર એમની હકુમત આવેછે, તેથી સાદેજ લોકો તથા તેમની મડમો અહીં આવેછે. એમનો દેશ એવો ઠંડો છે કે તેમને ઉનનાં ગરમ કપડાં પહેરવાં પડેછે. ગરીબ ઘરનાં બર્ધરાં છીંટનો જામો પહેરેછે અને માથે પરાજની ચૂંચેલી ટોપી પહેરેછે. તેઓ બહાર જામ, સારે ડીઝમાં દૂધ રાખવાને ઉપરથી ઉનનાં કપડાં ઝોઢેછે. ધનવાન લોકો રૂઆંનાં, મખમલનાં અને રેશમનાં કપડાં પહેરેછે.

પણ તેમનાં ઘર કેવાં હશે, તેની તમને ખબર નહીં હોય. તેઓ ધણુંખણું ઘેરનાં અણેલાં હોયછે. તેને બહારથી રંગેછે અથવા

* ગોડળના ઠાકોર સાહેબની ઇંજિનાઈમાં મુસાફરીની રોજની-શી, પૃષ્ઠ. ૨૭ મું.

ઝોરડે ઝોરડે ધૂમાડીઓ પશુ રાખવાં પડેછે. ઘરમાં સરદીવાળો
 પવન આવી ન શકે તેમજ અજવાળાને આવવાને અટકાવ ન થાય,
 માટે ઝોરડે ઝોરડે કાચની બારીઓ રાખવામાં આવેછે. વળી, એ
 દેશમાં વરસાદ પણ વારે ધડીએ પડેછે. તેની વાછંટ ઘરમાં ન
 આવે, માટે પણ એવી કાચની બારીઓ રાખવી પડેછે. કાંઈ શ્રી-
 મંત માણસના ઘરમાં તમે જાઓ, તો તે અંદરથી તમને ઘણું
 ખુશમુરત લાગશે. બધી જોંય ઉપર જ્યાં જુઓ ત્યાં નરમ, મુલા-
 એમ ગાલીચા પાથરી દીધેલા હોયછે; સુંદર સામાન ગોઠવી દીધેલો
 હોયછે; અને આખું મકાન શોભાયમાન ઓળેથી બરપૂર હોયછે.
 ગરીબ માણસના ઝુપડામાં પણ મેજ અને ખુરશીઓ તો ખરીજ.
 હરમળાઓ ઉપર સુંદર, ચળકતા રંગની રીકાળીઓ, ખુમચા
 અને ખાત્રા ગોઠવેલા તમારી નજરે પડશે. બધી જોતો ચૂનાથી
 ઘોળેલી હોયછે; અને સસ્તી કીમતની છત્રીઓ અને તરવીરો ટાંગે-
 લી હોયછે. વળી એક ખૂણામાં વાગતું ઘડીઆળ હોયછે, જોંય ત-
 ણીએ હોતો દ્રાખો દીધેલો હોયછે અથવા લાકડાંનાં પાટીઓ જડેલાં
 હોયછે. તે ઉપર શેતરજી પાથરી દીધેલી હોયછે. પુસ્તકો તો ઘેરઘેર
 તમારા દેખવામાં આવશે. તેમાં ધર્મપુસ્તક તો ખરૂંજ. ઘણું કરીને
 દરેક જણને વાંચતા લખતા આવડેછે. જો ન આવડતું હોય, તો
 મને નથી આવડતું, એમ કહેતા તેઓ લજવાયછે.

ઇંગ્લાંડ દેશની દવા બહુ ઠંડી છે. ત્યાં બારે મહિના ધણો વર-
 સાદ પડેછે. બીજી રજુ કરતા ઉનાળામાં તાપ પડેછે. આપણા દેશની
 પેઠે ત્યાં પણ ઉનાળાના દહાડા લાખા હોયછે, પણ તે ઝેટલા લાંબા
 કે આપણને તો નવાઈ લાગ્યા વિના રહે નહીં. પેરોલીઆમાં છેક
 પ્રશુ-લાગતામાં તો સૂરજ ઉગેછે; અને રાતના નવ વાગતા લગી

ગતામાં આગમી ન્તયહે; તેથી શિયાળામાં દહાડો થોડી વારજ રહે છે; માત્ર આંક ક્યાકજ અજવાળું રહે છે. હંગાંડ દેશ પૃથ્વીના ધણા ઉત્તર ભાગમાં છે; તે કારણથી શિયાળાના તથા ઉનાળાના દિવસોમાં આવો મોટો ફેરફાર જોવામાં આવે છે. આપણી પૃથ્વીના ગોળા ઉપર એ દેશ ક્યાં આવ્યો અને તેથી તેની હવામાં આવો ફેરફાર શી રીતે થયો, તે તમે મોટા ધરો, સ્કા રે સમજાવો.

વાર, હવે એ અંગરેજ લોકોની રીતભાત દેવી છે, તે તમે જુઓ? તેઓ અજાણ્યા માણસ સાથે અનડા રહે છે અને ઝોળખ નિના કાંઈના ઉપર એકદમ વિશ્વાસ કરતા નથી. ફલાણો અને છેત રશે અથવા દુ છેતરાઈ જઈશ, એવો તેમને વહેમ રહે છે. તેમને મહેનત કરવી ગમતી નથી, પણ નિરાને પોતાના ધરમાં બગાઈ રહેલું તેમને ગમે છે. તેઓ દોસ્તીનો દાવો નળનવામાં ધણા સાર છે તેઓ પરોપકાળના કામ ધણી વાર કરે છે તેમને વૈસા પેદા કરવાત ગમે છે અને તેથી તેઓ જીવોગી રહે છે. આજસુ રહેતું એ તેમને શ રમ બરેલુ લાગે છે, તેથી મોટા મોટા અમીરો અને ધનવાન લોકો પોતાના છેકરાને કાંઈ પણ જાનના ધધાગા કેળવે છે. અંગરેજ લોકો લક્ષ્મીના બારે લાલચુ દોન છે તેમને ચોપડીઓ વાચવાનો જ શાખ નથી, પણ તેઓ વર્તમાનપત્રો ધણા વાચે છે. હંગાંડમાં વર્તમાનપત્રો પાતવિતાના છે. એક નાનું ગામ હશે, તો ત્યાં પણ એ છુમવારી છે તો છપાતું હશેજ. અંગરેજ લોકોને બડાડ કડકડ કરવાની બહુ ટેવ દોષ છે. નિરાત રાખીને સંતોષથી જેમણે તો તેમને દીક લાગેજ નહીં તેમના ઉપર જે પુરો કારમાર ચલાવે છે, તેમને તેઓ વારે ધડીએ વાક કાઢવાજ કરે છે અને કામદા કાનૂનમાં વાખા

લંડન.

ઇંગ્લાંડનું મુખ્ય શહેર લંડન છે. આખી દુનિયાનાં બધા શહેરો કરતા એ મોટું છે. કાઠિયાનાડમાં જેમ શહેરોને કરતા કોઠ હોયછે, તેમ લંડનને નથી ત્યાં દરરોજ એટલા બધા નના નના ધર બંધાતા જાયછે કે તે રોજ રોજ વધતુંજ ચાલ્યું જાયછે. લંડનના મોઢા ધણા પહોળા છે. સામસામી બાજુઓ ઉપર દુકાનોની અને મકાનોની લાખી સીધી દારને દાર આવી જાયછે. દુકાનો ધણી સુદર ચીજોથી ઝળાઝળા ચર્ચ રહેલી હોયછે. તેમાં માલ એવો સરસ રીને ગોઠવેલો દેખાયછે કે તે જોઇનેજ આપણને તો લેવાનું મન થઈ જાય એ વચલી સડકની બંને બાજુઓ ઉપર માણસોને ચાલવાને માટે પહોળો અને લીસો ફર્શબધીનો રસ્તો બાંધેલો હોય છે, કેમકે વચ્ચેના રસ્તામાં તો ઘોડા-ગાડીઓ ચાલેછે રાત્રે વીજળીની શેશનીથી અથવા ગામના દીવાથી દુકાનો તથા મોઢાઓ દેહાડાની ખેડે ચળકી રહેછે

એ શહેરની વચ્ચેનાચ્ચ થઇને ટેમ્સ નદી વહેછે એ નદીમાં એટલા બધા વહાણુ રહેછે કે તેટલા દુનિયાની મોટાં પણુ નદીમાં રહેતા નથી, તેના કિનારા ઉપર મોટી મોટી વખાણે બાંધનામાં આવી છે પૃથ્વીના સઘળા દેશોનો માલ વહાણોમાં બરાબરે અહીં

એ કાપડ યામહે એ દેશની દરેક જાતને પોતપોતાનો મુકદ્દર કરેના રંગનો પહેરવેશ હોય છે. તે કપડાનું નામ પણ જે જાતના લોક તે પહેરે, તે ઉપરથી પાડવામાં આવે છે. વળી હાઈબાંડનો વતની જાડો, ગ્રેયેનો, ટાઈન કપડનો દુમ પાપરો પહેરે છે, અને તેજ કપડાની એક બાડી પહેરે છે. વળી, એના ને એના તે પગે લાંબા મોઝા પહેરે છે, અને ટુંક રહે માટે એજ લૂગડાની સાન તે પોતાને ડીરે લપેટે છે. આવી શાંતો સાના બગવાડો પણ એટલે, પણ તેના ટાઈનનો રંગ હમેશા કાગરચીતરો-ધોળો કાગો હોય છે. બધા લોક ઉનની ચપડી ટોપી પહે છે તે દુકાણી હોય છે, અને તે અંગરેજ લોકની ઊંચી ટોપીની પેઠે પવનમાં જ દબને ઉડી જતી નથી. સ્કૉટ્લાંડમાં ગરીબ લોકો ઘણીએ વાગ જોડા કે મોઝા વગર આવે પગે હરેફરે છે.

એ દેશના ગામડીયા લોકનો ખોરાક કેવો હશે વાર જ ગરીબ લોક ઘણાખગ રોટના ખાઈને દહાડા કાટે છે. આપણા દેશમાં આવે પછે જેના રોટલા ખાઈએછીએ, તેવાજ એ રોટલા યામહે તેઓ ચણાને દળીને તેનો લોટ પણ વાપરે છે તેઓ બટાટા બહુ ખાય છે; પણ જનવરી ખોરાક બહુ ખાતા નથી. ફોલ્ગમ દ લોકોને મટે ખાવાની બાવબાવની ઘણી સારી જાનીઓ યામહે સ્કૉટ્લાંડ લોકો તરેહ તરેહની રસોઈ કરવામાં હોશિયાર હોય છે. મીઠાઈઓ બનાવવામાં, જાત જાતની રોટલીઓ કરવામાં અને ખાસ વગેરે નાખીને નરમ દાગ જેવો પદાર્થ, તેને સૂષ કહે છે, તે તૈયાર કરવામાં તેઓ અખ્યાત છે તેઓ ખાડ તથા નારંગીની માર્મસેડ નાખની મીઠાઈ બનાવે છે તે એવી તો સ્નાહિષ્ટ યામહે કે - સ્કૉટ્લાંડમાંથી તે દેશ દેશાવર બધી દુનિયામાં જાય છે.

કહો તો વાર, સ્કૉટ્લાંડમાં કયા કયા જાનવરો નીપજે છે? ઘણાખગ ઈંબાડના બેવાજ યામહે, ફેર એટલેજ કે, ઈંબાડના દોર મોટા યામહે, તેવા મોટા અર્ધે થતા નથી તેઓ અજગૂવ અને અચળ હોય છે, પણ તેવા કદાવર થતા નથી. એક અચરજ જેવી વાત એ છે કે, સ્કૉટ્લાંડની ઉત્તરમાં ગાયો ઘણુકરીને દુધથી

અને ઘોડા ઘોળા નીપજેછે. ઉતરમાં રોડ્ડાંડના ટાપુમાં એક જાતનાં
 ઘણાંજ નાનાં ટકુ થાયછે. આ રૂપાળાં, નાનાં ટટવાં ઘણા મોટા
 કૂતરા કરતાં ઘણુંકરીને મોટાં થતાં નથી. નાનાં હોકરાંને રોડ્ડાંડ-
 ના બટ ઉપર બેસીને ફરવાનું ગમેછે. રોડ્ડાંડના હુંગરોમાં દામ
 દામ બધે ઘેટાં જોવામાં આવેછે. કોઈક વખત શિયાળામાં જ્યારે
 બરફ બહુજ પડેછે, ત્યારે આ જિયારાં ઘેટાં તેમાં દટાઈ જાયછે.

એક વેળા રાત્રે એકાએક ઘણું બરફ પડ્યો. બરવાડો બાપડા
 પોતાનાં ગરીબ ઘેટાંનું શું થશે, એ વિચારમાં આત્મા બની ગયા.
 સત્રાર થતાની વારમાં તેઓ ઝડપથી તેમને જોવાને આવ્યા. આગલે
 દહાડે જે ઠેકાણે ઘેટાં ચરતાં હતાં, ત્યાં તેઓએ આવીને જોયું તો
 તેમણે બરફ વગર બીજું કંઈ દીઠું નહીં. કોઈ કોઈ ઠેકાણે દટાઈ
 ગયેલાં ઘેટાંમાંનાં કેટલાંએકનાં માથાં કે શિંગડાં બરફની પંદાર
 દેખાતાં હતાં. બરફનીરીત એવી છે કે, તે પડ્યા પછી કંઠણ થઈ
 જાયછે; તેથી બરવાડોએ એ બધા બરફને ખોદી ખોદીને પોતાનાં
 ગરીબ ઘેટાંને કાઢવા માંડ્યાં. પણ ઘણાં બધાં હતાં, તેનું શું થયું ?
 તેમનો કષ્ટજ પત્તો લાગ્યો નહીં. તેમણે ઘેટાંને શોધી કાઢવાને
 લાંબી લાંબી લાકડીઓ બરફમાં ખોદી જોઈ. તેમ કરીને ઘેટાં ઘણાં
 ખોળી કાઢ્યાં. પણ સંકટો જિયારાં હાય લાગ્યાં નહીં. છેવટે, એક
 હોશિયાર બરવાડો કૂતરો તેમની પાસે હતો. તેણે પોતાના આગલા
 પંજાથી તે સખ્ત બરફને જોરથી ખોતરવા માંડ્યો. તે એ પ્રમાણે
 ખોતરતો જાય અને પાછું ફરીને બરવાડની સામું જોતો જાય. એ
 એમ શું કરવા જોતો હશે ? તે બરવાડો સમજી ગયા. જ્યાં કૂતરો
 ગયો, ત્યાં તેમણે હુકું ખોદી જોયું, તો લાંબી તેમને હાથ ઘેટું
 આવતું ગયું. વળી, તે કૂતરો બીજો ઠેકાણો ગયો. ત્યાં જઈને વળી
 તેણે ખોતરવા માંડ્યું. લાંબી વળી તે ત્રીજો ઠેકાણો ગયો; અને ત્યાં
 ખોતરવા માંડ્યું. એ પ્રમાણે તે જે જે જગ્યાએ જઈને ખોતરતો,
 તે તે ઠેકાણે ખોદવાથી ઘેટું નીકળ્યા વિના રહેતું નહીં. તેમાં કોઈ
 દોષ વખત તો વીસ ફૂટ સુધી જાડું ખોદે, ત્યારે ઘેટું હાથ લાગે.
 એ ઘેટું જોઈને, ત્યાંસુધી તે કૂતરો જઈને બેઠો નહીં.

એ બરફમાં ત્રણસોથી પણ વધારે ઘેટા દટાઈ ગયાં હતા; એમ છતાં આ હોસિયાર બચા કૂતરાએ બધાં ગોધી આપ્યાં. કેટલાં એક તો જાપડા ટાઢ અને શરદીથી મરી ગયા, તોપણ જે આટલા બચ્યા, તે આ કૂતરાના પ્રતાપ સમજવા હુ ગમેતાં આમ અમાનક બરફ પડેછે, તેથી ઘણું નુકસાન થાયછે. એના તોફાનમાં છોકરાંઓ ઘણી વાર બૂમા પડી જાયછે, અને મોટી ઉમરના બાપડા બાઈડીઓ પણ ખોટે રૂતે ચઢી જાયછે એ તોફાન બંધ પડ્યા પછી બરફ ઝોગમી જાયછે, સારે તે બિચાનાના મડદા હાથ આવેછે.

રજાઈમાંડમા ઘણા પડાડ છે અને તે જોયાછે તેમા એનનેવિસ પર્વત સાથી ઉચો છે. આ હુ ગરોના શિખર ઉપર ગઈડ પશ્ચિમો પોતાના માળા બાંધેછે. એ માળા બહુ અભાગેજ જેવા હોયછે પાટીઆના જેવી ચપટી અને ઘણી મજબૂત લાકડીઓના તેઓ માળા બાંધેછે. ગઈડ પંખી ઘણી વાર બે જિંઘા ખડકની વચ્ચેવચ્ચ પોતાનો માળો બાંધેછે. તેની તજે જોડા કરાડો નજરે પડેછે. એ પંખીઓ સસવા અને એવા બીજાં જનાવરોને પોતાના માળામાં લઈ જાયછે આવા જાયકર પ્રાણીઓ બરવાડને જરાએ ગમતા નથી; તેમને ખીજવનાથી બહુ ખારતીમા આવી પડાયછે

એક વેળા માળામાંથી નર તથા માદા બહાર ગયા હતાં. તે વખતે એક માણસે તે ગઈડના બે બચ્ચા પકડી સેવાની તજવીજ કરી. એ પંખીઓએ પોતાનો માળો એક ખડક ઉપર બાંધ્યો હતો. આ પહેચતા પહેલા રસ્તામા એક સરોવર ઓળખતું પડતું. પેતો માણસ એ તળાવ તરીને આ ગયો. તે ખડક ઉપર ચઢ્યો તે માળામાંથી તેણે બંને બચ્ચા લઈ લીધા. તેમને હાથમા ઝાડીને તે સરોવરમા તરતો તરતો પાછો આવતો હતો, એટલામા તે બચ્ચાના માથાપ ગયા હતા, સાધી પાછા આવી પહોચ્યા. તેમણે એ માણસને તળાવમા તરતો દીઠો. તેમણે તેના ઉપર એકદમ ઝપટ મારીને તેને મારી નાખ્યો.

જુઓ, જ્યારે હવે ગઈડ પશ્ચિમ એવા છાતીવાળા અને જનાવરા હોયછે કે મોટા બાપડાને પણ મારી નાખેછે, સારે એકેજુડ એક નાના છોકરાને ઉપાડી લઈ ગયું, તેની વાત તમને નવાઈ

નહીં લાગે. એક ગરીબ બાઈડી ખીડમાં ખડ વાઢતી હતી. તેને
 ઊંડરે જામતો હતો. તે બાઈએ ધાસની શુંવાળી પથારી કરીને તે
 ઉપર તેને સૂવાજો. એક ગરૂડે તે નાના બાળકને દીઠો. તેના ઉપર
 અપઠ મારીને તેને પોતાના મોટા પંજામાં પકડીને તે હડી ગયો.
 બેતરમાંનાં બધાં માણસો બહુ ગભરાટમાં પડી ગયાં. પહાડમાં
 જે ઠેકાણે એ પંખીનું રહેઠાણ હતું, તે તેઓ બાણતાં હતાં. સાં
 તેઓ ઉનાવળથી ગયાં. તેમણે સાં જઈને જોયું તો અડકની ધાર
 ઉપર નર તથા માદાને બેઠેલાં દીઠાં. એટલે એક માણસે બૂમ
 પાડીને પોકરાણ મચાવી મૂક્યું; અને બધાંએ દસગીરીથી હાથ
 વરાળા કરવા લાગ્યાં; પણ એ બાળકને બચાવવાની દિમ્મત કાની
 માલે? એ રાજામાં એક અક્ષાસી હતો. તેને વહાણના રૂપા ઉપર
 ચઢવાની ટેવ હતી. તે એ કુંગરની સીધી જાગી ધાર ઉપર ચઢવા
 મંજો. પણ એણે જુનું ચઢવા માંડ્યું કે પેલા ઊંડરાની ગા બિમારી
 જોંય ઉપર જોડી જોડી માળા સાથું જોયા કરતી હતી, તે એકદમ
 ઉડીને ઉભી થઈ ગઈ. તે પંડે પણ એ ગરની ઉભી ધાર ઉપર
 ચઢવા લાગી. તે તરતજ પેલા અક્ષાસીથી પણ આગળ નીકળી
 ગઈ. એક પથ્થર ઉપરથી જીજ પથ્થર ઉપર અને જીજ પથ્થર
 ઉપરથી ત્રીજ પથ્થર ઉપર તે ચાલવા લાગી. જ્યાં પગ મૂકવાની
 પણ જગા ન હોય, સાં તે કુંગરમાંથી જાડ છે ઊંડ ઉગ્યા હોય.
 તેનાં મૂળીઆં પકડી પકડીને તે ઉપર ચઢતી ગઈ. એ બાપડી
 કેવી મુશ્કેલીથી ચઢતી હતી, તે તમે જુઓ તો તમને નવાઈ લાગ્યા
 વિના રહેજ નહીં. માતું પોતાના બાળક ઉપર જેહદ હેત હોયછે.
 તે હેતના ઉભરાથી તેનામાં કોવત આબુ અને પરમેશ્વરે તેને હેડે
 મગડી પડવા દીધી નહીં. તે ઉપર કુંગરની રોચે પહોંચી. તે વેળા
 સરેંની નજર તેના ઉપર ચોટી રહી હતી. તેઓ નીચે ઉભાં ઉભાં
 તેમના મનમાં ધારતાં હતાં કે વળતે એ પંખીઓ એ બાઈને પણ
 મારી નાખરો. પણ ના, એમ કાંઈ જન્યું નહીં. એ બાઈ દિમ્મત રા-
 ખીને તે માળા પાસે ગઈ. તે વેળા પેલાં પક્ષિઓએ એક ચીસ નાખી,
 અને પોતાની મોટી પાંખો ફરડાવીને તેઓ સાંથી ઉડી ગયાં. પેલું બિ-
 ચારું ઊંડરું તે માળામાં જીજ જાનવરોનાં હાડકાં ઉપર તે જાનવરોના

લોડીમાં ખરડાએકું પડ્યું હતું; પણ હતું પેલા પંખીઓએ એ બાળકને
 ખાવા માંડ્યું નહોતું; તેમજ તેના શરીરના કોઈ પણ ભાગને ઈજા કરી
 નહોતી ! માએ પોતાના બાળકને ઝડપથી લઈ લીધું; અને પોતાની
 શાકથી તેને પોતાના ડીલ સાથે મજબૂત બાંધી લીધું. હવે તેણે
 નીચે ઉતરવા માંડ્યું. પહાડ ઉપર ચઢવા કરતાં ઉપરથી હેઠે ઉતરવું
 ધણું કષ્ટ હતું. પણ પેલો ખારવો તો હતું લગી કંઈ જથ્થાનો
 નહોતો, તેનું શું ધયું વાર ! તે બાપડો ચોકેક સુધી તો ચઢ્યો, પણ
 એટલામાં તેને એવા તો ફેર આવવા માંડ્યા કે આગળ ચઢવાનું પ-
 ડતું મૂકીને તેને હેઠે ઉતરી આવવું પડ્યું. પેલી બાધ તો એ કુંગ-
 રની ધારના પથ્થરો ઉપરથી લસતી લસતી ઉતરવા લાગી. તે વેળાએ
 તે ઝાડનાં ડાળાં કે છોડનાં મૂળ પકડી પકડીને હેઠે ઉતરતી જતી.
 કાંઈ કાંઈ વેળાએ તો ધરની ભીત જેવી સીધી અને જામી ધારો
 આવતી. તે જામે રસ્તે આવી, સારે એક બકરી પોતાનાં બે બચ્ચાં-
 ને નાચેની ખીંડમાં બાળવીને લઈ જતી હતી, તે તેણે જોયું. તેણે
 વિચાર્યું કે, આ બકરી પોતાનાં હલવાનને વારતે સાથી સારો રસ્તો
 જોઈ કાઢીને ચાલશે; તેથી તે તેની પછવાડે પછવાડે ચાલવા લાગી.
 પછી આગળ ચાલતાં, તેની બેનપણીઓ તેને સામાં આવી મળી,
 તેને સહીસન્નાત જોઈને તેઓ ધણું રાજી થયાં ! એક કહે કે હું
 છોકરાને તેડી લઉં, અને બીજી કહે કે હું તેડી લઉં. એમ બંધાં બ-
 ધરાં તે બાળકને લેવાને ઐચ્છનાણું કરવા લાગ્યાં અને તે બાળકની
 હિમ્મતને સૌ વખાણવા લાગ્યાં. એ છોકરાનો વાંકો વાળ પાસ
 ચયો નહતો કેમકે તે પંખીઓએ તેને જરા પણ ઈજા કરી નહોતી
 તે જોઈને તેઓ આશ્ચર્ય પામ્યાં !

પોતાનાં છોકરાને બચાવવાને મા શું નહીં કરે ! આ છોકરો
 બ્યારે મોટો થયો હશે, સારે તેણે તેની મા ઉપર કેવું હેત રાખ્યું
 હશે ! જે જનેતાએ તેનો જીવ બચાવવાને પોતાનો જીવ નિઃખમમાં
 નાખ્યો, તેના ઉપર ધણુંજ હેત રાખીને તેણે તેના બદલો વા
 જ્યોજ હશે.

હવે સ્કૉચ લોકોનો દેખાવ કેવો છે, તે તમે કાંઈ જાણો છો.

તેઓ હાથ અને મજબૂત હોય છે. તેમનાં હાડ લાંબાં પહોળાં હોય છે. તેમના ચહેરા ધણુંકરીને પહોળા હોય છે અને જડખાં હાથો હોય છે. તેમની આંખો ધણુંકરીને ભૂરી હોય છે. તેમના વાળ પથ્થુ ભૂરા હોય છે. કાઠ કાઠના વાળ તો ચળકતા લાલ હોય છે. જાણે ગા-જરના રંગ જેવો એ વાળનો રંગ જોઈ લેવો ! તેઓ ગંભીર અને વિચારશીલ દેખાય છે.

તેઓ સમજી અને શાંત પ્રકૃતિના છે. તેમને વાંચવાનું તથા અભ્યાસ કરવાનું બહુ ગમે છે. ગરીબ લોકો પાસે પણ ધણી ચોપ-ડીઓ દીઠામાં આવે છે. મોટી હમરે આવેલા ગરીબ ધરના છોકરા આખો ઉનાળો મહેનત મજૂરી કરીકરીને શિયાળામાં નિશાળે અથવા પાઠશાળામાં બસવા જવાના ખર્ચ જોડે પેદા કરી રાખે છે. સ્કૉલર લોકો ઉલોગી અને ખંતીલા હોય છે. તેઓ ધંધેરાજગાર કરનામાં સારા હોય છે. ધંસો સાચવવામાં તેઓ ધણુ સાવચેત અને કાળ-જવાળા હોય છે; અને સાદું કરવામાં તેઓ ચપલ અને હાશિયાર હોય છે. તેઓ વિવેક વિચારમાં તોછડા હોય છે, પણ તેઓ નિખાલસ દિલના હોય છે. તેઓ દોસ્તીનો હક જાળવવાને મહેનત કરવામાં પાછી પાની કાઢતા નથી. આખી સ્કૉલર પ્રજાનો એક મોટો દોષ જોવા જઈએ, તો તે એ કે તેમને દારૂ પીવાનો ખાર ચડસ હોય છે; તેથી ધણું તુકસાન થાય છે. સ્કૉલરોમાં દાણામાંથી એક જાતનો જલદ દારૂ બનાવવામાં આવે છે. તેને જિહ્વિક કહે છે. એ દારૂ તેઓ બહુજ-પીએ છે. એ લોકોને વળી ગાયન ઉપર ધણી પ્રીતિ હોય છે. આમડાની ધમણવાળી લાકડાની એક વાંસળી થાય છે, તેને એ લોકો 'બંગ-પાઈય' કહે છે. તે તેમનું વહાલું વાદ્ય છે; પણ તેનો અવાજ તમે સાંજળો, તો તે તમને ગમે નહીં. ડુંગરમાં એ વાંસળી આવે વાગતી હોય, ત્યારે તેનો અવાજ સાંગે લાગે છે. ઉત્તર પ્રદેશના 'હાઇ-બ્રાંડર' લોકો જળરા શિકારી હોય છે. તેમને નાચવાનું, 'કુદ-બા' લાં ની રમત રમવાનું, દોડવાની શરતો કરવાનું, મોટાં મોટાં વ-જનો ઉપાડીને નાખવાનું અને એવી બીજી અનેક રમતો રમવાનું ગમે છે. બધા સ્કૉલર લોકો રવિવારને બહુ માને છે અને પાળે છે. તે દિવસે તેઓ તમામ કામ બંધ કરે છે; દુકાનો વાંચી રહે; અને

તમે જો એ દિવસે ઐગના ગામમાં કે શહેરમાં જાઓ, તો દેવલના ધંટ-નાદ વગર જીંજી અવાજ તમારે કાને આવશે નહીં. રવિવારના સવારમાં લોકોનાં ટાળેટાળાં દેવલમાં જતાં જોવામાં આવે છે.

પેદાશ:-સૂતરમાંથી જગત્રાથી અને મલમલ યાય છે. સૂતરા શાલો પણ બને છે. રૂના દોરાની દડીઓ પણ અહીં યાય છે. વર્ણ બળદ, ગાયો, બકરાં, ઘેટાં વગેરે આદારપયોગી દોરને ડુંગર ઉપ ચરાવી તૈયાર બનાવીને કંઠલાંડ ખાતે મોકલી દેવામાં આવે છે. વર્ણ પણ, એ દેશમાંથી પુષ્કળ લોહું અને કાચલા નીકળે છે. ધણું સરસ વહાણો અને આગળોટા એ ઠેકાણે બંધાય છે. સમુદ્ર-કાંઠા ઉપ ધણા માછીઓ રહે છે. તેઓ દરિયામાંથી માછલાં પકડે છે. તેમને હોડી માછલાંથી ભરાય, સારે તેઓ કિનારે આવે છે. તે માછલાં ને તેઓ મીઠામાં આપે છે; આપીને તેમના ડુબ્યા બરે છે; અને તેવ ડુબ્યા બરીને તેઓ દેશદેશાવર મોકલે છે. દરેક શહેરમાંથી તેમજ ગામડામાંથી, જમીનમાંથી અને દરિયામાંથી કંઈ કંઈ પણ અપની વસ્તુ મળી આવે છે; અને અગરજો કે, સ્કોટલાંડની જમીન નમાર્લ અને ખરાબ છે તથા સાંની હવા શરદ છે, તોપણ સાંના લોકોના ઉદ્યોગથી એ દેશ તાજો અને તવંગર બન્યો છે.

એડિનબરો.

એડિનબરો એ સ્કોટલાંડનું મુખ્ય શહેર છે. એ સુંદર અને શોભાપમાન દેખાય છે. તે જાંયા ડુંગર ઉપર બાંધવામાં આવ્યું છે. તેથી એવું સાફ દેખાય છે. એ ડુંગરની છેક રોડ ઉપર વળી એક સરસ કિલ્લો બાંધેલો છે. એ પર્વતની તળેટીમાં ખિંડ છે, તેમાં ઝાડ વાવેલાં છે, અને સાં એક મનહર બાગ બનાવેલો છે. આ શહેરના બપોરના, પહોળા મહોલ્લામાં યઈને લોકો આવજા કરે, તેમને આ પહાડનો તથા તે ઉપરના કિલ્લાનો ખૂબસુરત દેખાવ દરેક દિશામાંથી નજરે પડે છે. તે જોઈને મુસાફરો બહુ રાજી થાય છે.

તોપણ તમારે એમ ન સમજવું કે એડિનબરોના બધાજ મહોલ્લા પહોળા છે. એ શહેરના જૂના ભાગમાં તમે જાઓ, તો કેટલી

होलीरुड देयळ.

એક ઘેરીઓ એવી સાંકડી આવેછે કે, તેમાં બે માણસોથી જોડા-
 ન્નેડ ચલાય નહીં. એ ગલીઓમાં સાગસામાં ધરની ખારીઓ એવી
 તો પાસે પાસે આવી મઈ છે કે, પાડોશીઓ ખારીમાંથી એક ખી-
 નને આપવું લેવું હોય તો આખી લઈ શકે; અને દોસ્તદારોને ખારી-
 માંથી એક ખીનને અડવું હોય, તો અડી શકે ! આમાંનાં કેટલાંએક
 ધર તો ખાર ખાર ને ચૌદ ચૌદ માળનાં છે. પુરાતન કાળમાં આ-
 પાં ઉંચાં મકાનોમાં મોઢા મોઢા અમીરો રહેતા; અને દુશ્મનનું લશ્કર
 પોતાના મહોલ્લામાં આવી ન શકે, તેટલા માટે તેમણે એવી સાંકડી
 ઘેરીઓ કરી નાખેલી ! હવે તો એ ઉંચી મેડીઓમાં ઘણાજ ગરીબ
 લોકો રહેછે; અને ધણીખરાં એવાં ધરને તોડી પાડીને તેમની જગ-
 ગાએ ખીન સારાં બંધાવવામાં આવ્યાં છે.

એડિનબરો શહેર પાસે કાઈ મોટી નદી નથી; તોપણ એ
 શહેરમાં પૂજા ધણી છે; તેનું કારણ એ છે કે, એડિનબરોમાં ધણી
 ઉંડી ખિડો છે. તેના ઉપર યદને આગવાને માટે પૂજો બાંધવામાં
 આવ્યા છે. આપણે પૂજા ઉપર યદને આવીએ, તો નીચે બધાં ધર
 આવેલાં આપણને દેખાયછે ! એ દેખાવ કેવો નવાજ જેવો લાગતો
 હશે વાર ! એ શહેરમાં ધણું જોવા જેવું છે. મહોલ્લાઓ શોભાપમાન
 છે અને મકાનો ધણાં સુંદર છે. એવે ડેકાણેથી કોઈ કોઈ વાર સમુદ્ર-
 નો અને ડુંગરનો ખૂબસુરત દેખાવ નજરે પડેછે. એડિનબરોમાં
 આપણાં મહારાણીનો એક મહેલ છે. તેનું નામ હોલોરૂડ. એ
 ધણી જૂની જગા છે. સંકડો વરસ ઉપર એ મહેલમાં રાજા રાણી-
 ઓ રહેતાં એક વેળા રૅફૅલ્સાંડમાં એક રાણી હતી. તેનું નામ
 મેરો હતું. તે રપરપનો બંદાર હતી. તેની ખૂબસુરતીનાં વખાણુ દરો
 દિશામાં માઝ રલાં હતાં. તેનો બાપ રૅફૅલ્સાંડનો રાજા હતો. તે
 તેના જન્મ પછી તરતજ મરણ પામ્યો. મેરીની જીંદગીને હરકત
 ન પડેએ, તેથી તેને ક્રાન્સના માકવી દોધી. એ દેસા પણ પૂરપ
 ખંડમાંજ છે. તે મોટી યજ, સારે ક્રાન્સના રાજાના પાટવી કુવર
 ગાયે તે પરખી; પણ તે મરી ગયો; તેથી ક્રાન્સ મૂકીને તેને પાછું
 રૅફૅલ્સાંડમાં-પોતાના સ્વદેશમાં અને પોતાના રાજ્યમાં આવડું

સ્કાટલેન્ડની રાણી મેરીનો સુવર્ણો ઓરડા.

આયર્સાંડ.

તમે યુરપના નકશામાં નજર કરશો, તો વાચ્ય ખૂણામાં ૪૪
 ઓર્લાંડ અને રૅફાડાંડની છેક પામે તમને એક મોટો દેશ દેખાય.
 તેજ આયર્સાંડ. તે એક બેટ છે. આયર્સાંડની ભૂમિ બધે ઇંગ્લાંડ
 તથા રૅફાડાંડની નાની બેન હોય, તેમ દેખાય છે. એ ગ્રેટબ્રિટનની
 લગભગ છે; પણ તેની આબ-હવા તથા તેના દેખાવ ગ્રેટબ્રિટનથી
 ઘણો ભૂદો છે. યાર, તો આયર્સાંડ એ રૂપાળો મુનક હશે? હા,
 એના દેટવાએક ભાગ તો ધણાજ સરસ છે. તેમાં મળેનાં સરોવર,
 ડુંગર અને ઝાડ પાન છે. એને લોકો 'લીલમ-બેટ' પણ ઘણી વાર
 કહે છે; કેમકે એ દેશમાં બેતંગા દહેશા ધણા બળકતા લીલા
 રગતું ખડ હોય છે. એ ધાસ ખારે દહાડા લીલુ રહે છે, તેનું કારણ
 એ છે કે એ દેશમાં આખું વરસ પુષ્કળ વરસાદ વરસે છે, અને તેથી
 એ લીલુ રહે છે. પણ એ દેશમાં ઇંગ્લાંડના જેવી ટાઢ પડતી નથી.
 આયર્સાંડમાં ઘણે ઠેકાણે કળણુ-બોય હોય છે. તે ઉપર આપણે પગ
 મૂકીએ, તો બોયમાં કળી જાય, એવી તે પોતી હોય છે. એના
 ફાડા પાણીથી ભરેલા હોય છે. એવી કળણુ જમીનમાં જે કાંઈ ઉ-
 તરી જાય, તે જેતુ ને તેડુ તેમાં જળનાંધ રહે છે. તે બગડવા પામતું
 નથી. એ તે જમીનની ખુમી છે. સંકડો વરસ ઉપર એ જમીન
 ઉપર ધાડા જગત ચૂકી રહ્યા હતા, પણ એ બધા ઝાડ નીચે કળી
 ગયા અને તેના લાકડાનો રેશાદાર, વાદળી જેવો પદાર્થ બંધાઈ ગયો.
 તે બાજવાના કામમાં આવે છે. એવું બળતણ આયર્સાંડમાં તેમજ
 રૅફાડાંડમાં સારી પેઠે મળી આવે છે. બોયમાંથી કાઢાળાવતી તેના
 ઘટ જેવા કટકા ખોદી કાઢવામાં આવે છે તેને આખો ઉનાળો સૂરજને
 તડકે સૂકાવા દે છે, તેથી તે કઠણુ અને કાળા થઈ જાય છે. પછી લોકો
 તેને રસોઈમાં બળતણને માટે તથા ટાઢમાં તાપણી કરવાને પોતાને
 ઘેર લઈ જાય છે. તેનો તાપ બહુ આકરો હોય છે. તેના બળતાનું
 તેજ બહુ હોય છે, પણ ખાણના કાચવાનો દેનતા જેટલી વાર પહોંચે છે
 તેટલી વાર તે પહોંચતો નથી.

આયર્સાંડના ઉત્તર ભાગમાં તથા પૂર્વમાં પણ કેટલેક ઠેકાણે

એડ સારી આવે છે. ગામડામાં પણ સારા સારા વર જોવામાં આવે છે, અને ધણાં શહેર સુખી તથા આબાદ નજરે પડે છે. લોકો સુખી હાલતમાં જીવીય છે, પણ દક્ષિણ તથા પશ્ચિમમાં બધો દેશ ધણો જંગમી છે. ખેતીવાડી નહીં જોવી આવે છે. લોકો બાપડા નમાવી કું-પડીઓમાં રહે છે. તેમાં કશો મરસામાન હોતો નથી. તેઓ ધણા ગરીબ અને કંગાવ હાલતમાં હોય છે; પણ જ્યાં જુઓ, ત્યાં જમીન કસદાર છે. પણ એ આધરિશ લોકો વેલ્સ લોકોની જેઠે કમર વાંકી વાળીને મહેનત કરે, અને જે ચીજ હોય, તેને કામમાં લાગીને મૂક્યા રહે. તો એ દેશ પણ વેલ્સના જેવોજ આબાદ થઈ જાય.

એ આધરિશ લોક કેવા દરો વાર ? એ જોવા તો ખુશમિ-જાસી, રગીના અને મરકરા છે કે દુનિયામાં એમનો જોટો જડવો મુશ્કેલ છે. તેમને ઠઠાગાજી બહુ ગમે છે. તેઓ ખુશીમાં હોય છે, સારે ધણા માયાળુ અને મજેના હોય છે, પણ તેઓ ગરમ તમીચતના લોકો છે, તેથી તેમને લડી પડતા વાર લાગતી નથી. તેઓ બહુ બા-વથી બરદાસ્ત આકરી કરે છે; અને પોતાના કુટુંબ ઉપર માયા રાખે છે માથાપ પોતાના છોકરાં ઉપર જારે મમતાળુ હોય છે, અને બાધ બેનોતું પરસ્પર હેત જોવા જેવું છે. એ દેશના છોકરા ધણા રૂપાળા હોય છે વળી તેઓ બહુજ રમુજી હોય છે અંગરેજ છોકરા કરતા આધ-રિશ છોકરા અત્યંત ચંચળ હોય છે. તેઓ બહુ ઝડપથી શીખી જાય છે એ દેશમાં બધે ઠેકાણે સારી સારી નિશાળો છે. ત્યાં તેમને ખતી ગાતે ગણાવનામાં આવે છે એ દેશની બોલી જૂની છે, પણ ધણે બાગે ફક્ત અંગરેજી બોલીજ બોલાય છે, અને આધરિશ બોલી બોલાતી નથી. આયર્લેન્ડમાં ધણા શ્રીમંત લોકો રહેતા નથી જેઓ ધનવાન છે, તેમને ઇંગ્લેન્ડમાં જમીને રહેવાનું ગમે છે. એ બહુ આકુ છે, કેમકે પેસાદાર લોકો જ્યારે દેશમાં રહે નહીં, ત્યારે ગરીબ લોકોને કામ મળતું નથી, અને તેથી તેમની માઠી વસે થાય છે એમ ધનાથી ગરીબ બિચારા ધણા આધરિશ લોકોને કામ શોધવાને ઇંગ્લેન્ડમાં આવવું પડે છે. એ આવીને તેઓ ખેતરની કાપણી કરવા લાગે છે. એ કામ ધધ રલા પછી તે બાપડા પાછા આયર્લેન્ડમાં આવે છે. વળી

ધણા આપરિશ લોકો પોતાનો દેશ મૂકીને દૂરના દેશોમાં જાય છે. પછી લાંબા ધરખાર કરીને તેઓ હમેશાં રહે છે. એ પ્રમાણે એમને સ્પર્દા છાડીને પરદેશમાં જઈ પસવું પડે છે.

આપરિશ લોકો દુકાડ દેખાય છે. તેઓ ઉંચા અને મજબૂત છે. તેમનો વર્ણ ગોરો છે. તેમની આંખો માંજરી છે. ધણા આપરિશોના વાળ કાળા હોય છે. પણ તેમની આંખો તો બૂરીજ હોય છે. તેમના ગાસ ગુલાબી રંગના હોય છે. એ દેશની હવા ઠંડી અને શરદ છે, તેથી કરીને આગડી સારી જળવાય છે.

ગામડીઆ બિચારા અંગરેજ લોકો જેવાં લૂગડાં પહેરે છે, તેવાજ ધાટનાં આપરિશ લોકો પહેરે છે; પણ તે કપડાં ઉનનાં હોય છે. તેને 'ફ્રીઝ' કહે છે, એ કપડું બેરાં પોતાને ઘેર બનાવે છે. જેઓ ધણીજ ગરીબ હાલતના હોય છે, તેઓ પોતાનાં ફાટેલાં કપડાંને ધીંગડાં દેવાની પણ દરકાર રાખતા નથી; અને જેવાંને તેવાં ફાટાંદુટાં ચીપરેહાસ થતા સુધી પહેરે છે. ગામડાની સ્ત્રીઓ અંગરેજ ગામડાની આપડીઓના જેવો પહેરવેશ રાખે છે; પણ તેમને જ્યારે બહાર જવું હોય છે, ત્યારે તેઓ લાંબો આરમાની રંગનો અખો પહેરે છે.

ખોરાક:—કુટલાંએક વરસ ઉપર ગરીબ સ્થિતિના આપરિશો ધણાંખરાં બટાટાં ખાઈને દહાડા કાઢતા. એનો આયર્લેન્ડમાં આગળ સારો પાક થતો; પણ ત્રીશેક વરસ ઉપર ત્રાસ ઉપજાવે એવો દુકાળ પડ્યો. બટાટાંનો બધો પાક રદ ગયો, તેથી આખા દેશમાં કેર વર્ષાઈ રહ્યો, અને ધણા લોકો મૂખથી મરી ગયા. તે વખતથી તેઓ હવે ઘઉંનો વધારે વાપર રાખે છે. તેઓ તેની શેઠશી બનાવે છે અને બીજી ચીજો પણ કરે છે. તેઓ આ ધરણી પીએ છે, તેમ છાશ પણ પીએ છે. વળી, છાશના પાણીએ લોટ બાંધીને તેઓ શેઠશી કરે છે. તેઓ વિદુષ્ટિક જાતનો દારૂ બહુ ગાળે છે. એ દારૂ તેઓ દાણામાંથી બનાવે છે.

જનાવરો:—જેવાં ઇંગ્લાંડ તથા સ્કોટ્લાંડમાં નીપજે છે, તેવાં આયર્લેન્ડમાં પણ ગાય છે; પણ ટોર વગી વધારે સરસ થાય છે. રૂપાણું લીધું ખડ ખાઈને ગાયો મતજાકી થાય છે. તેઓ સળી ઉભી રહે, એવું જાતું દૂધ દે છે. તેનું પુષ્કળ માખણ થાય છે. તે વેપારીઓ દે-

શાનરમા મોકલે છે આઈરિશ લોકો દુકર ધણી રાખે છે ગરીબ નો કોના ધરમા જીવે તો જ્યાં માથુસ રહેતા હોય, સાજ એક ખૂંટે તેમના દુકર પથુ પથા હોય ! વરમની આખર મામમે પોનાર્ન જમીનનું ગણોત્ત બરવાને તેઓ પોનાના દુકરને વેચી ન જોઈ તેઓ વગી દૂધની લાનએ ઘણી બકરીઓ રાખે છે, અને બપરાના બપરાના આમડાના તેઓ દાયાના મોજ બનાવે છે બપરાના ઘણા દનના તો અધરથી હડી જાય છે તેમને શિયાળના તાણી જાય છે, અથવા ગરુડ પખી ઉપાડી જાય છે આપ નાંડમા શિયાળ તથા ગરુડ ઘણા છે દેશના એક પ્રાણીઓ આપણા દેશમા યાય છે, તેના લાખિનકુન યતા નથી આપણા દેશમા સાપ તથા દેડકા યાય છે, તેની એ દેશ મા પેદાશજ ન મળે એમ છતાં એમને આપણા મુનકના સાપ તથા દેડકા ગમતા હોય અને બધાને ઉપાડીને તેમના દેશમા લઈ જાય, તો બંને લઈ જાય, એમા આપણને રાત્રી આપે તેમ નથી.

પેદાશ — આઈરિશ લોકો સઘળી જાતના રાણના કાપડ બનાવે છે રેશમ તથા ઉનનો તાણો અને વાણા નાખાને તેઓ 'પોપ્લિન' નામનું એક સુંદર કપડુ બનાવે છે વગી જ્યાંબધ દોર, આપણ તથા ઇંગ તેઓ પરદેશ મોકલે છે

ડબ્લિન.

આયર્લાન્ડનું મુખ્ય શહેર ડબ્લિન છે એ ઘણું સુંદર છે તેની પાસે અડાઅડ વિશ્વી નદી છે તે નદી એ શહેર પાસે ધઈને દરિયામા મળે છે તેને ડબ્લિનનો ઉપસાગર કહે છે છોકરાઓ, ઉપસાગર એટલે શું, તે તમે જાણો છો ? જ્યારે સમુદ્રની પાસેની જમીન સીધી ન હોય, પણ અર્ધગોળ ધઈ ગઈ હોય, સારે તેના દરિયાને ઉપમા ગર કહે છે ઉપસાગર એવે બહુ રૂપાળો લાગે છે એ ઢેકાળું દરિયો શાત અને તળાવના જેવો લીસો હોય છે તેમા વહાણ નિરાને રહી શકે છે. તેમને મોજનો ઉગાળો, કે અગડાટ લાગે નથી ડબ્લિનમા મકાનો ઘણા સરસ છે, અને શહેરના ઘણા મોટા પડોળા, સીધા અને ચાનવાને ખુશતુમા લાગે છે સા 'ક્રીનિંગ-પાર્ક' નામનો જાગ છે તે ઘણો ખૂબસૂરત છે દુનિયામા જે પહેલા નબ

રના બાગ ગણાય, તેમનાં આ એક છે। એ બાગમાં મોઢ ઉપજાવે
એવી વાડીઓ છે રૂઝિનત નગરમાં ઘણા ઘણા સુંદર ચોક
છે. તેમને ફરતા ચોમેર શોભાયમાન મકાનો આવી રહેનાં છે;
અને વચ્ચોવચ્ચ જાડ, ફળ, ફૂલ અને ધાસથી ઘરપૂર બગીચાઓ
બનારી દીધા છે પણ કોઈ મોટું શહેર બધી વાતે જોડ આપણ
વિનાયુ હોય નહીં; ગામ હોય ત્યાં ઢેડવાડો પણ હોયજ. શહેરમાં
વળી કેટલાંએક ભાગ એવા પણ હોયજ કે જ્યાં ચીંપરેદાન અને
દુબી દરિદ્રિ માણસોના ઢોળેટોળા જોવામાં આવેછે, એવા ભાગ
જેમ લંડનમાં છે, જેમ ગ્વાસગોમાં છે, તેમ રૂઝિનતમાં પણ છે;
અને દરેક મોટા શહેરમાં તેમ હોયજ રૂઝિનતમાં કેટલાંએક બહુ
ફક્કડ દેવનો છે, એક દેવન તો ૮૦૦ વરસથી પણ જૂનું છે, પણ
સમરાની સમરાવીને તેને હમેશા સારી દાનતમાં રાખવામાં આવેછે.
‘રૂઝિનત’ કાપડ હીર તથા હનની મેળાબણીથી ધાયછે, એ વાત
મેં તમને આગળ કરી. તેને માટે એ નગર નામીયું છે.

કોર્ક.

આયર્લેન્ડની દક્ષિણે કોર્ક સાથી મોટું ગામ છે તે એક સુંદર
બંદર છે ત્યાં વહાણો આવેછે તે સાથી ખાનાનું, માખણ, ઘડા વ-
ગેરે બીજાં દેવોમાં વેચાતે માટે લઈ જાયછે

બેલ્ફાસ્ટ.

આ શહેર આયર્લેન્ડની ઉત્તરમાં મોટામાં મોટું છે એ જાણ-
વા જેવું અગત્યનું ગામ છે તેમાં ઘણી ચીજો ધાયછે. વળી, શયુના
ફારખાનાથી તે પ્રખ્યાત છે. એ શહેરમાં શયુના જેવા સરસ કપડા
બનેડ કે, હુનિયામાં કોઈ કેકાણે જેના થતા નથી આયર્લેન્ડમાં
શયુના છોડ હોયછે એ જોડના રેશાને કાતીકાતીને જેના તાર કરવામાં
આવેછે એ તાર વણીને શયુના લૂગડા બનાવવામાં આવેછે બેલ્ફા-
સ્ટ ધણુ આગાહ અને ગળીઆમણુ શહેર છે ત્યાંના લોક ધણુ ઉ-
દ્યોગી તથા સહાસિક છે

હાર ખુરશીઓ નાખીને બેસેછે, અને બેઠાં બેઠાં ચૂંચવાનું કામ કરે.

ફ્રાન્સમાં કેટલાએક રસ્તા ઉપર સફરજનનાં ઝાડ રોપેલાં હોય. તમે જેમ જેમ એ દેશના દક્ષિણ ભાગમાં જતા જાઓ, તેમ તે લેઝતદાર મેવાનાં ઝાડ વધારે વધારે આવતાં જાયછે. તમે જે આગળ ચાલશો, તેમ દ્રાક્ષના વેલાથી બરચક થએલાં ખેતરો ત મારા જોવામાં આવશે. એ વેલા સાંખા વાંસ ઉપર ચઢાવેલા હોય છે; અને સાલ તથા સફેદ દ્રાક્ષના ઝુમખે ઝુમખા ભોંયગર લગી પડતા તમે જોશો.

કોઈ એક નાના ઘરની ઓશરીમાં વાંસની જાળી ઉપર દ્રાક્ષન વેંડા છવાઈ ગયા હોય, અને એક બે અંજીરનાં ઝાડ નાવેલાં હોય તેનાં પહેાળાં, મોટાં, ઝાંખાં પાનનીંત ચુધી જઈ પહેાંચેલાં હોય એ એક જોવા જેવો દેખાવ થઈ રહેછે.

ફ્રાન્સનાં ખીઠાં સુગંધીદાર ટૂલોની ઘણી ટૂલવાડીઓ છે. ગરીબ માણસો તે ટૂલ ચૂંટીને તેના મોટા ચાલતી થોડા-ગાડીઓમાં થોડા પૈસા મળવાની આશાએ નાખેછે. મીનીઓનેટ એ ફ્રેંચ લોકોનું વહાલું ફૂલ છે. તેની વાસ ઘણી ખીઠી છે; પણ તેનો રંગ આછો લીલો હોયછે, તે બહુ સરસ લાગતો નથી. પણ જેમ શુભાળ એ ઇંગ્લાંડનું ફૂલ છે, તેમ ફ્રાન્સે કમળનું ફૂલ પોતાનું કરી લીધું છે.

ફ્રાન્સમાં જે બાગબગીચા પાવછે, તે ઇંગ્લાંડના જેવા સુંદર નથી. ફ્રાન્સના બાગમાં હોંચા ઝાડોની બે હારની વચ્ચે રસ્તા ખાંસરાદોર હોયછે; પણ ઇંગ્લાંડના બગીચામાં ઝાડીમાં આડા નાની ખોડા ધ્રુતાવેલા હોયછે; અને ઓમેર કરતા ટૂલના ક્યારાના કિનારા ઉપર હા હોયછે; તોપણ ફ્રેંચ લોકો કદી કદી ઇંગ્લાંડના ઇંગ્લાંડમાં છે, તેમાંજ એ તેઓ તેને 'અંગરેજી બાગ' કહીને જોખખેછે. રસ્તાની રેલના લાગશે. કારકમા બાગ ઉપર ઘણી જાનના ઝાડોનાં વાં ચોગાનેશ પહેરેછે અને લ.દક્ષિણ ભાગમાં ખૂચનું ઝાડ, અલિષ, ઝાડો કરેછે અરહેરેછે, અને ઘણીનાં ઝાડ ચાયછે. ફ્રાન્સમાં સોગંજ,

તથા ખટટાનો પાક પણ ખડૂ નીપજીએ એ દેગના જે ભાગમાં જળીન પથ-પામી અને કમકસદાર છે, સાથી પણ સરસમાં સરસ દાર આવે છે. 'ખોટ' જાડના મૂળમાંથી ફેંચ લોકો ખાઈ ખાવે છે કેટલેક ટેકણે તેઓ મરના ઉઠેરે છે, અને ઈંગ્લાંડમાં તેના જથામથ ઇડા મોકલે છે દક્ષિણના લોકો દરિયામાંથી મીઠું પકવે છે.

કાન્સનો એક ભાગ તો પછો ઉત્તર છે. એ એક વિશાળ મેદાન છે તેમાં ઝીણી, ઘોળી જેવીના ડુંગર કેટલાએક ગાઉ સુધી છે. તે પથના જોરથી ઉડી ઉડીને દરિયામાં પડે છે, અને સાથો પાખીરે તણાઈ તણાઈને તે રેતી પાત્રી કિનારે આવે છે. એમ છે, તોપણ એ જગ્યાના લોકો સનેલી જોરમાં આવે છે. આવીના બરવાડો પોતાના ધેગના ટોળાને ખારામાં અને રેતીના મેદાનમાં લઈને ફરે છે છેટેથી આ બરનાડ લોકો જનના ઢગના જેના દેખાય છે. તેઓ પગે ઢુકા જોનના મોજા ચલાવે છે, અને લાકડાના જોડા પહેરે છે તેમના બધા કીવ ઉપર ઘેટાનું ઉત્તર હાલ જોવામાં આવે છે. તેઓ આપણા દેશના નટની પેઠે બે વાસ ઉપર આવે છે, તેથી તેઓ લાગે ડગલે થયું ઉતાવળા જાય છે. તેઓ વળી પોતાના વાસાને ઝોઈંગબુ દેરાને એક ત્રીજે વાસ પછરાડે રાખે છે, તેથી તેમને ઘણીજ નિરાત રહે છે તેઓ ચાનતા ચાનતા ચૂંચી પણ શકે છે. દલાડાના દલાડા સુધી તેઓ જાય ઉપર પથ પણ મૂકતા નથી અને ચૂંચનાનું કામ જરા પણ શકતા નથી. તેઓ માઝના, ડુંગળી અને જરા લસણની સાથે જળની મેટની ખાય છે તે રેટની દશ કે પદર દલાડા ઉપર સેકવી હેમ છે એવો ખેરાક સાથે લઈને તેઓ ફરતા ફરે છે. તેઓ તૂમડામાં કાઠકી પીવાનું રાખે છે તે તૂમડું તેઓ પોતાને ખબે લટકાવીને ફરતા ફરે છે.

જ્યારે કોઈ ચર્ચગેજ મરણ પામે છે, ત્યારે બીજા બધા બાઈઓ ફરતાં મોટા ભાઈને ઘણી નાર સૌથી રખારે લિસ્તો મળે છે; પણ કાન્સમાં તો સૌ છોકરાને સરખો ભાગ મળે છે એ કારણથી કાન્સમાં મોટા બાગવાળીયા અને મુંદર રથજો ચોડા છે, પણ નાના વાડી-વણકા અને નાના પ્રાક્ષ-મંડરા જાત છે જેનું લોકો એટલા બધા

કૃતો આવી ગયા હતા, તેઓ ડાઘા થયા નહતા, અને તેથી તેઓ
 ઝાઝું મન્ય કંઈવા પામ્યા નહો. એ વંશનો છેલ્લો રાજા પાઞ્ચિ
 મના પોતાના મહેલમાંથી એટલી ઉનાળાથી નાસબગ કરી
 નહો કે પોતાના કપડા લેવા પણ તેનાથી ગહેવાયુ નહો. ખાવા-
 પણ અર્ધું પડ્યું મુશીને તેને દોહતું પડ્યું. તેના પેટમાં એવી ધા
 સ્તી હતી કે જો હું પકડાઈશ, તો તેઓએ મારા બાપને અ
 મારા કાકાને જેમ મારી નાખ્યા છે, તેમ મારું પણ તેઓ માર
 કાપી નાખશે તે પછી મોટા નેપોલિયનના બનિમને ફ્રેંચ લોકોએ
 માફી ઉપર બેસાડી, અને તેને નીજે નેપોલિયન કહેવા લાગ્યા
 તેણે આદાર વર્ષ રાજ્ય કર્યું અને તે પછી તેણે જર્મની સાં
 લકાર્થ આરબી. તેમા તેની દાર યદને તે કેલ પકડાયો. લાથ
 છૂટ્યા બાદ પોતાની રાણીને લઈને તે હંગેરી ગયો. એ બાદ
 તેના રૂપને માટે પ્રખ્યાત હતી. તેને એકનો એક દીકરો હતો
 આ બનાવ બન્યા પછી ફ્રેંચ લોકો બોમવા લાગ્યા કે, હવે અમારો
 રાજાનો ખપ નથી તે વખતથી ક્રાન્સમા પ્રભસતાક રાજ્ય થયું
 તે આજ પણ તેમજ છે. ને રાજ્યના સુખીને પ્રમુખ કહે છે. તે
 સાત સાત વરસે બદલાય છે અને નવો પસંદ કરવામાં આવે છે
 નીજે નેપોલિયન ગરતા સુધી હંગેરીમાં રહ્યો તેનો નાને
 દીકરો સિપાઈગીરીની કળા શીખવાને જૂસિય ગામમાં ગયો. તે
 મલો બડાદુર હતો, હતા એવો સુકુમાર હતો કે દરેક જણ તેન
 ઉપર વહાન કરતું અગરેજી લશ્કર સાથે તેણે આફ્રિકામાં જવાનું
 રજા માગી. જે દિવસે એ નીકળવાનો હતો, તેની આગલી રાત્રે
 તે મોડે સુધી બેઠો અને પોતાનું વસીયતનામું તેણે લખ્યું. તે
 સેખમા તેણે પોતાના સગા નિમકહવાય નોકરોને યાદ કર્યા અને
 પોતાની માને એટલે સહેનશાહ બાતુને માટે બહુ દેને કરીને તેમ
 લખ્યું હતું, એટલુંજ નહો, પણ આપણી વહાળી રાણીને તમ
 દેશને મારે ઉપકરના વચનથી સંભારી હતો.

सहने शाहजादो.

ડાની કળા પણ એક ફેંચે શોધી ઠાઠી છે. તેનું નામ નીપ્પ હું.
 'ગાસ'ના દીવા સળગાવવાનું પણ ફિલિપ લખ્યાં નામના ફેંચે શોધી
 ઠાઠું હતું. એ કામ પાછળ તેને ત્રીશ વરસ સુધી મંડાયા રહેવું પ-
 ડ્યું હતું. એ બાબતના પ્રયોગો કરવામાં તે પેસે રહેથી એવો ખુશર
 થઈ ગયો કે તે દુઃખી દાસતમાં ગ્રન્દી ગયો. તેની સાથે પછવાડે
 અંતરેજ સોડા મંડી પડ્યા, અને તેનું પરિણામ એ થયું કે પારિસ
 સહેરની પહેલાં એ વરસ આગમ્ય લંડન નગરમાં ગાસના દીવા
 બજવા લાગ્યા.

પારિસ.

પારિસ સહેર લંડન નગર જેવું તો જાહેર નથી પણ તે
 વધારે મોજીલું અને રંગીલું સહેર છે. તેમાં મોટા વિશાળ મોક
 અને લાંબા, જાડ પાનવાળા રસ્તા છે. અળક અળક થઈ રહેલા
 પુઆશ અને બપોટાદાર મહેસો છે. પ્રાચીન દેવાલયો રંગીન કો-
 ચની બારીઓથી સુશોભિત થઈ રહેલાં છે. ખુબીદાર પૂતળાં
 અને મૂર્તિઓ છે; અને મન કલ્પ ન કરે એવી અગમ્યતી
 ચીજોથી ભરેલી દુકાનો છે. દુનિયામાં સૌથી જાહેર પ્રસ્તાવના એ
 સહેરમાં છે; અને ઘણા નામાંકિત ચિત્ર-કામનો પણ સંમદ કરવા-
 મા આવ્યો છે. એ સહેર પાસે સેન નદી છે. તે ઉપર બાવીસ તો
 પૂલ બાધવામાં આવ્યા છે; અને ફેંચ સોડાએ જે લડાઈઓમાં
 ફેંચે મેળવી છે, તેની યાદગીરી માટે મહેરાઓ લગાવેલા છે.

ઉમદામાં ઉમદા અને નવામાં નવા નયુનાનો પોશાક પહેરીને
 સોડા સુંદર પહેળા રસ્તા ઉપર ઘોડા-ગાડીઓમાં બેસીને કેટલા-
 એક માર્ગે સુધી ફરવા જાય છે. સાંધી પછી બધાં ડબ્બૂંઓના તો-
 મના વહાલા મેદાનમાં તેઓ ઉતરી પડે છે. જૂદી જૂદી તરેહના
 પોશાક અને જૂદી જૂદી જાતની ગાડીઓ જોવાની ઘણી રમુજ
 પડે છે. સાં લેક્ટી ખુરશીઓ ઉપર, લીલા માસ ઉપર, પહેળા રસ્તા-
 ની બાજુ ઉપર આવીને હરદમ બેસે છે, અને છેકરાંનાં ટોળે ટોળાં
 તથા નેમની આપાઓ પણ સાં આવીને ગમન કરતાં નજરે પડે છે.

ત્યાં વળી અનેક આંતર-ગાંધીની પેઠે લાંબી આડીઓ છે. દાસમાં જાપાન દેશમાંથી એક ધણાજ ખૂણમુરત આડને પારિસમાં લાવીને વાલ્યું છે.

વળી પારિસમાં એક પ્રાણિ-મંદ છે. તેમાં સઘળી જાતનાં જનાવરોને રાખવામાં આવેછે. એ શહેરની તળે ધણી સુરંગો પાડીને રસ્તા કરેલા છે. તેને 'કાટાકોમ' કહેછે.

વળી પારિસમાં ઘણાં કાવાખાનાં છે. ત્યાં લીંબુનો શરબત, મીઠાઈ, ખુંદ, બરફ અને બીજી મુંદર વસ્તુઓ વેચાયછે. કાવાખાનાની સામા, બહાર રસ્તા ઉપર ખુરશી અને નાની મેન્ને હમેશાં ગોઠવવામાં આવેછે. ત્યાં લોકો બેસીને વાતોના તડાકા મારેછે.

રસ્તામાં સડકો ઉપર હમેશાં હસવા બોલવાના અવાજ સંભળાવાજ કરેછે. વળી, કામકામ ચોપડીઓ અને વર્તમાન-પત્રોની નાની નાની દુકાનો હોયછે; કેમકે ફ્રેન્ચ લોકો રસિક ચોપડીઓ વાંચવાના યોખી હોયછે, અને દેશદેશના તાજા સમાચાર જાણવાને તેમને ગમેછે.

ફ્રેન્ચ લોકોને કુકડ પોશાક પહેરવો બહુ ગમેછે. અઠવાડીએ અઠવાડીએ નવનવી ઢાંચ નીકળેછે. તરેહ તરેહની ટોપીઓ બનતી જાયછે, અને નવનવા રંગ દાખલ થતા જાયછે. એવી નવનવી ઢાંચની તસ્વીરો ખેંચીને બીજા દેશમાં મોકલવામાં આવેછે, અને આખા યુરપ ખંડના તથા અમેરિકા ખંડના લોકો પારિસ-વાસીઓની પેઠે કપડાં પહેરવાનું પસંદ કરેછે.

પારિસ શહેરમાં એક આખા ધરમાં એકજ કુટુંબ રહેલું નથી. મકાનની એક એક બોંય ઉપર એક એક કુટુંબ રહેછે. તમે એક ધરમાં પેસીને દાહર ઉપર ચઢીને જુઓ તો ત્રણ દરવાજા તમારી નજરે પડશે. એક બારણામાં પેસો તો બેસવાના દીવાનખાનામાં જવાય; બીજા બારણામાં પેસો તો જમવાના ઓરડામાં જવાય, અને ત્રીજા બારણામાં જાઓ તો એક મોટા સૂવાના ઓરડામાં જવાશે. આ ઓરડાઓને અડખે પડખે રસોડાંના ઓરડા અને બીજા સૂવાના ઓરડા હોયછે. ઇંગ્લાંડના ઓરડાઓ જેવા આ ઓરડાઓ સોજા અને સુખદાયક નથી. શિયાળામાં બધી જમીન ઉપર શેતરં-

છોખો પાપગામી આવેછે. તે વસંત ઋતુમાં એક માણસ આવીને માફ કરવાને ઉપાદ્રી જાયછે. તે પાછો બીજી શિયાળો આવતા પહેલા પાછો લાવેછે. બીજાના બહુ મજ્જેનાં હોયછે તેના ઉપર છત્રી રાખતા નથી, પણ ઉપરથી ચારેગમ પડના લટકતા રહે છે. એવા પવન ઈંગ્લાંડમાં પણ જોવામાં આવેછે. તે ફ્રેન્ચ-પલ્લગ કરેલાય છે. ધરની ખારીઓ ખારણીની પેઠે ઉઠડેછે અને દેવાયછે ફ્રેન્ચ લેકોને પરેણું બહુ ગમેછે. તેઓ નાના નાના વાગતા ઘડિયાળો, પૂતળાં, રમકડા અને વાસણૂકસણ પોતાના બધા ઓરડાઓમાં ગોઠવી ગોઠવીને મૂકેછે.

એક બાબતમાં તો સદન કરતા પારિસ વધારે પ્રશસ્તુમાં છે. પારિસમાં ધૂમાડાનું તો નામ ગળે નહીં. લંડનમાં જેમ બધું માનુજ કાળું થઈ રહ્યું છે, તેમ પારિસમાં નથી. એમ શાચી હશે તે તમે જાણો છો ? તેનું કાળુ એમ છે કે પારિસમાં કાલસાને કે કાણે લાકડાં બાળવામાં આવેછે, તેથી દેવતા તંજાનવાને લોહાની સીક એ શહેરમાં માપરવી પડતી નથી, પણ લાકડા ફેરવાને માત્ર ગીપીઆ રાખતા પડેછે.

પારિસ શહેરની બહાર કરતા બહાર વધારે ન્હોલાઓ છે. બાગમગીચાઓ, કુઆરાઓ અને તગ્ગીરોનો ખાર નથી 'ગોમ્બા' નામનું એક સુંદર જુદીદાર કપડું પાપછે તેનું અહીં કારખાનું છે. જે કારીગર આ કપડું બનાવેછે, તેને તો તે તર્ફ પીઠ ફેરવીને બેસવું પડેછે, તેથી જે મજ્જેનું કપડું તે વણતો જાયછે, તે તેવાથી જોઈ શકાતું નથી. એવીજ રીતે અમદાવાદમાં ખૂનસુરત શેતર-છોખો વણવામાં આવેછે વણકર વાસેથી વણતો જાયછે એટલે તેવાથી તે દેખાતું નથી, પણ તમે સામા બેઠા હો, તો વણાટ-કામ ખુશીથી જોઈ શકો. પારિસમાં વળી દિનપસદ બીનાઈ વાસણુનું પણ એક કારખાનું છે. તેને સેવરના બીનાઈ નાસણુ કરેછે. એમાં કોઈ ઠેકાણે બનતા નથી.

પારિસ શહેરની બહાર કેટલીએક સુંદર ટુંગરીઓ છે તેમાં એકનું નામ બેલ-વીસ છે તેના અર્થ સુંદર-શહેર એમ થાયછે એ જગાનું નામ ગમે તેવું રૂપાણુ રાખ્યું છે, પાવુએ-ઠેકાણું જે

લોકો નહેરે, તે ગણીત નિર્ધાર અનગ્રામા છે તે લોકો 'સામાન્યિક' કહેવાય છે, કેમકે તેમનો જોવો સિદ્ધાન્ત છે કે જે ધનદોષતનું ઉપર્જન થાય, તે મર્ચની વચ્ચે 'સામાન્ય' ગણવી જોઈએ તે ઉપર કેમનો વત્તો અગર જોઈએ દર સમજવો નહીં. સૌ લોકનો સન્ધો બાગ સમજવો. જ્યારે જર્મન-વિચારની મનાસિ થઈ* ત્યારે જો સામાન્યિકોએ પાગિસ નગરને જાણી નાખવાની કાશીસ કરી, કેમકે તેઓ જાને જહુ દુ ખી દાનતગા દતા; પણ જોમાના ધણા માણસો પકડાયા અને તેમને જો ગુન્દાની કાગીસ મટે મોતની સજા કરવામાં આવી

લાન્ડસ.

ફ્રાન્સમાં આ જીત્ત નળાનુ શહેર છે. તે રેશમ અને મખ-મનને માટે પ્રખ્યાત છે તે નહેર નદી ઉપર છે એ નદી સેન નદી કરતા સરમ છે તેમાં કોઈ કોઈ વાર પૂર આવે છે, તેથી ધણા માણસ દૂરી જાય છે

બોર્ડો.

જો શહેર ગાર્ગેન નદી ઉપર છે તેના ઉપર સુંદર પુલ બાંધેલો છે બોર્ડોના નવા શહેરને 'હસનું નગર' કહે છે તેની દવા મધુરી અને મનમ છે તેમાં મરમ ચોક અને હામાદાર રમતા છે. જૂના શહેરમાં એક મેડુ દેરાય છે તેમાં ધણા અજગ જેવા જૂના ધર અને સાકડા ગ્રહો છે બોર્ડોમાંથી પીસાનો દારૂ પુષ્કળ આવે છે.

ઓર્લીન્સ.

ફ્રાન્સમાં જ્યાર નદી જીજ બધી નદીઓથી લાગી છે તે ઉપર ઓર્લીન્સ શહેર છે તેમાં એક જુવાન ક્રમારિકાનુ ખૂબસૂરત બાઈ છે તેને જામત પહેગવનમાં આપ્યું છે આ છોકરીના છ-

વન-ચરિત્રની વાત તમને ગમે એવી છે. તેને કાઈ વાર જોન આર્ક આર્ક કહે છે અને કાઈ વાર આર્લોન્સની કુમ રિકા પણ કહે છે.

આ બડાદૂર દેશાબિમાની પાઈ ક્રાન્સમાં ડૉન્સેમી નામ ગામના એક ખેડુતને ઘેર જન્મી હતી.* એ સમામાં લોકો ધણ આસ્તાન હતા. માત્ર મોટા લોકો અને પાદરીઓને લખતાં વાંચત આવડતું હતું; તેથી જોન મોટી થઈ, પણ ગામમાં કાઈ નિરાળ નહોતી કે તે ત્યાં બહુવા જાય; પણ તેની માએ તેને શીવનાં તથા શ્રુતનાં શીખવ્યું. વળી, તે ધરતું કામકાજ કરતાં પણ શીખી કુવેથી પાણી બરી લાવે, પોતાની ગાયોને દૂધે, અને કોઈ કોઈ વાર તો તે તેના ખાપને ઘેટાં ચરાવવાને લાવવા લઈ જવામાં મદદ કરે. એ પ્રમાણે એ કુટુંબ બધી વાતે સુખી હતું; એટલામાં તે લૉરેઈન પ્રાંતમાં રહેતાં હતાં, ત્યાંસુધી લડાઈનું રણ—શિંગ આવી પહોંચ્યું. આ વેળાએ ક્રાન્સની ખરેખરી અવદશા ખેડી હતી. ઇંગ્લાંડના રાજાને ક્રાન્સના રાજા સાથે લડાઈ ચાલતી હતી. ક્રાન્સના ખરો રાજા મરણ પામ્યો હતો; અને આ રણસંગ્રામને લીધે તેના દીકરાનો રાજ્યાભિષેક થઈ શક્યો નહોતો. એક આખા વરસ સુધી તો અંગરેજો જીતતા ચાલ્યા. આ સમયે ક્રાન્સના ગરીબ લોકોનું દુઃખ એવું ત્રાસજનક હતું કે તે લખ્યું જાય તેમ નથી. સપળા મોટા અમીર ઉમરાવો લડાઈમાં હત્યા હતા. કાઈ અંગરેજોના પક્ષમાં, તો કાઈ તેમની સામા. આખા દેશ ઉપર ઘોડ-સવારે રખડવા લાગ્યા અને ગરીબ લોકોને લૂટવા લાગ્યા અને તેમને બધી વાતે હેરાન કરવા લાગ્યા. તેવામાં લશ્કરના કેટલાએક સિપાઈઓ ડૉન્સેમી ગામમાં આવી પહોંચ્યા. જોનને તથા તેના આખા કુટુંબને જીવ લઈને નાસવું પડ્યું. તેઓ જંગલમાં નાસી ગયાં. જ્યારે પેલા સિપાઈઓ લૂટફાટ કરીને તે ગામમાંથી ગયા અને નાસી ગએલા લોકો પાછા આવ્યા, તો તેમણે શું દીકું ? જોનનું ઘર ખેદાનખેદાન થઈ ગયું હતું, બારણાં બાગી નાખ્યાં હતાં અને ઘરમાંનો જેટલો સામાન લઈ જવાય, તેટલો તે લૂટારા લઈ ગયા

હતા, અને બાકીનાનો નાશ કરી નાખ્યો હતો. એ દુઃખી કુટુંબને હવે દોહરેલા દહાડા કાઢવાના હતા. ઘરમાં ખાવાનું મળે નહીં; વળી, તેમનું જેતર ધૂળધાણી થઈ ગયું હતું. આથી તેઓ મદારીકટમાં આવી પડ્યાં. એમ કહેવાય છે કે એક વીથીવાળાને સ્વાં જોન ચાકરડી રહીને તેના કુટુંબને મદદ દેવા લાગી.

એ બાઈ હણી ધર્મ-પરાયણ હતી. તે વારંવાર જ્ઞાત અને અપવાસ કરતી તથા પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરતી. એક દિવસ એવું બન્યું કે, તે અપવાસ રહી હતી; તેવામાં તે પોતાના બાપની વાડીમાં બેઠી હશે. તેના ઘર ઉપર જે દુઃખનો આઘાત ટૂટી પડ્યો હતો અને પોતાનો બધો દેશ દુઃખના દરિયામાં ડૂબ્યો હતો, તેના વિચાર તેના મનમાં એક પછી એક આવ્યા કરતા હતા અને તેનું મગજ તેની અસહ્ય વેદનાથી ચીરાઈ જતું હતું; તેવામાં જાણે કોઈ ગંભીર અવાજ તે સાંભળતી હોય એમ તેને લાગ્યું. તે અવાજે તેને કહ્યું કે, હક, જા, તારા દેશને અને તારા રાજ્યને મદદ કર. તેણે આ બોલ સાંભળ્યા પછી તે જિજ્ઞાસી કરે શું ? કેમકે તે એક ગરીબ બાળ-કુમારી હતી. આવા ગેળી અવાજ થોડા વરસ સુધી તેણે સાંભળ્યા. તે હમેશાં તેને મદદ કરવાને બોલાવતા હોય એમ તેને લાગતું. છેવટે, તેણે મન સાથે નક્કી કર્યું કે, જોઈએ, વાર, મારાથી શું બની શકે છે, તે મારે કરી નેા જોવું. પ્રથમ તો તેની વાત ઉપર કોઈએ કાન દીધો નહોતો. જોને કહેવા જાય, તે બધા તેને ગાંડી ગણવા લાગ્યા. આમ છતાં તેણે પોતાની વાત મૂકી નહીં. આખરે તે જોમ તેમ કરીને કેમ શાહજાદા પાસે જઈ પહોંચી. શાહજાદો મોટા મોટા અમીર ઉમરાવોના ટોળામાં ઉભો હતો. તે સર્વેનો પોશાક ઉમદા હતો. તેમાંથી જોને શાહજાદાને આગળ કદી દીડો નહોતો તોપણ તરત ઓળખી દાઢ્યો. એ વેળા એ બોલી-
ન્સને અંગરેજોએ ઘેરા લાલ્યો હતો* અને તે અંગરેજોને હાથ જવાની તૈયારીમાં હતું. જોને આવીને શાહજાદાને જાહેર કર્યું કે, ઇશ્વરની એવી કૃપા છે કે મારે તારી મદદે આવવું, અને હું તને તેની આરા પ્રમાણે

ક્રા મનો રાજ બનારીશ. તેણે વળી શાહજાનને કહ્યું, જો તું મો
 થોડા સિપાઇઓ આપે તો હું જઈને ઓર્બીન્સનો બચાવ કરીશ
 શાહજાદાએ એ વાતની હા પાડી. તેણે કેટલાએક મરાઠા આપ્યા
 વળી જોનને ચઢના માટે એક મજ્જનો કાગો ઘોડો આપ્યો. જોને
 દૂધ જેવા ઘોળા રગતુ બખ્ત પહેર્યું એ જમાનામાં જે કોઈ લડ-
 વા જાય, તે બખ્ત પહેરીને જતુ. જોને પોતાના ડાંગા હાથમાં એક
 ખૂબસુરત નિશાન લીધું અને એક નાની તરનાર દેવબાથી નાંધી
 તેણે પોતાના કમરબદે બાંધી આ પ્રમાણે પોશાક પહેરીને
 તેણે ઘોડ-સવારોની સરદારી હાથ કરી એ બાઈ પડે એવી તો
 બહાદૂર હતી કે, તેને જોઈને તેના સવારો પણ બહાદૂર બની ગયા
 અંગરેજ લોકો તદ્દન હાર ખાઈ ગયા અને જોન વાજતો ગાજતો
 ઓર્બીન્સ શહેરમાં દાખલ થઈ. તેણે આવી રીતે પાકમ
 કરીને અંગરેજો ઉપર જીત મેળવીને ઓર્બીન્સ શહેર તેમના હાથમાં
 ચી લીધું, માટે તેને ઓર્બીન્સની કુમારિકા કહેછે આ બનાવ બન્યા
 પછી તે જ્યાં જાય, ત્યાં તેની સરદારો દેહળ સરકર ખુશીથી
 જવા લાગ્યું. તેણે વળી ખીજી સડાઈઓમાં ફતેહ પર ફતેહ મેળવના
 માડી અને ખીજેજ મંજિને તેણે -હીન્સ શહેર હાથ કર્યું આ સ્થળે તેણે
 શાહજાદાને રાજ્જામિલેક ક્યો અને તે ક્રાન્સનો રાજ થયો * આ
 પદ્ધતિએકની ક્રિયા એક પણ શામાયમાન દેવબા કરનામાં આવી.
 ક્રાન્સના બધા રાજાને એ ઠેકાણેજ મુગઠ પહેરાવવાની ક્રિયા હરહ-
 મેશ કરવામાં આવેછે આ સ્થળે પ્રસંગે જોન ઘણી શરમાળ અને
 અસીવ હતી તે બોલતી કે, હું કોઈનો પણ પ્રાણ લેવાને માગી તર-
 વાર ઉગામીશ નહીં. હું તો મારા નિશાન ઉપરજ ખરી મમતા રાખું
 હવે તેણે રાજાને કહ્યું કે, માફ કામ પૂરું થયું છે, તેથી મને મારે
 ગામ મારા માખાપ પાસે જનાની હવે રજા આપો, પણ અંગરેજો હજુ
 ક્રાન્સમાંથી ગયા નહતા, અને તેથી રાજાએ જોનને કહ્યું કે તું એ
 કે વાર આ અંગરેજને આપણા આખા દેશમાંથી કાઢ, તે વિના હું તને
 જવા દેનાર નથી, તેથી તે ફરી એક સરકર લઈને અંગરેજોની મામા આ
 લી, પણ હવેથી તેનો દડાડો વાકા થયો હવે તે હાર ખા નલાગી. છેવટે

અંગરેજોએ તેને કેદ પકડી. એ જમાનામાં લોકો ઘણા અજ્ઞાન અને વહેમી હતા. જોનનાં આગળનાં પરાક્રમ જોઈને અંગરેજોના પેટમાં ધાત્તી પેસી ગઈ હતી. તે કોઈક કાકેણુ કે અજ્ઞાતીક પ્રાણિ છે, એમ તેઓ માનવા લાગ્યા. તેમણે જ્યારે એને નજરે જોઈ, ત્યારે તેઓ નવાઈ પામ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે આ તો કોઈ ગામડાની બત્રી કુમારિકા દેખાયછે; પણ જે લોકો અજ્ઞાની અને વહેમી હોયછે, તેઓ ધાતકી પણ દોષજ; તેથી તે વખતના અંગરેજોને આ જુવાન કુમારિકાને જોઈને કાંઈ દયા આવી નહીં; પણ તેને કાકેણુ માનીને તેમણે તેને જીવતી બાળી દેવાનો કસાવ કર્યો. અંગરેજ લોકોએ આતું ભૂંડું કામ કર્યું એ તેમના ઉપર મોટું કષ્ટ છે; પણ તેથી વધારે કાળું કલંક તો ક્રાન્સના રાખને કપાળે ચોટ્યું; કારણકે તેના નડે તેને ગાદી મળી અને તેના એવડા બધા ઉપકારમાં છતાં તે તેને ઉગારવાને આજ્યો નહીં, પણ બાયલાની પેઠે પોતાના મહેલમાં ભરાઈ બેઠો। એ બાઈ તો ઘણી જહાઝૂર હતી. પોતાના માથા ઉપર આની પડેલી આકૃત ઘણી ધીરજથી તેણે ખતી તેને રૂઆં શહેરમાં બાળી દીધી, તે વેળાએ તે પૂરાં વીસ વરસની પણ નહોતી. રૂઆં શહેર ક્રાન્સની ઉત્તરમાં છે. જે ઢેકાણે જોનને બાળી, ત્યાં એક ચોતંગ ફરાવેલો છે અને તે ઉપર એક દેવાંગતાની ખૂમસુરત મૂર્તિ ખડી કરી છે. આ ધાતકી કામ કરવામાં આજ્યું, તે વખતનાં કેટલાં એક જૂનાં મકાનો અને દેવલો આજ પણ હજી એ ઢેકાણે તેમનાં તેમ છે. ક્રાન્સમાં આજ પણ જોનના નામને લોકો માન અને મમતાથી માદ કરેછે. આર્લીન્સની કુમારિકા જોન ઓફ આર્કની ઘણી સરમ કવિતાઓ અને નાટકો રચાયા છે અને તેની ઘણી મોહક તસ્વીરો ચીતરાઈ નૂકી છે.

સ્પેઈન.

આ દેશ ફ્રાન્સની દક્ષિણે છે, તેની પશ્ચિમ પોર્ટુગલ છે અને દક્ષિણ તથા પૂર્વે ભૂમધ્ય સમુદ્ર આવેલો છે એ દેશ ઘણો ખૂબસુરત છે તેમાં ભયા કુગર છે, અને ઘણા મોટા મેદાન છે. લા ગ્રાન્-પાનીલીના સુંદર છે લા આકાશ હમેશા નિર્મળ અને ભૂર રહે છે

એ દેશમાં સપાટ અને લીસા મેદાન નથી, પણ તે ખડખડા છે લાના સીવા લંચા કિનારા ઉપરથી હોડે ઉતરી પડવાનું અને ટેકરા ઉપર ચઢવાનું છેકરાઓને બહુ ગમે છે એવા ચઢ-ઉતર મેદાનોમાં તમારે સતાકૂકડી રમવું હોય, તો બહુ રમુજ પડે; પણ આગળ તો એક વાર એ ઠેકાણે લૂગરો ફરતા તેવો દાર્ઝ જમ જેવો સા મો ભેગી પડે, તો રમવાનું ક્યાંએ ખૂણામાં રહી જાય

સ્પેઈનમાં આગળ લૂટારો બહુ હતા. તેઓ પહાડના કાત-રમાં અને જંગલની ઝાડીઓમાં બસાઈ રહેતા જો તમે એ દેશમાં ફરવા નીકળો, તો રસ્તાની બાજુ ઉપર કાળા યાખના ઉભા કરેના તમારા જોનામાં આવશે. તે ઉપર કંઈ લેખ લખેના હોય છે. એક ધબ ઉપર એમ લખેનું છે કે, અદિ ઈ. સ. ૧૮૪૦ ના મે મહિનામાં ચાલસે નામના માણસનું ખૂન થયું હતું. વળી, એક બીજા ઉપર લખ્યું છે કે, જૂનીઆ નામની એક બાઈને તથા તેના છેકરાને આ ઠેકાણે ઈ સ ૧૭૭૬ ના જાનેવારી મહિનામાં કાર મારવામાં આવ્યા હતા એવી રીતે એ લૂગરા હરામખોર લોકો ને ને જગાએ બાપડા મુસાફરોને મારી નાખતા, તે તે ઠેકાણે એવાણુ રાખવાને એક આરી નિશાનીવાળો કાળો ધબ ઉભો કરવામાં આવતો

તમે લા મુસાફરી કરતા હો તેવામાં કાઈ કાઈ વેળા તમારે કાંતે ઘટ-નાદ આવે છે અને દૂરથી બાણે માણસો ગાતા હોય તેવો જોડો સ્વર તમારા સામગનામાં આવે છે. એ સામગીને તમારે એમ કહ ન ખાવો કે વાટખાકુ લૂગરો આવતા હશે, કેમકે એવા લોકો તો ગુપચુપ આ પા આવે છે. પણ આ તો ખચ્ચરે ભાર ભરીને લઈ જાય છે, તેમની ડોક ટેકરા, ધૂધગ કે ઘટ બાધવા હોય તેમને માણસો ઢાકતા જાય છે અને ગમતને વાસ્તે રસ્તામાં ગાતા જાય છે

પણ આમ તો જુઓ, પેલું રસ્તામાં શું છે? એ તો તમે ધણી વાર

જોઈએ, એમ જણાય છે. તે આપણા દેશનાં ગાડાંને ઘણી વાતે મળતુ આવે છે. પણ તેને બળદ જોડેના છે. આપણા દેશી બળદ કરતા ઘણા મોટા છે; અને આપણા બળદને ખુંપ હોય છે તેવી આ બળદોને હોતી નથી.

ઇતિહાસ—સ્પેઈનનો ઇતિહાસ અગ્નિએ જાળી વેતોથી બગ પૂર છે. તેમાં લડાઈઓ લગ્નની વાતો આવે છે, શહેરોને લશ્કરોએ ઘેરા ઘાલ્યાનાં વર્ષુન આવે છે, અને બહાદૂર વીર—યુગોના પરાક્રમનાં પૂતાન્ત આવે છે. ઘણા વરસ ઉપર* આફ્રિકામાંથી મૂર જાનના ભોંકો આ દેશ ઉપર ચઢી આવ્યા; અને તેના દક્ષિણ ભાગ ઉપર તેમણે સાતસં વરસ સુધી હકુમત ચલાવી. આ ભોંકો પહેલું મુસલમાન હતા. એ ભોંકોમાંથી ઘણા રાજા જેવા બહાદૂર હતા તેવાજ ડાહ્યા હતા. તેમણે શેખાવગાન શહેરો ખંધાવ્યા; તેમાં ઘણા રાજા મહેલો અને મંદિરોના જાગી મકાનો ઉઠાવ્યા. એ એવાં તેા સુંદર અને સુશોભિત હતા કે આજ તેના ખડીએર પણાં છે, તે એવાને પણ ઘણા મુઆફરે લાં દરવાજા જાય છે. તેમણે મનદર બાગચાનીયા બનાવ્યા અને એશિયા તથા આફ્રિકામાંથી નવનવી તરેહના છોડ મંગાવીને સ્પેઈનમાં ઉછેર્યા. એ ભોંકોના અમલમાં સઘળી જાગીમાં એની સરસ રીતે જોડાતી હતી કે જુવા જુઓ, લાં જાણે સીવો બગીચો જોઈ લેવો. તેમની રાજધાનીનું શહેર કોર્ડોવા હતું. તેમાં નિતાજો તથા પાટશાહાઓ સ્થાપનામાં આવી હતી. તેમાં વિદ્યા શીખવનારા એવા તેા મોટા પડિનો હતા કે યુરપખડના બધા દેશોમાં ભોંકો અહીં બહુવાને આવતા એ સમયમાં યુરપ કોઈ પણ બાબતમાં સુધરેલો ખડ નહોતો; અને તેથી જોડવી વિદ્યા કોર્ડોવાની પાટશાહામાં શીખવવામાં આવતી, તેટલી વિદ્યા બીજે કોઈ ઠેકાણે નહતી.

પણ છેવટે એ મૂર મુસલમાનોએ જેવકૂદીના કામ કરવા માંજાં. તેમણે ખાલોમાહે લડવા માડ્યું, અને રેવત ઉપર રાજ્ય ચલાવવામાં અધેર કરતા માડ્યું, તેથી ઉત્તર પ્રદેશના સ્પાનિયર્ડ ભોંકોએ જેના યદને તેમને સ્પેઈનમાંથી તગડી મૂકવાજ તે પગીથી

સ્પેઈનમાં એ દેશનાજ રાજા રાણી રાજા કુતા આવ્યા છે. તેમના પછાએક તો બહુ ખાતર રીતો રાજા-રાણી કરી ગયા છે હાન-માલા જે રાજા છે, તે નાતો માજક છે તો બાપ મરી ગયો, નેના-મા એનો જન્મ થયો છે પણ એ કુવરની માડાહી અને બની છે. નેના ઉપર આખા દેશની પ્રીતિ છે તેનો કુવર ઉઝીપાછીને મોગે યશે અને બાપીમણી રાજ્ય ચલાવવા લાયક ઉગરનો થશે, લામુખી આ શાપી રણી સારી રીતે સ્પેઈન ઉપર રાજ્ય ચલાવશે.

પ્રાણિઓ — સ્પેઈનની ઉત્તરમાં ફ્રાન્સીએક જાતના જંગમ જનારો ધાય છે, જેના કે હુકર અને વર. બાપડા બરવાડોને હુકર કરતા વરની ખીક બહુ લાગે છે. તેમના મોટા કૂતરા હુકર સાથે હાસે લડીને તેમને દરાવે છે, પણ વર આગળ તેમનું આનંદ નથી. વરને તીના દાત અને નખ હોય છે તે એવું બહુ પ્રાણિ છે કે દરેક જનારના ડીલના કયા જાગ ઉપર હલો કરવાથી હાથ આવશે, તે તે જાણે છે તે બળદને કે ગાધાને દેખે કે તેની ગરદનને ધક્કાને ખા-ડે છે, અને ઘોડાને દેખે કે તેના ધાપા ઉપર જમને છાપે મારે છે.

સ્પેઈનના કુવરોની ખીનોમા ઘોડાના મોટા ટોળે ટોળા કરતા ફરે છે જ્યારે ઘોડીઓ કાંઈ વરને આવતું દેખે એટલે તેઓ પોતાના વહેરાને પોતાની પછડાડે રાખે છે, અને બધી ઘોડીઓ પોતાના પૂછડા વહેરા ગમ રાખીને ગોળ કોટની માફક વહેરાને વચ્ચેમાં રાખીને ટબી રહે છે જે ઘોડી બધી નાદર જવાનું કરે કે તે પાછલે પગે ઉભી થઈને તેને પોતાના પગ તળે કચ્છી નાખવાનું કરે છે એમ થવાથી એ વરઓનું જ્યારે મઠ ગળતું નથી ત્યારે તેઓ હારીને પાછા જાય છે.

પણ જે ભોગજોગે એકાદ ઘોડો છેક એકમો હોય છે, ત્યારે તે જારે ધાર્તીમાં આવી પડે છે એક મૃદુલ એક વેળા કુમરમાં પોતાના ઘોડા ઉપર બેસીને ફરતો હતો, તેમાં તેનો ઘોડો એકાએક અટકી ગયો અને ચરચર ધૂજના મડચો એ બિચારાને શુ થક દશે તે એથી સમજી શકાય નહીં પહેલાં તો તેણે ધાર્યું કે ઘોડાને કાંઈ મદરાડ થયો હશે, પણ કાન દબને તે ખ્યાન રાખી સાન જવા લગ્યો, તો ઝાડીમાં તેણે કંઈ બીસો અને ધૂકનાની મૂંઝો સામગી જે જગાએથી એ બાજુ આવતો હતો, તેથીગમ તેણે

પોતાની બંધૂક તાકીને ફાડી એટલે તો ત્યાં દોડાદોડી થઈ રહી; અને વરજો ઝડપેથી નાસી ગયા, પણ એ બાપડો ઘોડો એટલો બધો બી ગયો હતો કે કંટલાએક દિવસ સુધી તો તેનું શરીર ઠેક છે આવ્યું નહીં; પણ તે ધીમે ધીમે સાંભળે થયો.

ઘોડાની પેટે માથુંસો કાઈ કાઈ વાર વરથી બડકી જાય છે. એક વાર એ સ્થાનિપડો હુંગરેમા થઈને આગળ ચાલ્યા જતા હતા, એટલામા તેમણે નાહરનું એક આપ્તુ ટોળું તેમની સામા આવતા દીડું એક માટો વિકાળ, જૂરો નાહર સાંતી આગળ આવ્યો હતો, અને બીજા બધા તેની પાછળ ચલા આનતા હતા તેમની આંખો લાનચોળ હતી; અને ઉભી પૂછડીએ તેઓ સપાટાબધ દોડતા ફૂંટતા ચાલ્યા આનતા હતા. પેલા ગિઆરા માથુંસોએ છટકી જતા માટે તેમનું ચાલ્યું તેટલું કર્યું. તેઓ રસ્તા ઉપરથી ખમીને હુંગરની બાજુ ઉપર દ્રાક્ષના વેલામા બરાયા. ત્યાં આપણને વર દેખશે નહીં એવી આશાથી થરથર કાપતા તેઓ ઉભા, પણ પેલા ટોળાનો સરદાર એવું રત્તે વળ્યો બીજા બધા તેની પાછળ પાછળ ચાલ્યા. તે પેલા એક માથુંસની પાસે થઈને ચાલ્યો ગયો. તેના કાટા કાટા જેવા વાળ તે માથુંસને પગે ધસાયા, એટલો પાસે થઈને તે નાહર તેને દીઠા વિના ચાલ્યો ગયો, એટલે એ માથુંસ તો બચ્યો; પણ પેલો બીજો માથુંસ જરા વધારે ઉચા બાગ ઉપર ઉભો હતો ત્યાં પેલો વર આવ્યો. તેની આંટાબંધ થઈને તે બાજે ગયોજ હતો; પણ એટલામા તે નાહરે પોતાનું માથું ફેરવ્યું તેને તે કરડ્યો નહીં પણ જરા ડાકું માથું, એટલે બીજા નાહર સમજી ગયા કે આપણે એને પૂરો કરવો. સહજ વારમા તેમણે આ માથુંસના કંઠકે કંઠમા કરી નાખ્યા, અને હાડકા જગર બીજા કશું રહેના દોષ નહીં, અને એ કામ પૂરું થતા સુધી ત્યાં જગરી બચકર બૂમરાણ મચી રહી હતી.

નાહર માથુંસને જવલેજ પકડે છે, પણ તેઓ ઘેટાનો બારે માથું વાળે છે સ્પેઈનમા ઘેગના મોગ મોટા ટોળા હોય છે તેમના ઉપર થાણ બીજા ઉપર થાય છે. હુંગરેમા બકગ ફાફડ કરે છે સોડો બકરીઓ વાળે છે તે દુધ દે છે.

તમે ઘેટાના ટોળા તો ઘણીએ ૧૨ નોંવા હશે, પણ તમે બૂ-

ડનાં ટોળા કદી દીઠા છે? સ્પેઈનમાં એવા ધણાં ટોળા દેખાયાં આવે છે. ગામડામાં જે સોડા બૂડ પાવે છે, તેઓ એક માણુમને પોતાનાં બૂંડ સોપે છે. તે તેમને ગામ બહાર ચરાવવા લઈ જાય છે. તે બૂંડનો બરવાડ કહેવાય છે. તેમને આ જનાર સંબાળવામાં બહુ મહેનત પડે છે; કેમકે ખૂંડ ઘેટાના જેવા ગરીમ અને નરમ નથી હોતા. એક દહાડે સાંજે એક મુસાફરે એક બૂંડના બરવાડને બૂંડને ગામમાં લાવત દીઠા તેણે એક ફાટેનો ડગતો પહેર્યો હતો; અને માથે રોટલા જેવું અપટી ટોપી પહેરી હતી તેના એક હાથમાં ગાયનું સિંગડું હતું ને બીજી બાંધકર ધોર કરતો હતો અને તેના બીજા હાથમાં એક આ રવાળો પરાણો હતો. તેના રણસિંગાના અવાજ પ્રમાણે જે જૂં તેની પાછળ પાછળ ચાલતા નહોં, તેમને તે પરાણાની આર મારતો. બધા બૂંડ તે બગવાડની પછરાડે પછવડે દેઠ ગામના ઝાપા સુધી આવે શરૂ થયા; પશુ સા આસીને ખોડે આવજો તેમણે ધરધરાટ કાપ્યા માડ્યો, અને ઝડપબધ ફૂદીને નાસવા મડ્યા. એક બૂંડ એક રસ્તે અને બીજી બીજી રસ્તે, એમ સા પોતપોતાને ધોર નાસી ગયા તે બધા પોતપોતાના ધરનો રસ્તો જાણતા હતા સા જઈ પહોંચવાને તેઓ એવા તો હતા ના અને અધીગ ધધ ગયા કે તેઓ બારણામાં ફૂદકા મારી મારીને ઉમરો ઠેકીને ધગ્યા ધૂસી ગયા, તેથી ધરમાં આસપાસ બેઠેના નાના છોકરા ડરી ગયા. અને લાગે છે કે રાને ખાનાની લાહેમાં તેઓ આમ આકળા ધધ ગયા હશે.

જ્યારે સ્પેઈનમાં ટુકડર આના ચચળ છે, તો સાના ધોડા, ટકુ અને ગધેડા કેવા દશ, તે જાણુતુ જોઈએ. તેઓ બધા બહુ જલદ છે અને ધણી ઝડપથી ફાળ મારે છે હું તમને સ્પેઈનના એક બટની વાત કહું છું, તે સાબળો.

ડુંગર ઉપર ચઢવાને એક ગૃહસ્થો એક બટ લેવો હતો. તેને એક છાંયી મળ્યો. એ બટકતી જાતનો માણસ હતો. એ સોડા આગળ આદમાં પદરમાં સેકામાં હિંદુસ્તાનમાંથી આવેલા આપણા દેશમાંથી મુરખબડગા ગયા હતા એમ કહેવાય છે. એ સોડા સા ફરતા ફરે છે એક ઢેકાણે મુગમ કઠીને હમેશા રહેતા નથી. આપણા દેશમાં નટ, મામટા અને મો ગાગે ગામ જાય છે અને ધંડીઓ

વેચીને, ચોરી કરીને અથવા શોળા ભોડાના હાથ જોઇ નસીબ વત્તણે
 પોતાનું પેટ ભરેછે; તેમ જો ભોડા ગામ ગામ રખડતા રહેછે; તેવા
 જોકે જીંધીને એક ટકું વેચવાનો હતો. તેણે પેલા ગૃહસ્થને કહ્યું કે,
 મારો ઘોડો આખા સ્પેઈનમાં પહેલા નંબરનો છે. તેણે એ ટકું જ્યા-
 રે નજરે દીડો, સારે તેના ગનમાં કાંઈ એવો જારે વિચાર આવ્યો
 નહીં; કેમકે જો બટ બહુ નળજો દેખાનો હતો. તેના બે પાતળા
 ચાપા ઉપર દોરડાંના સપાટા પડ્યા હોય, એનાં સોળ દેખાતાં હતાં;
 પણ તેની આખ સ્વજતી, સંચળ અને તેજદાર હતી.

તે ગૃહસ્થે કહ્યું કે, આ બટ તો ધૂળજો દેખાયછે.

તે જીંધીએ જવાબ દીધો કે તમારાથી એના ઉપર સવારી થઈ
 શકશે નહીં. તે એવો પાણીસજો છે કે તમે જના એના ઉપર સ-
 વાર થશો કે તરતજ એ દોડવા માંડશે. તે કશાથી ખાલ્યો ખજો
 એમ નથી. માત્ર હરિયો આવે સાંજ એ અટકશે.

તે ગૃહસ્થે એનું બોલવું માન્યું નહીં; તેથી તે ઘોડાના મોંમાં લગામ
 પણ નાખી નહીં અને તેની ડોકે એક દોરડું હતું, તે પકડીને સવાર
 થઈને ચાલ્યો. વાલવા ! તે કેવો સરસ કાળ ગારતો ચાલ્યો. ખરે-
 ખર, રોતા મનમાં એમજ આવ્યું કે ધરતીનો છેડો આવતા સુધી
 એ બટ અટકાવતો નથી. પણ હરિયો તો સાંચી ધણોજ
 દૂર હતો. એટલે સુધી કાંઈ ઘોડાથી જવાય તેમ નહોતું આખરે એ
 બટ ધણી પહોંચી ખાધ ઉપર ચારી પહોંચ્યો તે એક સપાટ કૂદી
 ગયો. તેમ કરવા જતાં તેની ડોકમાં દોરડું ટૂટી ગયું; અને સવા-
 ર અજડીને ધૂળમાં પડ્યો. સારે નસીબે તેને કંઈ વાગ્યું નહીં તેથી
 તે ઝડ દગીને બેઠો થયો.

હવે, પેલો બટ ક્યા ગયો, તે જુઓ. થીડ ઉપર નકામા ભારતું
 પેલાંકુ નહીં રો ખમી, પણ છે, એમ જાણીને તે નિરાતથી એવરોમાં
 મજા કરતો હતો અને ખુશ મેદાનમાં નાચતો મૂતો હતો પેલો જી-
 ધ્વી આ બધો બનાવ જોયા કરતો હતો. તેણે હવે સીસેટી વગાડી
 એટલે પેલા તામેદાર બટે ધીમે સાદે ખોખારીને જવાન દીધો અને
 તેના ધણી પાસે ખદતો ખદતો ચાલ્યો આવ્યો.

સ્પેઈનમાં ગોધા પણ ચાયછે. તેમના ઉપર કેવો બુલમ મૂળે તે વાત હું તમને પછી કહીશ.

ખોરાક:—ખપોર થતા સુધી સ્પાનિયર્ડ લોકો દાંડ ખાતા નથ તેઓ પધારીમાંથી ઉઠીને લૂગડાં પહેરે, તે પહેલાં તો તેઓ હાં હાંજ કંઈક નાસતો કરેછે. કાપડ, ખાંડ અને તજનો કાવો કરી તેનો એક નાનો પ્યાસો તેઓ પીએછે અને કટકો રોટલો ખાયછે. તેમ માખણ કે ધીનું તો નામ મળે નહીં, કેમકે સ્પેઈનમાં ઝાઝું કરી માખણ થતુંજ નથી, તેઓ દહાડે ઘણી વાર ખાંડનું ઊનું કે ઠાપાણી પીએછે.

ખપોરે તેમના વહાલા જમણમાં બુચ્ચો તો જળદનું આપેલ ગોસ્ત, અને મરધી હોયછે. તેના ઝીણા કટકો કરેલા હોયછે. તેને સાથે વટાણા, શીંગો અને ખીજી તરકારી હોયછે. વળી, કુકરનું પછુ થોડું માંસ સાથે હોયછે; અને બૂંજેલાં સસલાં અને દલવાન, કળૂતરો, ખનીર તથા છાં, રોટલી તથા મેવો પણ ખાયછે.

સ્પાનિયર્ડ લોકો સાંજે ૭ વાગે જમણુ જમવા બેસેછે. એ બેજ જન વખતે તેઓ જળદનું સૂકવેલું માંસ અને ટમાટાં તેલમાં તળીને ખાયછે.

એ તેલ તેઓ એક ઝાડમાંથી કાઢેછે. સ્પેઈનમાં એ ઝાડ ઘણું ચાયછે. તેઓ રૂપાળાં દેખાયછે અને ઘણાં ફેલાયછે. તે ઝાડ ઉપર ગોળ ફળ ચાયછે. તેનો રંગ કાળાશપર હોયછે, તે આલુ જેટલું ચાયછે. સ્પાનિયર્ડ લોકો એ ફળની સાથે રોટલી ખાયછે. ગરીબ લોકો વખતે એ ફળ અને રોટલા ઉપર પોતાનો નજાવ કરેછે.

એ વગર ખીજાં ઘણાં ફળ ચાયછે. તે વધારે સ્વાદવાળાં લાગેછે. આપણુ દેશમાં જમ બોર ઢગલે ઢગલા ચાયછે, તેમ સ્પેઈનમાં નારંગી તથા અંજીર બેસુમાર તીપજેછે. તે પછી જ્ય.બંધ દેશાવર ખાતે મોકલવામાં આવેછે.

સ્પેઈનમાં ઘણીજ સરસ દ્રાક્ષ ચાયછે. વળી તે ઘણી સસ્તી મળેછે. તેને સૂકવીને ઈંસાંડ મોકલેછે. તે બેદાના કહેવાયછે. સોપી સરસ બેદાના દ્રાક્ષ એ દેશના મસાગા પ્રાંતમાંથી આવેછે.

એ દેશમાં દ્રાક્ષનો દારૂ જડુજ સાધારણ વાપરમાં છે. તેઓ તે પાણીની પેઠે પીએછે. અંગેરેજ લોકો ખીર દારૂ જેમ ઠીકરાના ડામમાં

પીએછે, તેમ એ લોકો દ્રાક્ષનો દારૂ મારીના જરેરામા પીએછે. એ દારૂને તેઓ પીપમા રાખના નથી પણ વ્યાગડાની મશકમા રાખેછે. હુકરના વ્યાગડાના શીશા બનારીને તેમને ગધેડા ઉપર બરીને લઈ જાયછે દારૂના પીપ દોષ તો આવી સમવડથી લઈ જવાય નહીં. વળી ઝેરીસ ગામમાથી શેરી નામનો દારૂ આવેછે, તે ધણે જાણીનેા છે.

એક દહાડો એક વટેમાર્ગે એક બોમીઆને લઇને જતો હતો. એક ગામડામા એક ધર્મ-ગુરૂ એક નાના ધરમા રહેતો હતો તેને સા તેઓ ગયા ધરના બારણા ઉપર લીનોડમ જેવો દરાખનો વેસો છનાઇ ગયો હતો. પેના મુમાફરે બારણુ ઠોક્યું, પણ કોઇએ જનાય દીધા નહીં; કારણકે તે બૂડો પાદરી તેની વહારી બિનાડી અને તેનો ધરડો નોકર એ સૌ જમીને જાવી ગયા હતા આખરે તે સૌ જગના અને તેમણે બારણા ઉઠાડ્યા. પેના ધરડા ગુરૂએ ધાર્યું કે મુમાફરે જમેના હશે તેથી તેણે સહજ નાશતો કરવાને શાઠલી તથા મીઠાઈ ધરમાથી મગારી હવે તેને ખખર પડી કે બિચારા વટેમાર્ગે તો હજી જમ્યાજ નથી અને બિનકુન બૂખ્યા છે, સારે તે બોલી ઉઠ્યો કે, મારે તમને બરાબર જગાડવા જોઇએ. તેના ધરમા રાધેલું ગેસ્ટ હતું નહીં તેથી ગેમાનના આગળ શુ ચૂકવું, તે તેને સ્મર્યું નહીં. તે તેમને પોતાના કમૂતરખાના પાસે લઈ ગયો; પણ તે બધા કમૂતર હજી નાના બચ્યા હતા, અને ખનાય એના નહોતા તેથી તેમને માનનાનો નિચાર માડો વાગવો પડ્યો; તેથી તે બના પાદરીને ઠીક ન વાગ્યું પછી તેણે પેના પરણ્યાને પોતાની મધમાળો બતાવી અને તેમને કટનાએક ખારી ચોરડામા લઈ ગયો સા હુકરના માસના મીઠામા આવેના કટકા છપરામાથી લખતા હતા તેણે ઉમે જોઇને કહ્યું કે, હું દિવગીર છું કે આના ગેસ્ટ સિવાય બીજી વધારે સરમ જમણુ તમને જગાડવાને મારી પાસે કંઈ છે નહીં. તે ઉપર હું તમને તાજા ઇંડા આપીશ, કારણકે મારી મરથીઓ શેજ મંડા મૂકે છે પેલા મુમાફરને તો એ બાવતું બોજન હતું એ વરડો ધર્મ તમા મરીમો દાન ધર્મમા ઘણુ આપી દેતો, અને મુમાફરને જતા આવતા બીમારો લેનારે તે જે ચોખ્ખા બીજના દમેશા રાખતો

એ દેશમા ખ્રિસ્તિ ધર્મનો રોમન દાયોનિક માર્ગ આવેછે.

સ્થાનિયર્થે મોઝાના ઝૂપડા ધણા ખરાબ હોયછે એક ગૃહસ્થ એક વેળા બોમ્બીઆને લખને કુમરગા ક્રમ્તો હતો તે એક ગામ-ડામા આવી પહોંચ્યો તેમા ઘોડાએક કાળા કૂખા જેના ઝૂપડા હતા એક ઘર આગળ જઈને તેમણે તેનું બારણું ઠોક્યું એક માણસે તે ઉધાડ્યું તેના હાથમા દીવાને બદને એક જળતું લાકડું હતું જેના ગૃહસ્થે કહ્યું કે મને રાતની રાત તમારા ઝૂપડામા પડી રહેલા છે તે બાપડા ઝૂપડા-નાસીએ તેને ઘરમા આવના દીધો એશરીમા બધું ધામ બગેલું હતું, તેમા યજ્ઞને તેઓ ટોચ બાધનાની કાડમા ગયા તેમા યજ્ઞને જ્યાં તે તથા તેનું કુટુંબ રહેતું હતા ગયા. તે મેમાનને વાણી કરવાને હુકમરતુ માસ તથા ઘેડા આપ્યા અને ડૂંગાઉ માળીઆ ઉપર ખડ પાથર્યું હતું અને અજનાગાને માટે છાપરામા બારી મૂકી હતી, હા સુવાડ્યો. પેલા પરોણાએ પૂછ્યું કે, તમારા ઘરમા કંઈ ગોદડા બોદડા નથી ?

તે બિચારાએ જવાબ દીધો કે, ના, ના, મારી ઉમરમા હું કાંઈ દહાડો ગોદડા ઉપર સૂતો નથી. મારાં ઉંઘા છોકરા પણ કદી ગોદડા ઉપર સૂતા નથી; તેમજ મારા માળાપે પણ કદી ગોદડા વાપર્યા નથી અમે સૌ દેવતા પાસે રાગડી આગળ બોય ઉપર પડી રહીએ છીએ, અથવા કાડમા દોર દાખરની પાસે સૂઈ રહીએ છીએ.

સ્પેર્ધનના ટટનાએક બાગમા ચોખ્ખા, નાના ઘોળા ધરાની દારને દાર જેવામા આવેછે, તે ઉપર લાલ નળીઆ છાયા હોયછે.

રમત ગમતો — જુવાન માણસોને નાચવાનું બહુ ગમેછે. ધણકરીને દેવની પાસે એક એની જગા હોયછે હા પામ લીધું અને લીધું હોયછે હા લોડા બેગા યજ્ઞને નાચેછે અને ખૂબ રમતો રમેછે તેમને સીતાર વગાડનાનો ધણો શોખ હોયછે તેમને રમના રમના ગાવાનું ધણુ ગમેછે ઉનાળાની સાજે શેરીઓમા અને મહાદનાઓમા ઉકે અધાર થતા સુધી સીતારનો સ્વર સમગાયછે વાચવાનો જોખ કે ઉપોગી કામ કરવાનું મન ઘોડાળે જ હોયછે

સ્થાનિયર્થે મોઝા ધાનકી છે, કાળુકે તેઓ ગોરા મારાનો

ખડુ શોખ રાખે છે. ગોધાઓને લડાવવા માટે દરેક શહેરમાં એક માટી જગા મુકરર કરેલી હોય છે. આસપાસ ફરતી જેઠાં હોય છે. વચમાં ગોધાઓને માટે એક માટી જગા ફાંકેલી હોય છે તેને ફરતા લોહાના સળીઆ રાખેલા હોય છે, તેમી તેમનાથી બહાર જઈને લોહાને હરકત ન થઈ શકે. જ્યારે ગોધાઓને હાંકી હાકીને તે યોગાનમાં હડસેને છે, સારે લોખ ખુશી થાય છે. એ બાપડો એ ઠેકાણે આવે છે તે પહેલાંજ તેને ખીજવી તો મૂકેલોજ હોય છે, અને તે જોઈ લી વાર ત્યાં હોય છે, તે બધી વાર તેની ડાકમાં લોહાના એક અણીદાર સોપો ભેંકેલો હોય છે. તે અદર આવ્યા પછી તેના ઉપર લોહાના તોરનો વરસાદ વરસાનમાં આવે છે કાંઈ કાંઈ વાર તો તેના ગળામાં પચાસ તીર લોકાઈને લટકતા દેખાય છે. બાગી કુટનાએક સમારે ઘોડા ઉપર બેસીને લાખા બાલાથી તે ગોધાને મારવા માટે છે તરતજ પેલો ગોધો એકાદ ઘોડા ઉપર ધસારો કરીને તેને શિંગડાથી ચીરી નાખે છે. તેવામાં તે સમાર ઘોડા ઉપરથી ઝટ ખસી જાય છે અને બહારના લોકોની મદદથી તે કોડા ઉપરથી બહાર નીકળી જાય છે. હવે બીજા કુટનાએક માણસો રાતા ડમલા પહરીને આગળ ધસીને તે ગોધાને ચમકાવે છે. જે માણસનો ઘોડો માર્દો જાય છે, તે તરતજ બીજા ઘોડા ઉપર સવાર થાય છે, અને ફરી પાછો તે ગોધાને દુખ દેવાને આવે છે. ઘાંઘ વાર તો તે ગોધો પેના સમારને પછા મારા નાખે છે, પછા એવો બનાવ બાગ્યેજ બને છે. બાપડા ઘોડાઓના ભોગ ફરી વળે છે. એ ઘોડાઓ ધરડા અને ઉતરી જએના હોય છે, આવી લડાઈમાં તેમની આંખે પાટા બાધનામાં આવે છે તે ગરીબ પ્રાણીઓના પેટમાંથી અને છાતીમાંથી લોહીની નદીઓ વહી જતી હોય છે, અને તેઓ છુવતા હોય છે, તેવામાંજ ગોધાઓ તેમને ચારીને ફાડી નાખે છે એ દેખાવ જાયકર લાગે છે.

એ પ્રમાણે ગોધાને લણી વાર દુખ દેવા પછી એક માણસ ઘોડા ઉપર સમાર થઈને હાથમાં નાગી તરવાર લઈને તે બાપડાને પૂરે કરતાં પેસે છે, પેના ગોધો પોતાના શિંગડા મારનાને ડોકું નીચું કરે છે, એટલે પેલી નાગી તરવારથી તેની ગરદન ચીરી ના-

ખનામા આવેછે એટલું થાયછે એટલે ટાંગે મળેલા લોગ ખુશી-
પોકાર ઉઘવીને રંગ છે, રંગ છે, એમ બોલેછે તે ગોધાનો કંઈ તર-
છવ જતો નથી, પણ મહા તીવ્ર વેદનામા તે આમ તેમ દોડાદો-
કરેછે, અને છેવટે બોય ઉપર લથડીઆ ખાતો પડીને મરણ પામેછે
એ તો જાણે એક મહાભારત કામ કર્યું હોયની, તેમ રથશિ ગાન
ગનના એમરે થઈ રહેછે પછી અમ્મરેને તે ઠેકાણે લાવેછે પે-
મૂએલા ગોધાના શિગડાએ દોરડા બાધવામા આવેછે તે વતી અ-
મ્મરે તેને તાણી જાયછે માર્છ માર્છ વાર તો એક પછી એક એમ
છ ગોધાને આવી નિર્દય રીતે મારી નાખવામા આવેછે જેમ વ-
ધારે ગોધાને આ પ્રમાણે કાપી નાખનામા આવે, તેમ તે લડાઈ
લોકો વધારે હરખથી જોના જાયછે જે યોડાજ ગોધાનું ધમસાવ
વાળવામા આવે, તો લોકો એ લડાઈની મસ્કરી કરીને છેક દસી
નાખેછે ગોધા-મારૂં સમારને એક એક ગોધાદીક પામશે પામશે
છશે છશે રૂપિઆ અને તેથી પણ વધારે રૂપિઆનું હિનામ આવુ
કસાઈનું કામ કરના માટે મળેછે

તે દેશની સ્ત્રીઓ પણ આવા લોહીલૂહાણના ધાતકી લમાશા
જોવાને જાયછે વળી લોકોને ખરૂં શુ અને જોડું શુ તે સમજવ
વાનું કામ જે ધર્મગુરુઓનું છે, તેપણુ આ પાપી કામ જોના જાય
છે દયાળુ પરમેશ્વર પેતાના ગરીબ અમોન પ્રાણીઓ આમ રી-
જારી રીજારીને માણસો મારી નાખેછે, એ વાતથી ટૂંલો કોપા
માન થતો હશે ? આપણી મહારાણી શ્રી વિમ્બોરિયાનો પાટરી
કુવર—પ્રિન્સ ઓફ વેન્સ—સ્પેઈનમા મુસાફરી કરના ગયો હતો,
તે વેળા તે આ સાકમાળી જોવા ગયો નહોતો

માફિક

આ શહેરને સ્પેઈનના મધ્ય ભાગમા બાધવામા આવ્યું છે
જે રાખને એ શહેરમા પોતાની મદી રાખવાનું ગમ્યું, તે રાખએ
જૂવ કરી છે, કારણકે તે દગિાથી દૂર છે અને પાસે કોઈ મોટી
નદી પણ નથી ફક્ત એક નાળો વોકળો છે, તેથી એ શહેર પામે

વહાણો આવતા નથી વળી એ શહેર બહુ ઊંચી જગ્યાએ બાંધ્યું છે, તેથી લા બહુ ટાઢો પવન વાગા કરે છે. શિયાળાની રુતુમાં તે ભાડિંડમાં જવું સારું નથી. લા પવન બહુ જ આવે છે, તેમ વળી, સોડો પોતાના ઘરને ગરમ રાખવાની કંઈ તજવીજ પણ કરતા નથી. ઉનાળામાં તાપ પણ બહુ પડે છે. મોઢાઓમાં મોટા મોટા ઘણા પુઆરા હોય છે. આ પુઆરા પથ્થરના મોટા હોજમાં બાંધેલા હોય છે અને વચ્ચે એક એક પૂતણું હોય છે, તેમાંથી પાણી ઉડે છે, અને આખો દિવસ રેડ રેડ થપા કરે છે. એ પાણી ત્રીશ માર્થ ઉપર ફેર મર છે, સાચી આવે છે. એ પાણીને લાવવાને માટે તે ડુંગરથી તે છેક શહેર સુધી નહેર બાંધી છે તે પાણી પણ મોખ્ખું, ઠંડું અને માંદું છે. પાણીની માઠી પાંપો લઈને માણસો પુઆરા આગળ બેસે છે તેઓ તે પાંપોને ઘરીને પોતાની પીઠ ઉપર રાખીને ઉચ્ચા ઉચ્ચા ધવના માળ ઉપર ઉચ્ચકી લઈ જાય છે

ધર — એક નીચે જોય તળીએ જે ચોરડા હોય છે, તેની આ-રંજીને લોહાની જળીઓ હોય છે સ્થેઈનમાં રાખ્યા સમઘી એવી એની ઉચ્ચપાચન થઈ ગઈ છે, જે દેશમાં એટલા બધા તોફાન થઈ ગયા છે, સગ્કારના કારભારમાં એટલા બધા ફેરફાર થઈ ગયા છે કે પોતપોતાના ઘરને સલામત રાખવાને લોહાની જળીઓ કરવી પડે છે, પણ લોકો ઘણું કરીને માળ — મેડી ઉપર રહે છે સાચી શહેરનો અને આસપાસનો દેખાવ વધારે નજરે પડે છે નીચે જોય તળીએ સર-સામાન, દાણાફણી અને લાકડકુકડ બરી રાખે છે એક એક માળ ઉપર એક એક કુટુંબ રહે છે એ પ્રમાણે એક આખા ઘરમાં ઘણા કુટુંબો રહે છે માળની બારીઓને રવેશ કાઢેલા હોય છે ઉનાળામાં માળની અંદરના ચોરડાઓમાં ઠંડક રાખવાને લોકો ગોળમાં ચક્ર અથવા પડદા લાગે છે. એ પટલ લાન, લીના, બૂરા, એમ તરેહ તરેહના રંગના હોય છે, તેથી બધા મોઢાઓનો દેખાવ વધુ મજેનો લાગે છે.

એ શહેરમાં ધરને ચોગડે ચોગડે સગડી કે ધૂમાડીના રાખ-વામાં આવતા નથી, પણ ટાકની મોમમ આવે છે, લારે લોકો પી-તળની કદાઈમાં કોયલાનો દેવતા રાખીને ઘરમાં લાગે છે. બ્યારે

તેમને ટાઢ વાપડે, સારે તેઓ જાણ્યા આ કદાપાત્રી આ મપામ વાગી
 અને મેમેડે તે કદાપાને દરતી સાકડાની મર હાવડે, તે ઉપર તેઓ
 પોતાના પગને ગરમ રાખવાને મૂકેડે એટલું કમતા પણ તેમને
 ટાઢ હડતી નથી

તેઓ મેઠકના ઝોરડામાં એક એવી જગ્યા મેમેડે કે ત્યાં જોઈ
 નીચી નાલેથી હોયડે એ દેહાણુ મુલાનુ પીઠાનુ રામે, અને હ-
 ઢાડે એ જગ્યાએ એક નાખવામાં આવેડે.

જોય તમીએ સત્તા નજીબા જડેના હોયડે.

પોશાક અને દેખાવ — સ્થાનિયર્થે બોમ કડે જગ દીગણુ
 અને મજમૂન બાધાના હોયડે તેમના કીન ઉપરના રાજ મળા
 હોયડે તેમની આંગે પણ મળી હોયડે તેમની આગડીને રંગ
 સામવો હોયડે તેમના માન શીમા નમના હોયડે તેમનો મહરો
 ગમીર તથા હાસ દેખાડે તેઓ ધણી પીમેરી ચાનેડે અને આ
 સતી વખત ડોક ઉગી રાખી ચાનેડે, એ દેહની આંખો ધણી
 ખડાવાર હોયડે

મારુડમાં જાયા મરદ જગ્યા પહેરેડે જાપરે જાપરવા વાપડે,
 સારે તેઓ જગ્યા પોતાનુ ને પલ ઢાડેડે આગળ તેઓ પો-
 તાના સગીરની આસપાસ એક પહેજો વાન પગ પહેમીને તેમાં એક
 મોગે છોડે છૂપાતી રાખતા

સ્ત્રીઓ ધણી વાર કાગે પોશાક પહેરેડે અને તેઓ લામો
 લામો દેહ લોલ મુધી ધમકાય ગેવો બાપરો પહેરેડે રસ્તામાં આ
 સતી વખત દાધે ઉચો પણ તેઓ લેતી નથી તેઓ પોતાના ગા-
 ચાના નાગને કાસકીથી ઝોળાને પઠાડે રામેડે તે ઉપર એક કાગી
 શીતનુ ઝોળાણુ એડેડે તે ધણુ સરસ દેખાવડે તેઓ પોતાના હા-
 થમાં એક મોગે પખો રામેડે સ્પેઈનની કાઈ પણ કુલવાન સ્ત્રી
 પખા વિના ડગ મરતી નથી, તેથી તેને કડો પગ મળેડે એટલુંજ
 પણ સરખના તકકાથી પણ તેનુ રક્ષણ થાયડે દરેક નાની
 છાકરીના હાથમાં પણ પખો ખરો મારુડમાં એવી ધણી દુકાનો
 ડે, તેમાં એકના પખાજ વેચાયડે

स्वामिनी स्त्री.

તમે આફ્રિક શહેરના મહોલ્લામાં ફરવા નીકળો, તો ત્યાં તમારા જોવામાં તરેહતરેહના પોશાક આવશે; દારણુકે સ્પેષનના સઘળા ભાગમાંથી બધી જાતના પહેરવેશના લોકો ત્યાં આવેછે.

આફ્રિકના શહેરીઓ પોતાનો વખત એ નગરમાં કેવી રીતે ગાળેછે, તે જાણવા જેવું છે. સવારમાં જોવા ઉઠેછે કે તરતજ તેઓ પોતાના ઝડપામાં આવીને ઉભા રહેછે, અને તાજી હવાનો દગ લેછે. પછી બધરાંઓ કપડાં બતાવે પહેરીને દેવલમાં જાયછે, અને મરદો આમ તેમ રસલેછે, બીડીઓ પીતા જાયછે અથવા પોતાના પાંડાશીઓ સાથે ગપાટા મારેછે. જમીને તેઓ જપોરે ઉઘેછે. એ વેળા ત્યાં તાપ પડેછે, તેથી તેઓ સૂઈ જાયછે. મજૂર જોવા લોક પણુ એ વખત આરામ લેછે. ચોકમાં કે મહોલ્લામાં કે નદીને કાંઠે બર ઉંઘમાં તેઓ જપોરે ધોરતા જોવામાં આવેછે. સાંજ પડે એટલે તેઓ ઝાડ પાનવાળા મેદાનમાં ફરવા નીકળી પડેછે. આ યોગાત એ માધ્યમ લાંબું છે. શહેરથી તે ત્યાં સુધી સુંદર પહોળા રસ્તા બાંધેલા છે. તેની બંને બાજુએ ઝાડ વાવેલાં હોયછે, અને તેની નીચે પથ્થરની પાટલીઓ માણસોને બેસવાને માટે મૂકેલી હોયછે. એ ચમન-ગામમાં જવાને રસ્તે સુંદર ડુબારા ઠેકાણે ઠેકાણે જોવામાં આવેછે. જેમને તરસ લાગેછે, તેઓ પૈમા આપીને પાણીનો ખ્યાલો પીએછે. છેક મોટું થતા સુધી એ ઠેકાણે લોકો ફરતા દેખાયછે. એ મેદાનને પ્રાડો કહેછે; અને લંડનમાં જેમ હાઈડપાર્ક લોકો રમતગમતને માટે વાપરેછે તેમ અહીં આ પ્રાડોનો બાગ છે.

આફ્રિકથી છ કોસ ઉપર એક નામીયો મહેલ છે. તેને 'એમ્કુ-રિમ્મ' કહેછે. ત્યાં જવાના રસ્તો પાથર મેદાન જેવો છે. તેમા ઝાડ પાનનું તામ નથી; નેથી ત્યાં કોઈ પણુ પક્ષિ જણાતાં નથી. જમીન ઉપર જે ધાસ ઉગેછે, તે ઉનાળામાં તપીતપીને રાતડીકું થઈ જાય છે, અને નદી નાળાં તથા વેલના સુકાઈ જાયછે.

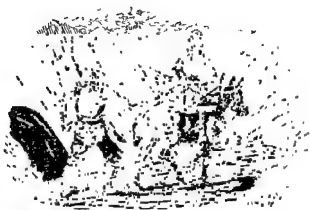
એ મહેલ પશ્ચીમી ક્ષેત્ર જમાએ બાંધ્યો છે. આ ટાડ તે એટલી પડેછે કે પૂછવુંજ નહીં. તેની પાસે કોઈ બીજાને ધર પણુ નથી. એ મહેલ ધણું મોટો છે. એ મહેલની એક બાજુએ તો વરમના જે-

ટલા દલાડા છે, તેટલી તેમ જ પારીઓ છે, એટલે એક જ તમ્બૂની તો
 પણ જાઈએ તો મધુર ને પામે! પાત્રીઓ છે સ્પર્ધાત્મક રાજ્યોએ
 એવી વેરાન જગ્યામાં સા ખાટે એ મહેલ માંડી દશે પાંચસી
 કેડાંને નેપાને ખાટે તથા સૈમન કૌમોલિક પર્વના માધુર્યને રહે
 વાને વાસ્તે એ મહાન ઉદાહરણ હતું તેમ જ એક દેવ છે, તથા એ
 દેશના રાજ્યોને દફન કરવાનું કળવરતાનું વચ તેમજ છે એ જગ્યા
 ખડુ ઉદાસ લાગે છે નીચે બોધશાખા એક મોટે જગ્યા ખડુ મારે
 છે તે એટલું જાણ છે. તેને કાળા આરમ્ભવાદીઓની ફરતી ખાંડો
 છે, જે કોશ્વરતાનમાં મોર જા પાડે રહે છે તેમ જ કોઈને કોઈક હોય
 તે મહાલ લઈને જતું પડે એ દીવાલોમાં નાના નાના તાકા પાડેલા
 હોય છે તેમ જ નાના નાના જોગ મોના વામણ ગ્રાંથેના હોય છે, તે
 મધુ કાળા આરમ્ભવાદીઓ જાનારેના હોય છે તે દરેક વાસ્તુમાં
 જાડા જૂદા રાજ્યોના પૂન એટલે દાહકા રાજ્યના આવે છે, જો
 તે તાકા ઉપર બહારથી તે રાજ્યના નામ સખનામાં આવે
 ખડુની વચ્ચેવચ્ચ એક મોટું જૂનર લટકતું હોય છે જ્યારે તે
 રાજ્ય કે રાજ્યી મરી જાય અને તેને દાહવાને એ ઉદાહરણ લાવે
 સારે એ જૂનર સખનાવામાં આવે છે

ગોદાવરી કિવર.

રષ્ટ્રનામાં સૌથી સરસ નદી ગોદાવરી કિવર છે. તેના કિનાર
 ઉપર જોખ અને ઘોડાના ટોળેટોળા ચરતા ફરે છે તેમની સંખ્યા
 લેવાને એક ગોચાર હોય છે આખના અને ઘોડાને સાચવવા કરતા
 ઘોડા સ્થાવરના એ જાડુ લહેલું કામ છે, કેમકે ઘોડા એ ઘોડા કે
 આખના જેવા તોડાની નથી એમથી એકાદ જગ્યા ફરીને ન સ્વી
 બાગે છે, સારે બિચારે અપરાધ થ કરે તેનાથી કંઈ નેની પડાડે
 રોડીને પકડાતું નથી તે એકાદ ઘોડાની કલતવાળી જાતીને તેની પીઠ
 ઉપર વગામ કે જોગીર વગર જ મરી જાય છે, અને પેલો જાગી ગ-
 ને તે આખને કે ઘોડા લાય આવે, સમુદ્રી તેની પડાડે ને
 તે જાય છે

स्पानिश गायडानी बाईनी रक्खर ऊपर सवारी.

સ્પેઈન દેશમાં જેવા સારા ઘોડા થાયછે, તેવા આખા યૂરપ-ખંડમાં જીજ્ઞે દોઠ ઠેકાણે નીપજતા નથી. સ્પાનિયર્ડ લોકો પોતાનાં ખચ્ચર અને ગધેડાને જળવેછે, તેના કરતાં તેઓ ઘોડાની વધારે ચાકરી કરેછે. છાકરાંઓ, આપણા દેશના લોકો પણ સ્પાનિયર્ડ લોકોની પેઠેજ કરેછે, એટલે કુંબાર તેનાં ગધેડાની બરદાસ્ત કરેછે, તેના કરતાં આપણા લોકો ઘોડાની વધારે સંગ્રાજ લેછે. આપણાં ગધેડાને તથા ખચ્ચરને સ્પાનિયર્ડ લોકો બહુ માર મારેછે; અને બળદને માટે પણ તેઓ આરવાળા પરાણા રાખેછે. તેને હાંકતી વખત તેઓ લોદાની આર ધોચેછે. આપણા દેશમાં પણ કેટલેક ઠેકાણે એવા આરવાળા પરાણા રાખેછે. એ કેવું ધાતકી અને ખપી કામ છે !

સેવિલ.

ઉપર કહેલી ગોડાલકિવર નદીના રણિયામણા કિનારા ઉપર સેવિલ શહેર બાંધવામાં આવ્યું છે. માર્ગ ક્રતાં એ શહેરમાં વધારે તાપ પડેછે. એમાં રહેનાર કોઈ પણ આદમીએ તેની આખી ઉમરમાં બાગેજ બરફ દાંડું હશે; કારણકે કહિ કહિ રાત્રે બરફ તો સા પડેછે ખરૂં પણ સવાર ચતા સુધીમાં તો તે ઓગળી જાય-છે. એ શહેરના કેટલાએક જુવાન માણસોએ એક અંગરેજ મુસાફરને પૂછ્યું કે બરફ તો શેના જેવું હશે વાઈ ? એ તે કાગળ જેવું હશે કે ખાડ જેવું હશે કે મીઠા જેવું ?

એ શહેરના કેટલાએક મહોવાઓ એવા સાકડા છે કે જે માણસને તેમાં ઘઈને જતું હોય તો સામઆમી હાગના બંને ધરને તે અડતો જાય. તમે ચાલો તો બધા ધગના બારણા ઉઘાડા મૂકવાં તમારા જોવામાં આવશે. એવી એક ખડકીમાં તમે પેમેા એટલે અદર એક ચાલી આવેછે. તે મૂકીને આગળ જાઓ એટલે એક નાનો ચોક આવેછે. તેને ચારેબર કરતા બરે ઝોરડા ઝોરડા હોય-છે. જનાજામાં લોકો બહાર ચોકમાં આવીને બેમેછે. ધરમાં બેસવા કરતાં બહાર બેસવું વધારે ઠીક લાગેછે. ચોકમાં ઠંડક રાખવાને માટે

ઉપરથી એક પડદો નાખનામા આવેછે. જયો એક આગસથી જડે
હાયછે વચ્ચે એક ડુઆરો જાધેતો દોયડે વળી, સા પૂલના કું
ગળનામા આવેછે તેમા શુમાળના છોડ હોયછે, અને ફરતા ના
રગીના જાડ તથા નિયુના જાડ ખીની ગહેના હોયછે વળી સા એ
મોટુ પામરૂ વટમુ જોતામા આવેછે તેમા તરેહ માં રૂપાળા પ
ક્ષિગી રોલા હોયછે

એટલું છતાં સેનિન શહેરમા ગઈને રડેયું ગમે નહોં સાની
લોમે જુ મોટુ મામ કડેડે એ શહેરમા ગોધાની સાકમારી ધર્મ
ધાયછે સા બોડાબકિનર નદીના કુ ા કિનારા ઉપર માનેના રૂપા
ળા જાખના બહુ થાયછે

ગ્રાનાડા

આ ધણુ પ્રખ્યાત રથજ છે તે હરિયો અથવા હુસો નદીની
પાસે જામનામા આ કુ છે એ શહેરમા એ પ્રાચીન ગહેવનો
ખડીગેર છે એમા કુદર અો ગાભામમાન મટેન પૃથ્વીમા મોડા-
જ હમે તેવુ નામ આપ્તમા એટને લાન-મટેન, તેને રાતી
માટીની જમીન ઉપર જાધનામા આવ્યો છે અને વળી તે રાતા પ
થરનો જાધનામા આવ્યો છે, તેથી તે લાવ-મટેન કહેડે તે
ઉચ્ચી જમાએ જાધો છે, તેથી આસપાસના કુળદુપ મેદાનો લાથી
દેખાયછે તે એટલો તો મોટો છે કે તે ખમો ફરી વળીને જોવો
હાય નો ધણા દિનસ લાગે એ મટેનમા આરસપહાણના મોટા મોટા
દિવાનખાના અો એરડાઓ છે તેમા કેટલાએકનુ બારીક નકશી
કામ જોના જેવુ છે, અને કેનાએકને જે અકચકિત રંગ દીધા છે તે
તથા તેો સોનેથી રસેના છે, તે જોના જેવી બાબત છે દરેક
એમા પૂઆરા તો ખગજ એક એકમા એક ડુઆરો નેવુ કુ
ઉચ્ચ છે એ ડુઆરોમા અમલિત માછના છે તથા એ નિમગ
પાપીમા ફૂફા મારેછે, તે વળાએ તેઓ સોનાની ચોટે ચળકેડે
આ માછલાને સોનેરી માછની કહેડે વળી ધણા એકમા મીઠા,
ખુબોધાર પૂનોના મનહો જગીમા છે એ તમામ દેખાવ એવા

તેા ખુશનુમા લાગેછે કે દુનિયાના દરેક ભાગમાંથી જો જોવાને સં-
કડા મુસાફરો આવેછે! સ્પેઈનના ખુશનુમાન રાજાઓની યોડી ત-
વારીખ મેં શરૂઆતમાંજ તમને કહી છે. તેમની પાસેથી હેઠામાં હેલ્થ
આનાડા શહેર હતું, તે પણ સ્થાનિયકે લોકોએ આંત્રકી લીધું. મૂર
લોકોનો છેલ્લો રાજા આપણા મૂજરાતના છેલ્લા રાજા કરણુધેસાના
જવો હતો. એ અવિચારી, બૂટા અને મૂર્ખ હતો. જે માણસો
પોતાના દુશ્મનની સામા એને મદદ લાગત, તેમનેજ આ રાજાએ
દગો દીધો. તે જ્યારે કેદ પકડાયો અને પોતાનો મહેલ છોડીને
તેને જવાનો વખત આવ્યો, ત્યારે તે ધણો ઉદાસ થઈ ગયો. તેના
હજુરીઓ, નોકરો અને જનાનાંનાં ઘેરાં—એ સર્વેને નીકળવું પડ્યું.
તે સર્વે શહેરના દરવાજા બહાર આવ્યા, ત્યારે રાજાએ પાછા ફરીને
પોતાના મનહર મહેલ તરફ જવેલી નજર કરીને તે હેવાકાઠ રહી
પડ્યો. તેની મા એક ગુમાની, ટેકીલી બહાદુર બાઈ હતી. તે પોતાના
દીકરાની મૂર્ખાઈ જોઈને ચીકાઈને તેને કહેવા લાગી, “જે દેશને તું
મદદારથી જાળવી શકયો નહીં, તે તારા હાથમાંથી ગયો એટલે
તને બાઈડીની પેટ રાતું આવે, એ એક બામલા માણસને માટે
નેવાઈ જેવું નથી.” સ્થાનિયકે લોકોએ તેની પાસેથી પાઠશાહી તર-
વાર પણ લઈ લીધી. તે તેમણે આડિંડના સંયત્તસ્થાનમાં મૂકી રાખી
છે, તે આજ પણ છે.

જિંદગીનું દર.

આ ગામ સ્પેઈનમાં છે, પણ તે આપણી વિક્ટોરિયા રાણી-
ના તામામાં છે. ધણાં વરસ ઉપર એ શહેર અંગ્રેજો જીતી લીધું હતું.
અંગ્રેજ મરકારનાં જે વહાણો ખૂબીય સસુદ્રમાં યજને જાય આવેછે,
તે એ કેમણે લંગર કરેછે. સર જર્જ ફક્ની સરદારી હેઠળ એકસો
છાથી વરસ ઉપર* અંગ્રેજોએ એ જગા જીતી લીધી. પોણાસો વ-
રસ પછી ફ્રેંચ અને સ્થાનિય લોકોએ એ શહેરને ધેરા માલ્યો.
જમીન ઉપર કિલ્લાની આસપાસ તે લશ્કર ફરી વળ્યું; તેમજ દરિ-

યા ઉપરથી પણ એ શહેરને ચાતરૂંથી ઘેરી લીધું એ ઘેરા સાડ ત્રણ વરસ સુધી રહ્યો. અગેરેજી લશ્કર છેક જૂખગરાની હાનત આની પડ્યું, સારે તેના સ દાર જનરલ એવિઅટે તોપો મારી દુશ્મનના વઢાણોને આગ મગાડી, અને એક રાતમાં એ અઢી કો રૂપિઆનું નુક્કાન કરી નાખ્યું. સારે જિયાટ્ટનો ગમાન થયો.

— ❦ ❦ ❦ —

પિરિનીઝ

એ નામના ઉચા પર્વતની હાટ ક્રાન્સ અને સ્પેઈનની વચ્ચે આવેલી છે એની ટોચ ઉપર બારે માસ બરફ ગહેડે અને તેથીજ એ દિશામાયી હમેશા ખૂંટ હોય. પવન વાપાગ કરેછે સ્પેઈનનો કાસ્તીય પ્રાત એ પવનની પાસે આવેલો છે તેની સપાટ જમીન પરેલુ માફિક શહેર બાંધેલું છે, સા એનડી બધી ટાઠ વાપડે એ અમે ઉપર કહી ગયા, તેનું કારણ કે તે ઉચાણુમાં આવ્યું છે.

પેદારા — સેવિલ શહેર નારગીના મીઠા ફળને માટે નામીયું છે એરીસમાં સફેદ દારૂ સારો થાય છે

બાર્સિલોનામાં રેશમી રૂમાન વખાણુના જોવા બને છે

સ્પેઈનમાં જૂદી જૂદી જાતના ફળ ધણા થાય છે. તે પરેશ મહેલે

જૂમધ્ય સમુદ્રના કિનારા પાસે તાપ બહુ પડે છે સા ચેરડ થાય છે અને ટેટનેક ટેકાણે થોડી ધણી ડાગેર પણ થાય છે સા જે આઠ તો બહુ સાધારણ છે એક તો શેતુરના આડ, તેના પાદડા ખનરાવીને રેશમના કીડાને ઉઠેરવામાં આવે છે ખીજુ બૂચનું આડ, એ માડુ જખડું આડ છે. તેની છાયા ઉતારીને તેના બૂચ બનાવવામાં આવે છે શીશા ઉપર બૂચ તમે ધણી વાર જોયા હશે એ બૂચ કપાકાથી ફરતો ફરતો અહીં લગી આવ્યો છે, એનો તમને કાઈ દિવસ વિચાર આવ્યો હતો ? વળી સ્પેઈનમાં રૂપાની ખાણો છે એ દેશની જમીન તથા હવા ધણા મજેના છે, તે છતાં એ દેશ ધનનાન નથી કેમકે સ્થાનિયર્ડે સોમ્પ આગસુ છે અને આ કુદરતી મહેરગાનીનો લાભ લેતા નથી, તેથી જુ

જરાતીમાં કહેવન છે કે, આજસ એ દરિદ્રતાનું મૂળ છે, તે આજસ એમને નડે છે.

આશ્ચર્યગત:—અસારશગી અમે જે ઉપર લખ્યું છે, તે ઉપરથી સ્થાનિયર્થ લોકોની આશ્ચર્યગત કવી છે, તે તો તમારા જાણવામાં આવ્યું હશે. તેઓ ફ્રેન્ચના જેવા પાતોડા અને અપજ નથી; પણ ગંભીર અને થોડાથોડા છે. બિસ્કે ઉપસાગરના કિનારા ઉપર જે સ્થાનિયર્થ વસે છે, તેઓજ માત્ર ફ્રેન્ચ જેવા છે. તેઓ આર્થરિશ લોકોની પેઠે ઉમળકાબેર ઝડ મળી જાય તેવા નથી; પણ ઠાઠા અને અતડા છે. વળી, અંગ્રેજોની પેઠે તેઓ ધર ઉપર પ્રેમ ભક્તિ રાખીને ધરમાં બેસી રહેતા નથી, પણ ખડાર ફરવા ફરવાના શોખી છે. તેઓ નિર્દય સ્વભાવના નીવડે છે. તેઓ ધણુ અહંકારી છે. ગરીબ લોકો પણ પૈસાદાર લોકોની પેઠે અભિમાની છે. તેમના મનમાં એવી ધન છે કે આખી દુનિયામાં આમારા જેના લોકજ નથી; અને અમારી જેવી જાયા છે, તેવી સારી જાયાજ દુનિયામાં નથી. એ વાત ખરી છે કે આખા યુરપ ખંડમાં તેમની જાયા ધણીજ ફક્ક છે; પણ તેમાં સારાં સારાં, ડહાપણવાળાં પુસ્તકો બહુ લખાયાં નથી.

દુનિયામાં અનેક રમુછ ચોપડીઓ છે. તેમાંની એક ધણીજ રમુછ ચોપડી સ્પાનિશ જાયામાં લખાએલી છે. 'ટાન કિવગ્ઝોટ' નામના એક મદદ ગાણસની વાત છે. તેમાં તેણે ધણીએક ગાડાં કામ કર્યા છે, તે લખ્યાં છે. એક વાર તો તે એક પવનગક્કીની સાથે થોડા ઉપર બેસીને લડવા ગયો. તેના મનમાં કે આ પવનથી ફરતી ચક્કી કેઈ દેસ છે. તેને પોતાના બાલાવતી મારી નાખવાને તેણે બહુ મહેનત કરી; પણ તે ચક્કીના જળરા જળશ હાથના જોરથી તે સવાર પડેજ મરતનોત્ર ધઈ ગયો. એ વાત જોઈને તેણે તો તમને ધણી મમન પડે એવી છે.

VULUBUDAS RAMJI EBJI.
સમજાર, રામજી ૧૯૭

પોર્ટુગલ.

એ દેશ સ્પેઈનની છેક જોડાજોડ છે; પણ ને સ્પેઈનથી ધણી વાતે જુદો પડે છે. સ્પેઈનના લોકો પોતાના રાજ્ય ઉપર બક્ષિત બાવ રાખતા નથી; તેથી તેમાં પ્રજાએ ધણી વાર હુકમ તોડ્યા છે. સ્પાનિયર્ડો ગાંઠોમાંઢે લડી મરે છે; પણ પોર્ટુગલ તો બહુ શાંત છે. સાંતા લોકો પોતાના રાજ્ય ઉપર બહુ બાવ રાખે છે.

સ્પાનિયર્ડ લોકો કરતાં પોર્ટુગીઝ લોકો વધારે સુસ્ત છે. તેમની આંખો અને વાળ કાળા છે. તેમના શરીરનો રંગ પણ સ્પાનિયર્ડના જેવો જ કાળો છે.

પોર્ટુગીઝ લોકોના દાંત રૂપાળા ધોળા છે; પણ તેમને એક જૂંડી ટેવ છે. તેઓ તપખીર મુઘે છે. તેઓ એવા તો અહંકારી છે કે તેઓ બાર ઉપાડતા નથી, પણ બાર ભરેલાં પર્ડાંવાળાં પીપ તાણે છે. પણ સ્પાનિયર્ડ લોકોને એવો કશો ટેક નથી. તેઓ માથે બાર ઉપાડી લઈ જાય છે; તેઓ બારનાં ગાડાં ખેંચતા નથી. પોર્ટુગલના રહેવાસીઓ પોર્ટુગીઝ કહેવાય છે; તેને આપણા લોકો ફીરંગી કહે છે; અને પોર્ટુગલ દેશ ફરંગસ્તાન કહેવાય છે. સાં ધણી ખરા મન્નૂર સ્પાનિયર્ડ લોકો છે. તેઓ સ્પેઈનના ગાલેશિઆ નામના પ્રાંતમાંથી મહેનત મન્નૂરી કરવાને આવે છે. પોર્ટુગીઝ બાપા સ્પાનિશ બાપા જેવી સરસ નથી. તેનો અવાજ કઠોર લાગે છે.

ફીરંગી લોકો સલાટના કામમાં ધણી ખબરદાર કહેવાય છે. તેમનાં બર્ષરાં ધણું સુંદર રીતી જોણે છે; અને આપણે છક થઈ જઈએ એવી સારી, વાળની પૂતળીઓ બનાવે છે.

ફીરંગીઓની મીઠાઈ બહુ વખણાય છે. તેઓ એક જાતના ફળનો મજેનો મુરખો બનાવે છે. વળી એ દેશ નાની નાની નારંગીઓને માટે નામીયો છે. ખાંડની માસણીની તથા છેડાંની તેઓ હજારો ગીન્ને બનાવે છે. તેઓ રોઢલીઓ ઉપર નાની માછલીઓ, પંખીઓ અને ધૂંધો એવાં સારી રીતે જોડે છે; અને તે બધું તાર ઉપર એકું હરફર ક્યાં કરે છે કે તમે જોઈને રાજ્ય થઈ જાઓ.

ખોરાક:—પોર્ટુગલમાં દૂધ બહુ જ થોડું મળે છે. સાં ગાંધણના તો છેક સાંસા પડે છે. એ દેશમાં ધણી તાપ તપે છે, તેથી પાસ-સ-

માર્ગને જળી જાય છે, તથા ગાયને ખાવાને ચારો રહેતો નથી અને દૂધ તથા માખણ નીપજતા નથી

આયર્ષાડમાં ઠોકર કરીને ગામ છે તેની વાત આમળ આવી ગઇ છે સાથી પોર્ટુગલમાં જોઇએ તેટલું માખણ આવે છે. માખણના વેપારીઓ છે, તેઓ માખણ મગાવી મગાવીને વેચે છે

એ દેશમાં ગોસ્ત પણ સારું મળતું નથી, અને મળે છે, તે પણ થોડું મળે છે માછના અને મરધા જોઇએ તેટલા મળે છે. કુટનીએક મરધીઓનો ખોરાક તો નવાઈ જવો છે તેઓ દરાખના ઠગીઓ ખાય છે દ્રાક્ષનો દારૂ કરતી વખત, તેમાંથી રસકસ કાઢી લે છે અને તેના ઠગીઓની ગુણો જરીજરીને મરધાને ખાવાને માટે વેચવામાં આવે છે

ગરીબ લોકો તાજી માછની ખાય છે તે ઘણી સસ્તી મળે છે તેઓ હુકરનું માંસ આગે કઠોળ પણ ખાય છે તેઓ ઘણી વખત તો રાટની ને આજીર અથવા ગાટની ને તાજી ઉપર નબાવ કરે છે નોકર ચાકર જમવામાં હમેશા રાખ તથા જળનું ગોસ્ત ફાડના ગોસ્ત સાથે ઉકાળીને ખાય છે તેની સાથે બાત અને માંસ રાધતી વખત તેમાંથી રસ અને ચરબી ટપકે છે, તે ખાનામાં લે છે

ફીરગી લોકોને ટમાટા બહુજ આવે છે તેમના દેશમાં સફર-જનના ઝાડ જેમનાં થાય છે તેના ફળનો તેઓ ઘુલ્મો બનાવીને માખણને ઠેકાણે તેઓ ખાય છે

નિસ્ચયન શહેરમાં મીઠા લીંબુના ઝાડ થાય છે

વળી જાપાનમાં એક જાતનું ઝાડ થાય છે, તે પણ અહીં ઉમાડવામાં આવે છે વળી, તેમને દાડમ બહુ વધારે છે ઉારનું છેડું કાઢી નાખીને અદરથી લાનનોળ જેવા મોતીના દાણાથી રીકાળી બરે છે. તે ગેજ ઉપર મૂકે છે તે બહુ મુદર દેખાય છે તેની સાથે ઝીળી ઘોળી ખાડ બેળીને લાના લોખ એ દાણા પુષ્કળ ખાય છે આખી રીકાળીઓને રીમળીઓ ઉકાળી જાય છે

જમી રજા પછી મેજના ઉપર જાતજાતનો ગેવો મળે છે રીતે ગોઠવી દેવામાં આવે છે વિધાયતમાં તો એની રીત છે કે, એક રીકાળીમાં દાગ બરેલી દોષ, તો બીજીમાં અજીર મૂકના દોષ છે આ દેશમાં તેમ કમતા નથી. અહીં તો મોડો મોડો બધી જાતનો મેવો

એક એક રીકા ડીમા બારેતો દોડે, તેથી એકજ રીકા ડીમા ચીર
દ્રાક્ષો જૂમણો હોયછે, તેની સાથે ઘોડા અંતર પથ્થુ જોવામા આવે
છે વળી, જોડે એક તડપૂચ રાખેલુ હોયછે એ બધુ તેઓ એ
એક રીકાડીમા મૂકે, તેથી તે બહુ સરમ દેખાયછે

આપણા દેશમા જેમ કરીઓ જોડેછે તેટલી જડેછે, આ
કળિયાડમા જેમ સફરજનની જોડ નથી, તેમ પોર્ટુગલમાં નારંગી
દગતેદગના મળેછે એ દેશમા એટલી બધી નારંગી થાયછે કે પુષ્કળ
જથાળાં તે દેશાવરખાને મોકતવામા આવેછે નહી કાંતે તેમના
ટોપતેટોપવા બાવમા આવેછે જે નાની હોય, તો તેઓ નદીમા
નાખી દેછે અગ્રકાની માથે હાથની વચલી આગળી મેળીએ તેની
અંતરના પેનાળુમા જે નારંગી નાની પડે તે બધીને પેના લોકો ફેંકી
દેછે દરેક નારંગી લઘુ વર્ષને ટોપતામા નાખની વખત પોતાના અગ્રકા
અને વચલી આગળી વચ્ચે તેઓ સાખી જુએછે સંકડો નાની
નારંગીઓ નદીમા તરતી તણાતી જતી જાણાયછે તમે સ્વા હો તો
તે ઉચકી લેવાનું તમો મન થાય કે નહીં ?

એ દેશમા તમે એક એ પેમા ખરવો, એટનામા તો તમને
એક લીલુ છમ જેવુ તડપૂચ મળે તેને તમે કાપો તો તે અદગથી,
લાનચોળ જેવુ નીકળેછે વળી, તે એટલુ મોટુ હોયછે કે એક તડપૂ
ચથી બે જથ્થુનું પેટ ભરાઈ રહે વળી, તમે એક ફીક આપો
તો તેને સાટે તમને નીશ ચાળીશ અંતર મળે અને ૧ ફીકામા
એક શેર જેટલી લીલી દ્રાક્ષ આવે.

પોર્ટુગલમા જૂચના તથા સેતુરના ઘણા ઝાડ થાયછે.

જ્યારે વરસાદ વરસતો હોય અને ગાડા જોડીને બહાર જવુ
હોય, ત્યારે ગામડાના લોકો પરાજના ડગના પહેરીને નીકળેછે. જનશે
છાપર છછ લીલુ હોય એવા તે દેખાયછે એના ધાસના ડગના
પહેરવાથી તેઓ જરા પણ પનજતા નથી, કારણકે જેવુ વરસાદનું
પાણી પડેછે, તેવુ તે ઉપર ઉપરથી વધુ ભાયછે

ગામડામા લોકો મોટા ગધેડા ઉપર સારી કરેછે તેઓ ટ-
કુના જેટલી ઝડપથી ચાનેછે મોટા મોટા ઘરની આગરનાર કુળ
વાન સ્ત્રીઓ પણ ગધેડે બેસીને ફરેછે.

સિસ્મન.

કોઈ માણસ આગબોટમાં બેસીને પોર્ટુગલ જાય અને તે ટેમ્પલ નદીના પહોળા પટમાં આવે, તો તેને સિસ્મન નગરની ઝાંખી થાય. એ શહેર કેટલાએક ડુંગરા ઉપર નદીના મુખ આગળજ બાંધેલું છે. જ્યારે સિસ્મન નગરનાં પહેલવહેલાંજ દર્શન થાય અને તેનાં સફેદ મકાન સરજના તડકામાં છેટેથી ચળકતાં દેખાયછે, તે વખત તરતજ આપણને લાગે કે, આહા, કેવું સુંદર શહેર છે.

એ શહેરમાં એક મહોલાનું નામ 'સોના-બજાર' છે. તેમાં વેપારીઓ ફક્ત સોનાનીજ જાણસો વેચેછે. ખીજું એક 'રૂપા-બજાર' છે. લાં બધી રૂપાનીજ ચીજો વેચાયછે.

એ શહેરમાં પાણી લાવવાની નહેર બાંધવામાં આવી છે, તે ત્રિશ્વે કરીને ખૂબસુરત છે. તેમાં ધધને પાણી આવેછે. એ પાણી દસ કોશ દૂરથી વાળીને આરયું છે. સિસ્મન પાસે એક હંડી ખીન છે. તે ઉપર એક ધણોજ ઉંચો પુષ્પ બાંધ્યો છે. તેની તળે ખીનમાં ઉંચી ઉંચી કમાનો વાળેલી છે. તેની તળેથી નહીં પણ પુષ્પમાં ધધને પાણી જોશબંધ વહ્યું જાયછે. આ પાણીની નહેર આખા યુરપમાં સૌથી સરસ છે; એટલુંજ નહીં, પણ આખી દુનિયામાં સૌથી સરસ કહેવાયછે.

પણ ઠેકાણે ઠેકાણે પથ્થરના દગલેદગલા પડેલા દેખાયછે, તેનું કારણ જાણવા જેવું છે. દેવલો અને ધરો જાણે પડી ગયાં હોય, એમ લાગેછે. સોએક વરસ ઉપર એક જળરો ધરતીકંપ થયો, તેથી સિસ્મન નગરનાં ઘણાં મકાનો ગગડી પજાં અને હજારો માણસો માર્યા ગયાં. એ ત્રાસ ઉપજે એવો દહાડો કદી જૂઠાય તેમ નથી. લાં નાનાં નાનાં છોકરાં આવા દગલા જુએછે, એટલે તેઓ તેમનાં મા-બાપને તેનું કારણ પૂછેછે.

ધર્મનો એક મોટો પતિત તહેવાર હતો. તે દહાડે એ ધર-તીકંપ થયો. તે વેળા હજારો મીથુજતી બધા દેવલોમાં બળતી હતી. ધરતી ધૂંજવાથી તે મીથુજતીઓ ડગમગી અને દેવલોમાં આગ લાગી, અને એમ કરતાં પાસેનાં ધરો પણ સળગી ઉઠ્યાં.

આખા ઘરને ધર બોલ્યા સમાઈ ગયા, આજે આખા શહેર ઉપર
અગિની જ્વાળા ફરી તળી દરિયા કાઢે જમીનને એક મોટો કગડો
દનો ત્યાં પડ્યાએક માણસો બચવાને માટે નાસી આવ્યા એકાએક
એ ટેકરા નીચે બીજી બધી પૃથ્વીથી નીચે પડી જતો હોય, તેમ
આજે એ જાણે હજારે માણસોને લઈને સમુદ્રમાં સ
માઈ ગયો.

હાન પણ એ દેશમાં હવે બૂ-કંપ થાય છે ખરા, પણ તે
બહુ જ નાના નાના થાય છે એક વેળા ધરતીકંપ થયો, ત્યારે એક
ગાદાને તથા તે બળને ધરતી પોતાના પેટમાં ગળી જઈ પછી
પોતાનું કાંડેલું મોઢો બધું કરીને તેમ જ ઉપર ફરી વળી

સિદ્ધા

સિસ્મતથી થોડાક ગાંઠ ઉપર મિટા નામનું એક સ્થળ છે એ
એક ધણીજ સુંદર જગ્યા છે એક ડુંગર ઉપર ધણીજ કુકડાં જાડો
ની પટા આવી રહી છે તેમાંથી સહે મકાનોના કાંઈ કાંઈ બાગ
બહાર ઠીકણીને આવીથી નીચે વટેમાથેને જાખી કરાવતા હોયની,
તેમ દેખા દે છે પણ વળી એ ડુંગર ઉપરથી પાણીના ધોધ નીચે
અથડાતા આવ્યા જાય છે તે નિખુની વાડીઓમાં પઈને વહે છે

ઓપોર્ટો

એ શહેરમાં દ્રાક્ષનો દારૂ થાય છે, તેથી તે બધે જાણીતું છે
એ દારૂ પુષ્કળ જવાનું દેશદેશોમાં જાય છે અહીંથી વહાણો
બરાબ બરાબને ઈનાડમાં અને દુનિયાના બધા દેશોમાં જાય છે
ઓપોર્ટો શહેર આખા પોર્ટુગલમાં જીવ જાય શહેર કરતા ધણીજ
સારું અને સુખ છે વળી તે ધણી રણાણુ દેખાય છે, કુર્મક તેની
પાસે થઈને ડેરો નદી વહે છે તેના કિનારા ઉપર પથ્થરના ખડક છે
તેમાંથી પગથીઆ કોરી કાઢ્યા છે તે ઉપર અહીં એ શહેરના
કેટલાએક ઘરમાં જાય છે નાના છોકરાને તો એવા ઘરમાં રહેવાનું
ગમે પણ તેમના ઘરડા દાદા દાદીઓને તો અહીં ઉતરવું નહીં ગમે,
તેમાં નવાઈ નથી

રશિયા.

પૂરપ ખંડના ખીજ બધા દેશો કરતાં આ દેશ ધણીજ મોટો છે. તમે નક્કશામાં જુઓ. તે પૂર્વમાં આવેલો છે. તે એટલો બધો મોટો છે કે, ઉતરના હિમ પ્રદેશથી તે છેક દક્ષિણના ગરમ મુક્ક સુધી તે આવેલો છે. એનો દરેકોએક ભાગ એશિયામાં છે, અને દરેકોએક પૂરપમાં છે. આપણાં મહારાણી ચિકટોરિયા જેટલા મુક્ક ઉપર રાજ્ય કરે છે, લગભગ તેટલાજ મુક્ક ઉપર રશિયાનો સહેનશાહ સત્તા ચલાવે છે; પણ આપણી રાણી સરકારના રાજ્યમાં જેટલી વસ્તિ છે, તેટલી એ સહેનશાહન તો નથી. રશિયા મુક્કમાં આશરે સાડાઘાઠ કોડ માણસની વસ્તિ છે; અને આપણાં રાણીશીના રાજ્યમાં તો તેનાથી વીસ કોડ માણસ વધારે છે.

એ દેશનો પાદશાહ ઝારના નામથી ઓળખાય છે; પણ રશિયાના અમીર ઉમરાવો તેને ‘સધળા રશિયાના મુક્કનો સહેનશાહ’ કહે છે, કેમકે એશિયામાં પણ રશિયાના મુક્ક આવેલો છે.

રશિયાના ધણીખરા ભાગમાં શિયાળામાં બારે ટાઢ પડે છે. એ દેશમાં ધણી જંગલો છે. તે યતકાર જેવાં અને બધેકર લાગે છે. વળી સપાટ, પહોળાં મેદાનોનો પણ પાર નથી. તેમાં નાનાં નાનાં ગામડાં હોય છે. તે એક ખીજથી બહુ આદાં હોય છે. એવો દેશ તમને ગમે કે વાડ?

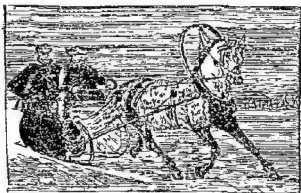
શિયાળામાં બધે ગરફત ગરફત નિર્ધ સેવો. સધળી જમીન ઉપર બજે ધોળી માદર પાથરી દીધી હોય, એમ લાગે છે. એને વખતે રસ્તામાં ઝાઝાં માણસો જતાં આડતાં જણાતાં નથી. જંગલોમાં જંગલી જનાવરો રખડતાં ફરે છે.

એ ક્યાં જનાવર દેશે વાડ? રીંછ અને વર. તેમાં રીંછ ઝાઝાં દેખા દેતાં નથી. તેઓ ઉદાસ પ્રભુઓ છે. તેમને એકલાં રહેવું ગમે છે. ફરેક રીંછ પોત પોતાના કાનરમાં રહે છે. તે કાનરો ખીલામણાં હોય છે. તેમાં તે આખો શિયાળો પડી રહે છે. જ્યારે વસંતઋતુ આવે છે, ત્યારે તે તેની શુક્રામાથી ખાળાનું જોળવાને બહાર નીકળે છે. તે ખાઈ ખાઈ પાછું ધીરું થયા મારે છે.

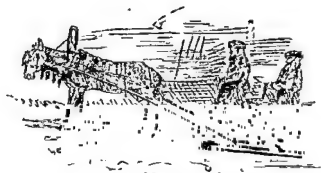
સૌંદરતાં વર વપારે છાલીવાળું હોયછે. વરને મામડાંની પાસે જાડીમા અને જંગલમાં રહેતું ગમેછે. વર એકલું હોય, તે તે કાઈ માણસ ઉપર હુમલો કરવાની દિશ્મત કરતું નથી. પણ જો એકાદ દાંડકું જંગલમાં એકલું રખડતું તેના જોવામાં આવે તો તે વખત તે તેને કપાડી જવાને આગમી ખાતું નથી. જો માલિકે ઘોડા જેવું મોટું જનાવર તેની નજરે પડે, તો તે લાંબી ઘોડા રાહ પડેછે, એટલે જીતનું વરજો તેને મદદ કરવા એકદમ ચર્ચ જાયછે. પછી જામાં મળીને તે બાપડા ઉપર તૂટી પડીને તેને ખાઈ જાયછે.

વર કૂતરા ઉપર પણ હલો કરેછે. તેઓ કૂતરાને ખૂબ લુચ્ચાઈથી પકડેછે. એક રોળું ખંધાઈને વરજો મામડાં આવેછે, એટલે કૂતરા તેમની પછવાડે પડેછે. વરજો પાછાં જંગલ જાણી નાસવા માંડેછે. તેમની પાછળ કૂતરા પણ ટક જંગલ સુધી ધાયછે, એટલે વરજો એકદમ પાછાં ફરી તેમના ઉપર ધસારો કરેછે અને આ ગરીબ જાસાબસ ઠરી રહેલાં કૂતરાંને જાલીને ખાઈ જાયછે.

ફક્ત દેશના તરની એક નાની સરખી વાત હું તમને કહું છું. એક વર ધણા દિવસથી એક નાના કૂતરા ઉપર તાડી રહ્યું હતું. એક દિવસ તે તેની પાછળ પાછળ તે કૂતરાના ધણીના ઘરમાં પેહું. પછી તરતજ કાઈ માણસે તે ઘરનું તારણ દીધું, એટલે પેહું વર પણ અંદરજ રહી ગયું; પણ ઘરના ધણીએ જો વડને ઘરમાં પેસતાં દીધું હતું. તે વેળા તે રસોડામાં હતો. લાંચી તેણે પોતાની બેંક લીધી. અને રસોડાના બારણે જરા ઉપાડીને આલીમાં વર બેહું

बीगा भटे कझाँडर सहेनशाहनी तेना चीसलामां स्वारी.

ਤਿਥਾਲਾਨੀ ਭਾਦੁਨੀ ਗਾਂਢੀ ਅਥਵਾ ਪੀਸਲ੍ਹ.

શિયાળામાં રૂસ લોકો પૈકાં વગરની આડી વાપરેછે. તેને જિજ્ઞ કહેછે. તે ધીસમાં જેવી હોયછે. જો કાઈ માણસને લાખી ડુસાકરીએ જતું હોય અગર બારે ધીમલુ લેતું હોય, સારે ત્રણ મોડા જોડાયછે. એ ગાડીને લાકડાની બિધ હોયછે. તે ઉપર લાકડાનું એક ચાલું ચકર હોયછે. તે ઘોડાના પગની નાળના બેડાળ આકાર જેવું હોયછે. તેમાં ઉધના છેડા જડેલા હોયછે; કારણકે વચલા ઘોડાને આમડાના લાંબા પટા હોતા નથી. તેનું માથુ એવું સજ્જડ આવેછે કે તેને તે ઉચું રાખ્યા વગર ચાલતું નથી; અને તેને જાંઘો વળત ખદ આવવી પડેછે. જીજ્ઞ બે ઘોડા તેની જોડે છૂટા જેવા રાખવામાં આવેછે. તે પેલા વચલા ઘોડાની એક એક ખાંચુએ જોડવામાં આવેછે. તેઓ ઘૂર્જી આવે ખદ ખદ કરતા ચાલ્યા આવેછે અથવા ચારે પગે કૂદતા જાતેક જાયછે. ઘોડાના પગની નાળ જેવા ચકરને 'ડગા' કહેછે. તે ઉપર એક મોટા ઘંટ જડેલો હોયછે. તે અંધમાઉ છેટેથી સંજળાયછે શિયાળામાં વરસો ડુસાકરીની પઠનાડે પડેછે, તેમની પાછળ જૂમરાણ કરી મૂકેછે અને કૂદકા મારી મારીને પણ તેમના ધીસલામા પડીને તેમના ઉપર દૂરી પડેછે.

પોશાક.—શિયાળામાં ગરીબ લોકો તેમનાં જાની શકે તેવાં ગરમમાં ગરમ કપડા લઈ પહેરેછે. એ દેશમાં ઘેટા બહુ પાયછે. તેના ચાગડાના તેઓ ડગલા કરેછે, તેમા ઉતવાળો બાગ તેઓ અદર રાખેછે. આ ડગલાને તેઓ 'શૂઆ' કહેછે. ગામડીઆ લોકો દબેસાં એ આમડાનાજ ડગલા પહેરેછે, પણ પેસાદાર લોકના 'શૂઆ' તો જૂદી જૂદી જાતના રૂઆના પાયછે. મરદો પોતાના માથા ઉપરના વાળ વધવા દેછે તેઓ જ્યારે કામ કરતા હોયછે, સારે માથાના વાળ મો ઉપર ન આવે માટે પોતાના ચોટવાને દોરીથી બાંધી લેછે. જ્યારે કાઈ ગામડીઓ પોતાનાથી મોટા માણસને મળેછે, સારે તેને માન આપવાને પોતાને ચોટને દોરી બાંધી હોયછે, તે છોડી નાખેછે કાઈ મોટા માણસને જતો જોછો રૂમ દેશના ગામડીઆ માથેથી ટોપી ઉતારી સેઠે, અને તે જ્યાં સુધી દેખાય, સ્વા સુધી ટોપી માથે ન પહેરતા હાથગાજ ઝાતી રાખેછે, અને તે

લોક:—એ દેશમાં તાપ બહુ પડે છે. ભાંના લોકોનો રંગ ધણે શયમળો હોય છે. તેમના વાળ કાળા હોય છે. તેમની આંખો પશુ કાળી હોય છે; પશુ ક્રાન્સમાં જે મજાકતી, આનંદી, કાળી આંખો તમારા ભેવામાં આવે, તેવી અહીં થતી નથી. પશુ તે સુંદર. નરગાશવાળી, ધણા ઝાંખા કાળા રંગની આંખો હોય છે. ટૂટલી એક સ્ત્રીએને સોનેરી વાળ હોય છે, તે બહુ વખણાય છે. ઇશિલિપત લેડા ખિસ્તિ ધર્મના રોમન કાથો-લિક સંપ્રદાયમાં છે. તેઓ એવા વિવેકી છે કે, સાચા બોલનાર ધણી ગમે તે કહેતો હોય અને પોતાનો મત તેથી જુદો હોય, તો પશુ તે કહીને તેને દુઃખ લગાડતા નથી. જ્યારે કાંઈ દુષ્ટ માણસની વાત આવતી હોય, ત્યારે પશુ તેઓ તેને માટે ધિક્કાર કે તિરસ્કારનાં કડવાં વચન વાપરતા નથી; પશુ દમિયાં દયા અને દલગીરીના બોલ બોલે છે.

તેઓ પાનાંધી અને હાથધી જુગટે રમે છે. જુગટે રમવું એ જાંડું કામ છે, એમ તેઓ હજી સમજ્યા નથી. વરસો વરસ વસંત ઋતુમાં રોમ શહેરમાં અને આખા ઇટલી દેશમાં ખાટા ઝોરો થાય છે. તે બે ત્રણ દિવસ સુધી પહોંચે છે. તે આપણી હોળીના તહેવાર જેવો છે. તેને 'કાર્નિવલ' કહે છે. તે વખત તેઓ ધણાંક નાદાનીનાં ગાંડાં કામે કરે છે. ટૂટલીએક વાર લેડા મેડા ઉપર લૂગડું નાખીને મ્હોલ્લામાં આમ તેમ દોડે છે. એવી વખતે ખીજા માણસો તેમના મહેરા હાકલા છતાં તેમને ઝાળખી શકે છે કે નહીં, તે તેઓ જુએ છે. એક નીમેસે દિવસે જન ગમે તે ખાંડનાં રમકડાં અને ફૂલના ગોટા લઈ રાખે છે; પછી મ્હોલ્લામાં ધઈને જે માણસો જતા આવતાં હોય, તેમના ઉપર તે તેઓ નાખે છે; તેથી ધણી ગમત અને ગરબડાટ થઈ રહે છે. પછી ઘોડાની શરત થાય છે. તેના ઉપર કાંઈ સવાર ચઢી નથી. ઘોડા પોતાની જોજ દોડે છે; અને મ્હોલ્લામાં આડી શેતરંજીઓ પરીને તેમને ઉભા રાખે છે. એક ખીજા દિવસ ઉપર દરેક જણ મીઝુજતી સજાવાનીને લાવે છે. તે વેળા દરેક જણ પોતાની જાતની બતીને જાળવી રાખવાની તજવીજ કરે છે; અને ખીજાની સજાતી મીઝુજતીને તેઓ જોઈ અને તેમ ઝૂંક મારીને એલવી નામે છે. મીઝુજતીએને જુગતી દેવાને તે ઉપ-

૨ કંઈ કંઈ ચીજો પણ ફેંકવામાં આવેછે અને ઘણી કમળાકાંચો પણ થાયછે એવી ઉમરે પૂજેલા માથુસોને આઠે આ રમતો મૂર્ખાઈ બરેલી કહેવાય, અને તેથી તેઓ હવે ઝાઝી થતી જાયછે.

ઈંદાસિયન લોકો ગાયનના ઘણા શોખી છે; અને ચિત્રકળામાં પણ તેઓ તેવાજ રસિયા છે. વળી, તેઓ સરસ મૂર્તિકારો છે. અંગરેજ લોકો જેમ કામની વસ્તુનેજ વળગી રહેછે, તેમ તેઓ કરતા નથી. ઈંદાસિયનો તો શોખાવાળી ચીજો ઉપર વારી જાયછે, અને અંગરેજો ઉપયોગી ચીજો પડવાડે મંજૂ રહેછે. ઈંદીયામાંથી ઘણા છોકરા લડન શહેરમાં આવેછે કેટલાએક નાની નાની વાગ્ગની પેટીઓ લેતા આવેછે અને કેટલાએક મૂર્તિઓ તથા પૂતળા લેતા આવેછે. તેઓ પોતાને માથે મોટા મોટા ખુમવામાં એ ચીજો લઈને મહાદેવમાં અને બાગરમાં વેચવાને ફરેછે. વળી, કેટલાએક તો વાદરો અને ખીજાં જનાવરો લેતા આવેછે એ છોકરાઓ પોતાનું ધરગાર મૂકીને લંડનમાં થી ફરવા આવતા હશે ? ઘણી વાર તો એમ બનેછે કે, કોઈ છુટ્ટો માથુસ એ છોકરાના ગામમાં કે પહાડી મુલકમાં જઈને તેના માળાપને સમજાવીને તે છોકરાઓને પોતાની સાથે તેડી જાયછે, અને તેમની સાથે એ બિચારાઓ ઈંગ્લાંડમાં આવેછે. એ કપડી માથુસ તે છોકરાના માળાપને સાફ લગાડવાને તે છોકરાના રૂપના વખાણુ કરેછે, અને તેમના હાથમાં સોના મહોર મૂકીને તે તેમને રાજી કરેછે; અને તમારા છોકરાને હું ધનવાન તથા સુખી કરીશ, એમ કહીને તે નકારો માથુસ તેમને હેતરીને લઈ જાયછે.

વિવાપતના છોકરાઓ જેમ એક ખીજાની સાથે મુકામુકી લડેછે, તેમ ઈંદાસિયન છોકરાઓ મુકામજી કરતા નથી; પણ તેઓ જ્યારે શેસે બરાબછે, ત્યારે તેઓ એક ખીજાની સાથા પથરાઈકેડે. ઈંદાસિયન લોકોને ખીજવવા, એ રમત વાત નથી. તેઓ જ્યારે રોષે બનાવે, ત્યારે મરદો તેમજ છોકરાઓ છરાઓ લઈને એક ખીજાને કાપવા મડી જાયછે કોઈ કોઈ વેળા તો તેઓ એથી પણ ખૂબ કામ કરે. તેઓ તે વખત પોતાનો કાગ દેખાડતા નથી, પણ

હું તેને દબાવી રાખેછે, અને લાગ જોઈને તેઓ પોતાના વેરીનું ખૂન કરી નાખેછે.

ઈટાલિયન લોકો આજસુધી એમ જોયો કહેછે, તે જોઈ કહે છે; તેઓ ધણા ઉચોગી છે. તેઓ ખાનપાનમાં પણ ધણા નીતિવાળા છે. તેઓ ધણાજ માયાળુ દિલના છે. તેઓ કંઈ ગુણ જૂલતા નથી. તેમના છોકરાં ધણાં નરમ, ઝટ શીખે એવા અને કાયદામાં રાખી શકાય, એવા સુશિલ હોયછે.

મકાનો — એક વેળા ઈટલી દેશ ધનવાન લોકોથી બરપૂર હતો. હવે તેમના કુલ ધરબાર રહી ગયા છે, પણ તેમાં હવે આગળના જેવા દ્રવ્યવાન માણસો રહ્યા નથી. હરકોઈ પરદેશી એ દેશમાં જાય અને તેને ધર બાંડે લઈને રહેવું હોય, તો સુદર, મોઠા, પુરાતન, આરસપહાણની સીંડીવાળા અને ઠેઠ અગાસી સુધી દ્રાક્ષના વેળા છવાઈ ગયેલા હોય તેના મકાનો સહેવથી મળી આવેછે.

સા બારીઓને ફરેડી કરાવવાની રીત છે. તે ફરેડી આપે દિવસ ચઢાવેલીજ રાખવી જોઈએ, નહીંતો સૂરજનો તડકો એવે પડેછે કે ધરમાં રહ્યા રહ્યાં ખમી જવાય; પણ સાજ પડતા ફરેડીએ ઉરાડી નાખવાને કે ઉતારી દેવાને હરકત નથી, કમકે તે વખત ચોખ્ખી હવા આવેછે; પણ વળી રાત્રે તમારે એટલી સંભાળ રાખવી જોઈએ કે ખુદી બારીઓમાંથી મચ્છર અને ડાંસ અદર બારીને તમને બધે ઠીને ફરડી ન જાય. ખીજાનાને ફરતી ઉપરથી હેઠે સુધી નેટની મલમલ જેવી ઝીણી એક મચ્છરદાની ડાંસ, માંજો મચ્છર વગેરેને અદર આવતા અટકાવવાને માટે રાખવામાં આવેછે.

ગરીબ લોકોના ઘરને પણ રંગમેરગી હત હોયછે. ઈટાલિયન લોકો પોતાના મકાનના દિવાનખાના શણગારવાને મોટી મોટી મૂર્તિઓ અને બાવલા અદર જોડવેછે તથા ઉપરની હતને રંગે.

કુટસેક ઠેકાણે ઈટાલિયન લોકોને માળ ઉપર પાણી લાવવાની ધણી સરસ રીત છે. ધરની આકરડીઓ મેડી ઉપરથી પાણી બારવાની ડાલને બારીમાંથી હેઠે ચોક્કસ દોરડે બાંધીને ઉતારેછે, સા પુનરા માંથી એક માણસ તે ડાલને બારી આપેછે, એટલે પેલી બાઈ તેને ઉપર ખેંચી લેછે. આપણા દેશમાં જેમ સુસનમાનનું પાણી બીરડી

લોકો બળદ કે ગોધા ઉપર લઈ જાય છે, તેમ ચાંદી કેટલેક ઠેકાણે લોકો કૂવામાંથી પાણી લઈ જવાને માટે ગધેડા રાખે છે.

ખોરાક:—ગરીબ લોકોનો સાધારણ ખોરાક મકાઈની રાખ છે. મકાઈને ખરડીને પાણીમાં ઉકાળે, તેને એ લોકો 'પોર્સેટો' કહે છે. પણ જો તમે એ રાખ ધણી ખાઓ, તો માંદા પડી જાઓ, માટે તેની સાથે કાંઈક ખીજી વસ્તુ ખાવાની જરૂર છે.

ગરીબ લોકોનો એક વહાશે ખોરાક તો 'માકારોની' છે. લોટને પાણીથી બાંધીને તેને સેવતી પેટે વણે છે. ગામે ગામ ઘણી દુકાનો હોય છે, હાં-આ 'માકારોની' વેચાય છે. ગરીબ લોકો સાંજે વાળુને માટે 'માકારોની' તથા ખીજું ખાવાનું એ ઠેકાણેથી લે છે.

વળી છોકરાઓ મ્હોલેલે મ્હોલેલે બરફવાળું પાણી વેચે છે. આપણા દેશમાં આનું પાણી આપણને કંટું ગમે. તેમજ ઇટલીમાં પણ લોકોને આનું પાણી બહુ ભાવે છે. ઇટાલિયન લોકો ખાવા પીવાના બહુ શોખીન નથી. ઇટલીમાં કેવી જાતનાં જમણુ માય છે, તે વાત હું તમને કહું છું. કોખીજના બાજીની રાખડી બનાવે છે. તેમાં ચાખ્ખા નાખીને તેને જરા ઝાડી કરે છે. તેને સ્વાદિષ્ટ કરવાને તેમાં પનીર માખે છે. વળી, તે રાખમાં એક મરધાને પણ હાજી નાખે છે. ખીજી શાકભાજી પણ તજવામાં આવે છે, મને લાગે છે કે તમને એ જોજન ભાવે નહીં. પણ મને નાહી છે કે ઇટલી દેશનાં દાણ, પીચ, તક-ખૂચ, નારંગી અને અંજીર બહુ સ્વાદ લાગ્યા વિના રહે નહીં. જોજન વખતે એકલી રેહલી અને પનીર તો કોઇકનેજ ગમે. હાં પનીર ધાણુંકરીને ઘેલીના દૂધનું બને છે.

એ દેશમાં પુષ્કળ દારૂ બનાવવામાં આવે છે.

વેનિસના લોકો દહાડામાં એકજ વાર બહુ પૂર્ણ જોજન જમી છે. તેઓ સાંજે ચાર વાગેને બંધે બાણે જમી છે. જમણુમાં ગાંસ ને ચોખા સાથે રાંધે છે. કાંઈક શાક તરકારી પણ બનાવે છે, અને કાંઈક દહાડા દારૂ લે છે. એ દારૂ તમને ગમે એવો નથી. તે સુંદર રાતા રંગનો દેખાય છે ખરો, પણ બહુ ખાટો હોય છે; તોપણ તે જલદ નથી. તે પીધાથી કોઇને કેટલું ચટતી નથી. પછી આખા દહાડામાં જુઓ તો રેહલાનો કટકો, થોડી ખુંદ અને રૂળ ખાઈને તેઓ ચલાવે છે. વળી,

તેઓ મહાઈ, મેવો અને શાકરને બરફમાં જમાવીને હાસે હાસે ખાયછે.

પોશાક — ઘટલીમાં ઘણી જૂદી જૂદી જાતના પહેરવેશ ધાયછે. સઘળા જુવાન બૈરા, પછી તે ગમે તેવા ગરીબ હોય, તોપણ પોતાના માથાના વાળ ઘણી સંભાળથી ઝાળીને ગાઠવેછે. એ દેશમાં એક ઢંકાણું તો સ્ત્રીઓ માથે કશું ઝોઢતીજ નથી, અને જૂદી બાઈડીઓ પણ પોતાના માથાના ઘોળા વાળના ચોટવાને પગરાડે અંખોડો વાળીને ઉધાડે માથે ફરતી જોવામાં આવેછે. સૂરજના તાપથી તેમના મોઢાં ઘણા કાળા પડી જાયછે, તેથી તેમના માથાનો ઉધાડો ચોટવો ખરાબ લાગેછે. વળી, એક બીજો ઢંકાણું એવો આવ છે કે, છોકરીઓ રૂપાના એક મોટા ધરેણાથી તેમના ચોટલાના વાળ બાંધી લેછે વળી, એક બીજા ભાગમાં બૈરાં માથે ટોપી કે રૂમાળી રાખતા નથી, પણ તેને બદલે કાળા પુરખા નાખેછે. પહેલા ટ્ર-લાએક બૈરા તો સફેદ પુરખા ચોદતા અને હાથમાં મોટા મોટા પંખા રાખતાં. રોમ શહેરની સ્ત્રીઓ એક સફેદ વસ્ત્રની ગડી વાળીને તે માથા ઉપર નાખીને ગરદન સુધી ઢાંકેછે, તેથી તેમને સૂરજનો તડકો જણાતો નથી. મરદો ઘણી વાર લાલ અથવા ગરમ ચોટલે, અને પહેરણુ ઉપર પટો નાખેછે અને માથે ટોપી પહેરેછે તે એક બા-જુએથી કાળી હોયછે અને બીજા બાજુએથી સતી હોયછે તેઓ ઘણકરીને ડગવા તો પહેરતાજ નથી, પણ ચીકનના બરત બરેલા ઘણા સુદર કમળ પહેરેછે. તેઓ ખૂટ પહેરતા નથી, પણ પગે અપળ પહેરેછે, અને ખાજાને ઢંકાણું બૂરા સૂતરાઉ કપડાની લામી ચીપો તેઓ પોતાને પગે વોટીને બાંધી લેછે.

ડુંગરની ટોચો ઉપર બરવાડે રહેછે તેમનો દેખાવ જંગમી છે. તેઓ તેમના ઘેટા સાથે લા એકલા રહેછે. તેઓ લાગા, વજેલા વાળના ગુચ્છા રાખેછે; અને બૂગ અથવા સફેદ ઉનના ડગવા અથવા કપ્પા પહેરેછે; માથે અણીદાર, ભૂરી ટોપીઓ અને પગે અપળ પહેરેછે. રાત્રે તેઓ તેમના કપ્પા પોતાને ડીસે લગેગીને સૂઈ ગેહો રહેછે. રીતબીત, રીઝવાઈ, રીઝવાઈ, રીઝવાઈ, રીઝવાઈ, રીઝવાઈ અને વિશ્વામયાર રાખે તેઓ 'પોવેલો'ની રાગડી ખીને અને થોડું પનીર ખાઈને પોતાનો નભાવ કરેછે.

સ્ત્રીઓ પોતાનાં છોકરાંને કપડાં પહેરાવેછે, તે પહેરાવવાની રીત બહુ ખરાબ છે. તેઓ તેમને લૂગડાંની ગડીમાં વીંટી લેછે, અને નેમના કુમળા, નાના પગને મીઠા કરી દેછે, તેથી બિચારાં નાનાં છોકરાં લાંબી લાકડી જેવાં થઈ જાયછે, અને તેમનાથી જમીન ઉપર દાથ પગ માંડીને ધૂંટણીએ ચલાવું નથી, તેગજ સૂતાં સૂતાં તેમનાથી એવાં લૂગડાંને લીધે પોતાના દાથ પગ લાંબા ટુંકા કરી શકાતા નથી. ઈસાં તેમના મનમાં એમ ધારેછે કે એવી રીતે કપડાં પહેરાવવાથી છોકરાં સીધાં દોર જેવાં અને મજબૂત થાય છે; પણ ખરેખર જેતાં તે તેઓ નળજાં થઈ જાયછે, અને ઉપડાં વાંકાં વળી જાયછે, એમ કરવાથી ઘણાં બાળકો જંગડાં જોવામાં આવેછે.

શીતભાત:—ઈટાલિયન ભોકો ઘરમાં સગડીઓ રાખતા નથી, પણ મટોડાની એક નાની ટોપડી જેવી સગડી ઘેરેઘેર હોયછે. તે લાકડાંની રાખથી બરેલી હોયછે. એક જાતનું ઝાડ થાયછે, તેની રાખની ઘણી મીઠી વાસ આવેછે.

ઈટલીમાં લોકોને ફાંસીની સજા મોગવવાનો જવલ્લેજ વખત આવેછે. વિશ્વર ઈમાન્યુઅલ નામનો રાજા એ દેશમાં હાથ ધઈ ગયો. તેણે પોતાની બધી કારકીર્દીમાં એક પણ માણસને માનની શિક્ષા કરી નથી.

આ રાજાની એક વાત હું તમને કહુંહું. તે તમને ગમે એવી છે. એક વેળા તે ચિત્તર કરવાને બહાર નીકળી ગયો હતો. તેવામા તેણે નીચેની વાત એક શૂદ્રરને કહી, અને તે શૂદ્રરે તે નીચે મુજબ કહી મંજાવી:—

રાજા વિશ્વર ઈમાન્યુઅલને સાદાં અને સાધારણ લૂગડાં પહેરાયાં ઘણાં ગમતાં. તે પોતાની સાથે એક ખિદમતગારને બંધને પોતાના મુઠ્ઠામાં બંધે રહેતો. તે નોકરને તેણે કુકમ કરી રાખ્યો હતો કે, હું રાજા છું, એવી રીતે તારે મારી સાથે ન ચાલવું. એક દિવસ એમ બન્યું કે એ રાજા તથા તેનો નોકર જતા દશે, તેવામાં બારે વા વાઝોડું અને તોફાન થઈ આવ્યાં. એ દેશમાં મૂળખધાર વરસાદ વરસેછે, અને તે વખત જે માણસ જતો આવતો હોયછે,

તે ગયકાળેળ પલળી જાયછે; તેથી તે રાજા એક બેડુતના ધરમાં રાતની રાત પડી રહેવાને ખુશી હતો, અને તે માટે તેણે ધરધણી પાસે રાતવાસો રહેવાની રજા માગી. તે ગામડીએ જવાબ દીધો કે, હું ધણો દલગીર છું કે મારે તમને આ વરસતા વરસાદમાં ના કહેવી પડેછે; પણ મારાથી તમને ઉતારો અપાય તેમ નથી; કેમકે મારી વહુ ગાંદી છે અને તે ખાટલાવશ છે. એ વગર ધરમાં બીજાને ખાટલા નથી; પણ તોફાન સમયું નહીં, તેથી તેણે થોડી વાર રહીને કહ્યું કે, હું જેમ પડી રહ્યું, તેમ જો તમારે મારી સાથે પડી રહેવું હોય, તો બસે રહો. રાંધણીઆમાં પરાળનો એક ઢગસો ખજો હતો. તે માસ પાથરીને રાજા તે ઉપર આખી રાત ખુશીથી સ્થઈ રહ્યો. તેને તે રાત્રે મારી હંધ આવી કે નહીં, તે તો તે જાણે; પણ બીજા દિવસે સવારે તે ગામડીએ તેને કહ્યું કે, મારા નાના છોકરાને ખ્રિસ્તિ ધર્મનો જળસંસ્કાર કરવો છે; અને જંગલમાં આવી એકાંત જગામાં તેને ધર્મશાસ્ત્રની રીત પ્રમાણે ધર્મનો બાપ થનાર કોઈ મળી આવવું નથી; તેથી મારા બાળકના તમે કૃપા કરીને ધર્મ-પિતા થયો? રાજાએ ઉત્તર આપ્યો કે, હા, ધણી ખુશીની સાથે, પછી પોને તે બાળકનો ધર્મ-રૂઢી પ્રમાણે ધર્મનો બાપ થયો. જળ સંસ્કારની ક્રિયા પૂરી થયા પછી તે રાજાએ એ ક્રિયા કરાવનારે મોરને કેટલુંક નાણું આપીને કહ્યું કે, આ છોકરાને હંથી કેળવણી આપવાને મટે હું તમને બક્ષામણુ કર્યું. તે મૂંપડામાંથી નીકળતા પહેલાં તેણે તે ગામડીઆ બેડુતના હાથમાં કાગળનું સીવ કરેલું પાકીટ આપીને તેને કહ્યું કે, તમારો દીકરો સોળ વરસનો થાય, સારે આ કવર એને રીઝવું આપજો.

એટલું કહીને રાજા ગયો; અને એ બેડુતના ધરમાં કોણ જમાન હતું, તે વાતની કોઈને પણ ખિન્નકુલ ખબર પડી નહીં.

એમ કરતાં કરતાં વરસનાં વરસ વડી ગયાં અને છોકરો ઉછરી પાછરીને મોટા થયો. તે જ્યારે પૂરાં સોળ વરસનો થયો, સારે ચેલું જંધ કરેલું પાકીટ ઉપાડવામાં આવ્યું, તો તેના બાપે શું જોયું ? તેના દીકરાને લરકરી ખાતામાં સનેદી અમલદારનો પરવાનો માંહેથી નીકળ્યો ! તે જુવાન માણસ લરકરમાં દાખલ થયો.

અને એવી રીતે આનંદી આલ્યો કે રાજ્યએ તેને પોતાની ખાસે પોતાના અંગ-રક્ષક અમલદાર તરીકે હાથેશા રાખવાને પસંદ કર્યો, અને તેને પોતાનો ખામ હજૂરી કહીને તે બોલાવતો. આવા મોટા માન મરતમાની તેને જગા મળી, તોપણ તે પોતાના ગરીબ ઘરથી કે ગરીબ માતાપથી કદી લજવાતો નહીં.

રોમ.

રોમ શહેર ટાઈમર નદી ઉપર છે એ ઈટલી દેશની રાજ્યધાનીનું શહેર છે એક વેળા તો તે આખી દુનિયાનું રાજનગર હતું, કારણકે મોટી રૂમી સહેનશાહતનું તે પાપતપ્ત હતું એ શહેરમાં પોપ રહેતે. તે રોમન કાથોલિક સંપ્રદાયના બધા આચાર્યોનો વડો છે. એ ધર્મને રોમન કાથોલિક સંપ્રદાય શાખાટું કહેતે, તે હવે તમારાથી મમજાગે. તેનું કારણ એટલું છે કે, વડો આચાર્ય પોપ રોમ નગરમાં રહેતે આગળ તો એમ હતું કે, પોપ એજ ઈટલીનો રાજા હતો, પણ હવે તો ઈટલીમાં ખીજો રાજા છે. તે રોમમાં રહીને પોતાનું રાજ્ય ચલાવેછે. તોપણ પોપ નો હજુ રોમમાં રહેતે. હવે તે ફક્ત વડો ધર્માચાર્ય છે હવે તે કંઈ રાજપદ ઉપર નથી.

રોમમાં એક મોટું દેવળ છે એ દેવળ આખી દુનિયાના બધા દેસા કરતા મોટું છે તેનું નામ સત પીતરનું દેવળ. તેમાં એ મહા પુરુષની એક મોટી કાળી મૂર્તિ છે. ધણી સોઝા તેના પગને ચુંગન કરેછે. તેઓ પ્રથમ તેને પગે પડેછે. પછી પોતાના હાથ વતી તે પૂજાના પગને ઝડેછે. એટલા બધા સોઝાએ ચુંગન કર્યું છે કે, તે પગના બધા આંગળા તરત ધમાઈ ગયા છે.

રોમ ઐતહાસિક વસ્તુઓથી બહુ જ છે. બરગ, બૂના મકાનો, બપકાદાર રાજમહેલો, પુરાતન કમાનો, ખૂમખૂત પૂતળા, અને સદર ચિત્રો દેખાણે દેકાજો નગર પડેછે. એ બધી બાબનો તમને સમજનારા બતા બહુ વાર લાગે, પણ પાદશાહી મહેલમાં કેટલાં એક મુમાફકશો દાનમાં જે નવિન વસ્તુઓ જોઈ છે, તેની વાત હું તમને કહું. આ જે ધણી રૂપાળા પૂજળા છે, એક મૂર્તિ ઈટલી-

ની રાણીની બેનની છે, અને બીજી એક જુનાન સ્ત્રીની છે. તે બા-
કના હાથમાં એક પુસ્તક છે. તે જાણે વાચતી હોય, એમ દેખાય-
છે; અને તેથી તેના મુખાર્ધિ ઉપર આનંદ પ્રસરતો હોય, એમ
જણાય છે. વળી, તે જાણે વિચાર કરતી હોય, એમ પણ આ
ભાસ થાય છે.

નેપલ્સ.

નેપલ્સ નગર રોમ કરતા વધારે સરસ છે એ શહેર દરિયા
કાંઠે છે તે કાઠાની જગા અર્ધચંદ્રાકાર છે તે નેપલ્સના ઉપસાગર
કહેાપછે નેપલ્સ રંગીલું શહેર છે તેમાં લોકોના યોગ્યોક હમ્મશા
ફરતાહરતા અને ઉતાવળથી વાનોના તડાકા મારતા માનવ પડે છે
શરીરો શરીરો અને મોઢાં મોઢાં ગાડી તથા ગાડા માણસોથી
બરેલા જોવામાં આવે છે કેટલાંએક આગળ બેસે છે, પછીનાંએક
પાછળ બેસે છે અને કેટલાંએક નીચેના ભાગમાં પણ હોય છે ગરીબ
લોકોને પણ ગાડીમાં ગાળ ઉપર ચઢી બેસવાને મમે છે. વળી, આ
આપણા સુંબાર્ધની પેઠે માળનાળી આમનોબસ થોડા જોડીને હોડ
તી હોય છે, તેમજ સુંબાર્ધમાં લોકોની સડક ઉપર જેમ થોડાની ટામ
દોડે છે, તેમ નેપલ્સમાં પણ દૂમ્મે છે રોમ શહેરમાં લોકો ગભીર
અને થોડામોલા લાગે છે, પણ નેપલ્સના પૂરનારીઓ તો
ખુશખીલસી અને ધાધળીઆ છે એ બેમાંથી તમને કયું શહેર
મમે વાર ?

વિમુવિવસ પર્વત — આ પહાડ નેપલ્સની છે નજીકમાં છે એ
વણો ભગકર પહાડ છે, કારણકે તેની ટોચ ઉપર એક ખજોલમાંથી
દેવતા બહાર નીકળે છે. એ ડુંગર ઉપર તમને ચાલુ ગમ કે? લોકો
ઉપર ચઢીને તે ટોચેથી પેાછિત્રમાં વાકા વળીને જુએ છે, અને
કાઈ કાઈ વાર તો તેઓ તેમાં ઉતરે છે તેમાંથી ‘લાવા’ નામનો
હોનો ઉઠળનો રસ ક્યારે બહાર ઉભગઈ જાય, તે કાઈથી આગ
જથી, દહી શકાતું નથી, તેમજ તેમાંથી લાવચોળ અગારાનો
ક્યારે વરસાદ વરસે, તે પણ કાઈનાથી બવિષ્ય જાણીને મહેનાતું
નથી ડુંગરની ટોચ ઉપર ચઢતા આશરે બે કનાક લાગે છે, પણ,

નીચે તો કૂત્રા પા કલાકમાંજ ઉતરી જવાયછે. હાથમાં નીચેથી
 છેક શિખરના છિદ્ર સુધી આગગાડી ખનાવવામા આવી છે. પોલાદનાં
 ને દોરડાં અને ઝાંજીરથી ગાડીઓને ઉપર ખેંચીને ચઢાવવામા
 અને નીચે ઉતારવામા આવેછે.

નેપાલસની પામે ઝુક્ર ગુફા છે. તેની જમીનમાંથી ઝેરી હવા
 બહાર નીકળેછે. તેને કૂતરાનું કાતર કહેછે. તે જોવાને ધણા લોકો
 આવેછે એ ઠેકાણાની હવા કેવી ઝેરી છે, તે ખતાવવાને કાઈ બિચારા
 કૂતરાને ને જગાએ લાવીને તે હવાનો દમ તેની ખાસે લેવડાવેછે.
 એક મિનિટ ન થાય, એટલામાં તો તે બેભાન થઇને પડેછે. પછી
 તેના ઉપર ટાટું પાણી રેડવામાં આવેછે, એટલે તેને પાછી શુદ્ધિ
 આવવા માંડેછે; પણ આ ખરાબ હવાનો દમ જો છ સાત વાર
 તેના લેવામાં આવે, તો તેનો પછી મૂએજ ફૂટકા. બાપડા ગરીબ
 કૂતરાને એવું દુઃખ થતું જોવાને તમને ગમે નહીં, એમ હું ધારણું.

મને નક્કી છે કે હાં એક બીજી ગુફા છે, તે જોઇને તો તમે
 ગજી થયા વિના રહેજા નહીં. એ આશમાની ગુફા કહેવાયછે; કેમકે
 તેમા દરિયાનું ઘણા ભૂરા રંગનું પાણી ભરેલું છે. જો તમારે એ
 આશમાની ગુફા જોવા જવી હોય તો એક નાની હોડીમાં બેસીને તે
 ગુફાના છેડા સુધી તમારાથી જવાશે. તમારી મજા હોય તો તમારી
 સાથે એક છોકરો હોડીમાં બેસીને આવેછે અને તે પછી હોડીમાંથી
 ફફેડા મારીને તે આશમાની બેંધરામાં તરવા મંડી જાયછે. એ
 છોકરો પણ પાણીના જોવાજ આશમાની દેખાયછે. એ દેખાવ બહુ
 મજાનો લાગેછે; અને આ ઠેકાણે એ રમત તમે માત્રથી જીર્ણ શક્તિ,
 એમ છે, કારણકે પેલી ગુફામા જોમ ખરાબ હવાથી કૂતરાને
 હરકત થઈ, તેમ અહીં આ છોકરાને કંઈ પણ હરકત આવતી નથી.

વેનિસ.

આખી દુનિયામાં આ એક ધણુંજ નવાઈ જેવું શહેર છે જાણે તેને દરિયામાં બાંધ્યું હોય, તેમ તે દેખાય છે દરિયામાં રેતીના નાના નાના બેટા પડી ગયા હતા, તે ઉપર મકાનો બાંધવામાં આવ્યા છે ધરની સામઆખી ઓગો વચ્ચે ફર્સ્ટ મધીરાખી સાકડા રસતા છે, અને એક મ્હોલામાંથી બીજા મ્હોલામાં જતાને ઘણા પૂતો બાધેલા છે પણ જેમ પાણીમાં ઘણે મ્હોલે મ્હોલે જતાની રમુજ પડે છે, તેમ આ પૂતો ઉપરથી જતા પડતી નથી મ્હોલાઓ દરિયાના પાણીથી બરપૂર હોય છે તેમાં હોડીઓ હમેશા ફૂટતીજ રહે છે તેને 'ગોડોલા' કહે છે. ગોડીઓ દાકનાથી જે મડગાટ ધાય છે અને ધૂળ ઉડે છે, તેમ આ હોડીઓના જના આવનાથી કશું થતું નથી વેનિસ ધણુંજ શાંત શહેર લાગે છે

એ શહેરમાં કૂતરા કરતા કોઈ મોડું જનાવર નથી વેનિસમાં મોડીમાં બિલકુલ અપ પડેલા નથી

સેંટ માર્કના મોટા દેવના દરવાજા બાર પચાસ વાતના એક મોટા મોડાની જાણવાળેમ મૂર્તિઓ છે સેંટ માર્કની દીવાલો ચિત્રોથી બરપૂર છે તે ચિત્રો પથરાના નાના નાના કંઠકા તથા સોનેરી રંગના કાચના બનાવેલા છે

આરે લોકોને ખીસાના પાણીની આપણ પડતી હશે, કેમકે દરિયાનું પાણી તો ખાઈ ઉસ જેવું હોય છે તેઓ વરસાદનું પાણી બરી રાખે છે બીજી કઈ મીઠું પાણી મગે નહીં જે જરૂર પડે તો હોડીઓ માકનીને મીઠું પાણી મગાવવામાં આવે છે

— ❦ ❦ ❦ —

ફ્લોરેન્સ

જોખૂટ પૃથ્વીમાં ફ્લોરેન્સ જેવું કોઈ કંઈક શહેર નથી એ સુબર શહેર આર્નો નદીના કાંઠા ઉપર છે તે ઉપર ઠેકાણે ઠેકાણે મજેના પૂત બાધેલા છે તેના મડેલામાં ઘણુંજ સરસ તરતીશ છે તેના દેવાનય ઉપર જે ઘૂમદાજે, તેજો મોટા આખી દુનિયામાં કોઈ ઠેકાણે નથી

૫૧ ફ્લોરેન્સ નગરમાં કેનાલોએક મહાન પુરોના જા મ

થયો છે, અને દેહસાએક લાંબ ઉછરીને ઝાટા થયા છે. તેને માટે ને વિશેષ પ્રખ્યાત છે. પેલો રખારીનો છોકરો જોડો નાનપણથીજ પોતાના બાપનાં ઘેરામાંથી એક ઘેરાનું ચિત્ર પથ્થર ઉપર કાઢતો હતો, નેવામાં તેને મદાન ચીતારા ચીમાબૂઆએ દીધો એ જોડોનો જન્મ એ શહેરમાં થયો હતો.

શીમાબૂઆ હાતામાનો ઉભો રહીને જોડોનું ચિત્ર જોવા લાગ્યો. પછી તેણે જોડોને કહ્યું કે ફોરેન્સમાં તું મારે પેર આવીને રહે. એ વાતની જોડોએ તરતજ હા કહી અને કહ્યું-કે, મારા બાપ મને આવવા દશે, તો હું ખુશીથી આપીશ. તેણે લાંબા જાહેને એવો તો સરસ અભ્યાસ કર્યો કે થોડા વખતમાં એની પાને શીખવાને વિદ્યાર્થીઓ એમ્મા થયા લાગ્યા. તેની પાસે જે નાણું એકદુ ધતું, તે એક કાચબીમાં મૂકીને તેને ઝોરડામાં ટાંચી રાખતો અને પોતાના વિદ્યાર્થીઓને તેમાંથી મરજીમાં આવે તેમ લઈ જવા દેતો. તેનું મન મિત્રકળામાં એટલું બધું તો લીન થઈ ગયું હતું કે તે પેસાની દર-કાર રાખતો નહોતો. જોડોએ એક સુંદર ઘંટવાળો મીનારો બધાવ્યો છે, તે આજ પછુ ફોરેન્સમાં છે.

વળી પેલા મદાનમિક્ષ અન્જિલોનો જન્મ પણ એ શહેરમાં જ થયો હતો. એ જ્યારે માત્ર પંદર વરસનો હતો, તેવામાં એક માયાવિનાશ ધડતું જૂનું ભાગેલું પૂતળું તેના જોવામાં આવ્યું. એ સુખ થએલા માયાની જગાએ તેણે બીજું માથું બતાવવાની ગમન કરવા માંડી. તમારા મનમાં તો કદી એમ આવશે કે, એ કામ સહેલું હશે; પણ એના અજાણ જેવા પૂતળાને માટે માથુ બતાવવું એ સહેલું કામ નહોતું. એ ધડ એક કલ્પિત પ્રાણિતુ હતું. તેને બકરાનું પૂઠું અને અણીદાર કાન હતા. એવાં જનપરને માટે આંજોએ એવું તો બંધાયેલું સરસ માથું બનાવ્યું કે તે જોઈને દરેક જણ અચરજ પામ્યું. તેણે પછી રોમમાં સેંટ પીટરનું રાત-કદાર દેવલ બાંધ્યું.

વળી રક્ષાએક નાગનો નાગીયો ચીતાગે પણ આ શહેરમાં જન્મ્યો હતો. તેણે કેટલાંએક ઝાટાં દિવ્ય ચિત્રો ઉતારેલાં છે.

વળી એક બીજા નામકિ માણુમનો પણ લાન જન્મ થયો હતો. એ ઠેકણે ઠાંટી નામે એક મોટા કવિ યર્ધ ગયો તેણે અર્ધ અને નરક વિશે એક અત્યારિક કાવ્ય બતાવ્યું છે.

વળી ગાનિનીઓ નામે એક ખગેળ-શાસ્ત્રી લા પેદા થયો. તેણે લોખને સમજાવવા માડ્યું કે, આપણા પૃથ્વી મરેલી આમણામ ફરે છે તેઓએ એની વાત માની નહીં, અને એણે કહેલા માટે એને કંઠવાએક વરમ સુધી તેએ એ દુદમા નાખ્યો. તુરમમાથી બહાર નીકળીને તેણે ધણી નવાઈ સરખી ચીનિતો થે ધ કર્યો તેણે પોતાને માટે દૂરથીન નામનુ યત્ર પોતાને હાથે બતાવ્યું તેમાથી તે તારાઓની સામા ધારી ધારીને જોતો. તેણે મોટા રાત્રે તારાઓનું અવલોકન કરીકરીને પોતાની આખો બગાડીને તે તદ્દ આપજો થયો.

તમે જે ફક્સરેન્સ શહેરમા જાઓ, તે જે મીનારા ઉપરથી ગાલિલીઓ તારાને ધારીને જોતો, તે મીનારો આજ પણ તમારા જોવામા આવશે, તેમજ જે ધરમા તે રહેતો, તે ધર પણ આજ તમારા દેખવામા આવશે. લા પેતો અંગરેજ મ્વિ મિલ્ટન પોને આપજો થતા પહેલાં ગાનિનીઓની યુલાકાને ગયો હતો.

મિલાન

મિલાન ઘણું સગમ શહેર છે તેમા સફેદ આરસપદાણુનુ એક સુદર દેરાનય છે. લોકો એ દેવનની ટાંચે ધણી નાર ચડે છે. લા ડી બીબી એવી દેનતો દેખાય છે.

છટલીની પેદાશ — પર્વનો સ્વચ્છ સફેદ આરસપદાણુથી બરે લા છે. કારારા કરીને એક જગા છે તે આરસની ખાણોને મટે પ્રખ્યાત છે. લાના આમ કારારા—આરસ કહેવાય છે એ ઠેકણે ડી મજૂરો જોદી જોદીને પથ્થર ફાડતા નથી, પણ આરમમા એક હંકુ ફાણુ ફરે છે તેમા પછી દાર બરે છે તેને સમજાવના પહેલા તેઓ લાથી આધા નાસી જાય છે, કારણકે નમક મૂકતા ડી વાગમા મોટા ધણક ની સાથે તેમાથી દાર ઉડે છે અને આરસને ફાડીને તેનું

મોટા મોટા કટકા કરી નાખે. આવી રીતે દારૂથી પથ્થર કાઢવાને પથ્થરની સુરંગ ફોડવી, એમ કહે.

- કાંઈ કાંઈ વાર બેગં પોનાને માથે પથરાના ગમ્મ મૂકીને પર્વતની સીધી ધાર ઉપરથી નીચે લઈ આવે. તેમને એકેક ફેરાના પૂગ પણ પૈસા પણ મળતા નથી. તેઓ નીચે સરખી બોંધ ઉપર આવી પહોંચે, એટલે સાં પેલા પથરાને તેઓ મૂકે. સાથી પછી દૂધ જેવા ઘોળા બળદે એકેક ગાડાંમાં ભરીને તેને લઈ જવામાં આવે.

આ ઘોળો આરસ મૂર્તિઓ અને પૂતળા બનાવવાના કામમાં આવે. તે સિવાય બીજા લાભ અને કાળા રંગના પણ આરસ થાય. વળી, હીવા રંગનો, સાપની પીઠની પેઠે ચળકતો પથ્થર સા નીપજે; અને ચળકતા આરસાની રંગના તથા બીજા ચકચકિત રંગના ઘણા પથ્થર સા થાય.

ફોર્સેન્સમાં રંગીત પથરા અને આરસપહોળાં સુદર ડૂલો બનાવવામાં આવે. તેઓ ખરેખરાતના કૂમ જેવા ચકચકિત દેખાય. તેઓ કદી કરમ્મતા નથી.

રોમ શહેરમાં પથ્થર કે કાચના નાના નાના હળસે કટકા નોડીને મૂર્તિઓ બનાવવામાં આવે. તે એકને તમે છક થઈ જાઓ, એની તે બને.

હટલી દેશમાં રેશમ થાય, કારણકે રેશમના કીડાને ખાવાનાં સોતરના આડ સા નીપજે. વળી, એ દેશમાં કેટલાએક પ્રખ્યાત રેશમના કારખાના છે.

જેલોકેને ઉત્તરના દેશમાં જમીન હોય, તેઓ રેશમના કીડાના ઇંડા જાપાન દેશથી મળાવે અને પોતાના બેકુનોને આપે. એ ઇંડામાંથી જેવા જમ્મા નીકળે કે તેમને સોતરના માહડા ખરારાનીને તેઓ સંભાળથી ઉઠેરે. આપણા નાના બાળકોને જેમ વારે ઘડી-એ ધવરાનથું અને ખવરાનથું પડે, તેમ આ જીવડાને પણ ઘણી વાર ખવરાવવું પડે. રાત ને દિવસ બધે ક્યારે નવા પાંદડાં નાખવાનું જોઈએ એમ ખાઈખાઈને એ જીવડા જાડા થાય. તેઓ પોતાના ડીલમાંથી તાલણા કાઢીને મોટા મોટા કોથેટા તૈયાર

કરેછે. કુટલાએક કોરોટા ઘોળા દોયછે, કુટલાએક લીલા દોયછે અને કુટલાએક પીળા દોયછે. પછી એ બધા કોરોટાના બે ભાગ પાકવામાં આવેછે. તેમાંના એક ભાગ જમણે છડાં પેસા ખર્ચાને મંગાવ્યાં હોય, તેમને મળેછે અને બીજા ભાગ જમણે મહેનત લઈને એ કીડાને ઉછેર્યા હોય, તેમને મળેછે. જીવડાને જીવતા બહાર નીકળવા દેવાને ઘોડાએક કોરોટાને રહેવા દેછે; પણ બીજા બધા કોરોટાનાં મોટા મોટા કાચળા બરીને ઉના ખદખદતા પાણીની લાકડાની સાણકા પાસે લઈ જાયછે, તેમાં તેમને નાખેછે, અને રેશમને તેમાંથી કાઢીને સંચાવતી વીંટાળી લેવામાં આવેછે.

ઈટલીમાં ઉનની ટોપીઓ થાયછે, અને તે ટુર્કસ્તાન ખાતે મોકલવામાં આવેછે.

ઉત્તમ પ્રકારનું પતીર અને સ્ત્રીઓને પહેરવાની સુંદર ટોપીઓ, પરાળના પખા અને ટોપલીઓ ઇટલીમાં થાયછે.

વળી ઇટલી તેનાં પૂતળાં અને ચિત્રોને માટે જગતખણીતું છે.

ઈટલી દેશ આગળ હતો, તે કરતાં હાલ વધારે સુખી છે. પહેલાં તો એ દેશના નાના નાના કટકા પાડેલા હતા, અને દરેક કટકા ઉપર નાના નાના કાકોર અને તાલુકદારો અમલ ચલાવતા હતા. હવે આખા ઇટલીમાં એકજ રાજ્ય છે તેનું નામ ફ્રાન્સ છે. તેને એક રાણી છે. તેને જોઈને આપણે મોહ પામીએ, એવી તે છે. તેના ઉપર આખા દેશની ધણી પ્રીતિ છે તે રાજ્યનો એક નવ વગસો દીકરો હતો. તેની જોડે એક નાની છોકરી રમતી હતી. તેની સાથે તે વઢ્યો અને તેણે તે છોકરીને કહ્યું કે, જો હું રાજ્ય હોત, તો તારું મનું કાપી નાખત. આ વાત રાજ્યએ જાણી, એટલે તેણે પોતાના કુંવરને સિક્કા કરીને તેને એક ચોરડીમાં આઠ દિવસ મુધી એકબે ધાવી મૂક્યો.

સ્વિટ્ઝર્લૅન્ડ.

એ દેશ બહુ નાનો છે; સ્કૅટ્લૅન્ડથી અર્ધોઅર્ધ છે; પણ તે સ્કૅટ્લૅન્ડના જોવાજ પહાડી છે. તમારા નકશામા જુઓ, એ છેક અજરના ભાગમા આવ્યો છે. એની દક્ષિણે ઘટવી છે. પશ્ચિમે ફ્રાન્સ અને ઉત્તરે જર્મની છે.

આખા યુરોપમા સ્વિટ્ઝર્લૅન્ડ જોવો રૂપાળો દેશ ખીજો કોઈ નથી. એમા જાંચા જાંચા પર્વત આવેલા છે. તેમની ટોચો ઉપર સદા કાળ બરફ જામેયો રહેતે, તેથી તે ઘાળા દેખાયછે. વળી એ દેશમા ધણા સરોવર છે, તે ખાટા છે અને ધણા ખૂબસુરત દેખાયછે તે એ પહાડોમા આવ્યા છે. તેમના આસમાની પાણી રત્નની પેઠે ચળક્યા કરેછે સ્વિસ ડુંગરામાથી સરસ નદીઓ પેદા થાયછે તે ખીજા દેશોમા થઈને દરિયાને મળેછે. સ્વિટ્ઝર્લૅન્ડમા ધણા શહેરો છે; તે ધણા આજ્ઞાએજ જેવા અને જોવા લાયક છે. એ દેશ એવો સુંદર છે કે દેશ પરદેશથી મુસાફરો તે જોવાને આવેછે. લા મોન્શાખને માટે અને સહેલ કરવાને માટે એટલા બધા લોકો જાયછે કે તેથી એ દેશનું નામ યૂરોપની રમણમિ પડી ગયું છે; તેમા વળી ખીજા બધા લોકો કરતા અંગ્રેજ લોકો વધારે જાયછે.

પણ તમને જાંચા, સીધા ડુંગરા ઉપર ચઢતા જો ખીજા લાગતી હોય અને ખડકની દોર ઉપર થઈને ચાલતા તમે કદ ખાતા દો, તો તમારે લા જલુજ નહીં, કેમકે લા એવા રસ્તા ધણા આવેછે. કોઈ વાર તો ખડકને કોરી કાઢીને તેની માહેથી રસ્તો કરેલો જણાયછે. તેમા થઈને બહાર નીકળીએ, કોટવે એકદમ સાંકડી પગથી આવી જાયછે. લા જો એક પગ નૂકો તો નીચે ગમડીને ખૂંચેજ છૂટમાં એવે ઠેકાણે મુસાફરો અખરદાર ભોમિયાને સાથે રાખેછે. તેઓ બહુ ઠંડે પગના અચ્ચર ઉપર ચઢીને ફરેછે. ધણા વરમ ઉપર મુસાફરો આ ડુંગરા ઓળંગવા જતા, ત્યારે તેઓ ધણી વાર બરફમા ગ્રમ થઈ જતા, તેથી કુટલાએક દયાળુ માણસોએ એમાના એક ડુંગરની છેક ટોચ ઉપર એક મકાન બં-

ધાબું. એ પહાડને સેંટ-બર્નર્ડનો કુંગર કહેછે. તેઓ મોટા મોટા કૂતરાઓને પાળેછે; અને જ્યારે તોફાન થાય, ત્યારે તે શમી ગયા પછી એ મહંના સાધુઓ એ કૂતરાઓને સાથે લઈને જે યુસાફરે બરફમાં ડહાઈ ગયા હોય, તેમને ખોળવાને નીકળી પડેછે. તમે સ્કોટ્લેન્ડના વર્ણનમાં પૃષ્ઠ ૩૫-૩૬ મે વાંચી ગયા છો કે બરફમાં ટંકાઓથી ચીંતે શોધી કાઢવામાં કૂતરા ધણા કુશળ હોયછે; તેમાં સેંટ-બર્નર્ડના કૂતરાઓ તો જગત જાણીતા છે. તેમણે ધણા માણસોના જીવ બચાવ્યા છે. કૂતરાઓ જેમને બરફમાંથી ખોદી કાઢે, તેમને શુદ્ધિમાં લાવવાને પેલા સંતપુરુષો પોતાની સાથે કાંઈ ખાવાનું અને દારૂ રાખેછે. એ રીતે ધણાના જીવ ઉગ્યા છે. આ બધા સ્વિસ પહાડોને આદમ્સ પર્વત કહેછે; અને તેઓ આખા યુરોપમાં સૌથી ઉંચા કુંગર છે.

પણ આ જગ્યા પર્વતોની વચ્ચે નીચાણમાં સુંદર, વહાલી લાગે એવી ખિડો છે. તેમાં કામદામ મહેતાનાં નાનાં નાનાં ઘર બાંધેલાં છે. દરેક ઘરને બે માળ તો ખરાજ. પછાંક ઘરને તેથી વધારે માળ પણ હોયછે; કારણકે ત્યાં સોંપતળીએ કોઈ રહેતું નથી. તેમાં તો ફક્ત ગાયો અને ગેંદા બંધાયેલાં. ગેંદો ઉપર જવાને બે હારથી લાકડાનો દાદર મૂકેલો હોયછે. તે ચઢીને ઉપર જઈએ, એટલે લાકડાનો એક પહોળો ઝરખો આવેછે. એ રવેશ આખા માળને ફરતો ચોમેર જડેલો હોયછે. એ મેડામાં ધરનાં ગાયુસો રહેછે. ધરના ઉપર એક ધણુંજ સીધું લાકડાનું છાપડું નાખવામાં આવેછે. તે છાપડું પણ ચોગરદમ રવેશની પેઠે ફરતું જડેલું હોયછે. આપણે ચોમાસામાં છત્રી માથે ઝોદીએછીએ, તેના જેવું એ છાપડું ધરના ઉપર છત્રીની પેઠે બધેથી બહાર નીકળતું હોયછે; તેથી બીંતોને બેજ લાગતો નથી. એ છાપરાને બારે અને તોલદાર કરવાને માથે મોટા મોટા પયરા મૂકવામાં આવેછે. એમ કરવાથી શિયાળામાં ગમે તેવાં બારે તોફાન અને વાવાઝોડાં થાય, તોપણ છાપરાં ઉડી જવા પામતાં નથી. ધણાં ઘરને બારણે તો એક એક પાટીઈ જડેલું જોવામાં આવેછે. તેના ઉપર ખ્રિસ્તિ ધર્મશાસ્ત્રનાં વચન કોતરેલાં હોયછે. એ બધાં ઘર અકબકિત રંગથી રંગેલાં હોયછે; તેમાં

ચાલુકરીને લીલો રંગ વધારે જોવામા આવેલે કોઈ કાઈ વેળા તો એ ધર ઉપર દ્રાક્ષના સુદર વેળા ચઢાવી દીધેલા હોયલે, તેથી તે ધર બહુ શોભામમાન લાગેલે. ઘેરેઘેર સાક બાછળની તથા ફળપૂલની વાડીઓ તો વાવેલી હોયજ.

તમે જો એકાદ એવા ધરમા પેમો તો એક માણસ કામ કરતો તમારી નજરે પડજો. તે કદાચ લૂગડા વણુવાનું કામ કરતો હોયલે. તે પોતાના ધરમા એક શાળ રાખેલે. તે ઉપર તે રેશમ વણેલે. તેની વડુને પણ તેની પેઠે વણુતા આવડેલે, અને છોકરાઓ રેશમ વીંટવામા તેમને મદદ કરેલે પણ એ શાળની પોતાની શાળ પામે દરરોજ બેસીને કામ કરતો નથી. જો હવા સાક સૂકી, બીનાશ વિનાની હોય, તો તે પોતાની વાડીમા મજૂરી કરવાને જાયલે. તે જમીનને યોદ્ધાને તેમજ બીજા વાવેલે. વળી તેને ઘેર ગાયો, ઘેટાં અને બકરા હોયલે, તેને ચરાવવાને તે લઈ જાયલે. એ પહાડી મુલકમા ધરસાદ બણી વાર પડલે અને જ્યારે વરસાદ પડેલે, ત્યારે તે ધરમા વણુવાનું કામ લઈ બેસેલે. આ રીત સારી છે, કેમકે એની રીતે ધરમા તે બહાર કામ કરવાથી તે વણુકર શરીરે તનદુરસ્ત રહેલે. તેની વાડીમાથી તેને પુષ્કળ સાક બાછળ મળેલે, ગાયો દૂધ દેલે; તેનું માખણ અને પનીર તે પોતાના ધરમા ખાવાને માટે જનાવેલે, અને કપડા વણીને તે વેચેલે. તેના પૈસા આવે, તેના રોટલા અને છુંદ, ખાડ અને યોડું માસ તે લેલે. તેમને આતા સાદા ખોરાક કરતા બીનું કંઈ વધારે જોઈતું નથી. તેના બગીચામા મેવો થાયલે, તેનો તે પીવાને માટે દાર જનાવેલે; તેને સાઈટર કહેલે. તેની વડુ બારણે બેઠી બેઠી રાખી કાપડ વણેલે. તેના પટેરવાના લૂગડા થાયલે આ લોકો ઉદ્યોગી છે અને મુખ્ય-ચેનમા દિવસ ચાલેલે સ્વિટ્ઝર્લૅન્ડમા બહુ પૈસાદાર લોકો જન્મ નથી; પણ એકલા પિમાથીજ માણસને મુખ મળતું નથી. એ દેશમા કેતેક ઠેકાણે છાંપરાઓ એવા તો મેસિયા અને મટેનનું છે કે તેઓ અમદા જનાવી જનારીને વેચેલે! ઉપર અમે તેમના મુંદર નાના ધરની વાત વણી કે તેના એકાદ ધરમા તમે જાઓ તો મટેવાએ છોકરા અને છોકરીઓ કુંડાનું વણીને ખોતા અને

બધાં મહેનતમાં ચૂંથાઓનાં તમારા જોવામાં આવશે. એક છોકરો લાકડું કાપી કાપીને કાંઈ જનાવરનો ઘાટ બનાવતો હોય છે; અને તેવાં પણ, પણ તેણે કાપી કાપીને તૈયાર કરી રાખ્યાં હોય, તેના ઉપર 'તેની જેન હોય છે તે રંગ ચઢાવે છે. લાકડાનો પોપટ હોય, તેને તે લીલો રંગ દે છે, ખીસકાલીને ધોળો રંગ દે છે તે ઉપર કાળા બૂરા પટા પાડે છે અને વાધને શોભાવમાન ચટાપટાદાર બનાવી દે છે. વળી, કોઈ ખીલું છોકરું લીલા રંગના કાગળમાંથી ઝંડ કાતરી કાઢે છે, અને કોઈ ત્રીજું છડાના ખોખાની નાની પેટી તૈયાર કરે છે. આ છોકરાં બહુ સુખમાં રહે છે. તેઓ પોતાનો રોટલો પેદા કરે છે અને પોતાનાં માળાપને પણ મદદ કરે છે; પણ એ દેગમાં ખીજે કેટલેક ઢંકણે છોકરાંઓની કોઈ જોઈએ તેવી બરાબર સંભાળ લેતું નથી તેઓ નાનપણથી જ બીજા માગવાનો બૂડો ધંધો કરવા માંડે છે તેઓ રસ્તામાં જતા આવતા મુસાફરોની પાછળ દોડે છે, અને સીધા જાયા ડુંગરી રસ્તા ઉપર મુસાફરો ચઢવા જાય છે, તે વખતે તેમની પાસે જઈને તેઓ બીજા માગે છે. એ નાનાં છોકરાં ગંદ હોય છે. તેઓ પોતાનું મોં કે દાઢ પોતાં નથી કે માથાના વાળ ઓળતાં નથી. જમને મહેનત કરવાની આવડે અને કામ કરવાની શક્તિ છે, તેમણે તે બીજા માગતાં લાજવું જોઈએ !

સ્વિટ્ઝર્લેન્ડમાં ધણી સારી નિશાળો છે. ધણી નિશાળોમાં તે વાંચતાં લખતાં શીખવવા ઉપરાંત દરેક છોકરાને કંઈ ધંધો શીખવવામાં આવે છે. સૂતારનું કામ કે ચોપડીઓ બાંધવાનું કામ કે લૂદારનું કામ કે ખીજે જે ધંધો તેને શીખવે હોય, તે શીખવવામાં આવે છે. જિનીવા શહેર ગજવામાં રાખવાની ધડિયાળોની બનાવટને માટે બધે જાણીતું છે. સાં જે છોકરાઓને ધડિયાળ બનાવતાં શીખવુ હોય તેમને ખાસ એક દુનર શીખવવાને માટે એક નિશાળ ઉપાડેલી છે.

કારખાનાં:—સ્વિસ ભોકો નાનાં ધડિયાળ બનાવવાને માટે પ્રખ્યાત છે. એક જિનીવા શહેરમાં જ દર વર્ષે એક લાખ ધડિયાળો બને છે. વળી, એ ભોકો વાછાનની સાયળી જતની પેટીઓ બનાવે છે,

તે તમે આપણા દેશમાં ધણીએ વાર દીડી દશે આ દેશમાં સમગ્રની જાતના મરખાના છે રેશમના મનમનના, કાપડના, શીતના વગેરે અનેક કારખાના છે સ્વિસ લોખંડે એક કામ કરવામાં બહુ કુશળ છે તેઓ લાકડામાં ખૂમસુરત કાતરણી કરી જાણે છે જૂદી જૂદી તરેહની પેગીઓ, ઈમકોતરા ટોપનીઓ, હાથમાં રાખવાની લાકડીઓ આપનાના ચોકઠા, તગીરો રાખવાના ચોકઠા, અને એવા તમામ લાકડ કામમાં તેઓ ખૂમસુરત અને નાજુક કાતરણી કરે છે આપણા પોતાના ગૂંચગત પ્રાતમાં જેવું કાતર કામ થાય છે તેના જેવું જ લગભગ અહીં થાય છે. ફેર માત્ર એટલેના ક સ્વિસ લોખંડે કામ વધારે નાજુક અને વધારે ઝીણું હોય છે વળી, તેઓ લાકડામાં આકૃતિઓ કાતરે છે એ દેશમાં ગામડીઆ લોખંડેના જેવે પહેરવેશ હોય છે, તેનાજ પહેરવેશમાં તેઓ ગામડીઆઓને કાતરી કાટે છે વળી, ગામડાના જંગમોમાં સામર જેવું શામ્વે નામનું જનાનર ધાય છે, તેના માટ પશુ કાઠણીમાં તેઓ ઉઠાડે છે રીંછ એ ખર્ન શહેરનું લક્ષ્યચિન્દ એટલે જોખખવાનું એધાણું છે, તેને, ત-એક તરેહના પક્ષીઓને, ફળદન અને સમગ્રી જાતની ચીજોને તેઓ કાતરણીમાં ખડી કરી દે છે એ કામ બહુ મરસ દેખાય છે ખુસ્તકો રાખવાના કમાટ, હરમાળીઓ અને મોગ વાગના ઘડિયાળોની શોભામાં વધારો કરાને આ કાતરણી-કામની જણુમો ધરેણાની પેઠે આ ગોઠવણમાં આવે છે વળી એ ચીજો પરદેશ ખાને પણ બહુ જાય છે

પણ સ્વિટ્ઝર્લેન્ડમાં આગળ એક વાત બહુ સાધારણ હતી, તેથી આ જાણ મન તો ઉદાસ થઈ જાય એમ હતું જના આવવાના રસ્તા ઉપર મીઠા છોકરા મેહાજ હોય એમ હરખા તમારા જોવામાં આવ્યા વિના રહેજ નહીં તેમણે પોતાના માથા નીચે ધારી દીધા હોય, તેમના કેળા બમતા હોય અને તેમના મ્હો ઉપાડા વગરે સા હોય આ બિચારા છોકરા જન્મથીજ એવા ગાડા જેવા અવતરેલા. તેમના ગાળાપણુ તો તેમના ઉપર હેત ખઈજ, તેઓ તો પોતાના બીજા ગળા છોમરા ન તો આવવા વાકુળ છોમરાની બહુ બાવે કરીને સંભાળ લેતા, પણ તેમનામાં કંઈ સમજણુજ મળે

નહીં. તેમને ગમે તે શીખવો, પણ તે શીખેજ નહીં. છેવટે એક બલા વેધને તેમના ઉપર દયા આવી. એવાં ઘેઘાં છોકરાંને રાખવાને માટે ડુંગરની એક બાજુ ઉપર તેણે એક મોટું મકાન બંધાવ્યું. તે બેજ વિનાનું, તદ્દન સૂકું, અને જોડાણું હતું; અને એ ઘર તેણે એવાં ઘેઘાં છોકરાંથી ભર્યું. તેમને કાંઈ કાંઈ પણ શીખવ્યું, પોતાનું ચાલે તેટલા ઉપાય કરીને તેમને સાફ કર્યું અને એ ઘેઘાંના રોગને અટકાવવો, એવા વિચારથી તેણે તેનાથી બને તેટલી મહેનત કરી અને હવે આગળ જેવી તેમની માફ દશા નથી.

રાજ્ય:—સ્વિટ્ઝર્લેન્ડમાં કોઈ રાજ્ય નથી. સૌ પરમણાં બેળાં મળીને રાજ્ય ચલાવેછે. એ દેશના બાવીસ ભાગ કરવામાં આવ્યા છે. તેને પરમણાં અથવા મદાસ કહેછે. ઘણા માણસો બેળા ધરને કાયદા ચલાવેછે. કેટલાએક માણસો એક પરમણા ઉપર અને બીજા કેટલાએક બીજા પરમણા ઉપર રાજ્ય કારભાર ચલાવેછે. મણાં વરસ ઉપર ઓસ્ટ્રિયન લોકોએ સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ દેશ છતી લેવાને મહેનત કરી હતી. તેમના એક મોટા લશ્કરે એ દેશ ઉપર હુમલો કર્યો. આ વાત એટલી બધી જૂની છે કે, તે વેળા લોકોને તોપ કે બંદૂકની કંઈ ખબર નહોતી. તેઓ તરવારથી, બાણથી અથવા તીરકામડાંથી લડતા. સેઆચ નામના ગામ આગળ પાંચસો વરસ ઉપર ઓસ્ટ્રિયન લોકોના મોટા લશ્કરની સાથે સ્વિટ્ઝર્લેન્ડના નાના લશ્કરે ખાથ બીડી. સ્વિસ લોકો દારીને પાછા હઠવાની તૈયારીમાં હતા, એટલામાં એક બદાદુર સ્વિસ ગૃહસ્થ પોતાના લશ્કરની ટોળીમાંથી બહાર ધસી આવ્યો, અને સામા દુસ્મનની પક્ષટણના જેટલા બાણ તેના હાથમાં આવ્યા, તેટલા તેણે ખૂબ જોરથી પોતાના બે હાથમાં પકડી રાખ્યા. એકી મિનિટમાં એ મદાત્માને તો શત્રુઓએ મારી નાખ્યો; પણ આવી બદાદુરી કરીને તેણે સામાવાળીઆ લશ્કરમાં એવો તો ભાગ કરી દીધો કે તેથી સ્વિસ લોકો જગા મજવાથી દુસ્મનના લશ્કરમાં ધસ્યા. એમ થવાથી દારની બાજુ પાંચી જુલ.૧૫૩, આવી. અતે તેમજો, તેમતા.વેડીઓ, ૧૫૩, મોટી ફોદ મેળવી, અને પોતાનો દેશ દુસ્મનના હાથમાંથી જતો

અચાચો. સ્વિટ્ઝર્લૅન્ડના જે શુગ ધીરરીરે પોતાના દેશને માટે પોતાનો વહાલો છન આપ્યો, તેનું નામ આજ પણ સ્વિસ લોકોને વહાલું છે. એ ગૃહસ્થનું નામ આર્નલ્ડ વૉલ વિક્કરરીડ હતું. સ્વિટ્ઝર્લૅન્ડમાં એની ધણી તરરીંગ નગરે પડે છે, તેમા તે તેના વેરીઝોના ભાયા ઉપર જાણે ધસીને પડનો હોય, એમ તેને ચીતરેલો છે.

ભાષા:—સ્વિટ્ઝર્લૅન્ડ દેશમા તેની પોતાની સ્થળાયા નથી. એ દેશના એક ભાગમા લોકો ફ્રેન્ચ ભાષા બોલે છે, ખીન્ન કંઠવા-એક મહાયોમા જર્મન અને કંઠવાએકમા ઇટાલિયન પણ બોલાય છે. જેમ એ દેશમા નોખનોખી બોલીઓ બોલવામા આવે છે, તેમ ધર્મ પણ જૂદા જૂદા પાગવામા આવે છે. કંઠવાએક પરગણામા પ્રોટેસ્ટન્ટ ધર્મ પાગાય છે, તો કંઠવાએકમા રોમન કાથોલિક. લોકો પણ દેખાવામા અને ઘાટપૂરમા એકબરમા નથી. કંઠવાએકના ચહેરા જર્મન લોકોના ચહેરાને મળતા હોય છે. તેમના ગાંધ શુનાળી અને વાળ સુદર હોય છે, વળી કંઠવાએકને ફ્રેન્ચ લોકોની પેઠે આનંદી કાળી આંખો હોય છે, અને કંઠવાએકને તો ઇટાલિયન લોકોની પેઠે લમ્બા, મોટા નાક હોય છે, અને તેમની ચામડીનો રંગ પણ શામળો હોય છે. સ્વિસ લોકો દેખાવામા નથી. તેમનો ઘાટ બહુધા પહોળો હોય છે, અને ચહેરા સાદો હોય છે. તેમની ચાવચાવગતમા પણ એવીજ રીતે ફેરફાર જોવામા આવે છે એ દેશના પહાડી લોકો દિમ્બતરાળા, સાદા અને જરા હોય છે, પણ તેઓ નીચા-ણના ભાગમા રહે છે, તેઓ વધારે હાશિયાર અને હુમ્મ્યા હોય છે પણ એ બધા લોકો જે કમ હાથમા લે, તે ખત રાખીને ઉઘોગથી પૃથ્ કરેજ રહે છે.

પોશાક —એ લોકો કેવો પોશાક પહેરતા દેશે, વાઝ ? જૂદા જૂદા પરગણામા ગામડીઆ લોકો ધણો જૂની જૂદી જાતનો પહેરવેશ પહેરે છે. કંઠવાક પહેરવેશ તો ધણા મજેના લાગે છે. એક મહાનમા તો બીજા કાઈ સગવળતા રંગનો ટૂંકો પણ ધણો ઘેરદાર ધાધરો પહેરે છે, અને કાળા મખમલની બરાબર એમતી આવે એવી તસતસતી મોળી પહેરે છે. તેને ઘેરદાર સફેદ મખમલની બાંધે રા-

ખેલે તેઓ ગાથાના ચોટવાને ગૂંધીને બે લાખી વેળી રામેડે તે વાસા ઉપર બટકેડે, અને તેને ઝાઠ કુઠક રગની શીતથી બાધી લેડે તેઓ ગાથા ઉપર ટોપી પહેરેડે, તેને કુરતી પહોળા ગોળી માં દોયડે એ ટોપી પરાળ ગૂંધીને કચેલી દોયડે, અને સરજનો તાપ ન લાગે, માટે તેને કુરતી પહોળા ગર રામેડે આ પહેરવેશ ધણો સરસ દેખાયડે એ દેશના પૈસાદાર લોકો અને અમીર વર્ગ અગવેજ લોકોના જેવો પોશાક રાખેડે

જાનનરો —સ્ત્રિસ લોકો ગાથાના ગાટા ધણુ રાખેડે, અને ઘેટા તથા બકરાના વાગ રાખેડે વસંત ઋતુમાં આ પ્રાચિઓ કુગરની તળેલીમાં લીના ખડ ખાયડે, પણ જ્યારે ખરેખરો ઉનાળો આવેડે, ત્યારે બરનાડો કુગર ઉપર જ્યાં હંડક દોયડે અને જ્યાં લીલુ ધાસ પણ હોય, ત્યાં તેમને લઈ જાયડે. તેમાં ઘેટા તો બિચારા બીકણુ દોયડે તેઓ નો બરનાડની પછનાડે કુગર ઉપર ચઢતા ડોકેડે, ત્યારે તે બરનાડ ઘેટાના બચ્ચાને પોતાના હાપમાં લઈ લેડે આ માદાની આગળ આગળ ચાલેડે એવે ઘેગીઓ તરતજ તેની પાછળ પાછળ ચાલેડે. એ બરવાડોને ઉપર રહેનારો ઝૂંપડા દોયડે સિંચાળાના તોફાની વાવાઝોડાથી તેમને પાછા હેડે ઉતરવાની જરૂર પડે, ત્યારુથી તેઓ તેમના જનાવરોની સાથે ઉપરજ રહેડે. એ દેશની ગાયો ધણુ સરસ દૂધ ઢેડે તેવુ વણુ માખણુ અને પનીર થાયડે એ પનીર પરદેશમાં પણ જાયડે ત્યાં તે ધણુ ખરેડે એ દેશમાં રાત્રી જના વરો ઝાઝા થતા નથી સૌથી જાણુના જેવુ 'શામ્વો' થાયડે તે સામર જેવુ હોયડે તે પહાડમાં રહેડે ત્યાં તેઓ એક ટેકરી ઉપરથી બીજી ઉપર અને ત્રીજી ઉપરથી ત્રીજી ઉપર કૂદી જાયડે અને રખડતા કૂરેડે તેઓ ધણી જમી ટેકરી ઉપરથી ધણુ અતર દોયડે, તોપણુ તે સપાટાબધ ઠેકી જાયડે

સ્વિન સ્ત્રીઓ.

ખર્ન.

ખર્ન એ સ્વિટ્ઝર્લૅન્ડનું મુખ્ય શહેર છે; તેને ટુંગર ઉપર જાં-
 થવામાં આવ્યું છે. સાંથી તમે ચોમેર ફરતી નજર કરો, તો પહાડ
 અને પર્વતનો સુંદર દેખાવ જોવામાં આવશે. તમે એ શહેરના દર-
 વાજામાં પેસો, એટલે એક ધણો લાંબો મહેલો આવે છે. બંને બા-
 જુએ જે ઘર બાંધ્યાં છે, તે આજ નવી રીતે બાંધ્યાં છે. બધાં
 ઘરના ઉપરના માળ આગળ વધારે છે અને લોકોને ચાલવાનો
 નીચે ફરસબંદોનો રસ્તો છે, તે એ પ્રમાણે ઉપરથી ઢંકાર્ત ગયો છે.
 જો ચૂનરીનો કે મેજાનો દિવસ હોય, તો ઘણાં માણસોની બીડ
 થાય છે અને ઘણો શોરબકાર થઈ રહે છે. કેટલીએક નવી માંડલી
 ફક્તોમાં મોટા મોટા ઘંટ વેચાય છે. તેમાંથી મોટો સરસ અવાજ
 નીકળે છે. એ ઘંટ શા કામમાં આવતા હશે વા? જોકોનો અને
 પ્રેક્ષીઆઓ પોતાની ગાયોને ડોકે બાંધવાને એ ઘંટ લે છે. ગાયના
 એક એક ધણમાં એક આગળ ચાલનારી ગાય-રાણી હોય છે, તેને
 ગજો આ ઘંટ બાંધવામાં આવે છે. તે ગાયને એ વાતનો જાણ આ-
 નંદ અને અગિમાન રહેતો હોય, એમ જણાય છે. જો તેની ડોકથી
 એ ઘંટ છોડી લેવામાં આવે, તો તે ધણી કુખી દેખાય છે.

ખર્ન શહેરના લોકોને રીંછ જલ્દી ગમે છે. ડોકાણે ડોકાણે જાહેર
 મક્કાનો ઉપર અને શહેરમાં રાખવા થવાના દરવાજા ઉપર શોખાને
 માટે પથ્થરનાં રીંછ ફાવેલાં જોવામાં આવે છે. એ શહેરમાં રીંછ
 રાખવાની એક ઊંડો ખાણ છે; તેમાં નાખતી સીજ દાખત રીંછને
 રાખવામાં આવે છે. કેટલીક મુદત ઉપર એ જગ્યાએ એક નાસજ-
 નક બનાવ જાયો. એક ગૃહસ્થ તેમના રીંછને નીચી ભીંત ઉપરથી
 વાકો વળી વળીને જોતો હતો; એટલામાં તે ખાણમાં પડી ગયો
 અને તેનો હાથ બાગ્યો. તે જોનારે એજ રીંછ હતું, પણ તે ધણું
 વિકાળ હતું. પેલા બાપડા ગૃહસ્થનો હાથ બાગ્યો હતો, તેથી તે-
 નાથી ચઢીને બહાર આવી શકાય નહીં. તેણે નાકજવાને માટે જુઓ
 પાડ્યા માંડી, એટલે તેને બહાર કાઢવાને માટે લોકો દોરડાં લેવાને
 ગયા. એક દોરડું પેલા કરતા ને લોકોને એક કપાક વાર લાગી

ગાઈ. તે જાણે વખત તે બિચારે તેના હાથમા મદા મદા વેદે
 થયા છતાં પુત્રનો પુત્રનો જેમો રહ્યો, અને ડરવા લાગ્યો કે કે
 બપુંકર રીંછ દમણાં મારા પ્રાણુ લેશે નવાઈની વાત છે કે પે-
 જુદો રીંછ તેની પાસે પણ આવ્યો નહીં. છેવટે, લોમ દોરડા વા-
 આળા અને તે નીચે ઉતાર્યા. તે મૃદમ્થને જાણે ખેંચી લેવા માહાં
 અને તે એક પણ વાગ્યા સવાગત ઉપર પહોંચી જાત, પણ એ
 ટવામાં તે કૂચ ગઈને તેને પકડીને નીચે તાણી પાડ્યો અને ખાણુમ
 તેને મારી નાખ્યો. આ બનાવ બન્યા પછી તે રીંછ નેખમવા-
 છે એમ જાણીને તેને પણ મારી નાખવામા આવ્યું; પણ તે-
 આગળથીજ મારી નાખ્યું હોત તો વધારે વીક થાત.

લૂસર્ન.

આ શહેર કાર્ણક જૂનું છે તે લૂસર્ન નામના સરોવરને એક
 દંડે જાણેલું છે. લૂસર્નમા એક એવી સ્ત્રીજ છે કે તે તમને જોવા
 જવાનું મન થાય. પરંપરાના ખડકમાથી મિલેનો એક જાટો આકાર
 દાખી કાઢનામા આવ્યો છે. ખરેખરે સાતજ આપણે જોઈએ, તેના
 કરતા પણ આ આકૃતિ ઘણી જારી છે એનો ઘાટ એવો કરનામા
 આવ્યો છે કે તે જાણે ઘાણેવ થઈને મરવા પડ્યો છે. ફ્રાન્સની
 યજ્ઞએ ચોતાના રાજની સામા શીતુર ઉઠાવ્યું, તે વેળાએ સ્વિસ
 લોકો તેના ખાસ અગરક્ષક મિપાઈઓ હતા. તેઓ તેનું રક્ષણ
 કરવામા જડાદુગીથી માર્યા ગયા. તે વાતના સમારણને માટે આ
 મિહ એવે ઘાટે કાઢ્યો છે લૂસર્ન મરોનર દુનિયામા એક ઘણીજ
 સુદર જોવા જેવી જગા છે. તે સાગ અગિયાર દોશથી પણ વધારે
 લાંબુ છે; અને જ્યાં તે ઘણામા ઘણું પહોંચુ છે, ત્યાં આશરે
 એક મશનો પડ છે જ્યાંથી જુઓ, ત્યાંથી તે ખૂબસૂરત દેખાતું
 તેને ફરતા એમને જાણ્યા હુગર આવેલા છે તેને ડેડે અને તે સરોવરનાં
 જૂરા રંગના આક્રમાની પાણીની ધાર ઉપર રૂપાળા જાડ મૂકી રહ્યા છે
 જે મુસાફરો નહીં પ્રસારે આવેલે તેઓ સુગન્ધેશિષ્ક હુપરશી
 ઉગતો નીલાજવાને આમાંના એક હુગર ઉપર ચઢે છે એ દેખાવ
 જોનાને એટલા બધા મુસાફરો જાય છે કે તેમને સહેનાઈથી ઉપર

बर्नसेहरमा रीछनी उडीखाण

ચઢવાનું બની આવે, માટે તે ડુંગરની ઊંચી સીધી ધાર ઉપર આગગાડી કરવામાં આવી છે. ઉપર ત્રણ મોટી જળરેખી ધર્મશાળાઓ છે. સાં તે મુસાફરો રાત-વાસો રહે છે. એ પહાડને લોકો રીધી પર્વત કહે છે. વળી, એ સરોવરનો સામે કાંઠો જીવાને પણ લોકે જાણે. એ ઢેકાણે એક શરાપૂરાનું પૂતણું છે. તેના એક હાથમાં તીર છે અને બીજા હાથમાં કામઠું છે. એ શરાપૂરાનું નામ વિલિપમટેલ હતું. ઘણા આગજના વખતમાં જ્યારે ઓસ્ત્રિયન લોકો સ્વિટ્ઝર્લૅન્ડ દેશને છૂટી લેવાને ફ્રાંકાં ગારતા હતા, તે વખતમાં એ યઈ ગયો. ઓસ્ત્રિયાના હાકેમે પોતાની ટોપી એક પાંસ ઉપર ધરીને બધા સ્વિસ લોકોને હુકમ કર્યો કે, તમારે એ ટોપીને નમતા જવું. દેલે એમ કરવાની ના પાડી. તે જળરેખા તીરંદાજ હતા. તે માત્રા હાકેમે એક સફરજન લીધું. એ ફળ ગોળ માય છે. તે આપણી મૂઠી જેટલું માય છે. તે તેણે વિલિપમટેલના છોકરાના માથા ઉપર મૂક્યું અને દેલને તેણે કહ્યું કે, તું તારી તીર મારવાની ચતુરાઈ હવે બતાવ. આમ કરીને તે નિર્દય હાકેમના મનમાં દેલને શિક્ષા કરવાનું હતું. દેલે એવી ખબરદારીથી તીર ગાંધું કે છોકરાને જરા પણ ઈગ્ત થવા દીધા વગર તે ફળને ચોરી નાખ્યું. તે છોકરો પણ બદાહૂર અને આગાકરી હતો; નહીંતો તેમથી આની આંખોની વેળાએ બગાડ સાકડાની પેઠે સ્થિર થઈને ઉભું રહેતો નહીં. તે જો જરા પણ હાલ્યો હોત, તો તેના બાપના તીરથી તે બાપડો વીંધાઈ જાત. કેટલીએક મુદત બીલા પછી દેલે એ કસાઈ જેના હાકેમને એક નાના દેવળની પામે તીર મારીને મારી નાખ્યો. તે દેવળ હવે તો ફરી બંધાયું છે. તે સરોવરની કોર ઉપર એક મુદર રથને આવી રહ્યું છે. એક મોટા કબિએ આ વિલિપમટેલનું નાટક લખ્યું છે. તેના નેણે આ વાત લખી છે. આ નાટક એવું તો ચમત્ છે કે નેમાની એ વાત કદી પણ જાણે નહીં. એ નાટક જર્મન આગામી રચાય છે.

જિનીવા.

આ શહેરને પણ જિનીવા નામના ધણા સુદર સરોવરની પાસે બાંધવામાં આવ્યું છે. આ ઠેકાણે ધડિયાળો બનાવવાનું મોકું કારખાનું ચાલે છે; અને જે છોકરાઓને ધડિયાળ બનાવવાનો કુનર શીખવેા હોય, તેમને માટે અહીં નિશાળ પણ છે. આ શહેરમાં પચાસ વરસ ઉપર એક છોકરો જન્મ્યો હતો. તેનું નામ લૂઈ ફાવર હતું. તે મરીજા ધરતો હતો; પણ તે એવો તો ઉદ્યોગી અને હોશિયાર હતો કે તે એક મોટા ઈમારત બાંધનાર નીવડ્યો. તેણે એની ત્રણ શાંભળી કે સ્વિટ્ઝર્લૅન્ડમાં છેક ઇટલી સુધી સેન્ટ ગાયર્ડનો મોટા ડુંગર ચીરીને લોકોનો વિચાર આગગાડા બાંધવાનો છે. એ ડુંગર એક કોશ લાંબો છે. તેના ઉપર જ્યારે સાડક બંધાયા માડી, ત્યારે લોકોને તેની ધણી નવાઈ લાગી; પણ હવે તો વળી તે ડુંગરને અંદરથી કારી કાઢ્યો છે; અને માંહેથી ને માંહેથી જવાય, એવો લાંબો રસ્તો કાઢ્યો છે. એ કામ લૂઈ ફાવરે કરવાને માથે લીધું છે. તેમાં તે પાર પણ પડ્યો. ડુંગરની નીચે યજ્ઞને જવાનો રસ્તો સાડા આર કોશ લાંબો છે. તે પૂરે કરતાં સાડા રાત્ર વરસ લાગ્યાં. તેની પાછળ દરરોજ અહીં હજાર માણસ કામ કરતા હતાં. તેમણે એ ડુંગરને બે છેડેથી સામસામા એકી વખતે કામ કરવા માંડ્યું. તે જ્યારે પૂર થઈ રહેવા આવ્યું, ત્યારે લૂઈ ફાવરે એ ડુંગરની નીચે વચ્ચેવચ્ચ મળવાને પોતાના મિત્રોને નોતરાં દીધાં; પણ એ કામ પૂર થઈ રહ્યું, તેની પહેલાં તે એકાએક એ ટનકમાળ સહજ કામ અધૂરૂ મૂકીને મરણ પામ્યો. હવે, એમાં યજ્ઞને આગગાડી દરરોજ આવ જ કરે છે.

પરિત—સ્વિટ્ઝર્લૅન્ડમાં સૌથી જાંચા પદાડનું નામ જલ્લાં છે. તે આખા યૂરપના બધા ડુંગર કરતાં ઉચ્ચો છે. કોઈ પણ માણસ એક દિવસમાં એ ઉપર ચઢી શકતું નથી. જેમને ઉપર જવું હોય, તેમને એક રાત રસ્તામાં રહેવું પડે છે. આ ડુંગરમાં બેરફ જનમી જાય છે. તે હમેશા બારે માસ ડુંગર ઉપર ધોળા ધાબાની પેઠે પડી જ રહે છે. બરફના એ મેદાનોને બરફના ડુંગર કહે છે. તે ધણા બચબરેલા છે, કેમકે એ બરફના પહાડોમાં ફાટી

પડેલી હોયછે. એ કાટો વખતે તો બહુજ સાંકડી હોયછે. તેમના ઉપરથી ઠેકીને સહેજમાં આપણે જવું હોય, તો જવાયછે. કાઈ-કાઈ વાર તો એ ચીસ એવા પહોળા હોયછે કે જે લોકોને એ ઝાળગીને આગળ જવું દોયછે, તેમને બધાને દોરડાથી સાકળી લેવામાં આવેછે, એટલે જો એકાદ જણ ચૂકે કે લપસે તો ખીજ તેને બહાર ખેંચી લેતે એક વેળા એક શિકારી આવ્યા બરફના કુંગરા કુંગરાથી હવાઈ ગએલું બરફનું મિઠાન પસાર કરતો હતો, તેવામાં એક કાટ ઝાળગવાની આવી, તેજ વખતે તે શિકારી શૂદ્ધ-સ્થને લાગ્યું કે મારા પગ નીચેથી બરફ હોં ઉતરીને પસી પડતો જણાયછે એટલું બાગવાની સાથેજ તે સંકડો હાથ હેઠે જઈ પડ્યો. નીચે પાણીના વોકળા હતો, તેમાં તે પડ્યો, તેથી તેને કંઈ ઈજા થઈ નહીં. એ પડ્યો, હા જો પાણી ન હોત, તો એ દબડાઈ પ-છાઈને મરી જતો; પણ એ બરફથીજ બચ્યો. તે અવાંક ગાઉ યુ'રી એ વહેળા ઉપર આલ્યો; પછી નકર બરફનો એક ઊંચો કાટ તેની આડે આવ્યો. હવે શું કરવું ? પાછા પશુ ક્યા જવું ? અને આગળ પશુ શી રીતે જવું ? તેણે તપાસ કરીને જોયું તો તેને જણાયું કે એ બરફની દીવાલની નીચેથી પાણી વહેતું હતું; તેથી તે-ટલી જગાનો બરફ ઝાગળી ગયો હતો, અને લાથી નીકળી જવાય એટલો રસ્તો પડ્યો હતો મારાથી એટલા રસ્તામાંથી નીકળાશે કે નહીં, એ નક્કી કરવાને તેણે તરતજ મહેનત કરવા માડી અને તે ઠેમચાના ટાઢા હિમ જેવા પાણીમાં તે હિમ્મત રાખીને પડ્યો, તેથી તે બેભાન થઈ ગયો ખરો, પણ એ વહેળામાં થઈને તે નીકળી ગયો. આસપાસના માયાળુ લોકોએ તેને પોતાના સુદર ધરમાં લાવીને મૂક્યો અને તેની આગળ પાછળ બેસીને તેની આસના-વાસના કરવા માડી, ત્યારે તેની આખ બેભાનીમાંથી ઉઘડી; લા-સુધી તેણે રસ્તામાં શુ થયું, તેની તેને કશી ખબર પડી નહીં. નીચે પડનાથી તેને જે પ્રથમ ત્રાસ થયો હતો, તે હવે તેના મનમાંથી જતો રહ્યો અને દેવેયોજે તેનો આવી રીતે બચાવ થવાથી તેને બેઠક ખુશી પેદા થઈ.

આદ નો ગાગ્યેજ કોઈ દહાડો પીતા હશે, પણ ખુંદનો કાવો તો રોજ પીએ છે. તેમાં ખાંડ અને તેજનો પુષ્કળ વાપરે છે. વળી, તેઓ પોતાની વાડીમાંથી સફરજન ફળ ઉતારીને એક જગતનો પીવાનો દારૂ બનાવી રાખે છે. તે જે કોઈ એસવા ઉઠવા આવે, તેને પાપ છે. આ તો ગરીબ માણુમની વાત થઈ, પણ જેઓ છેક એવા નિર્ધન નથી, તેઓ તો પોતાના દરખ—ગાંડવાની દ્રાક્ષનો દારૂ બનાવે છે, અને તે રોજ જમતી વખતે વાપરવામાં આવે છે.

દેખાવ:—પણા જર્મન તો મજબૂત, ઉંચા અને શુધા-મર્દ દેખાય છે. ઉત્તરના બાગમાં સીંચો ગોરી હોય છે અને તેમનાં મ્હોં ઉપર - હુરતીની તાજગી દેખાય છે. તેમના ચહેરા ગોળ માથાના હોય છે. તેમના વાળ આછા રંગના હોય છે. રોનેરી જેવા હોય છે, અને આંખો ભૂરી અથવા આંધળા હોય છે. તેમના બાંધા મજબૂત હોય છે, ટૂંક ગરદનના તેઓ ધણા દૃઢ અને આરોગ્ય હોય છે. પણ વળી ધણી જુદી જુદી જાતના ચહેરા અને ધાતુ પણ એ દેશમાં જોવામાં આવે છે, એટલે દક્ષિણમાં કાળી આંખો અને કાળા વાળવાળાં માનવી થાય છે. બેરા તાપતડકામાં એવું સજ વહીવટ કરે છે કે તેઓ જસદીથી મ્હોં થઈ ગયાં હોય, એવાં દેખાય છે.

ધન તાન લોકોની ગામડાની સહેલગમ્મ ગમતી નથી. તેમને તો શહેરમાંજ રહેવું રહે છે; તેથી જેમ ઇંગ્લાંડ દેશમાં શ્રીમંત શાહુ-કારોએ ગામડાંમાં સુંદર મકાનો કરાવેલાં હોય છે, તેમ જર્મનીનાં ગામડાંમાં એવા ઘર ઝાઝાં જોવામાં આવનાં નથી. શહેરની પાસે બાગબગીચા હોય છે, ત્યાં જેને ગમે તે ફરવા જાય છે. એ ટેકાએ ધણાં માણુસો એક બીજાને મળે છે, વાનોના તડકા ચામે છે, દૂધ પીવાય છે, ખરફ ખવાય છે અને ગાયન સંભળાય છે.

ઉંચા ઘરનાં બેરાં ધણાં ઉદ્યોગી હોય છે. તેઓ ન્યાં જાય છે, ત્યાં પોતાનું ચૂંચવાનું કામ લેતાં જાય છે. જેમ કુસિન ગૃહસ્થો તમાકુ પીવાની ટુંગી હાથમાંથી છોડતા નથી, તેમ આ સીંચો તેમના હાથમાંથી ચૂંચવાના સોપા મૂકતાં નથી. તેઓ એટલાં બધાં માન્ય બનાવે છે કે તમને નવાઈ લાગે. તમાકુ ફૂંકવા કરવાના કરતાં

તો ગ્રંથા કરવું, એ કેવું સરસ કામ હો જ્યારે ઘેરાં ઘર આગળ હોયછે, ત્યારે તેઓ પોતાનો ધણો વખત રસોઈ કરવામાં ગાળેછે. શું તેમને રાંધવા અને ગ્રંથવાના કરતાં બીજું કંઈ નહીં આવડતું હોય ? નહીં કેમ ? તેઓ ધણું સુંદર સોનેરી તથા રૂપેરી બરત કામ કરી જાહેછે. તેઓ વાજાંની પેટીમાં ગાયન ઉતારી શકેછે અને સાથે ગાઈ પણ જાહેછે. પણ જેમ ઇંગ્લાંડ તથા સ્કોટ્લાંડની સ્ત્રીઓને પુસ્તકો વાંચવાનો શોખ હોયછે, તેમ આ દેશમાં ધણાં ઘેરાં વાંચવાનાં શોખી નથી.

શિયાળામાં ભોકો ધીસલામાં ખેસીને ફરવાના શોખીના હોય-છે. નાનાં છોકરાંને માટે નાનાં નાનાં ધીસલાં હોયછે. એક ધણું નાનું ધીસલું અર્ધાપોણા રૂપિયામાં આવેછે. એવા નાના ધીસલા-માં નાનો છોકરો બેસીને ડુંગરા ઉપરથી નીચે લપસી પડેછે. એવાં નાનાં છોકરાં એટલી ઉતાવળથી લસી જતાં ડરતાં નથી, એ અચરજ જેવી વાત છે. એ છોકરાં પોતાના પગની એડીઓ વતી પોતાનાં ધીસલાંને ચલાવેછે; પણ સ્ત્રી તથા પુરુષોનાં ધીસલાંને તો ઘોડા જોડાયછે. તેઓ ગાડીઓ જોડ્યાં મોટાં હોયછે, પણ તેમને પછડાં હોતાં નથી.

એક વેળા કેટલાંએક માણસો ધીસલામાં બેસીને ડુંગર ઉપરથી ઉતરતાં દતાં, તેવામાં તેમને માથે એક આકૃત આવી પડી, તેની વાત હું તમને કહું. એક સીધી ટેકરી ઉપર ધણો ખરક પડ્યો હતો. તે ઉપર યઇને તેઓ નીચે ઉતરતાં દતાં; તેમાંથી ઘોડા એકાએક બડક્યા અને એક ધીસલું હું પડી ગયું. તેમાં બેઠેલાં માણસો બહાર પડી ગયાં અને એ હંડા ખરકમાં યઇને તેઓ નીચે ગળડી પડ્યાં. એ ધીસલામાં એક ચાર વરસનો છોકરો બેઠેલો હતો અને તેનો બાપ એ ધીસલું દાંકતો હતો. જે વખતે એ નાનો છોકરો ધીસલામાંથી બહાર ગળડ્યો આવ્યો, તે વખતે એના બાપના દેગામાં કેવું દુઃખ થયું હશે વાત ? ને છેક ડુંગરની ઠેર સુધી જુઓ પાડતો દોડ્યો. એા મારા હીકરા, મારા બેટા, મારા છોકરા, તું મરી જશે રે ! તે ખરકના દગલામાં ડુંગરની ઠેર ઉપરથી ધસીને ઉતરી પડ્યો. ત્યાં કેટલાંએક માણસો ખરકને ડીઘ ઉપરથી કાઢી નાખનાં હતાં અને ખરકમાંથી બહાર નીકળવાની મહેનત કરતાં હતાં. તેઓ

ધીમવાના હાકનારને ગાળો દેતા દતા અને તેના ઉપર ગુસ્સે થતાં
હતા, તે તેણે જ્વેલા. પણ તે વાત ॥ તેને દરકાર નહોતી તેણે
માત્ર એટલુંજ કહ્યું કે, મારો છોકરો, મારો છોકરો, ક્યા ગમેતે
બરફમાં શુભળાઈને તે મરી જશે ૨ ॥ એટલામા તેણે હાથે મહે-
વાનુ કાલ રંગનુ મોજુ દીધું એ ઉનનુ માજુ તેના વહાના દીપ્તરાનુ
હતું, તે તેણે પકડી લીધું. તેણે તે ॥ બાળકને એ પ્રમાણે હાથેથી
બદાર એમી કાઢ્યું તેનું શુભાખી મ્હો હીંગમણી કહ્યું થઈ ગયું
હતું તેના નાના નાકમાંથી તન્ન-ત્ત નોલી નીકળના માડ્યુ ઊ-
કરાએ પોતાનું મ્હો ઉવાડ્યુ અને ધણે મોટે અનાજે રાવા માડ્યુ.
એમ રાતા સાબળતા પણ તેનો બાપ ખુશી થયો, કારણકે તે
જીવનો છે, એટલું તો તેને જણાયું. તે નાનો છોકરો પડમાંથી
તેની આખ તથા મોઢું પર્યસ્ત સાથે અફળામાંથી તેને વાગ્યું હતું,
પણ માત્ર એટલુંજ; એ સિવાય એને બીજી કાંઈ હરકત નહોતી
થઈ તે મરી ગયો નહતો તે બધીને તેનો બાપ પરમ ખુશી થયો.
અરેરે, માયાપ પોતાના છોકરા ઉપર કેટલું વદાન રાખે? આ-
પણ દેશમા જુઓ કે જર્મનીમા કે આખા જગતમા જુઓ, જ્યાં
જુઓ, ત્યાં બધે એમજ છે. એવીજ રીતે છોકરા તેમના માયાપ
ઉપર હેત રાખીને તેમને ખુશી કરવાની મહેનત કરતા હશે વ ૨ ॥

જ્યારે નાતાલનો વખત આવેલે, ત્યારે માયાપ પોતાના
છોકરાને રાજી કરવાને એક નાનું કાગળનું પનારેનું માડ વધી
આવે. તેને નાની નની ડાળીઓ લેખે; તે ઉપર નાની નાની
મીઝુમત્તીઓ એક એક ડાળને છડે ટાંગવામા આવે. એટલા
સાર આસ નાની મીઝુમત્તીઓ બનાવામા આવે પછી એ
ડાળીઓ ઉપર સુદર મેલો, ફૂલ અને રમખાડા પણ લટકાવામા
આવે. એ પ્રમાણે જાડને શયુગારે. તેની પાસે એક મેજ
મુકામા આવે, અને એ મેજ ઉપર ઘર ॥ દરેક માણસને
જે હાથીસો એ તહેવારમા આપવા ॥ તે ॥ તે ગોઠીને રાખવામા
આવે. એ જાડ ઉપરની મીઝુમત્તીઓને મળવામા આવે
લાસુધી તે ઘરના છોકરાને જોવા દેના ॥ થી ॥ એ જાડ ઉપરની
અવળી મીઝુમત્તીઓ બળવા માટે, એટલે તે બધ નોના

ઘોરડાનું ખારણું એકદમ ઉધાડી નાખવામાં આવે છે અને પેશુ
 ઝાડ બપોળાદાર રોશનીથી પ્રકાશી રહેતું નજરે પડે છે તે જોઇને
 ઘરનાં છોકરા ખુશીના અને હરખના પોકારથી ઘરને ગળાવી મૂકે-
 છે છોકરાની મા કે બાપ પગી બધાને બક્ષીસો વહેંચ્યા માટે છે,
 પણ જે ઘણા તેજની છોકરા હોય છે, તેમને એ ઝાડ જોવા હેતાજ
 નથી, તેમ તેમને કાંઈ રમકડા પણ મળતા નથી. ગરીબ લોકો પણ
 પોતાના નાના ઘરમાં એક ઝાડ આ વખતે લાવે છે, અને પોતાના
 બચ્ચાને માટે પૈસા પૈસાની ઢીંગળીઓ લાવે છે.

જર્મન લોકો પોતાની વરમગાઈ ફરી રીતે પાળે છે, તે બ-
 હુવાથી તમને બહુ મમત થશે. મામાપ અને છોકરાઓ પોતાના
 જન્મ-દિવસ યાદ રાખે છે. બાપની જન્મગાઈ જે દિવસે હોય, તે
 દિવસ તે જ્યારે એક ઉપરથી દેડે સનાનો નાસ્તો લેવાને આવે છે,
 સારે તે યાળીની પામે છોકરાઓએ તેને આપવાની નાની નાની
 બેટો ગોઠવી રાખેલી હોય છે, તે એકાએક જોઈને નારાઈ પામે છે;
 એટલામાં એકાદ મિત્ર ખુશબોદાર ધૂન અને લીલા પાછાનો હાર
 રાખે આવે છે તેના છોકરાઓએ કૂવના દાર આણેલા હોય, તેમની
 સાથે આ દારને પણ પોતાના ઘોરડામાં લટકાવી દે છે. વાળુ કરતી
 રખત માટી મેજની વચ્ચે વચ્ચે એક થેમર ગોઠવવામાં આવે છે.
 તેને કરતી ચોમેર દીવા ત્તી બગે છે. ફટલા દીવા બળતા હશે, તે
 તમે જાણો છો? જોરો, આ તો બધા છત્રીત છે. તેનું શું કારણ
 વાર? આજ બાપની ઉમર છત્રીશ વચ્ચની થઈ, માટે છત્રીશ
 દીવા સજગાવેલા છે જો બાપા ચાળીશ વચ્ચના હોત, તો ચાળીશ
 મીથુનત્તીઓ સજગારત ચાર વરમનું નાકર હોય, તો તેની વરસ-
 ગાઈને દિવસે ચાર બત્તીઓ તેની પામે સજગાવીને મેજ ઉપર
 મૂકવામાં આવે છે.

આલસ્યવગત:—હવે તમને જણાવું તો હશે કે જર્મન લોકો
 પોતાના ઘરસસારના ઘણા માનાણુ અને આનંદી હોય છે તેઓ
 હેતાજ હોય છે. તેઓ વળી કાળજીસળા અને સાવધ છે. તેઓ હર-
 કાંઈ કામ ઘણી ધીમાગી કરે છે કે રખેને ઉતારણ કરવા જતાં
 કંઈ આકૃત આવી પડે તેઓ જો કંઈ કામ હાથમાં લે, તો તેઓ

તેની પાછળ મંથાન રહેલું. તે કામ ગમ તેવું કંઈક હોય, તોપણ તેને તેઓ છોડતા નથી, કમકે તેઓ ખંતીલા સ્વભાવના હોય છે. તેઓ ગોઠા માણસમાં કે પૈસાદારમાં ખપવાની તમવીજ કરતા નથી; પણ તેમને જે સાફ અને સાદી ચીજો ગળે, તેટલાથીજ તેઓ સંતોષ માનીને બેસે છે.

મણા માણસો તો વાંચવાના ભારે શોખી હોય છે. તેઓ મણા હોશિયાર અને આકલ્પવાળા હોય છે. વળી તેઓ મણા પુસ્તકો લખે છે. એટલાં તો ખીજ કોઈ પણ દેશમાં લખાતાં નહીં હોય.

જર્મન લોકો પણ અંગરેજ લોકોની જેમ મણી કામની ચીજો બહુ સરમ રીતે બનાવી જાય છે; જેમકે, બંદૂક, ચપ્પુ, અને ગજ-યામાં રાખવાનાં ધડિયાળ. તેઓ ફરકે કામ પાછળ એટલી તો મહેનત લે છે કે, જે કરવું હોય, તે સરસમાં સરસ રીતથી કરવાની કળા તેમને સૂઝી આવે છે.

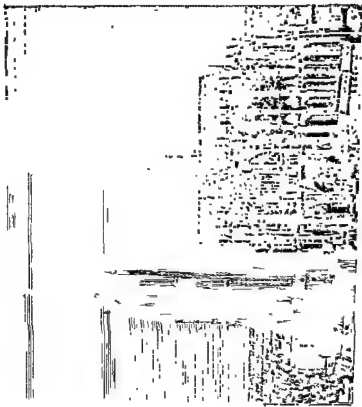
ધર્મ:—ખીની મરિયમની નાની નાની મૂર્તિઓ ધરની સામા-નાના ગામલામાં ચોંટાડેલી જોવામાં આવે છે. તે ઉપરથી જણાય છે, કે, આ ડેકાણે રોમન કાથોલિક સંપ્રદાયના લોકો રહે છે; નોપણ જર્મનીના મણા ભાગમાં પ્રોટેસ્ટન્ટ પંથી રહે છે. એ દેશમાં વસ્તિનો લગભગ અંધો ભાગ પ્રોટેસ્ટન્ટ ધર્મ પાળે છે.

આપણે યાદ રાખવું જોઈએ કે દુનિયામાં એક મણો ગોટા માણસ થઈ ગયો, તે આ દેશનો હતો. તેનું નામ માર્ટિન લૂથર. તે એક ગરીબ ખાણ ખોદનારનો દીકરો હતો; પણ તે એવો હથોગી હતો અને તેણે એવો તો અબ્યાસ કર્યો કે, તે એક મોટો પંડિત—સાધુ બન્યો. પછી તેણે લાટિન ભાષામાં ધર્મ—શાસ્ત્ર વાંચવા માંડ્યું, અને તેનો જર્મન ભાષામાં તરજુમો કર્યો અને પોતાની બધી છકગી હથરનું વચનામૃત રીખવવામાં અને ઉપદેશ આપવામાં ગાળી.

संयोग देव.

-હોઈન.

આ નદી સ્વિટ્ઝર્લૅન્ડમાંથી પેદા થઈને જર્મની દેશમાં થઈને પુહેછે. કુનિયામાં જો નદીઓ અતિ સુદર અને સુશોભિત છે, તેમાંની એક આ છે. તેના કિનારા ઉંચા અને સીધા છે. તે ઉપર જૂના વખતના કોઠ કિલ્લા અને ઝાડખીડ ધરણીની પેઠે આની રચા છે.

એ નદી ઉપર કોલોન શહેર છે તે રોમન ભોકાએ વસાવ્યું હતું, તેમના કૉલોની એટલે મંદ્યાન શબ્દ ઉારથી કોલોન કહેછે. આપણા દેશમાં 'કોલન-વૉટર' જેને કહેછે, તે સુગંધીદાર ચીજ આ શહેરમાં ખતે છે અને તે આખા જગતમાં જાણીતી છે.

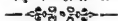
એ શહેરમાં એક ખૂબસુરત દેવાલય છે. તે હમણાજ પૂરું થયું છે. ગ્રેગોર્ટ વૉલસીલ નામના એક ધણા ટોચિયાર માણસે એ ઇમારતનો મૂળ નક્કો કર્યો હતો. એ માણસના નકશામાં કાંઈ દહાડો કાઢ્યો કાંઈ દરફાર કયો નથી. એ દેવલયને પામે આશરે છસ વરસ ઉપર નાખ્યો હતો. એ મકાન બાંધનાં કામ મૂર્ત્યુ ધીમે ધીમે ચાલતું હતું, અને વચ્ચે ધણી વાર તે તદ્દન અટકી જતું હતું. છેવટે જર્મનીના પાદશાહે એ ઇમારત પૂરી કરવાનું પોતાના મન સાથે નક્કી કર્યું અને આજથી વરસ નવેક ઉપર એ કામ દીવાળી મહિનામાં પૂરું થઈ રહ્યું. ધણા ધણા કાકોરોને, રાજકુવરોને, અને મોટા મોટા માણસોને સાથે લઈને પાદશાહે દેવલમાં પધારીને તેનું જ્યારે વાસ્તુ કર્યું, ત્યારે આખા શહેરમાં ઝોન્ડવ થઈ રહ્યો અને ધણા મેમાનો શહેરમાં આવવાથી બીડામીડ થઈ રહી. પાદશાહે એક ઝૂંક બાપણ કર્યું; પછી પાદરીઓને ઠેકણે સાથે આવેના મુદરયોએ ઈશ્વરના ઉપકારનું ગીત ગાયું. આ દેવલમાં એક કાચનું કળાટ છે તેમાં ત્રણ પૂતળા રામેલા છે. તે ત્રણ રાજા અથવા ત્રણ ડાહ્યા માણસોની મૂર્તિઓ છે તેને ઇલ્ડસીમાંથી આવેલાં છે એ દેવલ ખાતે અર્પણ કરવામાં આવી હતી.

એ શહેરમાં વળી એક ખીજી દેવલ છે. તેમાં બધા દાડકાજ

---

* એ દેવલનો પાયો ઈ સ ૧૨૪૮ માં પ્રથમ નાખવામાં આવ્યો, અને ઈ સ ૧૮૮૦ માં તે પૂરું થયું.

બાપા છે. અગિયાર હજાર હોકરીઓ રોમની જાના કરવાને ગઈ હતી તે બધી આપર્થિક દેશની હતી, તેઓ રોમથી પાછી આવવાની કળી, અને રત્તામા કોલોન શહેરમા તેઓ આવી ત્યાં તે બિચારી બધીઓને મારી નાખી એ દેવનની દીવાનો પણ બાપા મરે ગયેથી સ્ત્રીઓના હાડકાથી ઢાકી દીધી છે ફ્રાંસવાનો દારૂ પણ પ દેવવહેતો કોલોન નગરમા બનવા લાગ્યો. તે એક સાધુએ પ્રથમ બનાવવા માડ્યો તેનું નામ સ્વાર્ટ્ઝ હતું. તેનો અર્થ 'કાળો' થાય છે અને ફ્રાંસવાનો દારૂ પણ રંગે કાળો થાય છે

મેઈનિનદી ઉપરનું ક્રાંકફોર્ટ.

આ શહેર ગ્રીમંત શાહુકારોથી બરેલું છે તેમાના ધણા તો જાતના થાહુદી છે આગળના વખતમા એ શહેરમા એ લોકોને સરકાર તરફથી બહુ દુ:ખ વેઠતું પડતું અને બીજા બધા લોક તેમને ધિક્કારી કાઢતા. એ બધાને ગદા અને ગલીય મ્હોણાઓમા સોને ભેળાં રહેતું પડતું રાત્રે તેમની પોળના દરવાજા સરકાર બંધ કરી દેતી તેમના મ્હોણામા એક શેરી તો બહુજ સાકડી હતી તેને 'થાહુદી ફૂળીઉ' કહેતા એ શેરીમા ધર ધણા જાગ્યા છે તે એટલા બધાં તો જીર્ણ થઈ ગયા હતા કે બધા પડવાની તૈયારીમા હતા; તેથી કોઈ દબાઈ ન ગરે, માટે તેને ઉતારી પાડવામા આવ્યા દુનિયામાં આજના વખતમા નેમને ઘેર દોનતનો સમાર નથી, એના ધરમાથી એક ધર બારન ડ રૅસઆઈકિડતું છે એ કુદા પ્રથમ આ સાંકડી શેરીમા રહેતું પણ હવે એ બધન દૂરી ગયું છે, અને હવે થાહુદી લોકોને ગમે ત્યાં રહેવાની છૂટ છે, તેથી તેમાના ધણા તો શહેરના સરસમા સરસ ભાગમા રહે છે. ક્રાંકફોર્ટ શહેરમા એક સુંદર મકાન છે તેની બીંતો ઉપર જર્મન પાદશાહોની તસ્વીરો રાખેલી છે એ શહેરમા બીજા પણ ધણા ખૂબસુરત મકાનો છે. કેટલાએક તો રાજના મહેલો જેના દેખાય છે વગી શહેરને ફરતી પ્રદક્ષિણા થાય, તેની રીતનો તેને ફરતો સુંદર રસ્તો બનાવી દીધો છે. તે ઉપર ઘોડા-ગાડી ફેરવવાની બહુ મજા આવે છે ત્યાં વગી પશ્ચાદી પ્રાણીઓનું સંમહરયાન પણ છે વળી ત્યાં 'તાડબાગ' કરીને એ

हॉम्बर्गनीस्त्रीनो पेहरपेश.

ધણીજી મોઢક જગા છે. એ ઠેકાણે લોહા ધણી વાર જાયછે, ધૂસોની ખુશખો લેછે, કુકડ ગાયન સાંભળેછે અને ખરફની તરેહ તરેહની સ્ત્રીઓની મીઝખાનીઓ કરેછે.

— ❧ ❧ ❧ —

અલ્પ ઉપર હાશ્મર્ગ.

હાશ્મર્ગ ધણું મોટું શહેર છે. બર્મિંગહામ કરતાં પણ એમાં વસ્તિ* વધારે છે. તેનું બંદર વિશાળ છે અને તે જોવા જોવું છે. તેમાં પૃથ્વીના સઘળા દેશનાં વહાણ આવીને લંગર કરેછે. એ ઠેકાણે હમેશાં એટલાં બધાં વહાણ રહેછે કે, તેમાંના સઢના લાકડાના ઘંચા ઉંચા ડોલ છેટેથી જંગલનાં લાકડાં જોવા લાગેછે. તે ઉપર રવિવારને દિવસે જ્યારે વાવટા ચઢાવવામાં આવેછે, સારે તે ધણા મજેના લાગેછે. એ બંદર ઉપર કોઈ માણસ આજમુ કે નવરૂં દેખવામાં આવતું નથી. સાં જૂદા જૂદા દેશનાં, જૂદા જૂદા રંગનાં, જૂદી જૂદી બોલી બોલનારાં ધણાં માણસો નજરે પડેછે. સાં અંગરેજ ભાષા બોલનાર એટલાં બધાં માણસો છે કે તમે જો સાં હો અને તમને તેમની જર્મન બોલી ન આવડતી હોય અને અંગરેજ બોલો તો સાં સમજનારની ખાટ છે, એમ જણાય નહીં.

હાશ્મર્ગના બે મોટા ભાગ છે. એક જૂનું હાશ્મર્ગ અને બીજું નવું હાશ્મર્ગ. જૂનું શહેર ધણું અજબ જોવું છે. તેમાં પાણીની એવી મોટી નહેરો છે કે તે જોઈને તમને વનિસ શહેર સાંભરી આવે. તે નહેરો હોડીઓથી ખરપૂર રહેછે. તે હોડીઓમાં કાપલા, બજત-જુને માટે લાકડાં અને શાક શાજી હોયછે. તે ધેરધેર જોને જોઈએ તેને હોડીમાંથી પહોંચાડવામાં આવેછે. એ જૂના નગરમાં કેટલાએક ખુદેલા એવા સાંકડા છે કે ચીરીની વચ્ચે થઈને ચાલીએ તો સામ-સામા બંને ધરને હાથે અડતા જવાય. વળી, સાં જર્મનીની નીચે જ્યાંકત જમવાનાં મોટાં મોટાં દીવાનખાનાં હોયછે; સાં લોકો જઈને તરેહ તરેહનાં સ્નાદિષ્ટ પકવાન જમીછે. હાશ્મર્ગનું પાણી સાફ નથી. હાશ્મર્ગના જૂના શહેરની વચ્ચેવચ્ચ એક ધણુંજ સુંદર

* હાશ્મર્ગમાં માડાનણ લાખ માણસ રહેછે; તેટલાં બર્મિંગહામમાં નથી; તેમાં હાલનરને આસરે એટલાં છે.

સરોવર છે, તે જોવા લાયક છે. એ સરોવરમાં આલ્સ્ટર નદીનું પાણી આવેછે, તેથી તેને આલ્સ્ટર—કુંડ કહેછે. આ ટેકાણે શિયાળામાં સોફા ધીસલામાં બેસીને અને પગે લોટાના જોડા પહેરીને જંગેલા બરફ ઉપર દોડદોડી કરીને મોજ કરેછે તથા ઉનાળાની શાસનમાં દોડીઓમાં બેસીને સહેલ કરવા તળાવમાં નીકળી પડેછે. એ સરોવરના કિનારા ઉપર જે મકાનો બંધાયાં છે, તે શહેરમાં સૌથી સરસ છે. આ સરોવર ઉપરની દરેલીઓ બહુ મજેની લાગેછે. શહેરની બહાર સુંદર બાગ છે, તેમાં જૂના વખતના ઝાડ છે.

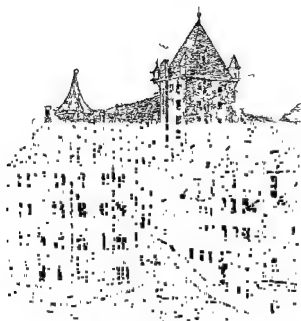
નવું હાઈમર્ગ પણ સરસ છે. એમાં એક નિશાળ છે. તે જાણવા જઈએ. તેમાં છોકરાઓને કળવણી આપીને જૂદા જૂદા ધંધા શીખવવામાં આવેછે. ધણાં તોફાની છોકરાં આ ટેકાણે આવીને મુધરીને સારાં થઈ જાયછે.

ડ્રેસડન એક સુંદર શહેર છે. તેનાં રૂપાળાં મીનાઈ વાસણ અને મજેની તસ્વીરાના સંગ્રહને માટે તે પ્રખ્યાત છે.

મ્યુનિક શહેરમાં એક બપકદાર મહેલ છે. તેમાં આવેરિયાનો રાજા રહેછે. એ શહેરના મોહાલા પહોળા છે. તેમાં ખૂબસુરત દેવલો છે. હાં દાક્ષમાં જે રાજા થઈ ગયો, તે ચિત્ર-વિદ્યાનો બહુ શોખી હતો. તેણે એક શિભાયમાન મહેલ ફક્ત ચિત્રો રાખવાને માટે બંધાવ્યો છે; અને એક ખીજે મોટી મોટી મુર્તિઓ અને પૂતળાં રાખવાને બનાવ્યો છે.

વરસોવરસ ઓર્કટોબર મહિનામાં મ્યુનિક શહેરની પાસે એક મેદાનમાં મોટા મેલો બરાયછે. હાં એજ રાજાએ પંચધાતુનું મોટું પૂતળું મૂકીને કહ્યું કે, આ આવેરિયા છે. તે પૂતળાની અંદર એક દાદર મૂકેલો છે. તેમાં થઇને પૂતળાના માથામાં જવાયછે. એ માથું એવું મોટું છે કે, તેમાં પંદર માણસો બેસી શકે. એ રાજા જન્મ તસ્વીરા અને પૂતળાં ઉપર પ્રેમ રાખતો હતો, તેમજ દાક્ષનો રાજા ગાયન ઉપર પ્રેમ રાખેછે તે પણ હવે તો મરી ગયો છે.

જર્મનીનું એક ધણું જાગજાગ જેવું શહેર ન્યૂરમ્બર્ગ કરીને છે. તેમાં આગળના વખતનાં ધણાં જૂનાં ઘર છે અને વિચિત્ર બારીઓ છે. તે બધી મોહાલા ઉપર પડેછે. એ શહેરમાં ખૂબસુરત દેવલો અને ફક્કડ પ્રચારા છે. જર્મનીમાં લાકડાનાં ધણાં રમકડાં બનેછે; પણ સૌથી સરસ અને ધણાજ રૂપાળાં રમકડાં ન્યૂરમ્બર્ગમાંથી આવેછે, કેમકે એ શહેર લાકડાંની કાતરણીને માટે બહુ જાણીતું છે.

सुरेन्द्र

१६०

પ્રશિયા.

આ દેશ હાથ જર્મનીની સાથે જોડાઈ ગયો છે. તમારા નક-
શામાં જુઓ. તે જર્મનીની લગોવગ પૂર્વમાં આવેલો છે. તેની ઉત્તર
દિશામાં જૂના વખતનો જાણીતો આર્દિટ્ઝ સાગર આવેલો છે;
પૂર્વમાં રશિયાની સત્તા નીચે દખ્ખાએક પોલાંડનું રાજ્ય આવ્યું છે;
દક્ષિણે આર્સિટ્ઝિયાનો મુખક આવ્યો છે અને પશ્ચિમમાં જર્મન સ-
હેનશાહત ઝૂકી રહી છે. જો તમે રાજમાર્ગ ઉપર મુસાફરી કરતા
કરતા પ્રશિયાની દૃઢમાં પેમે તો તરતજ તમને તે વાતની ખબર
પડ્યા વિના રહે નહીં; કારણકે, હાં માર્છલે માર્છલે હાંથા થાંબ
દાટેના છે અને તે ઉપર કાળા રંગનું એક ગરૂડ પક્ષી જડેલું હોય-
છે. એ પક્ષીના પગ પીળા કાઢેના હોયછે, તેના ગાથા ઉપર મુઠ
પહેરાવેલો હોયછે અને તેના પગના એક પંજમાં તલવાર આપેલી
હોયછે અને બીજા પંજમાં રાજ્ય-દંડ રાખેલો હોયછે. આવું મોટું
મુઠ એ પ્રશિયાના રાજ્યનું કુળ-ચિન્હ છે. તમે વળી આગળ આ-
લો તો બીજો યામનો આવશે, તે ઉપર પણ એનોજ કાળો ગરૂડ
મૂકેલો હોયછે અતર માપવાને માટે અધઅધ ગાંઢએ ઉપર પ્ર-
માણે એક યામલો અને તે ઉપર એક ગરૂડ, એમ આવ્યાજ કરેછે.

અંગરેજી ચાર માર્છલે એક જર્મન માર્છલ થાયછે, એટલે આ-
પણા બે ગાંઢએ તેમનો અર્થો ગાંઢ ગણાવછે. એ લોકો વાતચીતમાં
'હુ આટલા માર્છલ આવ્યો કે આટલા ગાંઢ ગયો,' એમ બોલતા
નથી; પણ 'મને કલાણે ગામ જતા રસ્તામાં આટલા કલાક લાગ્યા,'
એમ બોલવાની રીત છે. તમે જો તેમને પૂછે કે, ક્યાણું ગામ
કટલે ડે દરો સારે તેઓ એમજ જવાબ દેરો કે, આટલા કલાકનો
રસ્તો છે. એક માણસ એક કલાકમાં સહેનથી આવી શકે, તેટલા
અતરને તેઓ એક કલાક ગણેછે, એટલે એક કલાકમાં માણસ
ધણકરીને અંગરેજી અઢી માર્છલ અથવા આપણો સવા કોસ આવેછે,
તેને તેઓ એક કલાક ગણેછે.

પ્રશિયાનો રાજા તેજ હવે જર્મનીનો સહેનશાહ કહેવાયછે.
તે પોતાના રાજ્યનું રક્ષણ કરવાને ઘણા સિપાઇઓ રાખેછે, અને

તેને તેમ કરવાની જરૂર લાગેલે; કારણકે, તેમ ઇંગ્લાંડને કરતો ચોગેર દરિયો છે, તેમ એ દેશને નથી; તેમજ તેમ ખોદીમિયાને કરતો ડુંગરનો દોષ છે, તેમ એને કરતા ડુંગર નથી. ધણકરીને બધી બાજુએથી એ દેશ ખુલ્લો છે. એ ખોદીમિયાની વાત હવે પછી તમારા વાંચવામાં આવશે.

જર્મનીનો દાસનો પાદશાહ બિલક્રુમ જીવાન છે. તેનો દાદો ધણો બઢાદુર લડવૈયો હતો. પહેલ વહેલો એજ રામ જર્મનીનો સદેનશાહ થયો અને એ પ્રમાણે એ એ રાજ્ય એક થયાં. દાસનો પાદશાહ એનો પૈત્ર યાય. તે પણ પોતાના દાદાની-પેટે પોતાના લશ્કર ઉપર બહુ મગના રાખે છે.

પ્રશિયા દેશ કંઈ રદિયાણો લાગતો નથી. તેમાં પુષ્કળ રેતીનાં મેદાન છે, કદરૂપાં બોયાવાળાં ભીની જમીનનાં વંગલો છે અને નીચાં નીચાં ખાડનાં વન છે; તોપણ એકંદરે જોવા જઈએ, તો એ તનદુસ્તીવાળો દેશ છે. પૂર્વ તરફનો પવન બહુ જોરથી વાય છે અને જમીન બહુ ભેજવાળી રહે છે; પણ એક વાતે તો એ દેશ સારો છે, કારણ કે એ દેશમાં ધણા સારા કામદા ચાલે છે અને ગરીબ લોકોને પણ વાંચતાં લખતાં શીખવવામાં આવે છે. એમ છતાં હાં એક એવો કામદો છે કે તે આપણા લોકોને તો બહુ આકરે લાગ્યા વિના રહે નહીં. તે એ કે, ગમે તે માણસ હો, પૈસાદાર હો કે ગરીબ હો, પણ તે ચાળીશ વરસની અંદરનો હોય, તો ન્યારે સરકારને ખપ પડે ત્યારે તેને પલટણમાં દાખલ થઈને લશ્કરમાં જવું પડે છે. આ કામદો દુઃખદાયક છે, કેમકે ધણાએ ગરીબ મનુષ્યોને પોતાનાં ધરખાર છોડીને જવું પડે છે અને તેઓ ન્યારે તેમના ગામમાં પાછા આવે છે, ત્યારે પોતાના કુટુંબને જે સ્થિતિમાં મુકીને તેઓ ગયા હોય, તેના કરતાં વધારે જૂંડી હાલતમાં તેઓ તેમને દેખે છે. પ્રસ સિપાઈઓને બહુ સખ કલામતમાં રાખવામાં આવે છે અને જો તેઓ ગેરચાલ ચાલે, તો તેમને શિક્ષા કરવામાં આવે છે. એ દેશમાં આવી રીતનું ધોરણ છે, તેથી ઘણા માણસોને લશ્કરમાં દાખલ થવું પડે છે અને ખેતર પાદરનું કાણુ કામ બેરાંને બજાવવું પડે છે. એમ થવાથી તે બિચારાં દુઃખ

મુદતમાં છુટ્તાં બની જાય છે અને ગાયે ફરતો રાતો રમાત જાય છે, તેથી ખીમાર જેવાં દેખાય છે. પ્રસિદ્ધિમાં બધા આગરદાર ધરના શુદ્ધચો લસકરી સિપાઈગીરીને માટે કેળવાએલા હોય છે.

ખોરાક:—ખૂંસ લોકોને બઢાઈ બહુ ભાવે છે. તેઓ વળા દહીંને બઢાઈ સાથે મેળવીને આપણાં દહીંવડાંની પેઠે ખનાવે છે. વળા, તેઓ ખીર-દાહની રાખડી ખનાવે છે. તેમાં છડાં, મલાઈ, તેજનો, ખાંડ, બેદાના દ્રાક્ષ અને ખીંત્રી મેલે નાખે છે.

તેમને બુદ્ધ બહુ પસંદ છે; પણ ગરીબ લોકો એટલા પૈસા ખરચીને ડ્રોજ પી શકે નહીં તેથી એક જાતના ઝાડના ફળનો રસ કાઢીને તેઓ પીએ છે. તે ધણો ખરો બુંદ જેવોજ લાગે છે અને વળા, ધણો ગુણકારક છે. તેઓ એ ફળને ઘોડી વાર એમને એમ રહેવા દે છે; પછી તેના ઝીણા ઝીણા કટકા કરે છે અને છેવટ તેને સેકીને દળી નાખે છે.

ખર્લિન.

પ્રસિદ્ધિનું મુખ્ય શહેર ખર્લિન છે. તે રેતાળ મેદાન ઉપર બાંધવામાં આવ્યું છે. તમિ જાઓ એટલે પાંચ દરવાજાવાળો એક ધણો સુશોભિત દરવાજો આવે છે. એવો સરસ દરવાજો મૂરખમાં કોઈ ઢેકાણે નથી. એ દરવાજાને પાંચ કમાનો છે; તેમાં વચ્ચેના દરવાજો ખીંત્રી બધા કરતાં પહોળો છે, અને તેની બંને બાજુએ બે બે નાના દરવાજા આવેલા છે. વચ્ચેના મોટા દરવાજા રાત્રીને તથા પાદશાહી કુટુંબને જવા આવવા માટે છે. ખીંત્રી બે દરવાજા લોકોને પગપાળા જવા આવવાને અને બાકીના બે ગાડીઓની આવ જાવને વારતે છે. ગાડીઓને જવા આવવાને વારતે એમ બે દરવાજા શા માટે કર્યા હશે ? તેનું કારણ એ છે કે એક દરવાજો ગાડીઓને બહાર જવાને માટે છે અને બીજો દરવાજો ગાડીઓને અંદર આવવાને માટે છે; તેથી જ રીને એક દરવાજો ગાયુસોને બહાર જવાને અને બીજો અંદર આવવાને વારતે છે. એમ થવાથી કોઈ કોઈને સામસામી અઘડાઅધડી થવા પામતી નથી.

તમે દરવાજામાં પેસો એટલે એક ધણો સરસ મોહો આવે.

કો-એવો મળેનો મોઢો આખા યુગપનાં ગામગામ જોગી વગી,
પણ જડશે નહીં. શાહ-માર્ગની વચ્ચેવચ્ચ જૂદી જૂદી જાતના
ઝાડોની દાર આવી છે એ ઝાડોની ઘટા નીચે ધડને માણુમેને
જવા આપવાનો રસ્તો રાખ્યો છે, અને સામમાગી ખાત્રુ ઉપર
થોડા-ગાડીઓ જવાનો માર્ગ છે. એ રસ્તા ઉપર જે મકાનો અને
ઢવેલીઓ છે, તેમા મોટા મોટા અમીર ઉમરાવ રહે છે એ મોઢો
લગભગ અર્ધો ગાડ લાખો છે. તે પૂરો ધાપ છે એટલે રેતીનો
એક મોટો મોક આવે છે. તેમા ધાસનુ એક તથુખંડ સરખું પણ
ટાનું નથી. તેની એક ખાત્રુએ પાદશાહનો મહેલ છે. ઢવે માદ
રાખાને કે જે પ્રશિયાનો રામ કહેનાય છે. તેજ વળી જર્મનીનો
સદેનશાહ પણ છે

આટલું જોના ઉપરથી ખર્લિન ઉપર તમે મોઢી જતા નહીં.
ઠેકાણે ઠેકાણે ખાદીઓ અને ખાળ-ફૂવા છે તેની વાત તો મેં
તમને કહીજ નથી એવી ગતીથી રામ જેનાના મહેલ પાસે પણ
જોનામા આવે છે, તો પડી આખા શહેરમા હોય, તેમા શી નવાઈ?
એ મેના, કાળા, ગધાતા ખાળ-ફૂવા અને ખાદીઓમાથી ઉના
જાના ગમ દહાડામા એની તો બદમે નીચે છે કે એ શહેરમા
રહેવાનુ આપણુને મનજ ન થાય. પ્રશિયન લોકોને આ ગદકીતુ બા-
નજ નથી. તેઓ તો ઉનટા એમ કહે છે કે, કાઈ પણ શહેર ગદકી
વગરનુ હોય કે ? એ શહેર પાસે જે નદી છે, તે પણ કૂતરાને
કાદવમા નહાવાના ખાડા જેવી છે. સ્ત્રી નદીનો પ્રવાહ બહુજ ધી-
મો છે. પાણી વહેતું હોય, એમ તો દેખાયજ નહીં. વળી, પાણી પણ
જોડા નથી. યુસ્કવીથી ટોડીઓ તથા વહાણો તરતા રાખી શકાય
છે, એટલું છતા પણ એ નદી છેક નકામી નથી; કારણકે પરદેશથી
ધણુ વહાણુ અને આગમોટો માન બરીને એ ઠેકાણે આવે છે.
મારે તમને કહેનાની જરૂર નથી કે, એની કાળી, મલી નદીથી અને
ગદા ખાળ-ફૂવાથી માણુસોની તનદુરતી બગડે છે અને તેથી
હંદન જેવા મોટા શહેરમા માણુમો મરે છે, તેના કરતા ખર્લિનમા
વધારે મરણુ નીપજે છે.

તમને ડગલે ડગલે લક્કરી સિપાઇઓ મળે છે. દારના પીઠામાં

તેમની બારે બીડ થાયછે. એ પીઠાનાં મકાન ધણાં ખૂબસુરત છે. તેની દીવાલો ઉપર અરીસા જડી દીધેલા હોયછે, અને ઉપર છાન-ખાંથી સુંદર ફેરાનીનાં ઝમર સગવળતાં લટકાવી દીધાં હોયછે; મૂરખ માણસોને વળી લાજઅર્થાં ફસાવવાને ચોખેર ફરતા રંગ બેરંગી સીસાની દારો ગોઠવી દીધેલી હોયછે. એ સિપાઇઓને રોજના ફક્ત બે આના પગાર મળેછે. તેઓ આ ઠેકાણે બાપડા બેવકૂફ બનીને પોતાની પાસે ચોડા પૈસા હોયછે, તે ખર્ચાને ખુવાર થાયછે.

પોંટસૂડામ.

ખર્લિનથી દરા કોરા ઉપર પોંટસૂડામ શહેર છે. એ ધણું સરસ છે. લોકો આગ-ગાડીમાં બેસીને લાંબાં જાયછે. પગવારમાં તો તેઓ લીલાં નંગલ અને લીલોતરીવાળા ડુંગરોમાં અને લહેરો ભારતી મીઠાં અમૃત જેવાં પાણીની નદીના કિનારા પાસે આવી પહોંચેછે. એ ડુંગરો ઉપર ધણા સરસ મહેલો બાંધેલા છે. જોને જેવા હોય, તે જઈને જુએ. એક બગીચાખાખા મહેલનું નામ 'સાં-સૂસી' છે. જો શબ્દના અર્થ પ્રમાણે તો એ મહેલ ફિકરચિંતા વિનાનો, મુખકારક હોવો જોઈએ.

આમાંના એક મહેલમાં દીવાલો ઉપર પાંદડાંના ધણા દાર લટકતા જણાયછે. રાજ તથા રાણીની વરસગાંઠને દહાડે લોકોએ પોતાનું હેત દેખાડવાને એ બેટા આપેલી, તે સાચવી રાખવામાં આવી છે.

જર્મનીમાં એવો ચાલ છે કે ધણી-ધણીઆણીનું જોડું પત્નીરા વરસ સુધી દમ્પતી-સુખ ભોગવે, સારે તે લગ્નની તિથિ ઉપર તેઓ બ્યાફનો કરેછે. તે દિવસને એ લોકો 'રેપેરીલગ્નનો દિવસ' કહેછે. એવુંજ સજ્જેડ-સુખ પચાસ વરસ સુધી દાર્ઠ દમ્પતી ભોગવે, તો તે તિથિએ પચાસ વરસ પૂરાં થતાં તેઓ મોટા આનંદ-ઓછવ કરેછે. તેને તેઓ 'સોનેરી લગ્ન-દિવસ' કહેછે. આ સહેનશાહના દાદા તથા દાદીએ તેમના 'સોનેરી લગ્નનો દિવસ' સારી રીતે પાળ્યો હતો. બધા દેસામાં જોગ્યજ થઈ રહ્યો હતો; આનંદ-ખાડ્યો ઠેકાણે ઠેકાણે જૂરી હતી અને હામ હામ બ્યાફનો

અને મીઠામીઠાનો પાગ નહતો. વળી તે દહાડે ધણી બધીવા-
નોતે છોડી મૂકવામાં આવ્યા હતા.

આસપાસગત — પ્રસિદ્ધ સોમ જર્મન સોફાના જેવા છે. અર-
બિક્ષુ જેમણે તે તેઓ જાતના જર્મનજ છે. આસિદ્ધિયત સોફાને
જયુ આનયુ અને જપાદનો કરવી ગમે છે, તેની રીતે પ્રૂમ સોફાને
બહુ મીઠામીઠાની કે મળવુ હળવુ ગમતું નથી. તેમને ગાયન ગમે છે,
પણ તેની સાથે વળી તેમને પુસ્તકો વાચવા ઉપર પણ પ્રીતિ છે.
બધા માણસો, ગરીબ અને તનગર, સૌ તમાકુ પીએ છે. બાપનું
જોધને છોકરાઓ પણ આ ગદું વ્યસન કરવા મડી ગયે છે. ગૃહસ્થો
અને તેમની સ્ત્રીઓ બહુ સભ્ય હોય છે અને સામાને સાફ લાગે
તેવું જ કહે છે. પ્રૂસ સોફા તેમનો પૈસો સાચવવામાં ધણી શાણા
અને કાળજીવાળા હોય છે.

પેદાશ — પ્રૂસ સોફા તોપો બનાવવાને માટે પ્રખ્યાત છે તે-
મણે નવનવી જાતની તોપો તથા બદ્ધો બનાવવા માડી છે. એક
જાતની બદ્ધને તો અંગરેજીમાં નીડલ-ગન એટલે સોય-ગદ્દક
અથવા સોય-તોપ કહે છે. વળી ખીજ કૃષ્ણ તોપનું માટું કારખાનું
વેસ્ટફ્રેસિયા પ્રાંતમાં મન્સ્ટર શહેરની પાસે છે, તે આખા દેશમાં
જોવા જેવું છે.

વળી, પ્રૂસ સોફા સુદર ચીનાઈ વાસણો બનાવે છે. તે પરદે-
શમાં બહુ વખાણાય છે. વળી, તેઓ સ્ત્રીઓને માટે ગળે રાખવાના
સોદાના ટુંપીઆ અને હાથે પહેરવાના કકણ બનાવે છે. તેઓ
સોદાના કરે છે, તેથી તમારા મનમાં કદાચ એમ આવશે કે તે
ધરણી સારા, શાંખિતા નહીં દેખાતા હોય, પણ તેમ નથી. તે મ
જેના લાગે છે, અને સોદા જેવી ધાતુ મોટા મોટા પૂન બાધવામાં
વપરાય છે, એટલે એ ધરણી મજબૂત પણ બહુ બને છે.

પ્રસિદ્ધિમાં વળી આખરના મુંદર ધરણી બનાવે છે. એ ચીજ
ખૂબસુરત પીળા રંગની હોય છે તે ઓલિટક સમુદ્રના કિનારા ઉપ-
રજ માત્ર મળી આવે છે. તોફાન સમ્યા પડી મર્થ કોઈ વાર સે-
કડો રતયબ્ધ આગર કિનારા ઉપરથી ઉચકી લેવામાં આવે છે

પ્રસિદ્ધિમાં એક બાગમાં શણ ઉગે છે. લા ગેરા રંગીએ

કાંતતાં નથી, પણ આપણા ગાગડાના પટેલીઆઓની ખેડ હાથમાં ચકરી રાખેછે અને હરતા ફરતાં જાયછે અને રાણુ કાંતતાં જાય-
છે. તેઓ ગણનાં સુંદર કાપડ બનાવેછે.

પ્રશિયામાં દ્રાક્ષ થાયછે; તેમાં પણ ન્હાઇન નદીના કાંઠા ઉપર તે બહુ જ થાયછે. સાં તેનો ઘણો સરસ દારૂ બનાવવામાં આવેછે.

ઑસ્ટ્રિયા.

પ્રસિદ્ધાની દક્ષિણમાં સીધા ચાલ્યા જાયો, એટલે ઑસ્ટ્રિયા દેખાયે રાક્ષસી રશિયા એની પૂર્વમાં છે હંગરી અને તુર્કસ્તાન દક્ષિણમાં છે, અને નાનું સ્વિટ્ઝર્લૅન્ડ તથા ઇટલી પશ્ચિમમાં છે એ રાજ્ય ધણી જૂદા જૂદા રેશો ગણીને ચાલે છે. તેના ઉપર એક રાજા રાજ્ય કરે છે. તે ઑસ્ટ્રિયાનો સહેનશાહ કહેવાય છે.

એ દેશમાં ધણી જૂદી જૂદી જાતના માણસો રહે છે, અને તેઓ જૂની જૂની ભાષાઓ બોલે છે તેમાં ધણે ઠેકાણે જર્મન ભાષા બહુ આધારણ રીતે ગોળવામાં આવે છે

ઑસ્ટ્રિયાની પૂર્વે રશિયામાંથી પડેલા આવેલા છે, તેને કાર્પેથિયન પર્વત કહે છે એ દેશના ખીજા ભાગમાં મોટા મેદાન અને જળગી નદીઓ આવેલી છે એક નદીનું નામ ડાન્યુબ છે આખા યુરોપમાં સૌથી મોટી નદી બોલેલા છે તે રશિયામાં આવેલી છે તેનાથી ડાન્યુબ ખીજે દરજ્જે છે સરોવરો, નદીઓ, પહાડો, જંગલો, અને દરેક જાતની કુદરતી શોખા ઑસ્ટ્રિયામાં આવી રહી છે ધણી જગ્યાએ તો ધાતુના વજામાં ધણે વહેતા ગુણકારક પાણીના ઝગ નજરે પડે છે કેટલાક ઝરણોમાં લોહ, મોડા અથવા ક્ષાર મળેલા હોય છે માઠા માણસો સાજા થવાને આના ઝરણુ પાસે આવીને રહે છે, તેમાં કેટલાએક ઢના હોય છે, અને કેટલાએક ઠાંઠા હોય છે, કેટલાએકના પાણી નિર્મળ અને અજકતા અને જોતા વારમાં ગમે એવા હોય છે, અને કેટલાએક તો માત્ર કાદવ કીચડથીજ ભરેલા હોય છે તેમાં દરદીઓને ધણી વાર સુધી બેસવું પડે છે એમ કરવું તમને તો ગમે નહીં ખીજે ઠેકાણે લોહો એના ઝરણુમાં નેલાય છે, તેમાંનું પુષ્કળ પાણી પીએ છે, અને સાજા નરવા થાય છે

ત્યાંમાંથી સાજા થવાનો એક ઉપાય તો એવો છે કે તે તમને ગમે જશે, ખુશી હવામાં બેસવું દ્રાક્ષ ખાઈ ખાઈને અથવા દૂધ પીને સાજા થવું, એ મને ન ગમે ? ઢના ખાસ પાણી પીવાના હરતા આ ઉપાય વધારે સારો છે કેટલેક ઠેકાણે આ પ્રમાણેના ઉપાયોજ દરદીને સાજા કરવા માટે અજમાવવામાં આવે છે આ

બધા ઝરણામાં કાર્લ્સબેઝ સૌથી નામીયો છે. એમાંનું એક ઝરણુ તો એવું મરમ છે કે તેમાંથી હમેશાં વરાળના ગોટગોટ જાયે ચઢેછે. તમે જો તેમાં લાકડાનો એક ઠટકો નાખો, તો તરતજ તેના ઉપર ચૂનાનું પડ ફરી વળેછે, અને આખો ઠટકો તદન ધોળો થઈ જાયછે. આ પાણી પીવાને જ્યાંબધ માંદા લોકો કાર્લ્સબેઝ આવેછે. હાં તેઓ જલદીથી સાજા થઈ જાયછે, અને પાંછા જીવાન જેવા બની જાયછે. એવી વાત ચાલેછે કે એક પાદશાહ શિકાર કરવાને નીકળ્યો હતો, તેણે આ ઝરો સૌથી કાઢ્યો. ;

આડેલ્સબર્ગની શુક્રા.

આસ્ટ્રિયામાં એક મોટી કુદરતી અજબોત્તી છે તેની એક વાત હું તમને કહું. ઇલિરિયા પ્રાંતમાં એક પ્રખ્યાત શુક્રા છે, તેને આડેલ્સબર્ગની શુક્રા કહેછે. તે એક પહાડની તળેટીમાં આવી છે. તેમાં મોટા મોટા ઝ્યારડાઓની દાર લાગી રહી છે, તેનાં ખારણાં એક ખીબમાં પડેછે. એ ઝ્યારડાઓમાં એક સૌથી મોટો છે, તે ૧૭૦ ફૂટ લાંબો છે. એક ખીબે ઝ્યારડો છે, તે રાખના નામ રંગનો ઝ્યારડો કહેવાયછે. તે ચારસો ફૂટ લાંબો અને સો ફૂટ હંચો છે. ઉપર છાપરામાંથી અને આસપાસની દીવાલોમાંથી શિશારસ બહાર જીંજીને મોટા મધપૂડાની દાર બંધાઈ ગઈ હોય. તેમ દેખાયછે. તે મોટાં ઝૂમર જેવા દેખાયછે. કાઈ કાઈ વાર યુસાફરો આ શુક્રા જોવાને આવેછે, ત્યારે તેઓ તેમાં રોસની કરાવેછે, અને આ ઝ્યારડામાં પશુ સુંદર દીવા પ્રગટાવેછે. આ શુક્રાની વચ્ચેવચ્ચે એક નદી જોશથી ઝડપબંધ વહી જાયછે. અંધારામાં થઈને વહેતા પાણીમાં પેલા નધા દીવાનું પ્રતિબિંબ પડવાથી જલ્દી દેખાવ થઈ રહેછે, અને મનમાં એક જાતનો બચ ઉપજેછે. આ નદીમાં એક જાતની ઘણી નાની માછલી ધાયછે. તે હમેશાં અંધારામાં રહેવાથી આંખે નહીં જેવું દેખેછે. આ શુક્રાઓમાં એક ગાઉ સુધી તમારે જવું હોય તો જઈ શકાયછે. યુસાફરો એમાં કાઈ દિવસ એકલા જતા નથી, પણ સાથે બેભિયા

અને બાકી મસાનો રાખે છે ધણી મુદત ઉપર એક વેળા એક મુસાફર બોમ્બિયાને લખેને અદર ગયો હતો, તેને માથે ભારે વીતી કાંઈ અકરમાત્ બનવાથી તેમની મસાલ ઝોનાઈ ગઈ; અને આ રાક્ષસી શુક્રાઓમાથી અધાગને લીધે તેમનાથી બહાર નીકળી શકાયુ નહીં, તેથી તેઓ અદર ને અદર મરી ગયા.

રાજ્ય — ઑસ્ટ્રિયા ઉપર એક ડાલો, બેતો પાદશાહ રાજ્ય કરે છે અકવાડિયામા એક દિવસ મુકરર કરેતો હોય છે, તે દહાડે ગમે તેવા ગરીબ માણસને કંઈ ફરક્યાદ કરવી હોય, તો તે છૂટથી અરજ-દેવાન કરી શકે છે તે પ્રથમ ન્યારે ગાદીએ મેટો સારે તેને માથે મોઢું વાદળ ચઢી આવ્યું હતું તેની રમતમાથી ધણી લોગએ તેની સામા બનવો ઉઠાવ્યો, પણ હવે તો સધળે સનાહસંપ અને શાન્તિ છે તેને રાજ્ય કરતા પચાસ વરસ પૂરા થયા, સારે તેના માનને માટે લોગએ મોટો તમાગો કરવાની મગ્ગ બતાવી પણ તેણે જવાબ દીધો કે, 'ના ના, એવી રીતે દાર ઉપર દેવતા મૂકીને પેમા ઉઠાવી દેવા અને જોડા તમાશામા પેસા ફેંકી દેવા, તેના કરતા માર્ક પરા-પકારનું લોકોપયોગી કામ કરવામા તમે પેમા ખરચો, તેથી હું વધારે ખુશી થઈશ'. ઑસ્ટ્રિયાના દરેક બાગમા ધણી મોટા મોટા અમીરો છે, તેમને રહેવાને બપકાદાર હવેલીઓ છે, અને એમની પાસે ધણી દોનત છે ઑસ્ટ્રિયાના લોકો ધણે બાગે રોમન કા-ઓનિક ધર્મ પાળે છે

વિયેના.

આ શહેર ઑસ્ટ્રિયાની રાજધાની છે જેમ આપણા શહેરને ફરતો ટ્રાટ હોય છે, તેમ આગળ એક વાર વિયેનાને ચોમેર ફરતો ટ્રાટ હતો એ શહેરને દુશ્મનોએ ધણી વાર ઘેરા ધાલ્યો હતો એક વખત તુર્ક લોગએ તેને ઘેરી લીધું હતું, અને તેને કબજે કરવાની તૈયારીમા હતા એ કાળમા ન્યારે લડાઈમા તુર્ક લોકો કોઈ પણ શહેરને તામે કરતા, સારે તેઓ તે ગામના બધા મરદોને કારી નાખતા, અને બીરા તથા છોકરાને પકડીને શુનામ તરીકે પોતાના

દેશના લઈ જતા; તેથી વિયેનાના લોકો આ વખત મહા સફટમાં આવી પડ્યા હતા, પણ એટલામાં પોલાંડનો બહાદુર રાજા તેમની મદદે આવ્યો, અને તેણે તુર્ક લોકોને હાકી કાઢ્યા, તોપણ વિયેનાના લોકોએ તુર્ક લોકો પાસેથી કાંશી પીનાની ટેવ પાડી છે. યુરપમાં કાંશીની પહેલી દુકાન બરોન વરસ ઉપર આ શહેરમાં ઉઘાડામાં આવી. ત્રીશક વરસ ઉપર આપણી સુબાઈ સરકારે સુમાઈને ફરતો કોટ હતો, તે તોડી પાડ્યો, તે પ્રમાણે વિયેનાનો કોટ પણ હવે તોડી પાડામાં આવ્યો છે, અને તે ઠેકાણે એક સુદર ‘અક્કર-મ્હોલો’ બાંધવામાં આવ્યો છે એ મ્હોલોને અક્કર-મ્હોલો કેમ કહેતા હશે, તેનું કારણ તમે કળી શકો છો? તેનું કારણ એમ છે કે, એ જૂના શહેરની આસપાસ એ મ્હોલોએ વીંટીની પેઠે ફરતુ અક્કર દીધું છે, તેથી કરીને અક્કર-મ્હોલો કહેવાય છે. જૂના શહેરમાં શરીઓ ખડુ સાકડી અને વાકીચુંડા છે, પણ આ અક્કર-મ્હોલોમાં તો સુદર, સીધી, પંગેળી ઝેરીઓ છે, તેમાં બમકાદાર મકાનો અને બાગમ-ગીચા, કાંતિ-સ્તબો, ઝાળાયમાન દેવચો અને જાહેર મકાનો દીપી રહ્યા છે એ ઠેકાણે લોકો તનદુરસ્તીમાં અને સુખમાં રહી શકે છે. ઉચી ઉચી દીવાલોના કોટમાં રહેવું સાફ નથી, પણ નવા શહેરને સુધારવાને માટે વિયેનાના લોકોએ નહેર બનાવીને તેમાં કાન્યૂમ નદીનું પાણી શહેરમાં આણ્યું છે વળી તેમણે નદી કાઢે વહાણોને લગત કરવાને ચાર ગાઉ લાંબુ બહાર બનાવ્યું છે. આ ઉપરથી તમારા સમજવામાં આવશે કે વિયેના કેવું મોટું અને ધનવાન શહેર છે. આખા યુરપમાં એ સૌથી આનંદી અને ફક્કડ શહેર કહેવાય છે લોકોને નાચરગ જોવા તથા માનતાન સામળવું મમે-છે; તમાશા જોવા જવાનું અને હરેક રીતે મોજમજ ભોગવવાનું તેમને મમે છે. પણ તેઓ વળી કામ કરવે પણ શરૂ અને વાણી ઉલોગી છે વિયેનાના લોકોને ખીજી બધી વસ્તુ કરતા પ્રાઈર બાગ ઉપર બહુ પ્રીતિ છે એ બાગ જોવો ખૂબસુરત બાગ આખી દુનિયામાં નથી એ બગીચો ખુદ પાદશાહનો છે, પણ આ જેને જલુ

હોય છે તેને જવા દે છે, અને પોતે પણ ત્યાં જાય છે. એ બાગ
 ઝાડ પાનથી બરેલો છે, ઝેટલુંજ નહીં પણ ત્યાં ધણી દુકાનો છે.
 એ ઠેકાણેથી લોકો ખાવાપીવાની તરેહવાર ચીજો લે છે. એ શહેરમાં
 મોઢાણાઓ ધણા સાફ રાખવામાં આવે છે; પણ ત્યાંની હવા સારી
 નથી, કમકે પૂર્વ તરફનો પવન બહુ ઠંડો વાય છે. એક દુકાનમાં તો
 વાંદરા અને પોપટ વેચાય છે; પણ વાંદરાને ગામમાં આણ્યા પછી
 ખાંસી અને શરદી થવાથી તેમાંના ધણા મરી જાય છે. વિયેનામાં
 દુકાનો ધણી સરસ છે; ૧૭મી એ શહેરમાં પંખા, ટાયળીઓ, દાગ-
 ડીઓ, પેટીઓ, વગેરે ધણી મજેની ચીજો કાગળની, ચામડાની
 કે રેશમની બનાવવામાં આવે છે; અને તેઓને યુરોપના બધા દેશો-
 માં વેચાવા મોકલે છે. વિયેનીસ લોકો ગાયનના શોખી છે; અને
 તેમના ગવૈયા તથા બજવૈયા આખી દુનિયામાં ઐષ્ટ પદ ભોગવે છે.
 એ શહેરમાં ધણા નામીયા ગવૈયા યર્ષ ગયા છે. એકનું નામ
 મોઝાર્ટ હતું. તે જ્યારે આઠ વરસનો બાળક હતો, ત્યારે તેણે એવું
 સરસ સંગીત બનાવ્યું કે, જેણે જેણે તેની પાસેથી તે સાંભળ્યું, તે
 દરેક જથ્થુ છક યર્ષ ગયો. તેણે બીજાં ધણાં સુંદર સંગીત બનાવ્યાં
 છે. ત્યાં એક બીજો ગવૈયો યર્ષ ગયો, તેનું નામ હેઇડન હતું. તે
 એ શહેરમાંજ રહેતો અને અહીંયાંજ મૂચ્યો. તે જ્યારે ચોસઠ
 વરસની ઉમરનો વૃદ્ધ માણસ થયો, ત્યારે તેણે ‘સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ’-
 ના વર્ણનનું એક સુપ્રસિદ્ધ સંગીત બનાવ્યું. તે જ્યારે ધણો ધરડો
 થયો, ત્યારે ફ્રેન્ચ લોકોએ વિયેના શહેરને ઘેરા* માલ્યો. ફ્રેન્ચ સ-
 હેનશાહે પોતાના તોપખાનાના લશ્કરને સખ દૂકમ આપ્યો કે, એ
 મદદાનું સંગીત શાસ્ત્રીના ઘર ઉપર ટાપએ તોપનો ગોળો છોડવો
 નહીં, એમ છતાં એમ કહેવાય છે કે, એ શહેર ઉપર તોપનો માત્ર
 આજવાથી હેઇડનને ધારતીથી એવી તો અમક લાગી કે, તેથી તે
 મરણ પમ્યો.

ડાન્યૂમ નદી.

આ નદી ધણીજ સરસ છે. આખા યૂરપખંડમાં એ નદી ક્રમ દેશમાં આવેલી વાઘા નદીથીજ માત્ર ઉતરતી છે. તે વિષેના ના કોટ ખદાર વહે છે, પણ એક નાનું નહેરૂં એ શહેરની વચ્ચે-વચ્ચે ધકને વહે છે. તેને વીન કહે છે, અને આ નહેરૂં ઉપરથીજ એ શહેરને જર્મન ભાષામાં વીન અને અંગ્રેજીમાં વિષેના કહે છે.

ડાન્યૂમ નદીના કિનારા ઉપર આગળ એક વાર ફેરલાએક અમલોગ જેવા પ્રાણિઓ નજરે પડતાં હતા. આ નાના જાનવરો પોતાના દાતળી નાનાં નાનાં ઝડને કરડી કરડીને કાપી નાખતા, અને તે વતી તેઓ પોતાને રહેવાનાં ઘર બાંધતા. તે ઘરમાં તેઓ બે ઝોરડા બનાવતા. એક તે પાણીની નજીકમાં અને બીજો સૂકી જમીન ઉપર. તેમાં તેઓ સૂતા બેઠવાનું રાખતા. એમને પકડવા, એ જાડું અવરૂં કામ છે, કેમકે જો તેઓ જરા પણ અવાજ સાંભળે, તો તગ્ન પાણીમાં ડૂબકી મારી જાય છે એક મૃદુએ તેમને પકડવાને ઘણી જગો મૂકાતી; પણ માંત્ર બેજ પકડાયા. એ વાત બાકીના બીજા એ સાજળી હશે, કેમકે પછીથી માત્ર એકજ પકડાયું; બીજા બધા સ્વાધી ચાક્યા ગયા. તેઓ ક્યાં ગયા, તે કાંઈ જણાયુજ નહીં. એ પ્રાણિઓને બીજર કહે છે. એ ગિચાગ નાના અને નિર્દોષ છે તેઓ ફક્ત ઝાડની છાત ખાઈને જીવે છે. હવે ડાન્યૂમ નદીના કિનારા ઉપર બીજરનું નામ ન બળે, એ થુ દતગીર થવા જેવું નથી.

સ્વિટ્ઝિયાના પરિતો.—આસ્થિયા દેશના એક ભાગનું નામ સ્વિટ્ઝિયા છે. તેમાં ઘણા સરસ દેખાવાના ડુંગર છે. તેમાં શામ્બા નામના જંગમી જાનવરો થાય છે તે આપણા હરિણ જેવા હોય છે તેઓ હુમરના ખડકોમાં રૂંધા કરે છે. એ સુંદર પ્રાણિને પકડવાને શિકારીઓ પોતાનો વખત ગાળે છે. એક વેળા એક શામ્બા પોતાનાં બે બચ્ચા સાથે એક ઉંચા ખડકની ટોચ ઉપર એક નાના કોતરમાં હવું, તેને એક શિકારીએ દીર્ઘ નાના બચ્ચા તેમની મા પાસે રમત ગમત કરતા હતા, અને તેમની પાસે કોઈ તેમને ઈજા

કરવાને આવતું જતું નથી, એવી દ્વિધા કરવી તે માં બોધ કરતી હતી.

પેલા શિકારી પોતાના બંને હાથવતી એક ખડકને બાજયો, અને એ સુખી કુકુંબ બધી નિદાણીને જોવા લાગ્યો. માદાએ એને જોયો કે તરતજ તેના તરફ તે જુરસામાં દોડી અને પોતાનાં શિંગડાંવતી તેને હડસેલી મૂકી નીચેની બોમાં તેને પાડી નાખવાની મહેનત કરવા લાગી. તે પારધીએ પોતાના પગ વતી તેને પાછી ઠાંકી મૂકીને ધીરેધીરે પોને પેલાં બચ્ચાંની પાસે જવા લાગ્યો. ગરીબ બાપડી શામ્બો પછી પોતાનાં બચ્ચાં પાસે દોડી આવી, અને કોતરમાંથી નીકળીને તે ખડક ઉપર ફૂટીને શી રીતે જવાય, તે ને-મને શીખવવા લાગી; પણ એ નાનાં બચ્ચાંનું હજુ જોડાનું ગળું નહતું કે તેઓ ફૂટીને ખડક ઉપર જઈ શકે. હવે એ બિચારાનું શું થશે ? પેલા શિકારી તો પોતાની બંદૂક લઈને લપાનો લપાતો છોક પાસે આવ્યો. તે વેળાએ ઉવટે તે માને એક દિકમત સ્ત્રી. તે પેલા કોતર અને ખડકની વચ્ચેના સમાસામા પગ વળગાડીને એક પૂલની પેઠે આડી પડી. તેણે પાછલા પગ તે કોતરની દાર, ઉપર રાખ્યા, અને આગલા પગ ખડકની દાર ઉપર લાંબા કરીને ટેકાવ્યા; અને પછી તે પોતાનાં બચ્ચાં તરફ પાછું જોવા મંડી. બચ્ચાં પણ માનો વિચાર તરત સમજી ગયા. તેઓ બિલાડીની પેઠે હળવે રહીને ફૂટીને મા ઉપર પડ્યાં, અને તરત પેલા ખડક ઉપર ચઢી ગયાં. પછી મા તથા બચ્ચાં પવનને વેગે નાસી ગયાં, અને પારધીની બંદૂકની ગોળી પણ ન પહોંચે એટલે છેટે જતાં રહ્યાં.

એ કેવી હેશિયાર શામ્બો હશે ! અને એ માનુ બચ્ચાં ઉપર ઉત પણ કેવું ? ! અરે, પોતાનાં બચ્ચાંને મરતાં જ્યાવવાને મા શું ન કરે ? !

બોહીમિયા.

બોહીમિયા એ આસ્ટ્રિયાનો એક સુદૃઢ નાનો પ્રાંત છે. પહેલાં તે એ મુલકનો જૂદો જ સમજાતો હતો, પણ હવે તે આસ્ટ્રિયાના પાદશાહના તાબામાં છે એ પ્રાંતને ચામેર ફરતા હુગરા છે, તેથી તમાગ મનમાં કદાચ એમ પણ આવે કે જે દેશને એના હુગરના કોઈ પ્રિયા છે, તે કદી છતાંય નહીં. આપણે જમવામાં યાળીઓ વાપરીએ છીએ, તેવો એ પ્રાંત યાળી જેવો છે, એટલે જેમ યાળીને ફરતી જાયી જાયી ફેર હોય છે, અને વચ્ચે બાગ સપાટ હોય છે, તેમજ આ દેશને પણ ફરતો બાગ ઉંચો ઊંચો છે, અને વચ્ચે માટેનો બાગ સપાટ છે એ તનદુગ્ધ મુલક છે, કાળુકે તે ઊંચાણમાં આવેલો છે, અને એ ટેકાએ હાથમાં કે જમીનમાં બેજ રહે તે નથી ને વાટકાની પેટ એ અંદગ્યી ઉડાયુમાં આવ્યો હોત, તે તે રાગી દેશ થાત વળી, તેમાં બેજનાળા મેદાન નથી કે મોટા જંગલ નથી, તેથી શરદી થતા પામતી નથી વળી, ફરતા હુગરા છે, તેથી યો પનન પણ આદર આપી શકતો નથી ધણા લોકો આડી ગો ગો વસ્ત્ર સુધી હાવે છે, અને કેટલાએક તે એસો ને પદર વસ્ત્ર સુધી હાવે છે.

એ દેશના જંગલમાં એક જાતના લોકો રહે છે. તે રાત્રી ઉપર તથા જોડીને તેમાં હમેશા રહે છે. તે છપ્પી ચોકા કહેવાય છે. તેની સાત તમને પૃષ્ઠ ૮૨-૭૩ મે આવી ગઈ છે.

બોહીમિયામાં તમે ગત્તા ઉપર ધબને જતા હો, તેવામાં જંગલમાંથી નાના નાના છપ્પીઓ તમારી પામે આવી લાગે છે. તેમની આમડીનો રંગ ધણો સાગળો હોય છે. કીન ઉપર કદી કદી તેમણે પહેરણ પહેરેલું હોય છે. તે કપડું પાનુ તેમના નરીર જેવું મૃદુ હોય છે. તેઓ કંઈ પેમા મળવાની આતાથી તમાગ આગળ આવીને કંઈ કંઈ ખેડ અને રમત રમત કરે છે. મર્ચ મર્ચ વાર નો એ લોકો જેતના મજૂરી કરના નજરે પડે છે.

જાતવરો — બોહીમિયા પ્રાંતમાં રીંછ રહે છે, એવું માન્ય છે. એ જંગલ છે એક ગરીબ માનુષ્ય આવ્યો જતો હતો, તેવામાં

તેણે એક મીઠું બચ્ચું જમીન ઉપરના ધામમાં રગતું દીધું. તેણે તેને હંચાડી લીધું, અને ઘેર લઈ જવા માંડ્યું; એટલામાં તેની માને દોડતી, ધસતી એકદમ તેની પાછળ આવતી તેણે જોઈ. તરતજ તે બચ્ચાને તેણે બોલ ઉપર નાખી દીધું, અને મૂકીએા વાળીને નસાય, તેમ તેણે નામવા માંડ્યું. તેણે બચ્ચું મૂકી દીધા હતા, તે માદા એરી તો રીસે બગઈ હતી, કે તેનો તેણે કડો મૂક્યો નહોતો. તે રોહણ તેને જલદીથી પકડી પાડત, પણ સારા નસીમે તે માણસ એક ખેતરના ઝાપા આગળ આવી પહોંચ્યો; તેમા યદને તે પટેનના ધરમાં બરાઈ ગયો, તેથી બચ્ચો. તે બપડાના પેટમાં એરી તો ઉંડી ફાળ પેસી ગઈ કે તેના વાળ એ ફાળથી સફેદ થઈ ગયા, એમ કહેવાયછે.

પહેરેશ અને દેખાવ.—ખોહીમિયાની બાઈડીઓ હંચી અને મજબૂત છે. તેમનું મ્હો ગોળ ચુનામી રંગનું હોયછે. તેઓ સરસ રંગની ઝોળાઓ પહેરેછે; વળી કોઈ બીજા ફક્કડ રંગના અખ્ખા પહેરેછે, અને માથા ઉપર લાલ, પીળા કે આદમાની રંગના અબકતા રમાલ બાધેછે.

આલસલગત —ખોહીમિયાન લોટા આનંદી સ્વભાવના છે તેમને ગાયન ઉપર ઘણો શોખ છે, અને તેઓ પોતાના હાયમા નાની નાની સુંદરીઓ રાખેછે. તેઓ મજૂરી કરીને ખેતરથી પાછા ઘેર આવતા રોયછે, સારે તેઓ સાથે સાથે, સૌ ગેળા ગાના ગાતા ચાલ્યા આવેછે તેઓને પૂછપાછ કરવાની ઘણી રેવ હોયછે, અને કોઈ અજાણ્યો માણસ સામે મળે, તો તેને ઘણા સવાલ પૂછે. 'તમે ક્યાથી આવો છો?' તમે ક્યાં જાઓ છો?' તમારા ઓળખાણુ પીછાચુવાળાના નામ શું?' આવી રીતે સવાલો પૂછાયછે, તેનો તેમને કોઈ કેઈ વાર તો કશો જવાબજ મળતો નથી.

આગ.

મોહડો નામની નદી એ શહેરમાં યદને વહેછે. એ આપણી તાપી નદી જેટલી છે; પણ તે શાત નથી, કારણકે એક ઢેકાણે તે ઘણી ઝડપથી વહેતે. એમ કહેવાયછે કે એક વેળા પાણીનો

એક ઘોષ હતો, તેને બોહોમિયન લોકો 'પ્રાગ્સ' કહેતા, અને તે ઉપરથી એ શહેરનું નામ પ્રાગ પડ્યું છે. મોસ્કો નદી ઉપર એક પૂલ છે, અને તે પૂલ ઉપર ઘણી મૂર્તિઓ છે. તેમાંની એક મૂર્તિ પાસે ઘણા હીરા છે અને બીજીની સામા પાંચ હીરા બળે છે. પ્રાગમાં આપણે જોઈએ ખુશી ચર્ચ જમણે એવાં કામનાં વાસણો થાય છે. બોહોમિયા એવા વાસણોના કારખાના માટે પ્રખ્યાત છે. તે વાસણો ઉપર ખુશનુમા રંગ ચણવવામાં આવે છે; તે હીરા અને માણેકની પેઠે ચળક ચળક થયા કરે છે. સીસા, પ્યાકા, અને સઘળા જાતનાં શણગારની પેઠે શોભી રહે એવાં વાસણો કામનાં બને છે. વળી એ શહેરમાં ટાઈલો બાહી નામના મોટા ખગોળ-શાસ્ત્રીની કબર છે. તે કેન્સર્કનો રહેવાળી હતો; પણ અત્તાની તથા અદેખા લોકોએ તેને તેના વતનમાંથી કાઢી મૂક્યો હતો. ઓગ્સ્ટિ-યાના સહેનશાહે તેને પોતાના રાજ્યમાં આશ્રય આપ્યો, અને તેના મુજરાનને માટે સાલિયાણું બાંધી આપ્યું. એ પંડિત આ શહેરમાં મરણ પામ્યો હતો.

હુગરી.

આમહવા — આ સુલકમા રિયાળામા બહુ ઠાઠ પડે છે, અને તે ચાર મહિના સુધી આવે છે ઉનાગો પાચ મહિના પહેલેજે અને તેનામા તાપ વણો પડે છે લોથ એ ઉકાળાને મહા સુધીયુંતે ખમી શકે છે, પણ તેથી દાણા સારા પાકે છે, અને દ્રાક્ષના જૂમણે જૂમણા સમી પડે છે

પ્રશિયાના કરતા હંગરીમા વિશેષ ગરમી રહે છે, મરણુક એ પ્રાતના સીમાડા ઉપર હવા પર્વતો છે, તેથી ઉત્તર તથા પૂર્વ તરફના પવન અદર આની શકતો નથી તમારા નકશામા જુઓ એ પર્વતને કાર્પેથિયન કહે છે યૂરપખડમા આદેશ અને પિરિનીઝ પર્વતો સૌથી વધારે હમા છે, તેથી ઉત્તરતા આ કાર્પેથિયન પહાડ છે

જે લોકો આ પહાડ ઉપર રહે છે, તે સ્વિસ લોકોની પેઠે ગાય તથા ઘેડા રામે છે, અને તેના દૂધનું તેઓ પનીર બનાવે છે મણાક તો શિમરીઓ હોય છે, કેમકે એ હુગરમા શામ્નો, સાગર એલ્ક, ગરડ અને બીજા શિકારી પ્રાણીઓ બહુ પાચે

નદીઓ — હુગરીમા નદીઓ ધણી છે તેમા પેની સુર વાન્દગ-વર્ડા ડાન્પૂબ સૌથી મોટી છે તે આખા દેશમા થઇને, પણા શહેરોના ખેતરોને જળમય કરતી વહે છે થોસ નદીમા માછના બહુ પાચે, એ નદી ઘાઈ ડાઈ ઠેકાણેજ વહાણ રહી શકે એટલી હડી હોય છે તેમા ધણી વાર પૂર આવે છે અને મોટા મૂકીને પાણી બધે પથરાઈ જાય છે, તેથી ધણુ નુકસાન પાચે.

એ નદીના પૂરથી ઝેનેડિન નામનુ મોડુ મહેર તણાઈ ગયું આવે મોટા બનાવ બનવાથી પાદશાહને બહુ અફસોસ થયો આ પોતાના ગરીમ રાયતને પોતાનાથી બની નેટની મદદ કરી એક બીજા મોટી નદીનુ નામ ડાચ છે. તે હુગરીની દક્ષિણમા છે.

સરોવર — એ પ્રાતમા જે મોટા સરોવર છે તેના પાળી ખારા છે એકનુ નામ આવાટન છે તે ઘણુ સુંદર સરોવર છે અને સ્વિટ્ઝર્લેન્ડમાં જે મોટામા મોડુ સરોવર છે, તેના કગ્તા એ બમણું મોડુ છે તેનામા જેમ આખા દેશમાથી સાદેન લોથ બો

ખીજા પૈસાદાર લોકો દરિયા-કાંઠે બંગલામાં જઈને પડાવ નાખેછે, તેવીજ રીતે હજારો લોકો પોતાની તનદુરસ્તી સુધારવાને દર ઉનાળે આઠકાણે આવેછે. તેઓ આગભોટમાં બેસીને એ સરોવરમાં સહેલ કરેછે.

ખીજા સરોવરમાં બધે બર જ બર ઉગી રહ્યાં છે. તે સરોવર જેવું દેખાતું નથી; પણ એક ખારા જેવું દેખાયછે. તેને ન્યૂ સીકલર સરોવર કહેછે.

જંગલ—પહાડ અને નદીઓ સિવાય હંગરીમાં જંગલ ઘણું છે. એક જંગલ બધાં જંગલથી મોટું છે. તેને બાકનીનું જંગલ કહેછે. આખા યુરોપમાં તે સૌથી જૂનું અને જાડું છે.

વીસ વરસ ઉપર એ જંગલ એવું તો મોટું હતું, અને ઘટ હતું કે તેમાં ધણે લોકો જઈ શકતા નહીં. એમાં વળી લૂટાર લોકો છુપાઈ રહેતા, તેથી હું ધાડું કે તમને એ જંગલ ચીરીને જવાનું મન નજ થાય, કેમ ખરું કે ? પણ હવે ત્યાં ચોર કે લૂટારાનું નામ નથી. એ જંગલમાંના ડેટલાંએકે જાડને કાપી નાંખ્યાં છે, અને એ જંગલની જમીનને ફરતી વાડ કરીને બંદોબસ્ત કરવામાં આવ્યો છે, તેથી હવે તમારે જવું હોય તો તમને ખીક લાગે એમ નથી. એ જંગલનાં જાડ, ઘર અને ખીજા ઇમારતો બાંધવાના કામમાં ઘણાં આવેછે.

બાકનીનું વન જોવા તમે જાઓ, તો જાડની ઘટા નીચે ઘણાં જૂંડ ચારો ચરતાં તમારી નજરે પડશે. જાડ ઉપર કુળ પાકવા માટે એટલે લોકો પોતાનાં પાલેલા હજારો જૂંડને જંગલમાં ચરવા દાકી મેવેછે. ત્યાં તેઓ જંગલી બનીને તોફાન મરતી ઉપર આવતાં નથી; પણ ખૂબ જાડા થતાં સુધી ત્યાં ને ત્યાં જ રહેછે, અને ખાય-પીએછે. શરીર પુલ થયા પછી તેમને વેચવાને જંગલમાંથી ગામમાં આવેછે.

જે માણસો આ જૂંડને ચરવા લઈ જાયછે, તેને જૂંડના બરવાડ કહેછે. તમે કદાચ એમ ધારતા હશે કે એમને ઘેટાં તથા બકરાંના ગોવાળ જેવું પુણ લાગે એવું કામ નહીં હોય. મૂરરર છૂરરર કરતાં જૂંડને સાચવવા કરતાં બે બે કરતાં બકરાં તથા ઘેટાંને

ચોટલાના પેટુ ઝોળીને બરાબર કરીને રાખેછે. તેઓ આળી
વરસના થાયછે, ત્યારથી તેઓ પોતાના માથાના વાળને વધવા દે
છે. આ પોતાના વાળને ઝોળીને સાફ કરેછે, અને જે
ગૂંથીને તેમાં એક ચળકતી શીત નાડાને ઠેકાણે ધાલીને પાછળથી
વેણીના જોડું આપવા ગૂંથેલા લાંબા ચોટલા જોડું કરેછે.

હંગેરિયન લોકોને કુકક કપડાં પહેરવાં બહુ ગમેછે. એ દેશના
કેટલાએક ભાગમાં ગરીબ માણસો પોતાને માથે ટોપી હોય, તેમ
જેતર અને વાડીમાંથી ડૂલ ઝૂંટીને માટા માટા ગજરા બનાવીને
પહેરેછે; કાંઈ કાંઈ વાર તો તેઓ હાથે કારીગરીથી ડૂલો બનાવી
ને પહેરેછે. આટલાં બધાં ડૂલોના લૂમખા અને ઝૂમખા હજી
જાણે તેમને ઘોડા પડતા હોય, તેમ પોતાની ટોપીઓમાં મોરનાં
અને શાહમુગનાં પછુ પીછાં ધાસેછે. બેરાં પછુ અલબત્ત માથા
ઉપર તોફાની ઝીજો પહેરેછે. અંચળ જીવાનીઆ માણસો નાચતી
વખતે પગે રૂપાની અડ પહેરેછે, અને રૂપાનાં બોરીઆં તથા
રૂપાની સાંકળીઓ શરીર ઉપર રાખેછે; તથા તેમના માથાના
વાળ નાના નાના યુમ્છા રૂપે તેમના ગાલ સુધી લટકતા રહેછે.

કેટલાએક પૈસાદાર લોકોના ગઢ તથા કિલ્લા એવા તો બપ-
દાર હોયછે કે, તેના જોડા આપણા દેશમાંથી નીકળે નહીં.
એક ઠાકોરને એવિશ કિલ્લા છે, અને તેમાંના એક કિલ્લાને મળવા
આવનારની મુલાકાતને માટે ૩૬૦ ચોરડા છે. ગરીબ લોકો લાક-
ડાંનાં અને કાચી ઇંટનાં ઘર બાંધીને તેમાં રહેછે.

ઘણી મુદત ઉપર એ અમીર અને ઠાકોરો વેટે કામ લેતા;
જોડે અઠવાડીઆમાં બે દિવસ લોકોને તેમનું કામ મફત કરી
દેવું પડતું. પણ એ રીત હવે ચાલતી નથી. તે વેળાએ હંગરી
અને ઓસ્ટ્રિયા ઉપર રાજ્ય-સત્તા એક સરખી રીતે ચાલતી.
પણ હવે બધા કાયદા બદલાઈ ગયા છે. હંગરીએ ઓસ્ટ્રિયાની
સાથે બનવો ઉઠાવ્યો, અને ઘણી મારામારી પછી એ દુલડને સ-
માવી દેવામાં આવ્યું. તે વેળાએ હંગેરિયન લોકો બહુ નાકમેદ થયા
હતા. પણ આ ડાહ્યા બાદશાહે નવા કાયદા બતાવ્યા; અને હંગરી

તે આસિદ્ધાથી જૂઠું પાડીને તેને માટે ખામ જૂદા કાપડા બનાવ્યા; તેથી એ સોફા હવે સંતોષ પામ્યા છે, અને એ રાજાની વફાદાર રેવન તરીકે રહે છે. એ પાદશાહ હુમરીમા હુમરીનો રાજા કહેવાય છે.

એ હુમરીમા ધણી સરસ નિશાળો છે; અને બધા છોકરાને નિશાળે મળ્યા વગર આવડુજ નથી, એની સૌને માથે સરકારે લોક-મરજીથી ફરજ નાખી છે.

પેદાશ —હુમરીમાં જેની તરેહ તરેહની પેદાશ થાય છે, તેવી બાગ્યેજ બીજા દેશોમાં થતી હશે. અનેક જાતના જનાવરો, નાના નિધની વનસ્પતિ અને જૂદી જૂદી ખનિજની નિપજને માટે એ દેશ જાણીતો છે.

પ્રાણિઓ —હુમરીના ઘોડા ચાલવે ધણી ઉતાવળા હોય છે. તેઓ શરતી-ઘોડા તરીકે ધણી વપરાય છે. એક ઘોડાએ તેના ધણીને જોટથી બધી શરતો જીતાવી આપી, અને તેથી તેને એટલું બધું ધન મળ્યું કે, તેથી તેણે એક મહેલ બંધાવ્યો; અને તેનું નામ કિક્કેસેમ પાડીને પોતાના કિક્કેસેમ નામના ઘોડાનું નામ કાયમ રાખ્યું.

એ દેશના દક્ષિણ ભાગમાં ધણી પશુઓ ટોળાબધ બધે ચરતા ફરતા નજરે પડે છે. બળદ અને ઘેટા તો હજારો હોય છે. એક મોટા અમીરને કોઇએ એક વાર પૂછ્યું, કે તમારી પાસે કેટલા ઘેટા છે ? તેણે કહ્યું કે હું જાણતો નથી કે કેટલા છે; પણ તેમને સમાજવાને માટે મારે આઈસે જરવાડ રાખના પડ્યા છે, એટલું હું જાણું છું. એ ઢોર મૂઆ પછી તેનું ચામડું વેચનામાં આવે છે. હંસ પક્ષીના પીછા તળાઇઓમાં રને ડેકાણે વપરાય છે.

નદીઓમાં માછલા અને ફેરચલા જેમુમાર ચાપડે વળી શારદો, સાગર, હરિણ, સસના વીતર વગેરે અનેક જાતના, શિકાર કરવા લાયકના પશુ, પખી નીપજે છે.

વળી જંગમની હુકર, કાયા અને વર પશુ થાય છે. તેમાં વર કોઈ કોઈ વાર ધણું નુકસાન કરે છે, પણ હુમરીમા શિકારીઓનો

ટોટા નથી, તેથી લોકો એ જનાવરથી જેવા આગળ ડરતા, તેવ હાલ ખીતા નથી.

વનસ્પતિ:—હંગરીમાં તમાકુ, અનાજ જવ, ધણિ, ચણ અને મકાઈ પુષ્કળ થાયછે. રસીસો, લીસો, મીઠો એવો પણ બહુ નિપજેછે.

પૂરપમાં સૌથી સરસ દારૂને ટોકે કહેછે. તે હંગરીની દ્રાક્ષના બનેછે. વળી, ખીજી પણ ઘણી જાતના દારૂ થાયછે. તે પણ લગભગ એવાજ સારા થાયછે.

ખનિજ:—પૂરપમાંથી જે સોનું રૂપું નીકળેછે, તે ધણે બાજે હંગરીના પહાડમાંથી નીકળેછે. વળી એ હંગરમાંથી સમળી જાતના કીમતી હીરા માણેક પણ હાથ લાગેછે. એક જવાહીર તો કક્ત હંગરીમાંથીજ જડેછે, તરેહ તરેહના રંગનું ઝગારા મારતું રક્ષાટિક પણ એ પહાડમાંથી મળી આવેછે.

પ્રાચીન પોલાંડમાં જેટલો સિંધવ નીકળેછે, તેના કરતાં હંગરીમાંથી જેટલો બધો નીકળેછે કે, આખા પૂરપના લોકોને તે પૂગે પડે. એની ખાણોમાં લોહું પણ છે; અને ધાતુનાં વર્ગોમાં યજ્ઞને પાણીનાં ઝરણુ વહેવાથી, તેવાં ગુણકારક ધાતુનાં પાણી પણ મળેછે.

હંગરીમાં વિશેષે કરીને દારૂ, સાયુ અને તમાકુ પીવાની નળીઓ અથવા સુંગીઓ થાયછે.

વળી હંગરીમાંથી અનાજ, દારૂ અને હુક્કર બહાર દેશાવરમાં જપાબંધ મોકલવામાં આવેછે.

બૂડા-પેસ્ટ.

એ હંગરીનું મુખ્ય શહેર છે. એ મોહું છે. તેમાં ગાભાગમાન મકાનો, દેવસો અને ચોક આરી રહ્યા છે. હાન્નુખ નદીનો પટ પહોળો છે. તે એ શહેરની વચ્ચેવચ્ચ યજ્ઞને વહેછે; તેથી એ શહેરના બે ભાગ નોખા પડી જાયછે. એ બે ભાગ તો આગળ એક વાર જૂઠાં જૂઠાં બે શહેર હતા; તેમાં એકનું નામ બૂડા અને ખીજાનું નામ પેસ્ટ હતું. પણ પંદર વરસ* ઉપર તે બેને એક કરી

દમને તેનું નામ બૂડા-પેસ્ટ પાડ્યું. ડાન્યૂબ નદી ઉપર એક રેન-
કદાર પૂલ બાંધેલો છે, તેથી એ બે શહેર એકમેક યર્ધ ગયાં છે.
પૂલ ઉપરથી જે ઠેકાણે લોકો ઉતરે છે, તે જગા પશુ બહુ સરસ
છે. એ શહેરમાં વેપાર પણ સારો ચાલે છે. પરદેશથી તરેહ તરેહ-
નો માલ બરીને એ મોટી નદીમાં વહાણો ચાલ્યાં આવે છે. તે
પછી પોતાનો માલ ખાસી કરીને એ શહેરનો માલ બરીને લઈ
જાય છે. એ લોકોને અંગરેજી માલ ઉપર ઘણી પ્રીતિ છે. વિજાપતી
કાપડનો એક તાકો જોઈને કે લોટાની સોયોથી જરેલો એક કાગળ
જોઈને તેઓ રાજી રાજી યર્ધ જાય છે.

હંગરીના રાજાઓને એ શહેરમાં રાજ્યાભિષેક કરવામાં
આવે છે, એટલે ગાદીએ બેસાડવાની પ્રથમ ક્રિયા અહીં ક-
રવામાં આવે છે.

નદીની જો બાજુ ઉપર બૂડા શહેર આવેલું છે, તે ઠેકાણે
એક મોટો કિલ્લો છે. એ જગાએ ત્રણસે વરસ ઉપર હંગરીના
રાજાઓ રહેતા. સહેનશાહ બાબુ બૂડા-પેસ્ટની પાસે પોતાનો
સુંદર મહેલ છે, તેમાં પોતાનો ઘણો વખત ગાળે છે. તે મહેલને
મડલો મહેલ કહે છે.

કોઈ પણ મુસાફર બૂડા-પેસ્ટ શહેરમાં જાય અને તેની મરજી
એ જૂનો ગઢ જોવાની થાય, તો તેને ત્યાં જવાની રજા મળે છે. એ
કિલ્લામાં હંગેરિયન લોકો ઘણી કીમતી ચીજો રાખે છે. આર્કસ નવ-
મ વરસ ઉપર એ જગાએ સ્થાપન નામનો રાજા યર્ધ ગયો. તે
એ લોકોનો વહાલો રાજા હતો. તેનો એક હાથ તેમણે એ
ઠેકાણે જાળવી રાખેલો છે. એ હાથની આંગળીઓ સોનાની વીંટી-
ઓથી બરી કાઢી છે. તેને એક હાથ મખમલના તકાઆ ઉપર મૂ-
કાયે છે, વળી એ હાથ સિવાય સ્થાપન રાજાનો સોનાનો મુગટ પણ
ત્યાં રાખેલો છે. તે પટ્ટાભિષેક કરતી વેળાએ નવા રાજાને માથે મૂ-
કવામાં આવે છે. એ મુગટ તો જાણે એમનું એક વહાલું માણસ
હોય, તેથી રીને એ લોકો તેના તરફ જુએ છે. તેને કિલ્લામાં એક
સોદાની પેદીમાં રાખે છે. તે પેદી ઉપર પાંચ સીસ થાય છે. જે આ-

રડામા એ રાખેછે, તે ઓરડાને લોદાના કગાડ કરાવેલા છે. તે ઉપર ત્રણ તો તાળાં પડેછે. વળી તેની ચોક્કી કરવાને જોડેના ઓરડામા હમ્મશા જે સિપાઇઓનો પહેરો રહેછે. એકના એક સિપાઇઓ પહેરો ભરી શકે નહીં, માટે વારા બદલવાને તે કામ સારૂ ચોસેઈ સિપાઇઓને એ ઠેકાણે રાખવામા આવેછે.

હંગરીમા એક કરોડ ને સાઠ લાખ માણસની વસ્તિ છે એમા મહોા જાગ તળ હંગરીના લોકો છે, પણ ખીજા કેટલાએક બહારના પ્રજામાથી આવીને વસેના છે તેવા નવ જાતના લોકો ત્યા વસે-છે, તેથી ત્યા ધર્મ પણ જૂદા જૂદા પડ્યાયછે.

પોલાંડ.

એ દેશની ઉત્તરમાં ડાલ્ડિક સમુદ્ર ધૂધવી રહ્યો છે; પૂર્વમાં તેને ખાઈ જનારો અને તેની સ્વતંત્રતાનો લૂઠનાર રશિયા દેશ આવેલો છે; દક્ષિણમાં ઑસ્ટ્રિયા તથા તુર્કસ્તાનની હદ આવેલી છે, અને પશ્ચિમમાં પ્રશિયા છે.

તમે નકશામાં જોશો, તો જણાશે કે પ્રશિયા અને પોલાંડ જોડાતોડ છે. પણ તે બે વચ્ચે કટકો જોવા તફાવત છે !

પ્રશિયા તો પૈસાદાર છે, પણ પોલાંડ બાપડો નિર્ધન છે.

પ્રશિયા તો આબાદ અને આસુદો છે, પણ પોલાંડ બિચારો દુઃખી છે.

પ્રશિયા સ્વતંત્ર છે, પણ પોલાંડ તો પરતંત્રતામાં રહે છે.

પોલાંડમાં કોઈ રાજ નથી. એ દેશના ત્રણ કટકા કરી નાખીને ઑસ્ટ્રિયા, રશિયા અને પ્રશિયાએ તે માંદામાંદે વહેંચી લીધા છે. આ બહુજ ખેતું કામ થયું છે. હવે તો માત્ર જે ભાગ રશિયાના તાબામાં ગયો છે, તેનેજ પોલાંડ કહે છે.

પોલાંડના રાજાના વાવટામાં ખાટા, સફેદ ગરુડનું ચિત્ર રાખવામાં આવતું. આગળ પોલાંડમાં જેટલા અગીર ઉમરાવ હતા, તેટલા પૂરપના કોઇ પણ દેશમાં નહોતા; પણ હવે તો તેમના મજેના, અપકાર કોટ કિલામાંથી તેમને કાઢી મૂકીને દુનિયામાં રવડતા કરી દીધા છે, એટલે એ ગહેલો અને ગઢ ખાલી ખાવા ધાય છે.

દેશ:—જો પોલાંડ રેતાળ છુટક છે. તથા તમે લાંબે પંથે ચાલ્યા જાઓ, તોપણ તમારા જોવામાં કાંઈ પણ સુંદર ચીજ આવશે નહીં. જ્યારે પવન જોરમાં ધાય છે, ત્યારે રેતી ઉડીઉડીને તમારી આંખમાં અને ગ્રહોમાં બરાઈ જાય છે. કોઈ કોઈ ઢેકાએ તો જમીન જીની બેજવાળી અને ખારપાટનાં ફોડાંવાળી છે. તે ઉપર થઇને ગાડી ભાગ્યેજ ચાલી શકે છે. કોઈ કોઈ વેળા તો ઉંચાં પાતળાં ઝાડથી બરેલાં જાડાં મોટાં જંગલો જોવામાં આવશે, તો કોઈ વેળા અનાજનાં ખેતર તમારી નજરે પડશે; પણ તેવાં ખેતરને વાડ હોતી નથી. જેમ આગળ રશિયાના પાકમાં આવી

ગયું છે કે ત્યાં ઘોડાની મરદન ઉપર ધંટ બાંધવામાં આવેલે, તેમ અદાઓ પણ એવોજ માત્ર છે.

જનાવરો:—જંગલમાં વરઝો અને વળી રીંછ પણ હોયછે. તેમને જોઇને ગરીબ બાપડાં હરિણ ખીને નાસાનાસ કરી મૂકે છે. એ દેશમાં કેટલેક ઠેકાણે એવો માત્ર છે કે, કોઈ ગરીબ માણસ એકાઠ વરને મારી નાંખેછે, તેને લઇને ગામમાં ઘેરઘેર કાંઈ ધનામની આશાએ તે ફરેછે. કોઈ ઘેરથી મૂઠી સોટ મળે, તો કોઈ ઘેરથી ડુકરના આથેસા માંસનો કટકો તેને મળેછે. ઉવટે, તે નાહરુ માયું તે ગામના વડા અધિકારીની પાસે તે મોકલેછે. તે ઉપરથી તેને કાંઈ જુજ નાણું આપવામાં આવેછે.

પોસ લોકોને ઘોડાનો બહુ ગોખ હોયછે. તેઓ ધણા ઘોડા રાખેછે. કોઈ ગરીબ માણસ તો પોતાના ઝુંપડામાં પોતાનો ઘોડો અને પોને જોડેજ રહેછે. હાથે ધસડવાની પૈડાંવાળી પીપો ત્યાં બહુ વપરાતી નથી; કારણકે પોસ લોકો આજસુ છે, તેથી એવી મહેનત હાથે કાણુ કરે? તેઓ પોતાનો ગાય ગાડાંમાં લઈજવા લાવવાની રીત રાખેછે. એ ગાડાં પણ એવાં ઢંગ વિનાનાં હોયછે. એક આખા લાકડાના કટકાનાંજ પૈડાં બનાવેલાં હોયછે. જેમ રમકડાંવાળી દુકાનમાં આપણે રમકડાં બનાવેલાં જોઈએ છીએ, તેવી રીતના એ ગાડાં રમકડાં જેવાં હોયછે.

ગરીબ લોકો પણ પોતાને ઘેર ગાય રાખેછે. ગામની વચ્ચે એક ચોક હોયછે. ગામ બહાર ગાયો ચરવા ગઈ હોય, તે સાંજ પડે એટલે તે ટાળાખંધ ઘેર ચાલી આવેછે. બેરાં અને છોકરાં ગાયોને ઘેર હાંકી લઈ જાયછે. હવે ઘેરઘેર એક એક ગાય બારણા વામળ ઉભી હોય, તેને તે બાઈ કે છોકરૂં દોહવા મંડી જાયછે. રાત પડે એટલે પેલી ગાયો પેલા ચોકમાં બાંધીને ઉંચેછે.

ખોરાક:—ગરીબ લોકો ઘેર ગાય રાખેછે, તેથી તેમને દૂધ તો મળેછે, પણ તેમનું ખીજું ખાવાનું જોઈએ તેવું સાઈ નથી. બટાટાં, કાળીજ અને જવનું બહુડું ખાઈને તેઓ રહેછે. જવનો દારૂ અને ખીજો જલદ દારૂ તેઓ પીએછે. પોસ લોકો પણ ખીજા ધણા લોકો કરતાં પેટે દારૂનો બારે ચડસ રાખેછે.

એક દહાડો રાત્રે એક મુસાફર એક ધર્મસાળામાં પરાળની પથારીમાં પડ્યો હતો. તિથે ત્યાં માથુસોને શિયાળાની ખરચી માટે ડાખીજ બરતાં જોયાં. તેઓ કાખીજને બેજ ઉપર મૂકીને કાખી-જાખીને કટકા કરતા હતા. તેઓ તેના ઉપર બાર મૂકીને અને ફૂંદી ફૂંદીને તેને દબાવીને ખસાડતા. તેમાંથી એક જથ્થો તો એ બધા નખત નમાકુજ ખીચા કરતો અને એક ખીજો વચ્ચેવચ્ચે સારંગી વગાડતો. એ લોકો કાખીજને પગવતે ફૂંદી ફૂંદીને વાસણમાં દાખી હતા. એ ગંદી રીત પેલા મુસાફરને ગમી નહીં.

ખોશાક:—ગરીબ માથુસો પહેરણુ જેવા ઉતના ઝખ્યા પહેરે-છે. તે પગ મુધી પહેંચે, એવા લાંબા હોયછે. તે બીલા હોયછે, અને રંગે ધોળા હોયછે. વળી, તેઓ કમરે ચામડાના પહોળા પટા રાખેછે. તેમના જોડા ચામડાના હોતા નથી પણ ઝાડની છાંતના બનાવેલા હોયછે. તેમના માથાના વાળ છેક ખબા ઉપર લટકતા લાંબા હોયછે.

બેરાં છેક પગ મુધીનો ચણીઓ પહેરેછે, અને તે ઉપર રેશમી ટૂંકા ઝખ્યા પહેરેછે. તેને રચાંની ફરતી મૂઝ મૂકીલી હોય-છે. કેટલેક ઠેકાણે તો તેઓ આપણા ખાવા અને સાધુ અન્નચારીના જેવી ટાપી પહેરેછે, તેને પછવાડેથી લાંબી લટકતી કિનાર હોયછે. વળી ખીજ કેટલેક ઠેકાણે તો તેઓ તેમના લાંબા વાળને મૂચેછે, અને માથે સફેદ રંગાલ બાંધેછે; પણ જ્યાં જુઓ ત્યાં તેઓ ઘણા ગંદા રહેછે; તોપણ એટલું ખરૂં કે પોલ લોકોનો દેખાવ ખુશનુમા હોય-છે. ઘણુંકરીને તેમની આંખો કાળી હોયછે, અને તેઓ કદે લંચા હોયછે.

હવા:—ખોસાંડ દેશ ઘણો ઠંડો છે. તમે તમારા નકશામાં જો-શે તો જણાશે કે હંગરીને ડુંગર લાગેલા છે, તેથી ઉત્તરનો ઠંડો પવન આવતો અટકેછે. તેવા ડુંગર આ પોલાંડને નથી; તેથી ઉત્તર-ના હિમ પ્રદેશનો પવન અપાટા બંધ ચાલ્યો આવેછે, તે એવા જો-શથી કે ખાપડા લોકોને ધેરાંનાં ચામડાંના ઝખ્યાથી પોતાનું ડીપ ટાંપી દેવું પડેછે. એ દશતી નદીઓમાં પૂર આવેછે, અને તે ધ-ણી વાર રેસાર્થ જાયછે, તેથી પોલાંડ ઘણો શરદ રહેછે. એમ છે

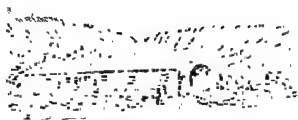
એટલે એ દેશ તત્કાલે જ તો શી રીતે ટોળી શકે ? ના, નહીંજ. :
 દેશમાં એક બૂરો રોગ થાય છે. તેવો આપણે નજરે દીઠો નથી
 કાને સાંભળ્યો પણ નથી, કેમકે આપણા દેશમાં તેવું બીજુંજ નથી. :
 'પિકા-પોસેનિકા' અથવા 'પોસેનિકા' ના નામથી જોખમીય
 છે. માણસને પ્રથમ માથું દુખવા માડે છે અને તેના અવયવમાં દુ
 ખાનો થાય છે. થોડા દિવસ પછી તેના વાળ ગ્રીકણા થઈ જાય છે
 અને તે એક બીજા રાધે બળખીને બળી જાય છે. ચામડી જલ્દી આ
 બીં મરતે મૂકી જાય છે, એટલા બાગને કાપી નાંખવાથી પણ કંઈ
 વળે નહીં. એમ કરવા જતાં તો વખતે તે માણસનું મોત થાય છે.
 એ તો નવા વાળ ઉગે, સાંમુધી તમારે પીરજ સખીને વાઢ જીવી
 જોઈએ. તે પછી જૂના વાળને કાપી નાખાવ અસ. કોઈ કોઈ વાર
 તો આ દુઃખદાયક રોગ માણસને હિમરધર ઉડતો નથી. જેઓ
 સદાશી રહે છે, તેમને તો બાગ્યેજ એ ઉપદ્રવ થાય છે; તોપણ વ-
 ખતે થઈ પણ આવે. એમ કહેવાય છે કે જેના વાળ આઠા કાળા
 રંગના હોય છે, તેને એ રોગ લાગતો નથી.

પાહુદી:—બીજા બધા દેશ કરતાં આ દેશમાં પાહુદી લોકો,
 વધારે રહે છે. તેઓ લાખા, કાળા, મલમલના ઝળખા પહેરે છે, તેથી
 અને તેમની લાખી કાળી, અળકતી દાઢી ઉપરથી એકદમ વર્તી ક-
 ઠાપ કે આ પાહુદી છે. તેમની આંખો સફા જેવી હોય છે, અને
 નાક તેની આંગ જેવું હોય છે. તેમનો દેખાવ કુદરત છે, તેમના દાઉક
 અને મુઝમાન રાખ્યો આગળ થઈ ગયા, તેમના જેવા એ લોકો
 મળેના દેખાવાના છે.

જે પાહુદેણે પેસાદાર હોય છે, તે પોતાને માથે ચક્રચકિત
 પાધડીયા અને દંટા બાધે છે, તથા તે હીરા માલોકથી સજ્જાગે છે.
 પણ બધા પાહુદી કંઈ પેસાદાર નથી; કેટલાએક તો બિચાગ
 બહુ ગરીબ અને દુઃખી છે. તેઓ નાના નાના ભંડકમાં રહે છે. પા-
 હુદી લોકોને ઇલાચ્ચેસ પણ કહે છે.

પાહુદી લોકો પોસ લોકોની પેઠે યોદી નથી, પણ શરેક રીતે
 પેસો પેદા કરવાની તત્કાલીન કરે છે. બધી વીરીયા અને ધર્મશાળા-

પાહુદી લોકોનાજ હાથમાં છે. તે બહુ ખરાબ હાથમાં છે.

पोलांडनी धर्मशाळा. १८७

ના ઘોડા તથા ગાડાં મોટા એક ઢાળીઆમાં રાખેછે. તેને એક એક ધર જેવું છે, તેજ એ ધર્મશાળા. તેમાં પેસવાનું એક નીખારણું છે. તેમાં કોઈ મોટા માણસને પેસવું હોય, તો માયું । ડીધ નીચું નગાવવું પડે; નહીંતો માથામાં ઉપરની ખારસાખ યા વિના રહે નહીં. કોઈ નાના છોકરાને કે છોકરીને તે ખારસાં થઇને જવું હોય, તો વાંકા વળ્યા વગર જવાય. નીચે લોપ ર યેતરં છ કે સાઢી કશું પાથરેલું હોતું નથી; તેમ જમીન ઉપાડીઆં પણ જડેલાં નથી હોતાં કે છાંયંધ હોતું નથી. ખુલ્લી પિત જેવી જમીન હોયછે. એકાદ ખૂણામાં કેટલાંક લાકડાંનાં પાખાં હોયછે. તેમના ઉપર પરાળ રાખી મૂકેછે. એ સૂવા માટે છે. તેજ પછવાડે એક અધારી ચોરડી પણ સૂવા માટે છે. તેમાં જોડે તો મેલાં મેલાં મોદડાં હોયછે, અને નાનાં મોટાં છોકરાં તેમાં પેસાં હોયછે. વીસીવાળો ડોસો આખો દિવસ દાઢ વેચતો હોયછે, આ અધારાવાળા ચોરડામાં રાત્રે ઉઝગરો કરતો બેસેછે, અને હીનો પ્રગટીને પોતાના જૂના હિસામની ચોપડીઓ ઉથલાવેછે.

કેટલાંક ચાલુદીઓ તો મુસાફર લોકોને જલુ પજવેછે. તેઓ આવનાર માણસની પાછળ પાછળ ભમતા ફરેછે, મદદ કરવાને થાં માટેછે, અને તેમને ના કહીએ અને ચાલ્યા જવાનું કહીએ, તો મુ કડો મેલતા નથી. એ લોકોનાં નાનાં નાનાં છોકરાં પણ આ નથી. તેઓ કુંદર રમકડા જેવી ચીજોથી ટોપલીઓ અને કંઆ બરી જરીને ફરતા ફરેછે; અને જે મળે, તેમને વેચાતાં લે નિ વિનવેછે. પોસ લોકો ચાલુદી લોકોની સાથે અકડાછધી આવેછે ને તોછડાછધી બોલેછે; કમકે તેઓ પોતાના મનથી એમ જાહે છે કે આ ઈમારતેસ લોકો કરતાં આપણે વધારે સરસ છીએ. ૨ લોકોને આ દુઃખ ખમવાની ટેવ પડી ગઇ છે, તેથી તે તેઓ પછી ધીરજથી વેડી લેછે.

ચાલચલગતા—પોસ લોકો ધણા જલદૂર છે. ધણા પોસ લોકો પોતાના વહાતા ફેરાને પારકાના દાયમાં ન જવા દેવાને પોતાનાં માથાં આપ્યા છે. એઓ જ્યાં જ્યાં જાયછે, ત્યાં ત્યાં તેઓ પોતાના દુઃખી ફેરાની વાતનો વિચાર કરવાને આતુર હોયછે. તેમને જુદી

નૂદી ભાયાઓ ખોલતાં ઝટ આવડી જાય છે. તેઓ ગાનના અને નાચરંગના ભારે રંગીલા છે. તેમને ખીજ લોકો 'શુભાની' કહેતા, પણ એ બિમારાઓનો ગર્વ ધણો નીચો પડી ગયો છે, કેમકે ધણા પોણ લોકો હવે તો રસિયાના સહેનસાહની રૈયત યઈ ગયા છે, અને ધણાઓએ પોતાની કુકડ હવેલીઓ, બાગ બગીચા અને ખેતર પાદર ખોઈ દીધાં છે.

અમીરો ગરીબ લોકો ઉપર ભારે જુલમ કરતા. કોઈ ગરીબ પાગે ઝોકાદી ગાય હોય, તો તે પેલો અમીર ઉપાડી જતો. તેની રીસમાં તે ગરીબ પેલા અમીરનું એકાદ ઝાડ કાપી નાખતો. બધા પોણ લોકોમાં અમીર તેટલા અમીર અને ખીજ બધા કુકીર જેવી હાલતમાં હતા. વેપાર ધંધો તો ઘાહુદી કે જર્મન લોકોજ કરના. પોણાંડના ગૃહસ્થ લોકો તો ખાનદાનીના શુભાનમાં કામ કે મહેનત કરે નહીં; એ કેવી મૂર્ખાઈ બરેલી રીત સમજવી !

પોણ લોકો લગડાં પહેરવાના ભારે શાખી છે. આખા ધૂરપમાં એ જેવો ખૂબસુરત પોશાક પહેરતા, તેવો કોઈ ખીજ લોક પહેરી જાયતા નહીં. પણ હવે તેમને એવાં કપડાં પહેરવાની મના યઈ છે. એમ છે તોપણ તેમનો બધો શાખ દળી જતો રહ્યો નથી, હાલ પણ ગૃહસ્થોની ડોકમાં સોનાની સાંકળી અને સોનાનાં લોલક નથા સોનાનાં બેરીયાં તમારા જોવામાં આવશે. પોણ લોકો વાતના રસિયા હોય છે અને તેઓ ઘાંટા પાડી પાડીને વાતોના તડામ મારે છે. તેમની આ ટેવને માટે તો તેઓ અગિયાન રાખીને કહે છે કે, જર્મન લોકોના મોઢામાં જીભજ ધ્યાં છે કે તેઓ વાત કરી શકે ?

મીઠાની ખાણ:—પોણાંડનો એક બાગ ચૈત્રિયાના તાબામાં છે. તેમાં વીસિઝઝા નામ ગામ છે. તેની પાસે મીઠાની એક મોટી ખાણ છે. તે ખરખર ધણો જોવા લાયક દેખાવ છે. એવી ખાણ તો આખા ધૂરપમાં કોઈ ડોકાણે નથી. ખાણમાં મીઠાનાજ દાંદર કાપી કાઢ્યા છે. તેમાં ઉતરીને તે ખાણમાં જવાય; પણ કોઈ બાળકને જણું હોય, ત્યારે તો તેને ડાહ્યાને મેસાડીને દેરડાવળી તેને અંદર ઉતારવું જોઈએ. તમ અંદર ઉતરીને દૂરવા મઠો, એટલે એક ચારડા પછી ખીજો અને તેમાંથી ત્રીજો એમ આવતાજ જાય.

છે; અને તે અકેકા ઓરડા દેવલ જેવો મોટા છે. એ મીઠું ધોળા રંગનું નથી, પણ ઝાંખા કાળા રંગનું છે. તેમાં સફેદ વર્ણો નિવામાં આવેલ છે. પણ ન્યારે મીઠુબત્તીઓ પ્રગટાવવામાં આવે છે, ત્યારે આ કાળુ મીઠું ચળકી નીકળે છે. સાંના માથુસો હાથમાં બત્તીઓ લઇને તમને ખાણમાંનો રસ્તો બતાવવાને આગળ આવે છે. એ ખાણને પાંચ તો માળ છે. સૌથી ઉપરના ઓરડામાં ફરીને નીચેના ઓરડામાં જવાને મીઠાના દાદર ઉપરથી તમારે હેઠે ઉતરવું પડે છે. નીચેના ઓરડામાં ફરી વળ્યા પછી મીઠાના બીજા દાદર ઉપરથી નીચેના ત્રીજા ઓરડામાં જવું પડે છે. એમ ખાણમાં ને ખાણમાં ઉપર નીચે પાંચ ઓરડા હોય છે. એ ખાણમાં એવા મોટા મોટા એક હજાર ઓરડાઓ છે, અને એ બધા ઓરડાઓમાં તો જવા આવવાનો રસ્તો કોઈ પણ જાણતું નથી, એમ કહેવાય છે. નીચે માથુસો પોતાના હથોડા તથા કાઠાળાવતી મીઠાના મોટા મોટા ગમ્મતને તોડે છે અને મોટા મોટા કટકા પીપ ભરીભરીને ધોડા પાસે ખસાવે છે. એ ધોડાઓને રહેવાને ખાણમાં તમેજા બનાવેલા છે અને ધાસની ગંજીઓ ભરી રાખવામાં આવે છે. તે તમેજા અને ગંજીઓના જળરા જળરા વાડા પણ મીઠાના બનાવેલા હોય છે; કારણ કે, ધોડા એ ખાણમાં ઉતર્યા પછી કોઈ દહાડે ઉપર આવવા પામતા નથી. એ ધોડા કંઈ દાદરથી તો નીચે ઉતરી રાકતા નથી, પણ તેમને જાડા મોટા ટોપજામાં બેસાડીને હેઠે ઉતારી દે છે. પ્રથમ તો તેઓ તોફાન કરે છે અને તરફડીયાં મારે છે; પણ અંધારામાં આવી ગયા પછી તેઓ નરમ પડી જાય છે. તમેજાવાળાને માથુસો હોય છે, તેઓજ એ ખાણમાં રાતવાસો રહે છે; બીજા કોઈ રહેતા નથી. બીજા બધા તો ઉપરની તાજી હવા લેવાને રાત્રે બહાર નીકળી આવે છે. ન્યારે કોઈ મોટા માથુસો એ ખાણ જોવાને આવે છે, ત્યારે તેમાં હજારો દીવા અને ગણાઓ સળગાવવામાં આવે છે. તેમના પ્રકાશ મીઠાના ચકચકતા બીજોર જેવા કટકા ઉપર પડે છે, ત્યારે તેના ચળકાટથી એ બધી જગા જાણે અપ્સરાના મહેલ જેવી નજીવતી અને શોભાવમાન લાગે છે.

ધર્મ:—ધણખરા ખોલ લેકો રોમત કાયોલિક માર્ગમાં છે; પણ તેમાંના જે ભાગ રશિયાને તાબે છે, તેને હાલ પણ પોલાંડન કહે છે. તેમાંના કંટલાએક તો રૂસનો ધર્મ પાળે છે, એટલે થીક સંપ્રદાયના પ્રતિમા-પૂજક છે.

વૉર્સાં.

જે પોલાંડની રાજધાનીનું શહેર છે. તે લશ્કરી સિપાઇઓય બરપૂર છે. જે સિપાઇઓ રૂસ દેશના છે. ગરીબ બાપડા ખોલ લેકો કોને કબજામાં રાખવાને માટે રૂસના સદેનશાહે જે સિપાઇઓ જે ગામમાં રાખ્યા છે. જે શહેરમાં હજુ રાજ-મહેલતો ઉભો છે પણ તેમાં હવે કાઈ રાજ રહેતો નથી. જે મકાનોમાં અને હવેલીઓમાં આગળ મોટા મોટા અગીરો રહેતા હતા, તે મકાને અને હવેલીઓ હવે ખાલીખમ નજરે પડે છે.

વૉર્સાંમાં ઘરો ગણવાની ધણી તરેહવાર રીત ચાલે છે. આપણાં મોટાં મોટાં શહેરોમાં તો મ્હોલ્લે મ્હોલ્લે ઘરના આંક જુદા જુદા પાડવામાં આવે છે; પણ વૉર્સાંમાં તો બધાંજ ઘરના આંક સામતા નંબરે પાડ્યા છે. રાજના મહેલનો નંબર પહેલો મૂકવામાં આવે છે; અને તે પછી આખા શહેરના ઘરના આંકડા એક પછી એક મૂકવામાં આવે છે. જે પ્રમાણે ગણતાર આશરે પાંચ હજાર ઘર થાય છે. આપણા મુંબાઈ શહેરનાં ઘર જો એવી રીતે ગણવામાં આવે, તો ક્યાં પાર આવે? કંટલા બધા આંકડા થાય?

વૉર્સાં શહેર એક ડુંગર ઉપર જબડબાથી બાધવામાં આવ્યું છે; અને નીચે તળેટીમાં એક નદી વહે છે. એવું એ સરસ છે, તો પણ પરદેશી-દુરમનના તાબામાં એ ગયું છે; તેથી તેને જોઈને આપણા મનમાં દયગીરી અને અફસોસ થાય છે.

કોકો.

આ શહેર હવે તો ઓસ્ટ્રિયાના તાબામાં છે. પ્રાચીન પોલાંડ-
 ના આ એક ઘણું સુંદર શહેર છે; પણ તે નાનું છે. પોલાંડમાં જ્યારે
 રાજાઓ રાજ્ય કરતા હતા, ત્યારે તેમને આ શહેરમાં રાજ્યાભિષેક
 કરવામાં આવતો હતો; અને મૂઆ પછી પણ એ શહેરમાં જ દાટ-
 વામાં આવતા હતા. એ કારણથી કોકો પ્રખ્યાત છે. એ શહેરમાં એક
 ઊંચા ખડક ઉપર એક દેવલ બાંધેલું છે. ત્યાં જવાને ઊંચો સીધો રસ્તો
 બાંધેલો છે. કેટલા બધા રાજાઓ રાજ થતા થતા એ સડક ઉપર
 દેવલમાં પદ્મભિષેકની ક્રિયા કરાવવાને ગયા હશે, અને પછી પાછા
 ટાઢા ગાર જેવા મડદારૂંપે દફન થવાને પણ એજ રસ્તે કેટલા બધા
 ગયા હશે! એ દેવલમાં રાજાઓનાં પૂતળાં અને બાવણાં ખર્ચ
 કરી દીધાં છે.

વિશ્યુલા.

વૉર્સા અને ક્રાકો શહેર આ વિશ્યુલા નદી ઉપર ઉઠાવેલાં
 છે. એ નદીના કિનારા ઘણા નીચા છે, અને તેથી પરનાં પાણી
 ઘણી વાર છતી જાય છે, અને બધી કોરી જમીન ઉપર પથરાઈ
 જાય છે.

હાંસાંડ અથવા નેધર્લાંડ્સ.

આ દેશની ઉત્તર તથા પશ્ચિમ દિશામાં દરિયો ધૂધવેછે; આં એ કારણથીજ તે ઇંગ્લાંડ દેશથી જૂદા પડેછે. એ સાગર ઉત્તર સમુદ્ર અથવા જર્મન સમુદ્ર પણ કહેછે. પૂર્વે જર્મન સહેને શાહત મૂકી રહી છે, અને દક્ષિણ દિશાએ બેલ્જિયમનો નાનો દેર ડાકિયાં કરેતો દેખાયછે.

હાંસાંડ દેશમાં જેની શરદી છે, તેની આખી દુનિયાના કોઈ દેશમાં નથી. એમાં એટલું બધું પાણી જમાવટ થઈને રહેછે કે દરેક જગા બીનાશવાળી રહેછે. હાં એટલો તો બેજ રહેછે કે માણસથી કદી રહી શકાયજ નહીં. પણ તેઓ મહેનત કરીને બનતી રીતે બેજ ઉડાવી દેછે, તેથી કાંઈક રહેવા જેવું થાયછે. બધા દેશમાં તેઓ ઢેકાણે ઢેકાણે નાની નાની ખાઈઓ ખોદી રાખેછે. તેમાં ઉપરથી પાણી વહીને બરાઈ રહેછે. વળી દરિયાનું પાણી દેશમાં આવીને બધે પથરાઈ જાય, તેમ કરતાં આટકાવવાને માટે તેઓ ચોમેર ફરતી માટી માટી પાગો બાંધીને રાકેછે, ચોમાસામાં ગાયેને શરદી ન લાગે, માટે તેમના ઉપર કાચળાની ખૂલો ઝોરાડેછે. વળી, તેમને બીના ચોગાનેમાં રાખવાથી શરદીનો તાવ ન આવે માટે આવી રીતે તેમનું કીલ ઢાંકવામાં આવેછે.

હાંસાંડમાં ઘણી પવન-ચક્કીઓ છે. તે એટલી બધી છે કે તમને જોઈને નવાઈ લાગે. તમે જ્યાં નજર ફેરવો, હાં પવન-ચક્કી તમારી નજરે પડશે. કોઈ કોઈ વાર તો સાઠ પવન-ચક્કીઓ એકી વખતે તમારા જોવામાં આવશે. એ ઘંટીઓ કંઈ અનાજ દળવાને નથી; પણ કાઢવવાળી ખાઈઓમાંથી પાણી ખેંચીને પાણીની પહોળી નહેરામાં લઈ જવાને માટે એ ચક્કીઓ વપરાયછે. આ નહેરા બેજવાળી ખાઈઓ કરતાં બહુ સુંદર દેખાયછે. નહેરાની બે કાર ઉપર ઝાડ ઉગેછે, અને પાણીમાં પુષ્કળ પોષણ હોયછે, તેથી તે ખુશનુમા દેખાયછે; તેમની પાસે થઈને માણસોની બરેલી હોડીઓ ચાલી જાયછે; અને સ્ત્રી પુરુષો તથા છોકરાં માથે ટાપલા મૂકીને ખરફ ઉપર થઈને બજાર જતાં જોવામાં આવેછે. પણ આ દેશમાં એટલું બધું પાણી છે, તે ઉપરાંત પડે હાંસાંડ

એટલે બધે નીચાણમાં છે કે, સમુદ્રનું પાણી તે ઉપર ફરી વળવાની હમેશા ધારતી રહેછે. તેને રાક્ષી રાખવાને માટે લોકો મોટી કુચી ઉચી પાળે બાંધેછે, તેને 'ડાઇક' કહેછે. આ પાળેને સારી હાલતમાં રાખવાને માટે વરસો વરસ ધણો ખર્ચ કરવામાં આવેછે. હોલ્લેન્ડ દેશમાં ઉત્તર તરફ વળુ પ્રાંત આવેલા છે, તે આ કારણુવર હર વરસે લગભગ પચોતેર લાખ રૂપીઆ ખર્ચ કરેછે ! કેટલાક પ્રાંતોમાં રેતીના મોટા મોટા ડુંગરા ધણી જાયછે, તેથી એની એજે કુદરતી પાળ બની રહેછે; પણ આ હોલ્લેન્ડમાં તો લોકોને પોતાના દેશને હરિયાના ઝપાટામાંથી બચાવવાને માટે અને બેજ વિનાનો રાખવાને માટે બહુ મહેનત કરવી પડેછે.

હોલ્લેન્ડમાં ડુંગર ઉપર ચઢવાની તો વાતજ ક્યાંથી હોય ? ! એ વાત તો ત્યાં બારે નવાઈ જેવી ગણાયછે. કોઈ કોઈ વાર ઝાડ અને ખેતર અને બાગચાની તમારા જેવામાં આવશે; પણ ધણો બાગે તો માત્ર નહેરો અને બેજવાળી જમીન ઉપર ગાયો ચરતી તમે જોશો. એ દેશના લોકોને ડચ અથવા વર્લ્ડ કહેછે.

દેખાવઃ—એ દેશની હવા શરદ છે; તેથી નાના બાળકના ગાલ તાજા ગુલામી રંગના દેખાયછે. હોલ્લેન્ડમાં લોકોને ઘણુંકરીને ઝાંખી, ભૂરી અથવા તપખીરીઆ રંગની આંખો હોયછે. વાળ પણ તેવાજ રંગના હોયછે. તેમના ચહેરા ગોળ માટથી જેવા હોયછે. તેઓ અંગરેજ લોકોના જેવો પોશાક પહેરેછે. પણ ગામડાના કેટલાક ઘેરા તો માથા ઉપર સોનાના કેવડા અને પાન જેવા ધરેણા પહેરેછે અને કાનમાં પારસો લોકના બેગની પેઠે મોનાના 'એરીંગ' લટકાવેછે. મરીમ બાઇડી પણ માથે સોનાનું એટલું ધરેણું પહેરેછે કે, તેટલાની બે ગાયો આવે. આ ધરેણું દીકરીને તેની મા તરફથી મળેછે; અને તે પાછી મોટી ધધને પોતાની દીકરીને આપેછે. સોનાતુ ન મળે, તો તાજાના ગાંબા ઉપર સોનું મઢીને પહેરેછે.

આલસજન્ય—આ દેશના લોકો પોતાના ઘરને સાફસુફ કરવામાં જેટલો વખત ગાળેછે, તેટલો યુરોપના બીજા ઘરે લોક ગાળતા નથી. જો તેઓ તેમના વાસણકુમચને ખૂબ ધસીવમીને ઉમળા ન રાખે, તો ત્યાંની શરદ હવાને લીધે તેમની પીતળની પેળીઓ અને કદાપા કાટથી કાળા થઈ ગયા વિના રહે નહીં.

તેમનાં રસોડાં અંદર અથવા બહાર જોવા જોવા છે તેવું
જીક પાળી જૂડીને એવું સાફ સુશિષ્ય દિશ્વતામાં આવે છે કે, જાણે
આજે વખતે, નીચેની જોય રાતી ઇંટોથી પેટા પુકડે. નીચે હોય છે
ઉપર રાતી રેતી તાજેતાજી લાવીને ખૂબ ધસવામાં આવે છે; તે
જમીન સાફ થઈ જાય છે. રંગોડામાં તામાની આહવાનીઓ, તા
ખાની દેગડીઓ અને હાડાઓ કેવા ચળકતા દેખાય છે! ઇંટને
ચૂનો કેવો સાફ અને સુધડ દેખાય છે, અને છાપરા ઉપર જૂરા
અને ધોળા નળીઓ કેવા સુદર ચળકતા દેખાય છે!

આ દેશના છોકરા નિશાળે બાંધવા જાય છે, તેઓ સાફ અને
સુધડ રહે છે.

વસ્ત્રો લોકો ધણી ઉચ્ચોગી હોય છે. રાજા મોગી ઉમરના છો-
કરાઓને મહોલમાં આજસુ રખડવા દેતા નથી. રાજાના સિપાઈઓ
એવા આજસુ ચીથરેલા છોકરાઓને પકડીને પાણીવાળી જમીન-
માંથી પાણી ઉતેચવાને બદલ મોકલી દે છે આવી રીતનો બદોબસ્ત
છે, તેથી લા ચોરનું નામ મળે નહીં, અને જીજ્ઞાસુ ભાગનારાઓ
પણ મળે નહીં.

હવે લોકો કોઈ વખત કરજના કાદામાં કસાતા નથી. તેઓ
બહુ મહેનત કરીને પૈસા રાખે છે, અને પોતાના છોકરાને માટે બ-
ચાવે છે. તેઓ ગરીબ અને અનાથ ઉપર માયા રાખે છે; અને ખી-
ન્ના દરિદ્ર તથા અપંગ અને અશક્તને નભાવવાને માટે દેવ મંદિર
રમાં નાણું ભેગું કરે છે, અને તેમનું પોપણ એ પૈસામાંથી કરવામાં
આવે છે.

દેવના એક છેડા ઉપર એક માણસ હાથમાં એક લાની
લાકડી લઈને ઉભો રહે છે તે લાકડીને છેડે કાળા મખમલની ટા-
ચળી ટાંગવામાં આવે છે તેને એક નાની વઢડી બાંધેલી હોય છે. ગ
રીબ લોકોને માટે એ ચેલીમાં પૈસા ભેગા કરવામાં આવે છે. પણ
જો ગરીબ લોકો પોતાના છોકરાને નિશાળે મોકલતા નથી, તેમને
મદદ દાખલ કાર્થ પણ નાણું આપવામાં આવતું નથી છોકરાને
નિશાળે લાવવાને એ સરસ તદ્દથીર છે

बलंदा लोक.

આદોની નિશાળામાં છોકરાં જીવું તોફાન કરેછે, તેમ આ ક-
ચ્ચનાં છોકરાં કરતાં નથી. નિશાળની બહાર કંઈ ઘોંઘાટ તમારે
કાને આવશે નહીં; અને જ્યારે રમવાની છૂટી મળેછે, ત્યારે છો-
કરાંઓ સુપકીથી બહાર ચાલ્યાં જાયછે. તેઓ લાકડાંના જોડા પ-
હેરેછે, તેથી જતાં આવતાં થોડા ધણા અવાજ થયા વિના રહેતો
નથી. એવા શરદ દેશમાં પગમાં શરદી ન લાગવા દેવાને લાકડાંના
જોડા પહેરવાની જરૂર પડેછે.

કચ્ચની એકાદ નિશાળમાં જો તમે ડોકિયું કરો, તો સુધડ
છોકરાઓ અને સુધડ છોકરીઓ હાથેદાર બેઠેલાં તમારા જોવામાં આવ-
વશે. લાં નાની ઉમરના શિક્ષકો જોવામાં આવતા નથી. મોટી ઉ-
મરના માણસોજ એ છોકરાંઓને શીખવવા ઉપર રાખવામાં આવે-
છે. લાં એક નિશાળ છે, તેમાં વિદ્યાર્થીઓને દરરોજ એક કલાક
પાટી ઉપર ચિત્ર ઝીનરવાનો મળેછે. તે તેમને બહુ ગમેછે. કેટલા-
એક મહેતાશ્રીઓ તો તેમના વિદ્યાર્થીઓને અકવાડીઆમાં એક
કલાક ડામે હાથે લખતાં શીખવેછે, કેમકે વખતે જમણા હાથને
કંઈ અકરમાત્ત થવાથી લખવામાં નકામો થઈ જાય, તો તે વેળા
ડામે હાથ લખવાના કામમાં આવી શકે.

રાજ્ય:—તમારા મનમાં કદાચ એમ આવશે કે એ દેશની
જમીન એવી બેજવાળી છે, તેથી તે લોકોને ગમતી નહીં હોય. ના રે
ના, એમ સમજશો નહીં. જેમ તમને તમારા દેશની જમીન વહા-
લી લાગેછે, તેમજ તેમને પણ તેમની ધરતી પ્યારી લાગેછે. એ
લોકો તો પોતાના દેશને વહાવથી 'ભૂમિમાતા' કહેછે, અને તેઓ
હેને કરીને પોતાની જન્મ-ભૂમિ અને પોતાના રાજ્ય વિષે ગીત ગા-
ને ગરબા ગાયછે. એમનો રાજ્ય એમના દેશનોજ વતની છે. તેઓ એ-
ક નિશાળી તેની સેવા કરેછે એક વાર આ દેશ સ્પેઇનના તાબામાં
હતો. ધણા વરસ સુધી એ લોકો સ્પેઇનની રાજ્ય-મકન દેવત થઈ
રહી હતી; છેવટે સ્પેઇનના એક રાજાએ* એ લોકો ઉપર એટલો
બધો જુલમ કર્યો કે, તેઓ સામા થયા. મૂળે તો એ લોકો ખા-
મોશવાળા અને બધા હતા, તથા દેશના કાવદાને તાણે ચઢેને ચા-

લગા દતા; પણ ફિલિપ રાજા જે ધર્મ પાળતો હતો, તેના કરત
 એમને જુદો ધર્મ પાળવાની મરજી હતી; અને રાજા આગ્રહ લઈ
 બેઠો કે, જે ધર્મ હું પાળું, તેજ ધર્મ તમારે સૌએ પાળવો. આપ-
 જો દેશ તો એ વાને સુખીઓ છે. અહીં જેને જે ધર્મ પાળવો
 હોય, તે તે પાળી શકે છે. એ પ્રમાણે આપણાં માતાપુત્ર મહારાષ્ટ્રી
 એ બધા ધર્મને છૂટ આપી છે; અને તે એવાં સારાં છે કે, આપણે
 અનેક જાતનાં દુઃખ અને રોગમાંથી કેવી રીતે છૂટીએ, તેનો તે
 હંમેશાં વિચાર કર્યો કરે છે. એવાં રાણીની નીચે આપણે આટલું
 બધું સુખ ભોગવીએ છીએ, તેથી આ પાતકી અને એવકૂફ રાજાએ
 કેવું બૂંકું કામ કર્યું, તે આપણા માનવામાં પણ આવી શકતું નથી.
 તેની મરજીમાં આવે, તેને એ પકડતો અને તેમના દેશમાંથી-પર-
 ખાર અને સગાં વહાવાંમાંથી ઉપાડીને, કાંઈ પણ તરતપાસ કર્યો
 વગર તેમને કેદખાનામાં નાંખતો. હાં તે તેમને ત્રાસ ઉપજો એવી
 અનેક રીતે દુઃખ દેતો, અને છેવટે મારી નાંખતો. ઘણી વાર તો તે
 એ લોકોને જીવતા ને જીવતા બાળી દેતો; અને પોતે બર કચેરી સાથે
 મચારી કાઢીને તેમને એકમાં બળતા જોવાને જતો. એવી રીતે એ
 મહા પાપી કામ કરતો. જે માણસને જે ધર્મ સાચો લાગે, તે મા-
 ણસને તે ધર્મ છૂટથી પાળવા દેવો જોઈએ. તે બાબતમાં માણસે
 પરમેશ્વર આગળ જવાબ દેવાનો છે, પણ બીજા કોઈ પણ માણસને
 તે જવાબદાર નથી; તેથી તેમને મન મનની રીતે પરમેશ્વરની પૂ-
 જા કરવાની છૂટ મેળવવાને ડચ્ચ લોકો સ્પેઇન સાથે લડવાને ઉ-
 બા થયા. આહા, તેમણે કેવો રજુજંગ મચાવી મૂક્યો ! તેમના
 નાના દેશની તસુએ તસુ બોંધ રથ-બૂઝિ ઘઈ પડી. એક શહેર જે
 સ્પેઇનનો રાજા હતો, તો ડચ્ચ લોકો લડીને વળી પાછું તે જતી
 હોના, એમ દારજીતની બાજી ચાલી. તેમણે સમુદ્ર ઉપર વહાણોમાં
 રહીને પણ લડાઈ ચલાવી; અને જ્યારે સમુદ્રનું પાણી ટાઢને લીધે
 જામી જતું, ત્યારે તેઓ એવા બરફ ઉપર રહીને પણ લડવાને ચૂક-
 તા નહીં ! સ્પાનિષર્ડ લોકોનું ધાતકીપણું દેખકી જવાય એવું હતું.
 ગરીબ ડચ્ચ લોકો અને પાણીની તાણથી દુકાળના પંજમાં સપડાયા,
 અને હરેક જાતનું દુઃખ ભોગવવા લાગ્યા; પણ તેઓ તેમના ધર્મ

હવેર અને દેશ હવેર અગાધ પ્રીતિ રાખતા હતા, તેથી તે-
ઓ નમ્યા નહીં. વિલિયમ ઓફ ઓર્લેન્ડ નામનો એક બહાદુર સા-
નહાજો તેમનો સેનાપતિ થયો. સ્પાનિષ્ટ લોકોએ તેને દગાથી મા-
રી નાખ્યો; એટલે એક બીજો બહાદુર નર તેની જગ્યાએ આવીને
ઉભા રહ્યો. એ પ્રમાણે આળીશોક વરસ* સુધી રમખાણ મચી રહ્યું.
છેવટ ઉચ્ચ લોકોએ તેમના સ્પાનિશ જીલમગારોને હાડી કાઢ્યા.
હાલમાં એ વીર વિલિયમ ઓફ ઓર્લેન્ડની ઓવાદનો પુરૂષ હા-
લાંડનો રાજા છે, અને ત્યાં રાજાના પાઠવી કુંવરને હમેશા પ્રિન્સ
ઓફ ઓર્લેન્ડ કહે છે. હાલમાં એ ગાદીની વારસ એક નાની, યૌદા
વરસની બાળ કન્યા છે.

બાગબગીચા.—ઉચ્ચ લોકોને વાડી વજીફનો ધણો શોખ
છે. જાડોને કાપકૂપ કરીને તેઓ તેને કાંઈ કાંઈવાર અચૂક ધાટનાં
બનાવે છે. કાંઈ જાડોને તેઓ શિયાળ જેવું બનાવે, તો કાંઈને
કૂકડા જેવું કરતા. આ વાત ઠીક ન કહેવાય; કારણકે જાડોને જે
કુદરતી આકાર હોય, તેમાંજ તે સ્વાસ્થ્ય દેખાય છે. તેમાં ફેરફાર
કરવા જતા તેની ખૂંસુરતી બગડે છે. ઉચ્ચ લોકો તેમના બાગ-
બગીચામાં શોભાને માટે જૂદા જૂદા જનવરોના પૂતળા ગોઠવે છે,
અને તેમને તરેહ તરેહના રંગ લગાવે છે કૂતરાને જૂરો રંગ લગા-
ડવાયો અને સિંહને લાલચોળ કરી દેવાયી, તેઓ અજબ તરેહના
દેખાય છે. બાગમાં ચાલવાના રસ્તા સીધા દોર કરેલા હોય છે આ
ઝીણી કાકરી જડતી નથી, તેથી રસ્તા ઉપર રેતી પાથરેલી હોય-
છે બહાર બાગમાં ઢગલે ઢગના રીપો પાથરવામાં આવે છે જ-
મીન હાર એક પાંદડું સરખું રહેવા દેતા નથી; અને કાંઈ પણ
ક્યાગમાં નીંદણનું નામ રાખતા નથી. છોડ ઉપર પ્રલો મણા મળે-
ના તથા શોભાવમાન દેખાય છે હાંસાંડમાં કેટલાએક ફૂલ એવા તો
સરસ યાય છે કે, આખી પૃથ્વીમાં એવા પ્રૂંચ બીજો કાંઈ ઠેકાણે
થતા નથી તે છોડનું મૂળ દુનિયાના બધા બાગોમાં—દેશદેશાવરમાં
ગોઠનાય છે આટલું બધું છે અને વળી ઉચ્ચ લોકો પોતાની વાડી-
ઓને ધણી સાફ રાખે છે, તોપણ વિભાવતની વાડીઓ વધારે

સરસ દેખાયછે, કેમકે તેમા વાડી ચુકી ચાને બનાવેલી હોયછે, અને ઘટાઘર ઝાડોમા છાયાનામી બેઠા ગોઠવેલી હોયછે

ખોરાક — ડચ્ચ લોકો બેઠા ખાનાના બારે શાળી હોયછે અદુનો પાણી જેવો પદાર્થ કઠણ ચાપ લાસુધી તેઓ બેઠાને લુકાળેછે, અને પછી ખાયછે વળી તેઓ અપાણા અને સધળી જાતની વનસ્પતિ ખાયછે જેમકે બટાટ, ફળ વગેરે.

તેઓ ખુદના કારાને બહુ બાનથી પીએછે તે બહુ સસ્તો પડેછે દરેક જણુ બપોરે જમનાની સાથે થોડો કાવો પીએછે એવા કડા બેજવાળા મુનકમા ગરમ આકરી માંસી લોકની તનદુરતીને ગ્રાણીકારક છે વળી એ દેશમા ઘણો જલદ દાર બનાવીને પીવામા આવેછે, તેને હાલાડસ કહેછે

એ દેશમા દૂધ પુષ્કળ મળેછે તેનુ પનીર બનાવવામા આવેછે હાલાડને બધે ફરતો દરિયો છે, તેથી લા માછનાની તો ખોટજ નથી, એમ તમારે સમજી લેતુ દરિયસ નામની નાની માછલીઓ જ્યાંબધ પકડવાને જાન મદિનાની પદરથી તારીબથી ડચ્ચના વહાણુ નીકળી પડેછે, તે ઢેક છગ્યાડના કિનારા લગભગ આવી જાયછે એ માછલીઓ જેવી જાળમાં પકડાઈ આવેછે, એટલે તેઓ તેને તરતજ મીઠામા આધી દેછે, અને પીપો ને પીપો ભરી લેછે તેમા પહેલુ પીપ ભરીને તેઓ પોતાના રાજાને બેટ દાખવ મોકલેછે તે પીપને એક નાની ગાડીમા ચઢાવેછે એ ગાડીને એક ફૂનરો જોડવામા આવેછે તે ઉપર એ દેશનો રાજ્યવાનટો ચઢાવવામા આવેછે તે ગાડીને પાધરીજ દેગ ગામના રાજાના મહેલ બહારી દાકી લઈ જવામા આવેછે ડચ્ચ લોકોને દરિયસ એટલી બધી બાવેછે કે, જ્યારે માછલી-પીકમા એ નાની નાની માછલીઓ રથમ વેચાયા આવેછે, ત્યારે વેચનાર પોતાની દુકાનોમા ઝૂલના દાર ઢાગી દુકાનો રાજુગારેછે ડચ્ચ લોકો એને દૂધમા ગંધીને ખાયછે. તે વખત તેના માંમા એક પીણુ ઝૂન મૂકીને તેને દેખારડી કગવામા આવેછે આપણા દેશના માણીઓ પેઠે એ દેશના મજૂરો એ માછલીને રાધ્યા વગર મૂકીને મૂકી શેટલીની સાથે ખાઈ જાયછે

પ્રાણિઓ:—હોલાંડ દેશમાં એક પક્ષી બહુ થાય છે. તે લાંબા બધા લોકોને વહાણું થઈ પડેલું છે. તેના પગ લાંબા છે, તેની ગરદન પણ લાંબી છે. વળી તેની ચાંચ પણ લાંબી છે, તેથી એ પક્ષી ખરેખર એ દેશને માટેજ સરખાએલું જણાય છે. એ દેશમાં દેડકાં બહુ થાય છે, તે ખાધને એ જીવે છે. વળી તે પોતાના લાંબા પગ વડે પાણી વાળી બીની જમીનમાં ચાલી શકે છે. તેમાં તે પોતાની લાંબી ચાંચ ધોત્તીને બક્ષ બહાર ખેંચી કાઢે છે. એ પંખી લાંબા લોકોને એટલું તો વહાણું છે કે, જો આપણે મારને મારવા હતા નથી, તેમ કોઈ માણસ તેને બંદૂકથી મારવા જાય તો તેઓ તેને મારવા હતા નથી. તેમને બહુજ ગમતી વાત તો એ છે કે તેમના ધરની ટોચે કે પછી પોતાના ધરની પાસે કોઈ ઝાડ હોય, તેમાં એ પંખી માણે બાંધીને રહે; અને તેમ કરવાની તેઓ તજવીજ પણ કરે છે.

એ પંખી ગામની શેરીઓ અને મહોલ્લામાં પોતાનાં કચ્ચાં-બચ્ચાં સાથે જતું આવતું ધણી વાર નજરે પડે છે. પણ શિયાળાની ટાઢ પાતા પહેલાં તો તેઓનાં ટેલે ટેળાં જથાબધ હડીને આફ્રિકાખંડમાં જાય છે. લાં શિયાળામાં તેમને ટાઢ લાગતી નથી, પણ ઉલટી ગરમી જણાય છે. એ પક્ષી તેમજ બીજાં ધણાં ઋતુઓને ઝોળે છે, તેથી વરસો વરસ ટાઢની મોસમમાં તેઓ વતન છોડીને ગરમ ભાગોમાં જતાં રહે છે અને જ્યારે વસંત આવે છે, ત્યારે પાછાં આવે છે. પણ કેટલાંક પાણેલાં બગલાં તો પોતાનું વતન છોડીને જતાંજ નથી. ત્યારે તેમને લોકો ખવડાવે છે. એક પાણેલા બગલાનો એક પગ ભાગી ગયો હતો, તેથી તેનાથી પરદેશમાં જવાતું નહોતું. તેની જગાએ તેને કેટલાંક દયાળુ માણસોએ લાકડાનો પગ બનાવી આપ્યો હતો. તે વડે તે જતો આવતો અને એવી સ્થિતિમાં તે ધણાં વરસ સુધી જીવ્યો. એ જનાવર આપણા દેશમાં નથી, તળાવ અને ખાડીને કાંઠે ધણાં જોવામાં આવે છે.

ધર્મ:—એ દેશમાં ઇંગ્લાંડની પેઠે પ્રોટેસ્ટન્ટ ધર્મ ચાલે છે. એ-
મનાં દેવલ સરસ છે. તેમાં તમે જઈને જુઓ તો એક મજેની

વાળની પેટી દેખાશે, તેને વગાડતાં સુંદર અવાજ નીકળે છે. ૩મ્મ સોડા એ વાજત્ર ધણાં સારાં બનારી જાય છે.

પેદાશ—બીનાશવાળા મુનકમા દોરને માટે કસદાર ધાસ થા-
મ છે, તેથી હાંસાંડમાં ગાયો ધણી રાખવામાં આવે છે. તેનાં જથ્થા-
બધ પનીર અને માખણ પરદેશ ગોકલવામાં આવે છે. એ દેશમાં
શયુ ધણું થાય છે, તે દેશાવર જાય છે. તેનો ધણો વેપાર આવે છે,
તેથી હાંસાંડમાં બહારથી ધણો પૈસો આવે છે.

—૦૦૦૦૦૦૦—

આમ્સ્ટર્ડામ.

આ શહેર હાંસાંડની જુની રાજધાની છે. એ શહેર પાણીની
નહેરોથી ભરપૂર છે. બધા ધર લાકડાના પૂવ કે લાકડાના થાંભલા
ઉપર બાધેલા છે. એ થાંભલા જમીનમાં નીચે ખોડેલા હોય છે. એ
ધર એની સારી રીતે બાધવામાં આવ્યાં છે કે, જે માણસો એમાં
રહે છે, તેમને શરદી નડતી નથી. રાજમહેલ બસ વરસ ઉપર બા-
ધવામાં આવ્યો હતો, તે ૧૪૦૦૦ થાંભલા ઉપર બાધ્યો છે, અને
તે સરસ દેખાય છે.

પાણીની નહેરોના કાઠા ઉપર દારબધ એ મકાનો બાધેલા છે.
એ ધર અને નહેરોની વચ્ચે ધણી વાર ઝાડોની ઘટા લાગેલી હોય-
છે. એટલી બધી નહેરો છે, કે તે ઉપર થઇને જવા આવવાને ધણા
પૂલો બને છે, તેમાં તે ઉપર લગભગ ત્રણસો પૂલો બાધેલા છે. એ-
ટની બધી નહેરોવાળી બીજી કંઈ શહેર પૂરપૂરમાં છે, તે તમને સાબ-
રે છે. ઇટલી દેશમાં વેનિસ શહેર છે, તેમાં એવીજ રીતે ધણી ન-
હેરો છે. 'પેણ વેનિસમાં તો બધા ધર બેઠા ઉપર બાધેલા છે, અને
નહેરો તો દરિયાનું પાણી અનેક બેટોની વચ્ચે વહેવાથી થઈ છે.
વેનિસમાં તમે તમારા ઘરની બહાર નીકળો એટલે તરતજ હોડીમાં
પગ મૂકવાનો હોય છે. આ ઝાડ વાવવા કરવાને માટે જગા નથી.

આમ્સ્ટર્ડામ વેપારીઓથી ભરપૂર છે, તેથી એ શહેરમાં
ધણા ધનવાન સોડા નજરે પડે છે તેમના મકાન સરસ બાધણીના
છે. તેઓને નાની બારીઓ હોય છે, અને તેઓ બહારથી નાના

દેખાય છે. પણ અંદરથી ધણું મોટાં હોય છે. આમ દેખાવાનું કારણ એ છે કે, સાંનાં મકાનો અંદરથી ધણું મોટાં અને તેમાં મજેના ઓરડા હોય છે. એ ધરને ગોંધ તળાએ તેમજ જાંતોએ આરસપ-ઢાણું જડેલા હોય છે. કેટલીક ખારીઓમાં ધણા જૂતા કાચ જડેલા હોય છે. તે સેંકડો વરસ ઉપર વેનિસ નગરમાં જનાવેલા મુલાખી અગર રાતા રંગના હોય છે. આ કાચ બહુ કીમતી ગણાય છે.

આમ્સ્ટર્ડામ એક મોટું ખંદર છે. હવેય લોકો દરિયામાં બહા-દૂર ખલાસીઓ હોય છે. ત્રણસે વરસ ઉપર તેમનાં વઢાણુ આખી દુનિયામાં ગધે કરતાં હતાં. તેમણે પૂર્વ ખંડમાં ચોતાનાં સંસ્થાનો વસાવ્યાં છે. ધણા હવેય લોકો એક વાર સૂરતમાં રહેતા હતા, અને ઘણા સાંજ મૂઆ છે અને ડટાયા છે. પૃથ્વીની પ્રદક્ષિણા કરવાને માટે ઉત્તર ધ્રુવમાં ધસને રસ્તો ખોળી કાઢવાને તેમણે મહેનત કરી છે. ખાર્દટ્ઝ નામના એક બહાદૂર વઢાણુવટીએ એ રસ્તે ધસને જ-વાને બહુ મયન કર્યું હતું, તેની વાત તમારે જાણવી જોઈએ. તેણે આમ્સ્ટર્ડામથી વઢાણુ હંકાર્યું; તે ઉત્તર મહાસાગરમાં નોવા ઝમ્બલા નામના ટાપુ સુધી આવી પહોંચ્યો. અતીશય ટાઢને લીધે તેનું વ-ઢાણુ દરિયામાં જમીને ચોંટી ગયું. તેમને ધારતી લાગી કે, આ જરફની દુનિયામાં વઢાણુ નાશ પામશે; તેથી તેઓ વઢાણુમાંથી જ-મીન ઉપર ઉતરી પડ્યા. બધા મળીને સત્તર માણસો હતા. તેમણે પોડાંક લાકડાં વઢાણુમાંથી સાથે લીધા હતાં, અને ખીખાં કાંધે ઉપ-રથી મેળવ્યાં. તેનું તેમણે રહેવાને માટે જેવું તેવું ઝૂંપડું બાંધ્યું. સૂવા બેસવામાં કાંધક સુખ આવે, માટે તેમણે લાકડાંના ખાટલા જનાવ્યા. વળી એક જૂના પીપમાંથી તેમણે નહાવા ધોવાને એક લાકડાનું ફૂંડું જનાવ્યું, કેમકે હવેય લોકોને સાફ રહેવું ગમે છે. તે-મની પાસે ખાવાનું નહીં જેવું હતું. હાલાંડમાંથી તેઓ નીકળ્યા, તે વેળાએ તેમણે જે લીધેલું, તે કાંધક રહ્યું હતું; અને નોવા ઝ-મ્બલામાંથી તો કાંઈ મળે એમ નહોતું. કાંઈ કાંઈ વાર નસીબ જોગે એકાદા રીછને જે તેઓ જરફના મેદાન ઉપર પૂડું કરે, તો તેના માંસની તેમને જ્યાદત મળતી. પેટમાં કકડીને જૂખ લાગી હોય, તે વખતે જે હોય તે ખાવે છે. અમૂરામાં પૂડું એમ

થયું કે, કેટલાક મહિના સુધી રાત ને દહાડા હમેશાં અંધારું રહ્યું.
 સૂરજ દેખાતોજ નહોતો; માત્ર તારા એ અંધકારમાં હમેશાં ચળકવા
 કરતા હતા. તેમની પાસે એક વાગનું ધડિયાળ હતું. તે તેમણે પેલા
 ઝૂંપડામાં ગોઠવી દીધું. તે વાગનું સારે તેઓ ખુશી થતા; કેમકે
 એ ધડિયાળના રણકાથી આશ્ચર્યકામમાં તેમનાં ધરખાર તેમને
 સાંભરતાં. વળી તેમની પાસે એક સારંગી હતી. તે એક ખલાસી
 કાળ જેવો વખત કાઢી નાખવાને મીઠા સૂરે ધણી વાર વગાડતો,
 અને ખીજ માણસો ઝૂંપડામાં બેસીને હુંક રહેવાને દેવતા આગળ
 તાપતા. એવા દુઃખમાં તેમને દશ મહિના સુધી રહેવું પડ્યું. તેટલી
 મુદતમાં એ સત્તર માણસમાંથી કોઈએ કોઈની સાથે કદી કશું
 કંઈ નહોતું, અથવા ખારેંદાનું વચન કોઈ દિવસ પણ ઉચ્ચાર્યું
 નહોતું. આખરે તેમને સૂરજનાં ફરી દર્શન થયાં. એક માણસે તે
 પ્રથમ જોયો. તે રીંછનો શિકાર કરવાને બહાર ફરતો હતો. તેણે
 એક નાની ટેકરી ઉપર સૂરજ દીઠો; પણ તે માત્ર થોડી જિનિટજ
 દેખાઈને ભોપ થઈ ગયો. પણ તેણે ઘેર આવીને સૌના આગળ
 એ વાત કરી, સારે તે બધાની ખુશીનો કાંઈ પાર રહ્યો નહોતો. હવે
 ધીમે ધીમે બિનાબો આવવા લાગ્યો. દરિયાનું પાણી જામી ગયું હતું,
 તે ઝોગળવા મંડ્યું, અને પેલા માણસો પાછા પોતાને વહાણે જ-
 વાની તજવીજ કરવા લાગ્યા; પણ અફસોસ ! તે વહાણ એવું તો
 ખરાબ થઈ ગયું હતું કે, તે હંકારાવ એવું રહ્યું નહોતું. એ બિચા-
 રા માણસોએ સખ્ત મજૂરી કરીને અને ઘણું દુઃખ વેઠીને તે વ-
 હાણનાં પાટીઆંની બે નાની હોડીઓ બાંધી; અને તેમાં બેસીને
 આ સત્તર બહાદૂર નરો ઘેર જવા નીકળ્યા. એમાંના કેટલાએક
 તો બૂખ અને ટાઢથી એવા હેરાન થઈ ગયા કે, તેઓ તે હોડી-
 ઝોમાંજ મરણ પામ્યા. પેલો બહાદૂર ખારેંદાન પણ બાપડો મરી
 ગયો. તે હોડીમાંના માણસો એને બહુ ચલાતા હતા, તેથી તેમણે
 એને માટે ઘણો શોક કર્યો. આમાંના દશ માણસો જેમ તેમ કરીને
 ઉત્તર પૂરપના લાખાંડમાં સહી સલામત આવી પહોંચ્યા. ત્યાં તેમને
 તેમના દેશનું વહાણ મળી આવ્યું. તેમાં બેસીને તેઓ આશ્ચર્યકામ
 પહોંચી ગયા. તેમનાં સગાં વહાલાં તેમને આટલી મુદતે સાજા ન-

રના ધેર આવેલા નીકળે દેવા ખુશી થયા હશે! વીશ વરસ ઉપર* દરિયામાં એક તોફાન થયું; તેથી એક માટું વહાણ તથા યુ; તેથી તેણે નોવા ઝેમ્પલામાં આશરો લીધો તેમાંથી ખનાસીઓ એક માટું દરિયાઈ જનાવર પકડવાને જમીન ઉપર ઉતર્યા, તો તેમણે લા શુ જોયું! પેણુ ખારેદ્ડનું ઝૂંપડું હતું પણ ઉંચું હતું, તે તેમણે દીઠું. પેલા ખિચારા માણસોએ ખાટલા ખનાયા હતા, તે પણ લા ને સાજ પડેલા હતા, ભીંત ઉપર ધડિયાળ પણ જેવું ને તેવું હતું, તેના ઉપરનો ચરો બિલકુલ બગડી ગયો હતો, પણ અદરનું કામ તો સાખીત હતું. પેલી સારંગી પણ લાજ હતી. વળી ખારેદ્ડે પોતાને હાથે રોજ રોજના ખનાવનો એ દૈન્ય મહિનાનો ક્ષતિકાસ લખ્યો હતો, તે પણ તેમણે જોયો એ સમજી પાછા તેઓ દોલાંડમાં લઈ આવ્યા, અને હેન શહેરના સંગ્રહસ્થાનમાં તે બધું રાખવામાં આવ્યું છે. નોવા ઝેમ્પલામાં તે ખિચારા બહાદૂર બલા ખનાસીઓએ જેવું ઝૂંપડું બાંધ્યું હતું, અને તેમાં રહ્યા હતા, તેવું જ નાનું ઝૂંપડું એ સંગ્રહસ્થાનમાં ખનાવીને મૂકવામાં આવ્યું છે, અને તેમાં ઉપર કહેલી ચીજો રાખી છે.

આગળ પ્રથમ આ શહેરમાં હીરાને કાપવાનો અને પહેલ ખાડીને સફાઈદાર કરવાનો કુનર બાધ્યનારા કારીગરો રહેતા હતા; તેથી સમજા હવે હીરા એ કેમણે મોકલવામાં આવતા. આપણા મદારાણી વિક્ટોરિયાએ પણ મહિનૂર કાખીને સાફ કરાવવા માટે આમ્સ્ટર્ડામમાંથી કારીગરોને તેડાવ્યા હતા. હવે તો બારેમાં બારે હીરાને લડનમાં કાખીને પહેલ પાડવામાં આવે છે.

હેગ

દોલાંડનું મુખ્ય શહેર આમ્સ્ટર્ડામ ગણાય છે, પણ રાજ્ય હેગમાં રહે છે, તેથી આ શહેર રાજધાની કહેવાય રાજ-સભા પણ દર વરસે એ શહેરમાં મળે છે અહીંના એક સંગ્રહસ્થાનમાં બહાદૂર ખારેદ્ડની યાદગીરીની વસ્તુઓ રાખેલી છે, અને

ખીજ સંચરધાનમાં ડમ્બ ચીતારાએ ચીતરેલાં ધણું નાનાં ચિત્રો મૂકેલાં છે. એક તસ્વીર તો રૂપાળા ગોધાની છે. હાંસાંડમાં ધણા નામાંકિત ચીતારાઓ થઈ ગયા છે. તેમનાં ચિત્રો આગેદુખ વળેલ તાં પ્રાણિઓનાં જેવાંજ છે. તેમણે વળી ધરડાં સ્ત્રી પુરોની તસ્વીરો ચીતરી છે. તે એવી તો બરાબર છે, કે તેમના ચહેરા ઉપરની દરેક કરચલી પણ તે તસ્વીરમાં દેખાય છે. અનેક જાતનાં ફળની, શિકાર કરવા જેવાં પશુઓની, ધરના સરસામાનની, સોનારૂપાની રીકાખીઓની, એ પ્રમાણે ઘણી વસ્તુઓની તેમણે બહુ સરસ તસ્વીરો ખેંચી છે. બ્યારે તેઓ કોઈ માણસની છબી કાઢતા, ત્યારે તેઓ તેના પોશાકની પણ ખરેખરી નકલ કરતા; એટલે સાદીનની સાડી પહેરીને કોઈ બાઈએ પોતાની તસ્વીર ખેંચાવી હોય, તો તે ચિત્રમાં પણ ખરેખરી સાદીન ચળક્યા કરતી હોય એમ દેખાઈ; તેમજ કોઈ મરદે ઉનનો ડગલો પહેર્યો હોય, અથવા ધોળો અંગરખો પહેર્યો હોય, તો ચિત્રમાં પણ તેવોજ ડગલો અને અંગરખો ચીતરી દેખાડવામાં આવેલો. હેન એક પહોં સુંદર શહેર છે. રાજના મહેલથી તે દરિયા કાંઠે એક ગામ આવેલું છે, ત્યાં લોકો નદાવાને જાય છે; તે આખે દોઢ ગાઉને રસ્તે પટાદાર ઝાડો વાળી દીધાં છે, તેથી તે બહુ સોહામણું દેખાય છે.

લોકકલા આધારથી વાગતાં ઘડિયાળ ચાલતાં કરવાનો કુનર જે માણસે શોધી કાઢ્યો, તે પુરુષ હેમમાં જન્મ્યો હતો.

ફોર્ટડામ.

આ શહેર મ્યુઝ નદી ઉપર આંધવામાં આવ્યું છે. મોટી નદાઈન નદીમાંથી કેટલાક ઘાંટા નીકળીને આ નદીમાં વહે છે. હાંસાંડમાં ફોર્ટડામ ખીજ દરજ્જાનું શહેર છે. તેમાં વેપાર ઘણો ચાલે છે. કેટલીક જાણસો જર્મનીમાંથી અહીં આવે છે. કોઈ કોઈ વાર તો નદીમાં મોટો તરાપો તરતો હોય છે, અને તે ઉપર રહેવાને મળેલું પણ આંધી દીધું હોય છે. એ તરત નાના ધરમાં એક વેપારી રહે છે. જર્મનીમાંથી બધી જાતનાં દામ વાસણ તે વેચાતાં લે છે; તે પછી પેલા તરાપામાં બરે છે, અને તેને હાંસાંડમાં દંકારી આણીને તે

વેચેછે. પોતાની માટી હોડીના તૂટક ઉપર તે પોતાનો બધો માલ ગોઠવી દેછે. તેનું રહેવાનું ઘર કેવું સુખડ દેખાયછે ! બધે તમારે અને ઝૂંપડું કહેવું હોય, તો કહો; પણ તેમાં એક બોજન-શાળા હોયછે, એક દીવાનખાનું હોયછે, સવાને માટે જૂદા જૂદા ઓરડા હોયછે, અને એક રસોડું હોયછે. ઓરડાની બારીઓને સાફ સફેદ રંગના અથવા રાતા રંગના કપડાના ચક્ર નાખી દીધા હોયછે; અને તે બારીઓના ઝરખામાં બપોદાદાર રંગનાં ફૂલો બરી દીધાં હોયછે. તરાપા ઉપરના આવા માણલા ઝૂંપડામાં ઘણાંએ છોકરાં જન્મેછે, અને તેઓ પોતાની બધી ઉમર તેમાંજ ગુજારેછે, એ તે કવો અજાણ્ય જોવો સંસાર ! જો તેમને અતિરતા આવડતું હોય, તો તેમનું તરતુ ઘર જર્મનીનાં જંગલ અને કાઠ કિલ્લા પાસે યંધને જાયછે, તે વેળાએ તેઓ કેવાં મજ્જનાં ચિત્રો તે દેખાવનાં કાઢી લે ! પણ તેઓ જ્યારે હાલ્લાડમાં જાયછે, ત્યારે તો સાંના કાંઠા તેમને હંચા જણાતા નથી અને દેખાવ પણ કાંઈ સુંદર લાગતો નથી.

હાલ્લાડમાં ઘણી વાર એક હોડીવાળો પોતાની છાતીની આગળ પાછળ દોરડું બાંધીને પાણીના વહોની સાગા એક મોટા તરાપાને તાણી જતો તમારી નજરે પડેછે. તે કદી ગાતો કરતો નથી. તે ખૂંચે મોટે કામ કર્યા કરેછે. સામે કિનારે તે પોતાનો ઘોડો રાખેછે.

પ્રુક અથવા ઓંક.

આ છે તો એક ગામડું, પણ તે આખી દુનિયામાં સૌથી રવચ્છ ગણાયછે. તે પાણીના એક મોટા તળાવની પાસે છે. થેરથેર બાગ છે. તે કુકડ, ખુશનુમા ફૂલોથી બરપૂર હોયછે. તેમાં પેસવાનો દરવાજો લીસોછમ રહેછે. તેમાં જલ્લે મોનાની છાંટ નાખી દોય, નેમ દેખાયછે. ઘરના બારણામાં પેસતા સુધીનો રસ્તો સાંકડો છે. તે નાની નાની ઈટાથી બાંધી લીધેલો હોયછે. બારણાને આછો લીસો રંગ દીધેલો હોયછે, અને બજારની ફરેડી પણ તેજ રંગની હોયછે. ઉપર ચઢવાનાં પગથીયાં પીળા રંગનાં હોયછે, અને દીવાલો સફેદ હોયછે. એ બધા રંગ સાફ ચળકતા રહેછે, તે ઉપરથી જણાયછે કે સાંના ભોડા તેને વારે ઘડીએ રંગનો હાથ મારતા હશે.

બધા બેઠિજીયત લોકો ગામન અને નામના ગોખી હોય છે. શિવાળામાં પૈસાદાર લોકો ખરફના મેદાન ઉપર ધીસલાઓમાં બેસીને ફરવા જાય છે. એ ગાડીઓ તરેડ તરેડના ધાટની અને ખુશનુમા રંગની ચામચમાન હોય છે.

ગામડીઆ લોકો કોઈ કોઈ વાર એવી ગમત કરે છે કે એક હંચા વાંસ ઉપર લાકડાનું પક્ષી રાખે છે, તેના ઉપર તીરકામઠા ચલાવીને તેઓ નિશાન તોડે, ત્યારે ખૂબ રાજ થાય છે.

ખેતરોમાં સાક અને નાનાં નાનાં મકાનો ઘણાં હોય છે. એક એક ખેતર સાધારણ ઠંદનું એટલે આશરે છ એકરનું હોય છે; એટલી યોડી જમીન ઉપર પણ આખું કુટુંબ સુખચેનથી ગુજરો કરે છે. તે બધાં કેવાં મહેનતુ છે! ધરમાંનું કોઈ પણ માણસ અજસુ રહેતું નથી. છોકરાંનો ખાખ ખેતરના એક બાગમાં ઘઉં વાં છે, તો ખીજમાં ખીજું, ત્રીજામાં પોતાનાં દોરને આવડાને મા ગદબ વાવે છે, તો ચોથા બાગમાં લૂગડાં વણવાને શણ નાખે છે છોકરાંની મા તે શણને કાંતે છે અને તે પછી પોતાનાં બાળબચ્ચાંને માટે તેનાં લૂગડાં વણાવે છે. તખેલામાં બે ગાયો હોય છે તેને માટે નાનાં છોકરાં ચારો બેગો કરે છે. વાડીમાં બકરી હોય છે અને યોડાંક મરધાં ખડાળી આસપાસ ફરતાં જોવામાં આવે છે ખેતર ઉપર જે ધર માંધેલું હોય છે, તે બધી વાતે સુખચેનવાળું હોય છે. તેમાં એક માર્કુ રવચ રસોડું હોય છે, અને બે બાજુ ઉપર એક એક પલગ પધરાય એવા ઘણા નાના નાના ઝોરડા હોય છે; માજ ઉપર છોકરાંને સૂવાનો ઝોરડો હોય છે. વસંદા લોકોના ઝોરડા જેવા તો તે સાક નથી હોતા, તોપણ તેઓ ઘણા સુખકારક હોય છે. જે બાગમાં ફેલેમિશ બાપા બોલાય છે, તે પ્રાંતના લોકો જેવા સુખડ હોય છે, તેવા જે બાગમાં વાસૂન બાપા બોલાય છે, તે પ્રાંતો જેવા કે લીજ, લામર, હેઈનાલ્ટ અને લક્સેઅર્ગના યોડા બાગના લોકો એવા સાક અને સુખડ હોતા નથી.

પટેલ ઘણી સખ મહેનત કરે છે, કેમકે તેને રાજ કે ગાડું કે ચોડો કંઈ હોતું નથી. તેને પોતાના આંચવા પાવડાથી ખેતરની બધી જમીન ખોદવી પડે છે; તેમજ પીપમાં ખડ મરીને ગળડાવી

ગળડાવીને ઘેર લાવેછે; આમ કરવાથી કામ બહુ ધીમું ચાલેછે; પણ આ ગરીબ લોકોને એ પ્રમાણે બહુ કામ જવત-મહેનતથી કરવું પડેછે. તેઓ સાદા ખોરાક ઉપર ચુનરો કરેછે. તેઓ ખિન્નારા મરધો બોલે, તે વખતના હોંછે. હોંને તરતજ રોટલો ખાય-છે, અને બુદનો એક પ્યાલો પીએછે. નવ વાગે એટલે તેઓ નાસ્તો કરેછે; તેમાં રોટલો, માખણ અને પનીર પેટ ઠારીને ખાયછે બપોરે-જાટાટા અને કુચળી તથા ગોસ્તના કકડાનું બફા કરેછે; અને રાત્રે રોટલી ને શાકભાજી ખાયછે, અને પુષ્કળ દૂધ લેડાવેછે. તેમના લૂગડા સાદા અને જડા છે. તેમના જોડા લાકડાના હોયછે, તે બહુ સસ્તા અને મજબૂત હોયછે.

મેં ઉપર કહ્યું છે કે ગાયોને તબેલામાં રાખેછે. તેમને કાઈ કાઈ વાર જ્યાંકત જેવું જમવાનું મળેછે. તેમને ગરમ ગરમ રાખ ખવરાવે-છે તે ગોસ્તની નથી કરતા, પણ જાટાટાં, વટાણા, શીંગ અને સૂકા ધારાની ખનાવેછે. ગાયનું તથા ધરનું ખાવાનું પટવાણી પંડેજ કરેછે.

અસેક્સ.

આ શહેર બેલિજમની રાજધાની છે. ડુંગરની જે બાજુએ સૂરજના પહેલા દર્શન યાયછે, તે ઠેકાણે એ બાંધવામાં આવ્યું છે; અને તે ઘણું શોભાયમાન દેખાયછે અસેક્સના ઘર પરચરના બા-ધેમાં છે; તેમના ઉપર સફેદ રોગાન દીધેલું હોયછે. ખારીઓની ફરેડીઓ પણ મફદ હોયછે, તેથી એ સધળા મકાન ઘણા સાફ દે-ખાયછે. અસેક્સમાં એક મજેનું વન છે, પણ તે બાગ જેવું વધારે દેખાયછે, તેમાં પગે ચાલવાના નરતા સીધા અને પહોળા છે, અને ઝાડ પણ મોટા મોટા, વિસ્તારવાળા છે. વચ્ચોવચ્ચ એક તળાવ છે, તેમાં સોનેરી તથા રૂપેરી માછલીઓ છે. એ શહેરમાં કેટલાએક સુંદર ઝૂઆરા છે, તેમાં એક ઝૂઆરો પૂતળાથી શય-ગારેલો છે વળી એક ધરો ઉચો સ્તંભ છે, અને બજારમાં એક ઉચો મીનારો છે, પણ અસેક્સમાં એક સૌથી નવાઈ જેવી વાત એ છે કે, તમ શહેરની નીચે પણ નદીની ઉપર હરો ફરો અને ગાડીમાં બેસીને જાઓ-આવો તો પણ તમે નદી છે એમ તમને

જથ્થાપ નહીં, આમ કેમ વાઈ ? તેના ખુલાસો એ છે કે, નદીને ઢાકી નાખીને તેના ઉપર એક મોટો પહોળો રસ્તો બાંધવામા આવ્યો છે. એ ગંજવર રસ્તાની બંને બાજુ ઉપર ખૂબસુરત દુકાનો અને શોભામગાન મકાનો છે આ પ્રમાણે નદી ઉપર રસ્તો બનાવ્યા પછી એ શહેર આગળ કરતા વધારે તનદુરસ્તી બોગવેછે.

વળાં એ શહેરમા થઇને એક જંગલમા જવાનો રસ્તો બાંધ્યો છે. તે જંગલમા એક સરોવર છે તેનું પાણી શિયાળામા જમી જાય-છ, સારે સોડા તે બરફ ઉપર લપસવા માટે અને સહેલ કરવા જાયછે.

અસેદ્દસ તેની શીતની સુદર બનાવઠને માટે પ્રખ્યાત છે. આ કામ માત્ર બૈરાજ કરેછે. તમે જાણો છો કે શય્ય હાંસાડમા ની-પજેછે પ્રથમ કાતીને આંખો તેના દારા કરેછે. આ તાતણા બા-હુજ ઝાંખા કરવા પડેછે. તે પવનયા ન તૂટે માટે એ કામ બોય નીચે બાડકમા ચલાવવામા આવેછે વળી આ કામ તનદુરસ્તીને નુકસાનકારક છે, તેથી કાતનારી બાહ્યએને ઘણો બારે રોજ આપવામા આવેછે. એ દોરાની કીમત સોના બરાબર થાયછે એક રતલ દોરાની કીમત કદી કદી પંદરસે રૂપિયા સુધી થાયછે ! કેટલાક બૈરા તેના તરફ તરફનાં કૂલ બનાવેછે. તેને બીજા બૈરા દોરાની જાણ કરી તે વતી જોડી દેછે તેનું નામ ફીત આ કામ એવું તો બારીક હોયછે કે તે નરી આખે તો દેખાય નહીં, માટે તે જીવાને કામ વાપરવા પડેછે. એવી એક ઝીણી ફીત બનાવવાને ટૂંકલાક વરસ લાગેછે, તેથી તેની કીમત ઘણી પડેછે રાજની રાણીઓ અને મોટા મગની બાહ્યએ એ ફીત પરચુતી વખત અથવા મોટે અવસરે પહેરેછે મોડાએક વગસ ઉપર અસેદ્દસમા એક સાદજાદીના લગ્ન થયા, તે વેળા તેના પરચુતી વખતના પો-શાકમા આ ફીત વાપરી હતી. તેના દર ગળે બે દગ્ગર રૂપિયા બેદા હતા. એ ફીત આશરે દશગાર આગળ પહોળી હતી.

અસેદ્દસમા એક યુઆરો છે તેના ઉપર પીતળનું એક પૂતળું છે. તે છોકરાના આકારે છે. તેના ઉપર એક નોકર રાખવામા આવ્યો છે, ને વાર તદેવારે તેને મારા સારાં કપડા પહેરાવેછે. એ ચિત્ર ઉપર મોડાનો એટલો બધો જાવ છે કે, તેઓ તેના નામપર

પૈસા આપેછે અને તે બંગાળમાંથી નોકરનો ખર્ચ બહી રીતે ચાલ્યો જાયછે. એ ચિત્રને કાંઈ ખાવા પીવાનું જોઈતું નથી, તેથી પૂનાણું લેવાનું થાયછે, તેમાંથી તેને પહેરાવવાને કપડાં લેવામાં અને નોકર રાખવામાં તે ખર્ચાયછે. ઘણા રાજાઓએ એના આગળ બેઠા ધરી છે, એકે તો એને લશ્કરી સિપાઈનો બધો પોશાક પૂરો પાડ્યો હતો.

ખસેલસથી પાંચેક ગાઉ ઉપર વાંટફૂની લડાઈનું મેદાન છે. એ કેકાણે નેપોલિયન બોનાપાર્ટ પોતાની માટી છેલા 'લડાઈ' લડી ચૂક્યો. એ જગા ઉપર હવે એક ઉચો ચોતરો કરવામાં આવ્યો છે. તેના ઉપર એ લડાઈની યાદગીરીમાં પંચધાતુનો એક સિંહ મૂક્યો છે.

આંદુર્પ.

જો કાંઈ બ્રિટિશ્વર દેશમાં દાખલ થાય, તો આંદુર્પ ગામ પહોંચે તેના જોવામાં આવે ખડ્ડ. એ બ્રિટિશ્વરનું મુખ્ય ખંદર છે. તેમાં એક શોભાવમાન મંદિર છે. તેમાં એક તસ્વીર છે. તે આખા જગતમાં વખણાયેલી છે. એ તસ્વીર રૂબેન્સ નામના એક નાનાકિત ચીતારાએ બનાવેલી છે. આખા યુરોપમાં પ્રથમ વર્ષમાનપત્ર એ સહેરમાંથી છપાઈને બહાર પડ્યું.

એકિસન અથવા એસિન્સ તેની શીતની બનાવટને માટે પ્રખ્યાત છે. એમાં એક દેવલ છે, તેવું હંચું દેવલ આખા યુરોપમાં નથી.

ડેન્માર્ક.

આ દેશની ત્રણ દિશાએ દરિયો ફરી વળ્યો છે; માત્ર દક્ષિણ દિશાએ જ જમીન છે. એ ઠેકાણે તેને જર્મન સહેનશાહતનો સીમાનો લાગેલો છે, વાડ છોકરાં, તમને એક વાત પૂછું ? જે જમીનને ચોતરફ ફરતું પાણી હોય, તે જમીનને શું કહીએ ? એક છોકરાએ કહ્યું, હા જી, એ તો હું જાણું છું. હું એક વાર દારકાની જાત્રાએ મારાં માખાપ સાથે ગયો હતો, તે વખતે દારકાની જાત્રા કરીને પછી બેઠ ગયાં હતાં. તેને બધે ફરતું પાણી હતું; તેથી તેનું નામ બેટ કહેવાય છે, એમ મારા માપાએ મને કહ્યું હતું. હા, ખરું કહ્યું. એને બેટ અથવા દ્વીપ કહે છે. સારે હવે આ દેશ ધણોખરો બેટ જેવો છે, કેમકે એની ત્રણ બાજુએ સમુદ્ર છે, અને ફક્ત એક જ દિશામાં પગ-રસ્તો છે, સારે તે ધણોખરો બેટ એટલે દ્વીપકલ્પ કહેવાય. આપણો કાઠિવાવાડ પણ એવી જ રીતે દ્વીપકલ્પ છે.

એ દેશની બાપા ધણીખરી મ્મંગરેજીને મળતી છે. એ દેશના રહેવાસી ડેન લોકો કહેવાય છે. તેઓ આગળના વખતમાં ઈંગ્લેન્ડમાં ધણી વાર આવતા; અને તેવામાં એ લોકોના ધણા સખ્તો ઈંગ્લેન્ડમાં વપરાવા લાગ્યા. વળી ડેન લોકો વર્તમાન લોકોની પેઠે પાકા હોવાના અને ધીરજવાળા છે; પણ તેમની પેઠે તેઓ ઉદ્યોગી અને પૈસા પેદા કરવામાં અને સંચકવામાં ખદાર પડતા નથી.

ડેન્માર્ક સપાટ દેશ છે, પણ તે હિલ્લાંડ જેવો સપાટ કે શરૂદ દેશ નથી. એ દેશમાં તમે યુસાફરી કરો, તો ધણા નીચા નીચા ડુંગરા અને ઝાડની પટા તમારી વાટમાં આવશે. તેમાં જુલજુલ પશ્ચિમ બુદ્ધ મંથર સ્વરથી ગાતું તમે સાંભળશો, અને યુસાજના છોડ અહાંતહાં ખીંચી રહેલા તમારા જોવામાં આવશે.

ડેન્માર્કમાં નાના નાના વોલ્ફા અથવા ઝરા ધણા છે, પણ કોઈ એવા પહોળા નથી કે તેને આપણે નદીનું નામ આપી શકીએ. પણ એ દેશમાં નાનાં નાનાં સરોવર છે ખરાં. ડેન્માર્કમાં એક મોટો દ્વીપકલ્પ આવેલો છે, તેને જૂલ્લાંડ કહે છે; અને બીજા ધણા બેટ છે; તેમની વચ્ચે વચ્ચે સામુદ્રધુની આવેલી દોાય છે. મોટા મોટા ત્રણ બેટ છે, તેમનાં નામ ઝીલ્લાંડ, લેલ્લાંડ અને ફ્યૂનન. એ બેટોની

डेन्स लोफो.

२१९

એ જે સામુદ્રધુનીઓ આવી છે, તેમનાં નામ રમુછ છે. કપૂનન : જટલાંડની પાસે છે. એ બે જમીનની વચ્ચે પાણીની સાંકડી હોય છે, તેને 'લિટ્લ બેલ્ટ' (નાના પટા) ની સામુદ્રધુની કહે છે. પૂનન : બ્રીલાંડની વચ્ચે એક પહોળા પટાની સામુદ્રધુની છે. તે 'ગ્રેટ બેલ્ટ' (મોટા પટાની સામુદ્રધુની) કહે છે. વળી બ્રીલાંડ અને તરના સ્વીડન દેશની વચ્ચે એક બીજી સાંકડી સામુદ્રધુની આવી, તેને 'સાઉંડ' એટલે સાંકડો સાગર કહે છે.

પ્રાણિ:—એ દેશમાં ખડ ધણું અને સાઈ કસદાર થાય છે. ડાં માંસો બહુ સરસ થાય છે, અને ધણી થાય છે. તે દૂધ પણ ખૂબ સાકર જેવું હોય છે. કોઈ કોઈ ખેતર પાદરમાં તો બરો બરો યો નજરે પડે છે; અને પનીરના હળરો કટકા જથાખંધ જળવાઈ જાય છે. દૂધ, દહીં, છાશ, વગેરે વેચનારીઓ તેમના હિરવેશ ઉપરથી વર્તીઈ આવે છે. તેઓ આપણા દેશનાં કટલાંક મામડીઆ યૈરાંની પેઠે રાતા પીળા પટાવાળા કાળા રંગના ચણિયા હોય છે, અને પહોળા કારવાળી પરાળની ટોપી માથે મૂકે છે, તેથી તેમને સૂરજનો તડકો લાગતો નથી.

વળી સાં ઘોડા પણ ધણા સરસ થાય છે. ઘોડાગાડીના ઘોડાને સાંખા પૂછડાં હોય છે, તે ધણું શોભાયમાન દેખાય છે.

કોપન હેગન.

એ રાજધાનીનું શહેર છે. એ બ્રીલાંડ ખેટમાં છે. એ બેલ્ટ દેશમાં જ નહીં, પણ બેલ્ટ કરતા મોટો છે. કોપન હેગન દરિયા કાઠે છે. તમે વદાણુમા બેસીને એની પાસે આવતા જાઓ, તો એની કુદડ ધમારતો જોઈને તમે હક થઈ ગયા હિના રહો નહીં. એના જેવી એક ઘાટી બાંધણીનું સુંદર શહેર આખા પૂરખાં નથી; પણ એ શહેરની જમીન સપાટ છે, તેથી ઐરિનુજરોના ટકરા ટકરીવાળા શહેરના જેવું ખૂબસુરત લાગતું નથી. તમને જે શાત અને ચુપકી-વાળું શહેર પસંદ હોય, તો તમને કોપન હેગન ગમે ખરું.

એ શહેરમાં રાજમહેલો બાંધેલો છે, તે એક બીજાની પાસે પાસે છે. તેમાં રાજ અને તેનાં સગાવડાયા રહે છે. વળી એ

શહેરમાં ધણી સોભાયમાન પુરતકાલય, ચિત્ર-સંગ્રહ અને સંગ્રહ સ્થાનો છે. તેમાં કેટલાંએક સુસામિત બાવલાં ગાઠવેલાં છે. તે ત્યાં પ્રખ્યાત શિક્ષણાત્મી ચોર્સહિસને બનાવેલાં છે.

કોપનહેગન પાસે એક મોટું કબરસ્તાન છે. ત્યાં જવા આવવાના રસ્તા પહોળા અને સીધા છે. એક એક કબર માટે એક એ નાનો ચોરસ ચોક છે. તેને ફરતી લોહની જાળી ફરી લીધેલી હોય છે, અને વચ્ચેમાં એક નાની ધોર અથવા કબર હોય છે. તે ધોર ઉપર આપણા લુગશીકયારાની પેઠે એક છોડ રોપેલો હોય છે, અને ચોરસ ચોકના ચાર ખૂણામાં ધૂળઝાડ રોપેલાં હોય છે. ઉપર તેમ ફરવા દરવાજા નાના નાના રસ્તા બનાવેલા હોય છે.

અરનારનાં સર્ગાં વઢાણાં વારંવાર અહીં આવીને, જાળીની અંદર એક લીલી ખુરશી હોય છે, તે ઉપર બેસે છે, ધૂણો સમારે છે અને નીચે કાંઈ નીંદણ કે કચરો હોય, તેને એક નાના ચાંચવા પાવડાર્ય કાઢી નાખે છે. નોકરો પોતાના જૂના ધણીઓની કબરોનાં દર્શન કરવાને ધણી વાર આવે છે.

કોપન હેગનમાં એક દેખાવ ધણી ખોટા લાગે છે. ગુનેહગાર કે દીઓ પાસે સરીઆત રસ્તામાં કામ કરાવવામાં આવે છે. તેમના અંગ ઉપર અર્ધાં કાળી અને અર્ધાં ધોળી બંદીઓ પહેરાવેલી હોય છે, તેમના પગમાં લોહની બેડી નાખેલી હોય છે, અને કેદીઓના અકેક જયા ઉપર બેઠેલી બંદૂક સાથે એક સિપાઈ ચોકી કરતો ઉભો રહે છે. આવી રીતે એ દુઃખી કમ્બલ માણસોને કામ કરવું પડે છે, રસ્તા વાળવા પડે છે અને બાર ઉઠાવી લઈ જવો પડે છે. આખું જોઈને માણસોના દિલમાં દયા આવવી જોઈએ, અને ધણે અમને ગુનાહમાંથી બચાવે, એવી બંદૂકી કરવાનું તેમના મનમાં આવ્યું જોઈએ.

પોશાક:—ગરીબ બાઈડીઓનો સાધારણ પહેરવેશ જેવા જાડા તો વાદળી રંગનો ચમ્પિયો અને લાલ રંગનો પહેડો; શીતની ટાપી અને મોટા સોનોનો રંગિયો આપણી આજીવનમાં આવેલો. આંખો ધણીકરીને ઉચે કદે અને તાજી રંગદાર દેખાય છે. માટે નાનુક, સુંદર સહેરાવાળી હોય છે. કેટલાંક ધરડાં બેસાં તો

નમ્ય જેવા ધાટની ટાપી પહેરેછે. તે રેશમના એક સાદા પટા-
 ૧ બનાવેલી હોયછે; તેથી બધા માથાના વાળ ઢંકાઈ જાયછે. તેને
 બે કળી હોયછે, અને ફરતી શીત કે ગ્રૂમ નથી; પણ પછ-
 ૧ ાંધવાના શીતના બે લાંબા છેડા લટકતા હોયછે. મરદો પ-
 રંજે ગોરા હોયછે. તેઓ જલદીથી જાડા થઈ જાયછે. તેમને
 બે બહુ લાગેછે, અને ખાવે જબરા છે, તેથી જાડા થાય તેમાં
 ૧ નવાઈ!

આસચક્ષતઃ—ડેન લોકો ધણા સારા ગુણોથી બરેલા છે;
 પણ તેમને ઉગાળીઓ અને મોજ મઝા બહુજ વઢાલી લાગેછે.
 મેટલું છતાં, એક વાતે તેઓ બહુ સારા છે, ઉત્તરના લોકો દારૂ
 પીવાના ચડસીલા હોયછે, તેમ આ લોકો બહુ દારૂ પીતા નથી.
 એક મુસાફર આ દેશમાં કેટલાક મહિના રહીo ઢનો. તે જ્યારે જ-
 વા નીકળ્યો, ત્યારે ખોલ્યો કે, આ મુસકમાં મેં રાત્રે કે દિવસે કા-
 ષ પણ વખત લૂચો લંગડો કે અશક્ત અને લાચાર બની ગએલો
 માણસ દોઢો નથી; તેમજ કોઈ બીજારી કે દારૂ પીધેલ છાકટો
 મારી નગરે પડ્યો નથી. આવી વાત જે દેશને મારે બોલાય, તેનાં
 ધન્ય ભાગ્ય સમજવાં.

એ લોકો પ્રોટસ્ટન્ટ ધર્મ પાળેછે.

આ દેશમાં ગામ ગામમાં નિશાળ હોયછે. ડેન્માર્કમાં દરેક
 રાખસે વાંચતાં લખતાં શીખવુંજ જોઈએ, એવો કાયદો છે. એ
 લોકો જેવી સારી રીતે શીખેછે, તેવી સારી રીતે જીગ કોઈ દેશ-
 ના બખૂતા નથી.

પણ એ દેશમાં ધણા બરવાડ લોકો હોયછે. તેમના છોકરા
 આખો દિવસ નિશાળે રહી શકતા નથી. તેમનાં પેટાં બપોરે જંગ-
 લમાં ચરતાં ફરેછે, અને આરામ લેછે, તે વખતે તેઓ આવીને
 બધી જાયછે.